

Mārtiņš Jansons

ORCID 0000-0003-0330-4803

Piespiedu ietekmēšanas
līdzekļu piemērošanas
juridiskajām personām
krimināltiesiskā regulējuma
teorētiskās un praktiskās
problēmas

Promocijas darbs – disertācija – zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – krimināltiesības

Promocijas darba vadītājs:

Dr. iur. asociētais profesors **Aldis Lieljuksis**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Zinātniskais konsultants:

Ph. D. **Māris Leja**,
Latvijas Republikas Augstākās tiesas
Krimināllietu departamenta senators

Rīga, 2026

Anotācija

Promocijas darbs “Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām krimināltiesiskā regulējuma teorētiskās un praktiskās problēmas” ir veltīts juridisko personu krimināltiesiskās atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem institūta izpētei, īpašu uzmanību pievēršot piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesam un ar to saistītai problemātikai Latvijas krimināltiesību sistēmā. Pētījuma aktualitāti nosaka pieaugošā juridisko personu izmantošana finanšu un ekonomisko noziegumu izdarīšanai, kā arī starptautisko organizāciju, tostarp Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) un Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu ekspertu komitejas (MONEYVAL), ekspertu norādes uz nepilnībām Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā un tā piemērošanas mazskaitlīgumā.

Darba mērķis ir veikt pētījumu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām krimināltiesiskā regulējuma un tā piemērošanas problemātiku, kā arī, balstoties uz izpētes rezultātiem, sniegt priekšlikumus krimināltiesiskā regulējuma pilnveidei, lai efektīvi nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. Pētījumā risināti jautājumi par juridiskās personas jēdziena neviendabīgo izpratni Latvijas tiesību sistēmā, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas kritērijiem un ierobežojumiem, piemērošanas pamatu, kā arī tiesību normu nepilnībām, kas ļauj juridiskām personām izvairīties no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas, piemēram, uzņēmuma pārejas gadījumā.

Pētījuma objekts ir krimināltiesiskās un kriminālprocesuālas attiecības, kas veidojas starp krimināltiesību normu piemērotājiem un juridiskām personām piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanā, bet priekšmets – krimināltiesiskais un kriminālprocesuālais regulējums, kas reglamentē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

Izmantojot analītisko, salīdzināmo, kvantitatīvo (aptauja) un kvalitatīvo (gadījumu analīze, intervijas) pētniecības metodes, kā arī visas tiesību normu interpretācijas metodes, darbs ietver gan Latvijas, gan ārvalstu tiesu prakses, judikatūras, tiesību doktrīnas un starptautisko tiesību aktu analīzi. Salīdzinošā aspektā vērtēts arī Latvijas krimināltiesiskais regulējums attiecībā pret Igauniju, Lietuvu, Beļģiju un citām Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm.

Pētījuma rezultāti apliecina, lai gan Latvijā kopš 2005. gada ir ieviests juridisko personu atvasinātās kriminālatbildības institūts jeb piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, to piemērošanas prakse joprojām ir mazskaitlīga. Starptautisko organizāciju ziņojumos uzsvērtā nepieciešamība uzlabot kvantitātes rādītājus šajā virzienā.

Darba zinātniskā novitāte izpaužas sistemātiskā pieejā, apvienojot teorētisko analīzi ar empīriskiem datiem un praksē konstatētās problemātikas izvērtējumu, kā arī piedāvājot

konkrētus priekšlikumus Krimināllikuma (KL) un Kriminālprocesa likuma (KPL) grozījumiem, problemātiku apskatot arī no Latvijai saistošu starptautisko tiesību aktu puses. Disertācija sniedz teorētisko un praktisko pamatojumu regulējuma pilnveidei, lai nodrošinātu pēc iespējas efektīvāku cīņu ar juridisko personu iesaisti noziedzīgās darbībās, vienlaikus nodrošinot vispārējo prevenciju.

Atslēgvārdi: juridiskās personas, piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, krimināltiesiskā atbildība.

Abstract

Theoretical and Practical Problems of Criminal Law Regulation of Application of Coercive Measures to Legal Entities

The Doctoral Thesis “Theoretical and Practical Problems of Criminal Law Regulation of Application of Coercive Measures to Legal Entities” is dedicated to the study of the institute of criminal liability of legal entities for criminal offenses, paying special attention to the process of applying coercive influence measures and the related problems in the Latvian criminal law system. The relevance of the study is determined by the increasing use of legal entities to commit financial and economic crimes, as well as the indications of experts from international organisations, including the OECD and the Council of Europe MONEYVAL, on shortcomings in the Latvian criminal law regulation and the small number of its application.

The aim of the work is to conduct research on the criminal-law framework governing the application of coercive measures to legal entities and the practical issues arising in its implementation, and based on the research findings, to provide proposals for improving the criminal-law regulation with a view to ensure effective achievement of the objectives of criminal proceedings. The study addresses issues regarding the heterogeneous understanding of the concept of a legal entity in the Latvian legal system, the criteria and limitations for the application of coercive influence measures, the basis for application, as well as the shortcomings of legal norms that allow legal entities to avoid the application of coercive influence measures, for example, in the case of a company transfer.

The object of the research is the substantive criminal-law and criminal-procedure relations that arise between the authorities applying criminal-law norms and legal entities in the process of imposing coercive measures on legal entities, while the subject of the research is the substantive and procedural criminal-law framework governing the application of coercive measures to legal entities.

Using analytical, comparative, quantitative (survey) and qualitative (case analysis, interviews) research methods, as well as all methods of interpreting legal norms, the work includes an analysis of both Latvian and foreign court practice, case law, legal doctrine and international legal acts. The Latvian criminal law regulation in relation to the Estonia, Lithuania, Belgium and other European Union Member States is also assessed in a comparative aspect.

The results of the study confirm that although the institute of derivative criminal liability of legal entities, or coercive influence measures, has been introduced in Latvia since 2005,

the practice of applying them is still small in number. Reports of international organisations emphasise the need to improve quantitative indicators in this direction.

The scientific novelty of the work is manifested in a systematic approach, combining theoretical analysis with empirical data and an assessment of the problems identified in practice, as well as offering specific proposals for amendments to the Criminal Law and the Criminal Procedure Law, examining the problems also from the perspective of international legal acts that are binding on Latvia. The dissertation provides theoretical and practical justification for the improvement of the regulation in order to ensure the most effective fight against the involvement of legal entities in criminal activities, while ensuring general prevention.

Keywords: legal entities, coercive influence measures, criminal liability.

Satura rādītājs

Anotācija	3
Abstract	5
Darbā izmantotie saīsinājumi	9
Ievads	10
Darba novitāte.....	14
Darba mērķis.....	16
Darba uzdevumi.....	16
Pētījuma jautājumi.....	16
Promocijas darba rezultātu aprobācija.....	18
Promocijas darba struktūra	19
1. Juridiskās personas, to krimināltiesiskās atbildības raksturojums un vieta valsts piespiedu ietekmēšanas līdzekļu sistēmā	20
1.1. Juridiskās personas jēdziens, tā rašanās un attīstība Latvijā.....	20
1.2. Starptautiskā un nacionālā tiesiskā regulējuma bāze juridisko personu krimināltiesiskās atbildības jomā	27
1.3. Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības īpatnības Eiropas Savienības tiesiskajā telpā	38
1.4. Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības – piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām – rašanās un galvenās iezīmes Latvijas Republikā un ārvalstīs	72
1.5. Juridisko personu iesaistes noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ietekmējošie faktori.....	96
2. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām materiāltiesiskie aspekti	106
2.1. Juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu materiāltiesiskais pamats un piemērošanas problemātika.....	106
2.2. Procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām uzsākšanas priekšnoteikumi, lietderības izvērtējums un tiesiskās saiknes ar fizisko personu konstatēšana.....	122
2.3. Pirmstiesas procesa pabeigšanas veidi un īpatnības, kā arī procesā noskaidrojamie apstākļi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesos juridiskām personām	130
2.4. Jaunizveidotas juridiskās personas kā saistību pārņēmējas tiesiskā statusa un atbildības izvērtējums uzņēmuma pārejas gadījumā procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām	135
3. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām kriminālprocesuālie aspekti un tiesvedības īpatnības.....	146
3.1. Aresta uzlikšanas juridiskās personas mantai īpatnības procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām	146
3.2. Juridiskās personas pārstāvis, aizstāvis, tiesības aizstāvību un sevi neapsūdzēt procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām	153
3.3. Tiesvedības īpatnības un problemātika procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām	157
3.4. Juridiskai personai piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidi, kritēriju piemērošanas problemātiskie aspekti.....	162
Nobeigums	170

Secinājumi	172
Priekšlikumi	180
Publikāciju un ziņojumu saraksts par promocijas darba tēmu	188
Literatūras un avotu saraksts	189
Pielikumi	201
1. pielikums	202
2. pielikums	204
3. pielikums	210

Darbā izmantotie saīsinājumi

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
AS	Akciju sabiedrība
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CL	Civillikums
ECT	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EP	Eiropas Padome
ES	Eiropas Savienība
ES Padome	Eiropas Savienības Padome
ES Parlaments	Eiropas Savienības Parlaments
EUROJUST	Eiropas Savienības Tiesu iestāžu sadarbības aģentūra krimināllietās
FATF	Finanšu darījumu darba grupa
ĢP	Ģenerālprokuratūra
IKP	Iekšzemes kopprodukts
KCL	Komerclikums
KL	Krimināllikums
KPL	Kriminālprocesa likums
KR	Komercreģistrs
MONEYVAL	Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu ekspertu komiteja
NATO	Ziemeļatlantijas līguma organizācija
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
SIA	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SL	Sodu likums
TA	Tiesu administrācija
TM	Tieslietu ministrija
UR	Uzņēmumu reģistrs
VID	Valsts ieņēmumu dienests
ZS	Zemnieku saimniecība

Ievads

Attīstoties tautsaimniecībai brīvā tirgus apstākļos, arvien vairāk sastopamies ar jauniem izaicinājumiem noziedzības apkarošanā, jo īpaši noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikā. Vienlaikus ar ekonomiku, attīstoties noziedzīgajai pasaulei un tās īstenotai noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas taktikai un metodēm, jo īpaši, izmantojot juridiskās personas noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai, nolūkā fiziskām personām izvairīties no atbildības, aktuāla ir kļuvusi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajām personām kriminālprocesā un ar to saistītās krimināltiesiskā regulējuma īpatnības un problemātika, kas traucē vai pat liedz sasniegt kriminālprocesa mērķi un novest to līdz taisnīgam krimināltiesisko attiecību regulējumam.

Iefiltrēšanās legālās uzņēmējdarbības struktūrās ļauj organizētajai noziedzībai palielināt savu varu un ietekmi. Tā atbalsta, slēpj vai veicina jebkādu noziedzīgu darbību un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Visā kriminālprocesa gaitā tiek ļaunprātīgi izmantoti dažādu nozaru juridiskie uzņēmumi, un bažas jo īpaši rada iekšējās informācijas ļaunprātīgas izmantošanas draudi.¹

Jau 2003. gada 29. septembrī Latvijas Republikā stājās spēkā Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) 2000. gada 15. novembra konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Šīs konvencijas 10. pantā “Juridisko personu atbildība” noteikts, ka katra dalībvalsts veic tādus saviem tiesību principiem atbilstošus nepieciešamos pasākumus, lai noteiktu juridisko personu atbildību par piedalīšanos smagos noziegumos, kuros iesaistīta kāda organizēta noziedzīga grupa, un par tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas noteikti šīs konvencijas 5. pantā “Dalības (līdzdalības) kādā organizētā noziedzīgā grupā kriminalizēšana”, 6. pantā “Noziedzīgi iegūtu līdzekļu kriminalizēšana”, 8. pantā “Korupcijas kriminalizēšana” un 23. pantā “Tiesvedības traucēšanas kriminalizēšana”.

Ievērojot dalībvalsts tiesību principus, juridisko personu atbildība var būt krimināla, civila vai administratīva. Šī atbildība neierobežo to fizisko personu kriminālatbildību, kas ir izdarījušas attiecīgos noziedzīgos nodarījumus. Katra dalībvalsts jo sevišķi nodrošina, lai tās juridiskās personas, kas tiek sauktas pie atbildības saskaņā ar šī panta noteikumiem, tiktu pakļautas efektīvām, proporcionālām un preventīvām kriminālām un citām sankcijām, ieskaitot naudas sodus.

Latvija 2005. gada 21. aprīlī, pieņemot KPL, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī un 2005. gada 5. maijā KL redakcijā, kas stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī, faktiski ir implementējusi nacionālajā tiesiskajā regulējumā konvencijas 10. pantā norādīto, pakļaujot

¹ *EUROPOL ES bīstamāko noziedzīgo tīklu atklāšana – Kopsavilkums*. 2025. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA%202025%20-%20Kopsavilkums%20.pdf> [sk. 01.10.2025.]

kriminālām sankcijām juridiskās personas par to interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai pārraudzības rezultātā fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Krimināltiesiskais regulējums attiecībā uz piespiedu līdzekļu piemērošu juridiskajām personām KL un KPL tiek pilnveidots, lai piespiedu līdzekļu piemērošana kļūtu efektīvāka, tomēr konstatējams, ka Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā joprojām pastāv nepilnības attiecībā uz juridisko personu loka un definīciju trūkumu, normu nepietiekamu imperativitāti, būtisku jēdzienu nenoteiktību, sankciju sistēmas ierobežotību, publisko tiesību juridisko personu izslēgšanu no atbildības tvēruma, krimināltiesiskā regulējuma trūkumu uzņēmuma pārejas gadījumā, procesuālajiem ierobežojumiem un metodisko vadlīniju neesamību. Tas apgrūtina efektīvu un starptautiskajiem standartiem atbilstošu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, ko apliecina nelielais skaits uzsāktu procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Gan vēsturiski, gan šobrīd uz to vēršas uzmanību arī starptautiskās organizācijas – Eiropas Padomes (EP) MONEYVAL un OECD, jo īpaši naudas atmazgāšanas gadījumos.

OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupa (turpmāk – Darba grupa) 2019. gada oktobrī apstiprināja Latvijas 3. fāzes novērtēšanas ziņojumu (turpmāk – 3. fāzes ziņojums) par Latvijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra konvencijas par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā. Viens no jautājumiem, kuru Darba grupa aktualizēja 3. fāzes ziņojumā, ir juridisko personu atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem tiesiskā regulējuma efektīva piemērošana, īpaši uzsverot jurisdikcijas aspektus attiecībā uz tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kurus juridiskās personas labā, interesēs vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona. Darba grupa, izvērtējot ārvalstu amatpersonu kukuļošanas gadījumu izmeklēšanu Latvijā, konstatēja vairākas nepilnības KL un KPL normu piemērošanā. Proti, vairākos gadījumos netika noteikta Latvijas kriminālā jurisdikcija, ne balstoties uz teritoriālo principu, ne balstoties uz nacionalitātes principu, kā rezultātā vairākās ārvalstu amatpersonu kukuļošanas lietās, kurās saskaņā ar ārvalstu spriedumiem Latvijas finanšu iestādes un Latvijā reģistrēti čaulu uzņēmumi atbalstīja ārvalstu amatpersonu kukuļošanu, pildot starpnieka lomu kukuļa nodošanā, Latvijā netika sauktas pie atbildības. Papildus Darba grupa konstatēja, ka divos gadījumos Latvijā uzsāka procesu

piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai tikai pēc tam, kad fiziskā persona, kura bija izdarījusi noziedzīgu nodarījumu tās interesēs, tika notiesāta ārvalstīs.²

Latvija ir pievienojusies virknei starptautisko tiesību aktu, tajā skaitā ES konvencijām un direktīvām un EP konvencijām, kas krimināltiesību jomā paredz juridisko personu atbildības noteikšanas pienākumu par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai pārraudzības vai kontroles trūkuma dēļ, piemēram: EP konvencijai par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju, EP konvencijai par cīņu pret cilvēku tirdzniecību, EP konvencijai par kibernetiskajiem, EP krimināltiesību pretkorupcijas konvencijai, EP konvencijai par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām, ES Parlamenta un ES Padomes direktīvai Nr. 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību, ES Parlamenta un ES Padomes direktīvai Nr. 2014/62/ES par eiro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu un ar ko aizstāj ES Padomes pamatlēmumu Nr. 2000/383/TI, ES Parlamenta un ES Padomes direktīvai Nr. 2017/1371 par cīņu pret krāpšanu, kas skar ES finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības, ES Parlamenta un ES Padomes direktīvai Nr. 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām u. c., kā arī daļēji ieviesusi tās, nacionālajā krimināltiesiskajā regulējumā ietverot KL un KPL gan materiālas, gan procesuālas tiesību normas, kas piemērojamas procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām.³

KL 70.¹ pantā noteikts, ka par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu privāto tiesību juridiskajai personai, tai skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībai, kā arī personālsabiedrībai, tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos prokurors var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja nodarījumu juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis:

1) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;

² OECD. 10.10.2019. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 3 report: Latvia [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 3. fāzes novērtēšanas ziņojums par Latvijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-3-report-latvia_1c922a23-en.html [sk. 02.08.2024.]

³ Jansons, M. 2022. Topicalities in coercive measures application process to legal entities in criminal proceedings in the Republic of Latvia [Aktualitātes piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā juridiskām personām kriminālprocesā Latvijas Republikā]. Rīga: RSU, *Socrates*, 3 (24), 78–90. Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.24.2022.3> [sk. 20.08.2025.]

2) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;

3) īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

No iepriekš norādītā konstatējams, ka tiesību normas, kas paredz nodrošināt juridisku personu saukšanu pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus to labā ir veikusi fiziska persona, kā arī, kad pārraudzības vai kontroles trūkums ir ļāvis fiziskai personai izdarīt noziedzīgu nodarījumu, ir standarta tiesību normas EP konvencijās un ES direktīvās, kas nosaka pienākumu kriminalizēt noteiktus nodarījumus un paredzēt par tiem juridisko personu atbildību, kas ir arī ticis ieviests nacionālajā krimināltiesiskajā regulējumā. Tomēr, pēc autora domām, šobrīd spēkā esošais krimināltiesiskais regulējums ir nepilnīgs. Nepilnības krimināltiesiskajā regulējumā saistītas ar procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajai personai pieņemumu, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā, vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā piemērošanas problemātiku, neiespējamību piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus noteiktām juridiskajām personām, pārāk vispārīgu kritēriju esamību piespiedu ietekmēšanas līdzekļa – naudas piedziņa – piemērošanai, kā arī tiesiskā regulējuma trūkumu, kas ļauj juridiskajām personām izvairīties no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas, piemēram, uzņēmumu pārejas gadījumos u. c. Tāpat arī nepilnības tiesiskajā regulējumā apliecina fakts, ka Latvija savā krimināltiesiskajā regulējumā nav implementējusi ANO 1999. gada 9. decembra konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu⁴ 5. panta pirmajā daļā noteikto, ko Saeima ir ratificējusi un kas ir stājusies spēkā 2002. gada 14. decembrī, proti, Latvija krimināltiesiskajā regulējumā nav paredzējusi iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām, kas atrodas tās teritorijā vai ir organizēta saskaņā ar tās normatīvajiem aktiem, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodoties šajā amatā, ir izdarījusi kādu no konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 2. pantā minētajiem noziedzīgiem nodarījumiem.⁵

⁴ 1999. gada 9. decembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1419> [sk. 12.03.2023.]

⁵ Jansons, M. 2023. Proving the involvement of legal entities – credit institutions – in “stand-alone” money-laundering cases [Juridisko personu – kredītiestāžu – iesaistes pierādīšana autonomās naudas atmazgāšanas lietās]. Rīga: RSU, *Socrates*, 1–27. Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.27.2023.3.27-36> [sk. 20.08.2025.]

Autora viedokli par nepilnībām krimināltiesiskajā regulējumā un tā piemērošanas problemātiku apstiprina arī fakts, ka Darba grupa ir secinājusi,⁶ ka Latvijā ir ļoti neliela tiesu prakse attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām.

Līdzīgus secinājumus 2018. gadā un 2025. gadā izdarīja MONEYVAL Latvijas 5. kārtas un 6. kārtas novērtēšanas procesā par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēmas tehnisko atbilstību Finanšu darījumu darba grupas (FATF) rekomendācijām, kā arī par minētās sistēmas efektivitāti. MONEYVAL 2018. gada ziņojumā secināts, ka procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām trūkums par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju norāda uz to, ka šajā jomā Latvija ir sasniegusi viduvēju efektivitāti un ir nepieciešami būtiski uzlabojumi.⁷ Lai gan kopš iepriekšējā MONEYVAL novērtējuma ir pagājuši vairāk nekā 6 gadi, arī MONEYVAL Latvijas 6. kārtas novērtēšana procesā⁸ vērsta uzmanība uz joprojām esošo procesu trūkumu lietās par “naudas atmazgāšanu”, kas jo īpaši norāda uz krimināltiesiskā regulējuma un tā piemērošanas problemātiku šajā jomā.

Darba novitāte

Promocijas darba zinātnisko novitāti rada apstākļi, ka Latvijas tiesību zinātnē līdz šim nav veikts sistemātisks, visaptverošs pētījums, kas būtu veltīts juridisko personu krimināltiesiskajai atbildībai kā patstāvīgam tiesību institūtam, īpaši analizējot procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām gan materiāltiesiskajā, gan kriminālprocesuālajā aspektā.

Līdzšinējā doktrīnā juridisko personu krimināltiesiskās atbildības un juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu jautājumi aplūkoti fragmentāri, atsevišķu darbu līmenī, piemēram, promocijas darba “Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā” 5. nodaļā (2012), monogrāfijā “Juridisko personu

⁶ OECD. 10.10.2019. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 3 report: Latvia [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 3. fāzes novērtēšanas ziņojums par Latvijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-3-report-latvia_1c922a23-en.html [sk. 02.08.2024.]

⁷ Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu ekspertu komitejas (MONEYVAL) Latvijas 5. kārtas novērtēšanas 2018. gada 23. augusta ziņojums. Pieejams: https://www.fid.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Moneyval%20zi%C5%86ojumi/MONEYVAL20188_5th-Round_MER-Latvia_LV.pdf [sk. 22.10.2024.]

⁸ Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Īpaši pilnvarotu prokuroru nodaļas prokurora Mārtiņa Jansona 2025. gada 13. jūnija ziņojums par MONEYVAL Latvijas 6. kārtas novērtēšanas procesu (nepublicēts materiāls).

publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi” (2018), kā arī atsevišķās publikācijās: “Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba” (2013), “Jēdziena “intereses” interpretācija krimināltiesību normās” (2015), “Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā” (2015), “Krimināltiesiskie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, to piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība” (2018), “Juridisko personu nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi” (2018), “Apsūdzības ekvivalents procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai” (2021). Šajos darbos pētīta juridisko personu krimināltiesiskās atbildības ieviešanas problemātika, krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba un piemērošanas process, vainas jeb vainīguma interpretācija, kā arī citi jautājumi, tomēr neveidojot vienotu teorētisku ietvaru Latvijas krimināltiesību sistēmā. Tāpat darba zinātnisko novitāti rada arī promocijas darbā izdarītie secinājumi un sagatavotie priekšlikumi KL un KPL pilnveidošanai attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu, vērsti uz KL un KPL pilnveidošanu, lai paplašinātu juridisko personu atbildības tvērumu, ieviestu skaidras definīcijas un imperatīvus pienākumus, nodrošinātu autonomu atbildību un atbildības pāreju uzņēmuma pārejas (reorganizācijas) gadījumos, pilnveidotu sankciju sistēmu un procesuālās garantijas, lai nodrošinātu vienotu un efektīvu KL un KPL normu piemērošanas praksi, lai veicinātu izpratni par procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām un šo procesa skaita pieaugumu, nodrošinot efektīvu tiesisko attiecību realizāciju. Disertācija ir pabeigts pētījums par tiesību institūtu – piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām; tas balstīts uz juridiskās literatūras, vēsturiskā un spēkā esošā tiesiskā regulējuma un gan nacionālās, gan ārvalstu tiesu prakses izpēti.

Disertācijas zinātnisko un teorētisko nozīmīgumu pamato procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām tiesiskā regulējuma būtības atklāšana, jēdzienu satura un izpratnes noskaidrošana, kā arī gan praktisko, gan teorētisko problēmu apzināšana un analīze.

Disertācijā norādītais dod iespēju galvenokārt tiesību normu piemērotājam un arī jebkurai citai personai visaptveroši un pilnīgi izprast tiesību institūta – procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām – būtību un saturu, palīdzēt izprast tiesību normu jēgu un piemērošanas problemātiskos aspektus, izprast juridisko personu, to pārstāvju un aizstāvju tiesības, kā arī juridisko personu iesaistes noziedzīgos nodarījumos ietekmējošos faktoros. Radot padziļinātu izpratni tiesību piemērotājiem par šo procesu,

disertācija dod iespēju noteiktos faktiskos un juridiskos apstākļos tiesību piemērotājiem īstenot vienveidīgu tiesību normu piemērošanu.

Darba mērķis

Veikt procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām krimināltiesiskā un kriminālprocesuālā regulējuma analīzi, izzināt ar tā piemērošanu saistītās teorētiskās un praktiskās problēmas un attīstīt juridisko personu krimināltiesiskās atbildības teorētisko izpratni Latvijā. Pamatojoties uz pētnieciskajā darbā gūtajām jaunajām zināšanām, izstrādāt teorētisko pamatu un priekšlikumus nacionālo tiesību normu tālākai pilnveidošanai.

Darba uzdevumi

Promocijas darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Raksturot juridiskās personas krimināltiesiskās atbildības teorētiskos pamatus, tās vietu valsts piespiedu ietekmēšanas līdzekļu sistēmā un analizēt starptautisko, Eiropas Savienības un nacionālo tiesisko regulējumu, identificējot būtiskākās attīstības tendences un ietekmējošos faktorus juridisko personu iesaistei noziedzīgos nodarījumos.
2. Izzināt un izvērtēt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām materiāltiesisko regulējumu, analizējot to piemērošanas pamatu, tiesisko saikni ar fizisko personu, procesa uzsākšanas priekšnoteikumus, kā arī identificējot galvenās problēmas, tostarp juridisko personu pēctecības un atbildības jautājumus uzņēmuma pārejas gadījumos.
3. Analizēt kriminālprocesuālo regulējumu procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, izvērtējot tiesvedības īpatnības, procesuālo garantiju nodrošinājumu, mantas aresta piemērošanu un piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izvēles kritērijus.

Pētījuma jautājumi

1. Kādi ir juridisko personu krimināltiesiskās atbildības teorētiskie pamati, un kā tie izpaužas Latvijas krimināltiesiskajā un kriminālprocesuālajā regulējumā?
2. Kādas ir Latvijas un atsevišķu Eiropas Savienības dalībvalstu juridisko personu krimināltiesiskās atbildības regulējuma līdzības un atšķirības piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanā?
3. Kādi ir piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām galvenie problēmaspekti, un kādi ir iespējamie risinājumi to pilnveidošanai?

Pētījuma objekts – krimināltiesiskas un kriminālprocesuālas attiecības, kas veidojas starp krimināltiesību normu piemērotājiem un juridiskām personām piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanā.

Pētījuma priekšmets – krimināltiesiskais un kriminālprocesuālais regulējums, kas reglamentē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

Metodes – promocijas darba izstrādē lietotas šādas zinātniskās pētniecības metodes: analītiskā metode, salīdzināmā pētniecības metode, kvantitatīvā pētījuma metode – aptauja, kvalitatīvā pētījuma metode – gadījuma analīze, intervija.

Analītiskā metode lietota, pētot un analizējot starptautiskos un nacionālos tiesību aktus, Latvijas un ārvalstu tiesu praksi, judikatūras, tiesību doktrīnas un citus pieejamos juridiskās prakses materiālus. Analīze ir darbā veikto vērtējumu, secinājumu un priekšlikumu pamatā.

Salīdzināmā pētniecības metode izmantota, lai noskaidrotu un izvērtētu kriminālprocesuālo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām institūta mijiedarbību ar tiesību sistēmu kopumā, salīdzinot tiesību aktus, tiesu praksi un citus materiālus.

Kvantitatīvā pētījuma metode – aptauja lietota, lai iegūtu ziņas par procesa norisi ārvalstīs.

Kvalitatīvā pētījuma metode – gadījuma analīze, intervija lietota, lai apzinātu praksē pastāvošo problemātiku un citu valstu praksi.

Monogrāfiskā metode (monogrāfijas metode) – izmantota, lai izpētītu juridiskās personas krimināltiesiskās atbildības aspektus Latvijā un ārvalstīs, analizējot tiesību doktrīnu, normatīvos aktus, judikatūru un tiesību piemērošanas praksi.

Tiesību normu interpretēšana un analīze, lai noskaidrotu krimināltiesisko aktu jēgu, mērķus un uzdevumus, kā arī interpretētu citus darba gaitā izmantotos materiālus saistībā ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, veikta ar gramatisko, vēsturisko, sistēmisko un teleoloģisko tulkošanas metodi, proti:

Gramatiskā (filoloģiskā) metode izmantota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu no valodnieciskā viedokļa, skaidrota vārdu un jēdzienu izpratne un to lietojums piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanai.

Vēsturiskā metode lietota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, ņemot vērā apstākļus uz kuriem pamatojoties tiesību normas ir radītas. Ar vēsturiskās metodes palīdzību tika noskaidroti un izvērtēti krimināltiesiskā un kriminālprocesuālā regulējumā veikto izmaiņu iemesli saistībā ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

Sistēmiskā metode lietota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu saistībā ar citām tiesību normām citās tiesību apakšnozarēs, kurās tiek izmantoti tādi paši jēdzieni, kā piemērojot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām.

Teleoloģiskā (jēgas un mērķa) metode lietota, lai noskaidrotu tiesību normu jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgajām tiesību normām ir jāsasniedz.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba rezultāti ir aprobēti gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī, autoram ziņojot par pētījuma atziņām zinātniskajās konferencēs un profesionālajās diskusijās/semināros, gan Latvijā, gan ārvalstīs. Ar mutiskiem ziņojumiem autors ir uzstājies starptautiskās zinātniski praktiskajās konferencēs, tādējādi nodrošinot pētījuma rezultātu pārbaudi profesionālajā vidē un to atbilstību aktuālajai tiesību piemērošanas praksei.

Par promocijas darba tēmu autoram ir trīs zinātniskās publikācijas, kas publicētas starptautiski recenzētā zinātniskajā žurnālā (ERIH+), aptverot būtiskus juridisko personu kriminālatbildības un piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas aspektus, tostarp pierādīšanas problemātiku un noziedzīgu nodarījumu ietekmējošos faktorus.

Papildus zinātniskajai darbībai promocijas darba rezultātu aprobāciju būtiski stiprina autora pedagoģiskā darbība un profesionālā pieredze. Autors ir iesaistīts studiju procesā un profesionālajā tālākizglītībā,⁹ vadot lekcijas un seminārus gan augstākajās izglītības iestādēs, gan tiesībsargājošo iestāžu un tiesu varas iestāžu mācību centros Latvijā, kā arī starptautiskajās tiesībsargājošo un tiesu varas pārstāvju apmācībās saistībā ar autora amata pienākumu izpildi.

Šī pedagoģiskā un praktiskā darbība Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūrā, veicot pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu, valsts apsūdzības uzturēšanu, amatā vai nākamā amatā augstāka prokurora funkcijas kriminālprocesos un pildot koordinējošā prokurora funkcijas valstī procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, pārstāvēt Ģenerālprokuratūru starpinstitūciju un starptautiskās darba grupās (piemēram, EUROJUST, EP), kā arī pārstāvēt Ģenerālprokuratūru MONEYVAL/FATF un OECD Latvijas novērtēšanas procesos, tajā skaitā jautājumos par procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, nodrošina nepārtrauktu teorētisko atziņu pārbaudi praksē un veicina pētījuma rezultātu integrēšanu profesionālajā vidē.

Tādējādi promocijas darba rezultāti ir aprobēti daudzdimensionāli – zinātniskajā, profesionālajā un pedagoģiskajā vidē, apliecinot to aktualitāti, praktisko nozīmi un ieguldījumu krimināltiesību attīstībā.

⁹ Piemēram, Rīgas Stradiņa universitātē, Valsts policijas koledžā, Ģenerālprokuratūrā, Latvijas Tiesnešu mācību centrā, Latvijas Maksātnespējas procesu administratoru asociācijā, Tālākizglītības mācību centrā pilsoniskai sabiedrībai u. c.

Promocijas darba struktūra

Promocijas darbu veido ievads, trīs nodaļas ar apakšnodaļām, kuru uzdevums ir vispusīgi aptvert un atklāt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām tiesiskā regulējuma būtību, un nobeigums ar izpētes gaitā konstatētajiem secinājumiem un priekšlikumiem materiālo un procesuālo normu pilnveidei.

Pirmajā nodaļā apskatīts juridiskās personas jēdziens, tā rašanās un attīstība Latvijā, analizēti starptautiskie un nacionālie tiesību akti, juridisko personu iesaistes noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ietekmējošie faktori, kā arī juridisko personu krimināltiesiskās atbildības – piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām rašanās un galvenās tās iezīmes Latvijas Republikā un ārvalstīs, galvenokārt Igaunijā, Lietuvā un Beļģijā.

Otrajā nodaļā analizēti tiesību institūta materiāltiesiskie aspekti, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu materiāltiesiskais pamats, tiesiskā saikne ar fizisko personu, pirmstiesas procesa pabeigšanas veidi un īpatnības, kā arī juridiskās personas kā saistību pārņēmējas tiesiskā statusa un atbildība uzņēmuma pārejas gadījumā.

Trešajā nodaļā pētīti piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām kriminālprocesuālie aspekti un tiesvedības īpatnības, tajā skaitā aplūkojot aresta uzlikšanas juridiskās personas mantai īpatnības, juridiskās personas pārstāvja un aizstāvja lomu, juridiskās personas tiesības aizstāvību, kā arī juridiskai personai piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidi, kritēriju piemērošanas problemātiskie aspekti.

Darbam pievienoti trīs pielikumi. Pirmajā pielikumā apkopota informācija par laika posmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim pabeigtajiem pirmstiesas procesiem, kuros piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, norādot gan šo procesu kopskaitu, gan sadalījumu pa prokuroriem. Otrs pielikums ietver Latvijai saistošo starptautisko tiesību aktu apkopojumu, kuros dalībvalstīm noteikts pienākums nodrošināt juridisko personu atbildības regulējuma izveidi vai pilnveidi. Savukārt trešajā pielikumā norādīti aptaujās un intervijās uzdotie jautājumi.

1. Juridiskās personas, to krimināltiesiskās atbildības raksturojums un vieta valsts piespiedu ietekmēšanas līdzekļu sistēmā

Šajā nodaļā tiek analizēts juridiskās personas jēdziens, tā rašanās, attīstība un tiesiskais regulējums Latvijā, kā arī juridisko personu krimināltiesiskās atbildības starptautiskā un nacionālā regulējuma pamati un īpatnības Eiropas Savienības tiesiskajā telpā. Nodaļas ietvaros autors pēta juridiskās personas kā tiesību subjekta būtību, tās funkcijas un nozīmi mūsdienu valsts, ekonomikas un sabiedrības struktūrā, īpašu uzmanību pievēršot juridisko personu vietai Latvijas tiesību sistēmā un to krimināltiesiskās atbildības attīstībai. Nodaļā aplūkotas arī juridisko personu pazīmes, juridiskās personas definīcijas problemātika, dažādu juridisko personu veidi un to statuss Latvijas normatīvajā regulējumā, kā arī analizēta tiesu prakse un juridisko personu reģistrācijas sistēma. Autors pievērš uzmanību arī jautājumam par juridisko personu un citu tiesību subjektu nošķiršanu, kā arī publisko un privāto tiesību juridisko personu tiesiskajam statusam. Atsevišķa uzmanība nodaļā veltīta juridisko personu krimināltiesiskās atbildības starptautiskajam un nacionālajam regulējumam. Tiek analizētas ANO, Eiropas Padomes, OECD un Eiropas Savienības tiesību normas, kas paredz dalībvalstu pienākumu nodrošināt juridisko personu atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem, īpaši korupcijas, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma finansēšanas un organizētās noziedzības apkarošanas jomā. Autors izvērtē Latvijas normatīvā regulējuma atbilstību starptautiskajām prasībām, analizē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūtu un identificē problēmjautājumus, kas saistīti ar juridisko personu atbildības piemērošanu praksē. Nodaļā veikta arī salīdzinošā analīze, īpašu uzmanību pievēršot Igaunijas, Lietuvas un Beļģijas regulējumam. Tiek analizēti dažādie juridisko personu atbildības modeļi, to piemērošanas priekšnoteikumi, sankciju sistēmas un procesuālās īpatnības. Salīdzinošās izpētes rezultātā autors izvērtē Latvijas regulējuma stiprās un vājās puses, identificē nepilnības un formulē priekšlikumus nacionālā regulējuma pilnveidošanai.

1.1. Juridiskās personas jēdziens, tā rašanās un attīstība Latvijā

Juridiskās personas jēdziens ir viens no būtiskākajiem tiesību zinātnes aspektiem, kas ietekmē gan valsts pārvaldi, gan privāto sektoru un ekonomiku kopumā. Juridiskās personas koncepts ir attīstījies gadsimtu gaitā, mainoties tiesiskajiem, sociālajiem un ekonomiskajiem apstākļiem. Juridiskās personas pastāvēšana ļauj cilvēkiem un organizācijām apvienot resursus, īstenot kopīgus mērķus un uzņemties juridiskas saistības neatkarīgi no individuālajiem dalībniekiem. Latvijā juridisko personu veidošanās un attīstība ir bijusi cieši saistīta ar valsts vēsturi, tostarp neatkarības atgūšanu un integrāciju ES. Mūsdienās juridiskām personām ir nozīmīga loma sabiedrības un ekonomikas attīstībā, nodrošinot tiesisku regulējumu

uzņēmējdarbībai, valsts pārvaldei un nevalstisko organizāciju darbībai. Līdz ar to šajā nodaļā tiek apskatīts juridiskās personas jēdziens, tās vēsturiskā attīstība un regulējums gan Latvijā, gan starptautiskā kontekstā, analizējot gan publisko tiesību, gan privāto tiesību juridiskās personas.

Juridiskā persona ir tiesību subjekts, kas izveidots, lai realizētu noteiktus mērķus, piedalītos civiltiesiskajās attiecībās un būtu tiesīgs uzņemties saistības. Juridiskās personas eksistence tiek noteikta un regulēta tiesību normās, kas nosaka tās tiesības, pienākumus un atbildību. Juridisko personu funkcijas ir dot indivīdiem iespēju organizēties kopīgai līdzdalībai tiesiskajā apgrozībā un aprobežot izveidotās organizācijas atbildību par tās saistībām ar organizācijas pašas mantu.¹⁰

Pētot juridiskās personas pazīmes un definīcijas, varam konstatēt, ka Latvijas tiesībās atbilstoši kontinentālās Eiropas tiesību saimes ģermāņu valstu tiesību sistēmai un doktrīnai tiek stingri ievērotas vienveidīgas, šajā tiesību sistēmā jau iepriekš izstrādātas juridiskās personas pazīmes un definīcijas. Tomēr vēsturiski juridiskās personas institūts nebūtu izveidojies tik daudzpusīgs, ja juridiskās personas pazīmes un definīcija būtu nostiprināta jau likumā, jo tādā veidā būtu pārtraukusi pašas juridiskās personas institūta attīstību, kā arī izpratnes veidošanos par juridisko personu.

Nemot vērā padomju tiesību iepriekšējo ietekmi Latvijā, kā arī 50 gadu ilgo pārrāvumu Latvijas okupācijas laikā, kas veidojies tiesību doktrīnas attīstībā, Latvijā nav juridiskās personas pazīmju un definīcijas izpētes, kā arī konsekventas likumdevēja darbības, kad likumos tiek iestrādāti ar juridiskās personas institūtu saistīti jautājumi. Likumdevējam trūkst zinātniski pamatotu rekomendāciju, kad tas izstrādā un iekļauj likumu tekstos dažādus juridisko personu veidus un paveidus, kā arī risina citas ar juridiskās personas institūtu saistītas problēmas.¹¹

Juridiska persona ir cilvēku izveidotas kopas, kam atšķirībā no vienkāršas cilvēku grupas, stihiska pūļa tiek piešķirtas noteiktas tiesības. Šādi veidojumi cilvēkiem ir nepieciešami, lai tie ar kopīgiem spēkiem sasniegtu kādu konkrētu mērķi, kuru nav iespējams sasniegt vienatnē.¹² Tomēr neviena juridiskā persona nevar tikt uzskatīta par tiesību subjektu, pirms to atzīst valsts vara.¹³ Juridiskās personas statuss ir nepieciešams tādēļ, lai varētu nodalīt sabiedrību dalībnieku atbildību.¹⁴

¹⁰ Balodis, K. 2007. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 88.

¹¹ Muciņš, L. 11.04.2014. Juridiskās personas pazīmes un definīcija: vai likumdevējs juridiskās personas jautājumā ir ierobežots. Rīga: *RSU zinātniskā konference*, 442. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zin%C4%81tnes%20departaments/zinatniskas_konferences/2014/8sekcija/Juridiskas_personas_pazimes_un_definicija.pdf [sk. 12.12.2024.]

¹² Melbārdis, Dz. 2000. *Tiesību pamati 2. daļa*. Rīga: Rasa ABC, 23.

¹³ Balodis, R. 2000. *Valsts un baznīca*. Rīga: Nordik, 186.

¹⁴ Šimkus, S. 19.10.2004. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. *Jurista Vārds*.

Līdz ar to autors pievienojas tiesību zinātnieku viedoklim, ka juridisko personu institūts ir neatņemama mūsdienu valsts, ekonomikas un sabiedrības struktūras sastāvdaļa, kas ļauj indivīdiem organizēties un sasniegt mērķus, kas nav īstenojami individuāli, un nodrošina mantiskās atbildības nošķiršanu starp organizāciju un tās dalībniekiem.

Civiltiesiskā nozīmē juridiskā persona ir noteikto mērķu īstenošanai nodibināta un likumā par tiesību subjektu atzīta organizācija vai mantisko vērtību kopums, kas par savām saistībām atbild tikai ar savu no dibinātāju un dalībnieku mantas nošķirtu mantu.¹⁵

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 12. septembra lēmumā lietā Nr. SKA-49110¹⁶ norādīts, ka individuālais komersants saskaņā ar Komerclikuma (KCL) noteikumiem ir uzskatāms par fizisku personu, šāds statuss faktiski nav viennozīmīgs.

Lēmumā norādīts, ka juridiskajām personām ir savs zīmogs, reģistrācijas apliecība un citi rekvizīti. Tāpat Komercreģistrā (KR) tiek ierakstītas gan juridisko personu, gan individuālo komersantu paraksttiesības un tur ir pieejams arī individuālā komersanta paraksta paraugs, kas apliecināts pie notāra. No nolēmuma būtības izriet, ka individuālajam komersantam piemīt vairākas juridiskās personas pazīmes, tomēr atbilstoši KCL 74. pantam viņš ar savām saistībām atbild kā fiziskā persona ar visu savu mantu.

Saskaņā ar likuma “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” vispārīgajiem noteikumiem un 1. pantu¹⁷ Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs (UR) reģistrē ne tikai likumā noteiktos tiesību subjektus, lai tiem nodibinātu juridiskās personas statusu, bet arī juridiskos faktus, kā arī nodrošina normatīvajos aktos noteikto ziņu par reģistrētajiem tiesību subjektiem un juridiskajiem faktiem publisku ticamību un pieejamību. Papildus juridiskajām personām reģistrs reģistrē dažādus juridiskos faktus un tiesību subjektus, kuri nav juridiskas personas. Civillikuma (CL) 1407. pantā¹⁸ noteikts, ka par juridiskām personām atzīstamas valsts, pašvaldības, personu apvienības, iestādes, nodibinājumi un lietu kopības, kurām piešķirta juridiska personība. Tomēr nevienā no Latvijas normatīvajiem aktiem nav dota juridiskās personas legāldefinīcija. Arī tiesību teorijā nav vienota viedokļa par to, kas ir juridiska persona.¹⁹ Piemēram, KR tiek reģistrētas kapitālsabiedrības, kuras ir juridiskas

¹⁵ Balodis, K. 2007. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 87.

¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 12. septembra lēmums lietā Nr. SKA-491. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/info/archive/departament3/2006/> [sk. 17.10.2024.]

¹⁷ Likums “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru”. 06.12.1990. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 49. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72847> [sk. 10.09.2024.]

¹⁸ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. 26.02.1937. *Valdības Vēstnesis*, 46. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/90220> [sk. 10.09.2024.]

¹⁹ Buka, E. 11.08.2020. Uzņēmumu reģistrs. Vai visi, kas reģistrēti Uzņēmumu reģistrā, ir juridiskas personas. Pieejams: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/20754-vai-visi-kas-registreti-uznemumu-registra-ir-juridiskas-personas-2020> [sk. 12.10.2024.]

personas, jo KCL 135. panta²⁰ otrajā daļā noteikts, ka kapitālsabiedrība iegūst juridiskās personas statusu ar brīdi, kad tā ir tikusi ierakstīta KR. Tajā pašā laikā KR reģistrētie individuālie komersanti, personālsabiedrības, filiāles un pārstāvniecības nav juridiskās personas. KR tiek reģistrēti arī juridiskie fakti – filiāles atvēršana (KR reģistrētā filiāle, pārstāvniecība nav uzskatāma par atsevišķu tiesību subjektu, bet par atsevišķi nodalītu komersantam piederošas mantas daļu). Lai konstatētu, vai reģistrā minētais tiesību subjekts uzskatāms par juridisko personu, attiecīgajā normatīvajā aktā jābūt tieši noteiktam, ka konkrētajam tiesību subjektam ir juridiskās personas statuss.²¹

Reģistrā tiek reģistrētas šādas juridiskās personas:

- 1) KR: sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA), akciju sabiedrība (AS), Eiropas komercsabiedrības (KCL 135. panta otrā daļa);
- 2) UR žurnāls: individuālie uzņēmumi, zemnieka vai zvejnieka saimniecības (likuma “Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību” 8. panta trešā daļa),²² kooperatīvās sabiedrības, Eiropas kooperatīvās sabiedrības (Kooperatīvo sabiedrību likuma 3. panta otrā daļa);²³
- 3) biedrību un nodibinājumu reģistrs: biedrības un nodibinājumi (Biedrību un nodibinājumu likuma 3. pants),²⁴ arodbiedrības vai arodbiedrību apvienības, kā arī arodbiedrību patstāvīgās vienības (Arodbiedrību likuma 10. un 11. panta pirmā daļa);²⁵
- 4) reliģisko organizāciju un to iestāžu reģistrs: reliģiskās organizācijas, reģistrā reģistrētās reliģisko organizāciju iestādes (Reliģisko organizāciju likuma 13. panta pirmā daļa),²⁶ katoļu baznīcas publisko tiesību juridiskās personas (likuma “Par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgumu” 1.² panta otrā daļa);²⁷
- 5) politisko partiju reģistrs: politiskās partijas, politisko partiju apvienības (Politisko partiju likuma 3. pants).²⁸

²⁰ Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

²¹ Buka, E. 11.08.2020. Uzņēmumu reģistrs. Vai visi, kas reģistrēti Uzņēmumu reģistrā, ir juridiskas personas. Pieejams: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/20754-vai-visi-kas-registreti-uznemumu-registra-ir-juridiskas-personas-2020> [sk. 12.10.2024.]

²² Likums “Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību”. 13.02.1992. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 6/7. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72428> [sk. 07.01.2025.]

²³ Kooperatīvo sabiedrību likums. 26.04.2018. *Latvijas Vēstnesis*, 84. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/298656> [sk. 07.01.2025.]

²⁴ Biedrību un nodibinājumu likums. 14.11.2003. *Latvijas Vēstnesis*, 161. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/81050> [sk. 27.01.2025.]

²⁵ Arodbiedrību likums. 25.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*, 60. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/265207> [sk. 28.01.2025.]

²⁶ Reliģisko organizāciju likums. 26.09.1995. *Latvijas Vēstnesis*, 146. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36874> [sk. 28.01.2025.]

²⁷ Likums “Par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgumu”. 25.09.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 137. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/66742> [sk. 28.01.2025.]

²⁸ Politisko partiju likums. 07.07.2006. *Latvijas Vēstnesis*, 107. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139367> [sk. 29.01.2025.]

Attiecībā uz publisko personu un iestāžu sarakstu norādāms, ka tajā tiek reģistrētas gan juridiskas personas (pašvaldības un citas atvasinātas publiskas personas), gan arī dažādas iestādes, kas nav juridiskas personas. Kā jau iepriekš norādīts, saskaņā ar CL 1407. pantu par juridiskām personām atzīstamas valsts, pašvaldības, personu apvienības, iestādes, nodibinājumi un lietu kopības, kurām piešķirta juridiska personība. Ievērojot minēto, par iestādi CL 1407. panta izpratnē atzīstama patstāvīga jeb autonoma valsts iestāde. Tā kā tiešās pārvaldes iestādes atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likumā²⁹ noteiktajam savā darbībā pārstāv valsti, tās nav iestādes CL 1407. panta izpratnē un tām nav juridiskas personas statusa.

Ar organizatorisku vienību saprot, ka juridiska persona darbojas civiltiesiskā apgrozībā kā vienota organizācija. Juridiskai personai ir noteikta struktūra, kura ir nostiprināta dibināšanas dokumentos. Visu juridisko personu struktūras darbība ir pakļauta juridiskās personas orgāniem, kuri juridiskās personas vārdā īsteno tās rīcībspēju ar citiem civiltiesību subjektiem.³⁰

Juridisko personu jēdziens un tā izpratne Latvijā ir vēsturiski attīstījusies no agrākām tiesību sistēmām, pielāgojoties gan neatkarīgas valsts, gan tirgus ekonomikas prasībām. Mūsdienās juridisko personu darbību regulē dažādi normatīvie akti, kas veicina gan uzņēmējdarbības attīstību, gan sabiedriskās organizācijas un valsts pārvaldes efektivitāti.

Latvijas Republikas CL 1402. pants nosaka, ka juridiskās personas var būt gan privātas, gan publiskas.³¹ Privātās juridiskās personas parasti ir uzņēmumi, biedrības, nodibinājumi un citas organizācijas, savukārt publiskās juridiskās personas ir valsts un pašvaldību iestādes.³²

Turklāt juridiskās personas var atšķirties pēc juridiskās formas, tostarp:

- 1) komerciālās juridiskās personas, piemēram, SIA, AS, individuālie komersanti u. c., kas nodarbojas ar uzņēmējdarbību un gūst peļņu;³³
- 2) nevalstiskās organizācijas (biedrības, nodibinājumi), kuru mērķis nav peļņas gūšana, bet sabiedrības interešu veicināšana;³⁴

²⁹ Valsts pārvaldes iekārtas likums. 21.06.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 94. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63545> [sk. 14.02.2025.]

³⁰ Степанов, С. А. 2015. *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации [Krievijas Federācijas Civiltiesisko kodeksa komentārs]*. Издательство “Проспект”. Pieejams: https://www.google.lv/books/edition/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B9_%D0%BA_%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD/0rzGCQAAQBAJ?hl=lv&gbpv=0 [sk. 23.10.2024.]

³¹ Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. 26.02.1937. *Valdības Vēstnesis*, 46. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/90220> [sk. 10.09.2024.]

³² Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160, 4. pants, 9. pants, 18. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

³³ 2017. gada 14. jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1132 attiecībā uz sabiedrību tiesību dažiem aspektiem. 4. pants, 14. pants, 30. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32017L1132> [sk. 30.01.2025.]

³⁴ Biedrību un nodibinājumu likums. 14.11.2003. *Latvijas Vēstnesis*, 161, 2. pants, 10. pants, 20. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/81050> [sk. 27.01.2025.]

3) publiskās tiesību juridiskās personas (valsts un pašvaldību iestādes), kas pilda valsts vai pašvaldību funkcijas.³⁵

Turklāt, kā norāda Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2013. gada 29. oktobra lēmumā lietā Nr. SPC-46/2013, Valsts pārvaldes iekārtas likuma 1. panta 3. punktā jēdziena “iestāde” skaidrojums nav attiecināms uz valsts izveidotām (dibinātām) kapitālsabiedrībām, jo tām nepiemīt minētajā normā uzskaitītās iestādes pazīmes. Publiskas personas kapitālsabiedrības darbība ir patstāvīga un pakārtota privātajām tiesībām, pēc sava tiesiskā statusa tā atzīstama par privāto tiesību juridisku personu vai privāttiesību subjektu, tādēļ uz to nav attiecināms Civilprocesa likuma 487. panta pirmās daļas 2. punktā noteiktais strīdu izšķiršanas šķīrējtiesā aizliegums.³⁶

Juridiskās personas jēdziens un regulējums atšķiras dažādās valstīs, balstoties uz attiecīgo tiesību sistēmu un vēsturisko attīstību. Starptautiski juridisko personu jēdziens tiek regulēts vairākos nozīmīgos normatīvajos aktos un tiesu prakses dokumentos. Piemēram, ES juridisko personu regulējums tiek noteikts, balstoties uz ES tiesību aktiem, tostarp 2017. gada 14. jūnija ES Parlamenta un ES Padomes direktīvu Nr. 2017/1132 attiecībā uz sabiedrību tiesību dažiem aspektiem,³⁷ 2020. gada 7. oktobra ES Parlamenta un ES Padomes regulu Nr. 2020/1503 par Eiropas kolektīvās finansēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzņēmējdarbībai un ar ko groza regulu Nr. 2017/1129 un direktīvu Nr. 2019/1937³⁸ un 2019. gada 27. novembra ES Parlamenta un ES Padomes direktīvu Nr. 2019/2121, ar ko groza direktīvu Nr. 2017/1132 attiecībā uz pārrobežu reorganizāciju, apvienošanu un sadalīšanu.³⁹ Šīs normas nosaka uzņēmumu reģistrācijas prasības, pārrobežu uzņēmējdarbības iespējas un juridisko personu caurskatāmību.⁴⁰

³⁵ Valsts pārvaldes iekārtas likums. 21.06.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 94, 5. pants, 9. pants, 10. pants, 88. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63545> [sk. 14.02.2025.]

³⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 29. oktobra lēmums lietā Nr. SPC-46/2013. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2013> [sk. 01.10.2025.]

³⁷ 2017. gada 14. jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1132 attiecībā uz sabiedrību tiesību dažiem aspektiem. 4. pants, 14. pants, 30. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32017L1132> [sk. 30.01.2025.]

³⁸ 2020. gada 7. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. (ES) 2020/1503 par Eiropas kolektīvās finansēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzņēmējdarbībai un ar ko groza regulu Nr. (ES) 2017/1129 un direktīvu Nr. (ES) 2019/1937. 7. pants, 10. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32020R1503> [sk. 30.01.2025.]

³⁹ 2019. gada 27. novembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2019/2121, ar ko groza direktīvu Nr. (ES) 2017/1132 attiecībā uz pārrobežu reorganizāciju, apvienošanu un sadalīšanu. 86.a pants, 126. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32019L2121> [sk. 30.01.2025.]

⁴⁰ OECD. 11.09.2023. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 [G20/OECD Korporatīvās pārvaldības principi 2023]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en.html [sk. 30.01.2025.]

ANO ietvaros Starptautisko komercietiesību komisija⁴¹ izstrādā vadlīnijas uzņēmumu tiesību jautājumos, īpaši attiecībā uz maksātspēju un uzņēmumu pārvaldību, kas var radīt pamatu pilnveidot tiesību normas šajā jomā, tostarp arī Latvijā.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Latvijā trūkst vienotas, likumā nostiprinātas juridiskās personas definīcijas, un tiesību doktrīnā nav panākta vienprātība par to. Šis apstāklis apgrūtina normatīvo aktu izstrādi un piemērošanu praksē.
- 2) Profesora Kaspara Baloža piedāvātā juridiskās personas definīcija vislabāk raksturo juridisko personu, proti: “Juridiskā persona ir noteiktu mērķu īstenošanai nodibināta un likumā par tiesību subjektu atzīta organizācija vai mantisko vērtību kopums, kas par savām saistībām atbild tikai ar savu, no dibinātāju un dalībnieku mantas nošķirtu mantu.”
- 3) Valsts vara spēlē noteicošu lomu juridiskās personas statusa piešķiršanā, kas atspoguļo nepieciešamību pēc tiesiskas atzīšanas, lai subjekts varētu kļūt par pilntiesīgu tiesību subjektu.
- 4) UR reģistrē gan juridiskas personas, gan juridiskos faktus un citus tiesību subjektus, kas prasa precīzu normatīvo aktu interpretāciju, lai noteiktu konkrēta subjekta juridisko statusu.
- 5) Juridisko personu funkcijas sabiedrībā ir būtiskas, jo tās ļauj indivīdiem apvienoties, organizēt saimniecisko darbību un nodrošina atbildības ierobežojumu attiecībā uz personisko mantu.
- 6) Latvijas tiesību aktos juridiskās personas iedala pēc juridiskās formas (komerciālās, nevalstiskās, publiskās), katrai ir atšķirīgs tiesiskais regulējums un mērķi.
- 7) Starptautiskā tiesību vide būtiski ietekmē juridisko personu regulējumu, īpaši ES direktīvas un ANO vadlīnijas, kas nosaka juridisko personu pārrobežu darbības un pārvaldības standartus.
- 8) Juridiskās personas institūts Latvijā ir vēsturiski attīstījies, pielāgojoties valsts politiskajiem un ekonomiskajiem apstākļiem, un šobrīd kalpo par pamatu valsts pārvaldes, uzņēmējdarbības un sabiedrisko organizāciju efektīvai darbībai.

⁴¹ United Nations General Assembly. 12.12.2024. Report of the United Nations Commission on International Trade Law on the work of its fifty-seventh session [Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijas (UNCITRAL) ziņojums par tās piecdesmit septītās sesijas darbu]. Pieejams: <https://docs.un.org/en/A/res/79/117> [sk. 30.01.2025.]

1.2. Starptautiskā un nacionālā tiesiskā regulējuma bāze juridisko personu krimināltiesiskās atbildības jomā

Juridisko personu atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem ir kļuvusi par arvien nozīmīgāku jautājumu mūsdienu tiesību sistēmās, jo īpaši saistībā ar starptautiskajiem centieniem apkarot korupciju, naudas atmazgāšanu, narkotisko vielu nelikumīgu apriti un citus ar organizēto noziedzību saistītus noziegumus. ES arvien biežāk šādas darbības tiek veiktas, izmantojot juridisko personu struktūras, kas ļauj slēpt noziedzīgo nodarījumu izdarītājus un sarežģīt tiesībsargājošo iestāžu darbu.

Iefiltrēšanās legālās uzņēmējdarbības struktūrās ļauj organizētajai noziedzībai palielināt savu varu un ietekmi. Tā atbalsta, slēpj vai veicina jebkādu noziedzīgu darbību un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Visā kriminālprocesa gaitā tiek ļaunprātīgi izmantoti dažādu nozaru juridiskie uzņēmumi, un bažas jo īpaši rada iekšējās informācijas ļaunprātīgas izmantošanas draudi.⁴²

Arī Latvija kā starptautiskās sabiedrības locekle ir apņēmusies ievērot virkni starptautisko konvenciju un direktīvu, kurās noteikta nepieciešamība paredzēt efektīvus mehānismus juridisko personu saukšanai pie atbildības. Tomēr, neskatoties uz normatīvajā regulējumā ieviestajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, pastāv būtiskas nepilnības to piemērošanā, kā arī normatīvā ietvara atbilstībā starptautisko tiesību prasībām.

Šajā darba daļā analizēta Latvijas krimināltiesiskā regulējuma atbilstība starptautiskajām prasībām attiecībā uz juridisko personu atbildību, identificēti pastāvošie problēmjautājumi un vērtēta nepieciešamība pēc izmaiņām normatīvajā regulējumā, lai nodrošinātu efektīvāku cīņu pret juridisko personu iesaisti noziedzīgos nodarījumos.

Latvija ir pievienojusies virknei starptautisko tiesību aktu, kas krimināltiesību jomā paredz juridisko personu atbildības noteikšanas pienākumu par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai pārraudzības vai kontroles trūkuma dēļ.

Izpētes rezultātā konstatējams, ka ir vismaz 2 ANO, 5 EP, 1 OECD un 4 ES Parlamenta un ES Padomes tiesību akti, kas uzliek par pienākumu paredzēt juridiskām personām kriminālo, civilo vai administratīvo atbildību par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai pārraudzības rezultātā (2. pielikums), proti:

- 1) ANO konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību;⁴³

⁴² *EUROPOL ES bīstamāko noziedzīgo tīklu atklāšana – Kopsavilkums*. 2025. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA%202025%20-%20Kopsavilkums%20.pdf> [sk. 01.10.2025.]

⁴³ 2000. gada 15. novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1474-apvienoto-naciju-organizācijas-konvencija-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu> [sk. 16.02.2025.]

- 2) ANO konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu;⁴⁴
- 3) EP konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju;⁴⁵
- 4) EP konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību;⁴⁶
- 5) EP konvencija par kibernoziegumiem;⁴⁷
- 6) EP krimināltiesību pretkorupcijas konvencija;⁴⁸
- 7) EP konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām;⁴⁹
- 8) OECD konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos;⁵⁰
- 9) ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2008/99/EK (2008. gada 19. novembris) par vides krimināltiesisko aizsardzību;⁵¹
- 10) ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2014/62/ES (2014. gada 15. maijs) par eiro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu un ar ko aizstāj ES Padomes Pamatlēmumu Nr. 2000/383/TI;⁵²
- 11) ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2017/1371 (2017. gada 5. jūlijs) par cīņu pret krāpšanu, kas skar ES finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības;⁵³
- 12) ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2018/1673 (2018. gada 23. oktobris) par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām.⁵⁴

⁴⁴ 1999. gada 9. decembra Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1419> [sk. 01.10.2025.]

⁴⁵ 2005. gada 15. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1613> [sk. 01.10.2025.]

⁴⁶ 2005. gada 16. maija Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1597-eiropas-padomes-konvencija-par-cinu-pret-cilveku-tirdzniecibu> [sk. 16.10.2024.]

⁴⁷ 2001. gada 23. novembra Eiropas Padomes konvencija par kibernoziegumiem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1460> [sk. 16.10.2024.]

⁴⁸ 1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [sk. 16.02.2025.]

⁴⁹ 2017. gada 19. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318802-eiropas-padomes-konvencija-par-noziedzīgiem-nodarijumiem-kas-saistiti-ar-kulturas-vertibam> [sk. 16.10.2024.]

⁵⁰ 1997. gada 21. novembra OECD Konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1126> [sk. 16.02.2025.]

⁵¹ 2008. gada 19. novembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> [sk. 16.10.2024.]

⁵² 2014. gada 15. maija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2014/62/ES par euro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32014L0062> [sk. 16.10.2024.]

⁵³ 2017. gada 5. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1371 par cīņu pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1371> [sk. 23.11.2024.]

⁵⁴ 2018. gada 23. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673> [sk. 23.11.2024.]

Kopīgs visos šajos tiesību aktos ir tas, ka neviens tiesību akts neuzliek par pienākumu paredzēt tieši kriminālatbildību juridiskai personai, bet gan dod brīvu izvēli kādu atbildību izvēlēties, paredzot, ka nacionālam likumdevējam ir tiesības izvēlēties, kādā tiesību nozarē paredzēt efektīvus līdzekļus juridisko personu sodīšanai. Tajā pašā laikā aicinot dalībvalstis nodrošināt iedarbīgas, samērīgas un atturošas sankcijas juridiskām personām, kas ietver naudas sodu kā kriminālsodu vai naudas sodu, kas nav kriminālsods, kā arī aicinot piemērot citas sankcijas, piemēram, dažādu veidu tiesību ierobežošanu un likvidāciju kā soda veidu.

Faktiski visās iepriekš norādītajās konvencijās un direktīvās ir ietverta norma par juridisko personu atbildību, kas paredz, ka katra dalībvalsts veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par tajos paredzētajiem pārkāpumiem.

Tās paredz, ka dalībvalstis nodrošina, ka juridiskajai personai iestājas atbildība par darbībām, kuras par labu minētajai personai, darbojoties individuāli vai kā juridiskās personas institūcijas locekle, izdarījusi kāda persona, kas ieņem vadošu amatu juridiskās personas struktūrā, pamatojoties uz pilnvarām pārstāvēt juridisko personu vai pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai pilnvarām iekšēji kontrolēt juridisko personu, kā arī par iesaistīšanos šāda nodarījuma izdarīšanā kā līdzvainīgai vai uzskūditājai. Tāpat šie tiesību akti satur norādi par piemērojamiem sodiem, proti, ikviena dalībvalsts veic pasākumus, kas vajadzīgi, lai nodrošinātu, ka juridiskai personai, kuru sauc pie atbildības, ir piemērojamas iedarbīgas, samērīgas un preventīvas sankcijas, kas ietver naudas sodu kā kriminālsodu vai cita veida sodu un var ietvert citādus sodus. Piemēram, 2018. gada 23. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā Nr. (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām iekļauti šādi soda veidi:

- 1) naudas sods;
- 2) tiesību liegšana saņemt valsts pabalstu vai atbalstu;
- 3) piekļuves aizliegums publiskajam finansējumam, tostarp iepirkuma procedūrām, dotācijām un koncesijām, uz laiku vai pastāvīgi;
- 4) pagaidu vai galīgs aizliegums veikt komercdarbību;
- 5) pakļaušana tiesas uzraudzībai;
- 6) likvidācija ar tiesas lēmumu;
- 7) pagaidu vai galīga to uzņēmumu slēgšanu, kas izmantoti nodarījuma izdarīšanā.⁵⁵

⁵⁵ 2018. gada 23. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673> [sk. 01.10.2025.]

Jāsaka, Latvijas Republika 2005. gadā faktiski ir izvēlējusies iet ceļu, neparedzot juridiskām personām tikai kriminālatbildību, bet gan krimināltiesiskus piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, jo iepriekš norādītie starptautiskie tiesību akti nenosaka konkrētu prasību pēc juridisko personu kriminālatbildības, bet gan nosaka, ka juridisko personu atbildība var būt arī civila vai administratīva.

Tomēr ar starptautisko konvenciju un Eiropas Savienības tiesību aktu analīzi vien nepietiek, lai izvērtētu Latvijas izvēlēto juridisko personu atbildības modeļa atbilstību starptautiskajiem standartiem. Nozīme ir arī ECT tiesu praksei, kurā ir konkretizēts, kā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē vērtējamas juridiskajām personām piemērojamās represīva rakstura sankcijas un kādas procesuālās garantijas šādos gadījumos ir nodrošināmas. Tādēļ turpmāk analizējama ECT tiesu prakse, kurai ir nozīme arī Latvijas piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūta izvērtēšanā.

ECT tiesu praksē ir nostiprināti vairāki principi, kuri ir nozīmīgi arī Latvijas piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām regulējuma izvērtēšanā. Nozīme šajā kontekstā ir arī ECT 2011. gada 27. septembra spriedumam lietā A. Menarini Diagnostics S.r.l. pret Itāliju.⁵⁶

Minētajā lietā ECT vērtēja Itālijas konkurences uzraudzības iestādes piemērotu sešu miljonu eiro naudas sodu juridiskai personai par konkurences tiesību pārkāpumu. Lai gan saskaņā ar Itālijas tiesībām sankcija tika klasificēta kā administratīva, ECT uzsvēra, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā lietotais jēdziens “krimināltiesiska apsūdzība” (criminal charge) ir autonomas un nav atkarīgs no attiecīgās valsts piešķirtās klasifikācijas. Nosakot, vai konkrētā sankcija ir uzskatāma par krimināltiesisku Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē, ECT piemēroja tiesu praksē izstrādātos tā sauktos Engel kritērijus, proti, ņēma vērā pārkāpuma klasifikāciju nacionālajās tiesībās, pārkāpuma raksturu, kā arī piemērotās sankcijas raksturu un bardzību. ECT secināja, ka konkrētajam naudas sodam piemita represīvs un preventīvs raksturs, tas bija paredzēts vispārējas uzvedības regulēšanai un sasniedza ievērojamu apmēru, tādēļ tas pēc būtības bija uzskatāms par krimināltiesiska rakstura sankciju neatkarīgi no tā, ka nacionālajās tiesībās tas tika klasificēts kā administratīvs sods. Līdz ar to juridiskajai personai bija piemērojamas visas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā paredzētās taisnīgas tiesas garantijas. Spriedumā ECT īpaši uzsvēra, ka juridiskās personas ir Eiropas Cilvēktiesību konvencijas aizsargāto tiesību subjekti un tām ir tiesības uz taisnīgu tiesu tādā pašā apjomā kā fiziskajām personām, ciktāl tas ir piemērojams juridisko personu specifikai. Tādējādi juridiskajām personām ir nodrošināmas tiesības uz neatkarīgu un objektīvu tiesu, tiesības uz aizstāvību, procesuālo vienlīdzību, kā arī efektīvu tiesas kontroli pār tām piemērotajām sankcijām.

⁵⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 27. septembra spriedums lietā Nr. 43509/08 “A.Menarini Diagnostics S.r.l. pret Itāliju”. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-385> [sk. 28.06.2026.]

Vienlaikus ECT norādīja, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencija pati par sevi neprasa, lai krimināltiesiska rakstura sankciju sākotnēji piemērotu tieši tiesa. Šādu lēmumu var pieņemt arī administratīva iestāde, ja vien pēc tam ir nodrošināta pilnvērtīga tiesas kontrole. Šādai kontrolei jāaptver ne vien tiesību normu piemērošanas pārbaude, bet arī faktisko apstākļu izvērtēšana, pierādījumu analīze, sankcijas samērīguma kontrole, kā arī tiesības nepieciešamības gadījumā administratīvās iestādes lēmumu grozīt vai atcelt. Tā kā Itālijas administratīvās tiesas bija pilnvarotas veikt šādu pilnvērtīgu kontroli, ECT nekonstatēja Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pārkāpumu.

Šī sprieduma atziņas ir nozīmīgas arī Latvijas tiesību sistēmai. Lai gan Krimināllikumā paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām netiek apzīmēti kā kriminālsodi un Latvijas likumdevējs nav ieviesis klasisku juridisko personu kriminālatbildības modeli, ECT judikatūra apliecina, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencija izpratnē noteicošais ir nevis sankcijas nosaukums, bet tās faktiskā būtība, mērķis un sekas. Ņemot vērā, ka Krimināllikumā paredzētajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem piemīt gan preventīvs, gan represīvs raksturs, tie tiek piemēroti par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un var būtiski ietekmēt juridiskās personas mantiskās intereses un turpmāko darbību, ir pamats secināt, ka arī šie līdzekļi atbilst “krimināltiesiskas apsūdzības” pazīmēm Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta izpratnē. Tādēļ juridiskajām personām Latvijas kriminālprocesā pilnā apjomā ir nodrošināmas visas Eiropas Cilvēktiesību konvencijā paredzētās procesuālās garantijas.

Vienlaikus jānorāda, ka Latvijas regulējums šajā aspektā pat nodrošina augstāku procesuālo aizsardzības līmeni nekā lietā *A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy* vērtētais regulējums, jo piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām saskaņā ar Kriminālprocesa likumu galvenokārt piemēro tiesa kriminālprocesā, nevis administratīva iestāde. Līdz ar to jau sākotnēji tiek nodrošināta neatkarīgas tiesas kontrole pār juridiskajai personai piemērojamo sankciju, kas pilnībā atbilst ECT judikatūrā nostiprinātajiem taisnīgas tiesas standartiem.

ECT 2011.gada 27. septembra spriedumā *A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy* nostiprinātās atziņas vēlāk tika attīstītas spriedumos *Grande Stevens and Others v. Italy* (2014)⁵⁷ un *A and B v. Norway* (2016)⁵⁸, kuros tiesa precizēja Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta un Septītā protokola 4. panta piemērošanu gadījumos, kad juridiskajām vai fiziskajām personām tiek piemērotas represīva rakstura sankcijas.

⁵⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 4. marta spriedums lietā Nr. 18640/10 “*Grande Stevens and Others v. Italy*”. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141794> [sk. 28.06.2026.]

⁵⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 24130/11/29758/11 “*A and B v. Norway*”. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168972> [sk. 28.06.2026.]

Lietā *Grande Stevens and Others v. Italy* ECT atkārtoti apstiprināja Menarini spriedumā nostiprināto principu, ka sankcijas krimināltiesiskais raksturs nav nosakāms pēc tās kvalifikācijas nacionālajās tiesībās, bet gan pēc tās faktiskā rakstura, mērķa un bardzības. Vienlaikus ECT būtiski paplašināja Menarini spriedumā paustās atziņas, uzsverot, ka juridiskajām personām, pret kurām tiek piemērotas krimināltiesiska rakstura sankcijas, pilnā apjomā ir nodrošināmas visas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā paredzētās procesuālās garantijas. Tiesa īpaši akcentēja, ka efektīvai tiesas kontrolei jābūt ne vien formālai, bet arī saturiskai, aptverot pilnīgu lietas faktisko apstākļu, pierādījumu un piemērotās sankcijas samērīguma izvērtēšanu. Ar to ECT precizēja Menarini spriedumā formulēto pilnīgas jurisdikcijas (full jurisdiction) principu, nosakot, ka apelācijas tiesai jābūt iespējai pilnvērtīgi pārskatīt administratīvās iestādes secinājumus, nevis aprobežoties tikai ar to tiesiskuma formālu kontroli.

Vienlaikus *Grande Stevens* spriedumā ECT pirmo reizi tik plaši sasaistīja juridiskajām personām piemērojamās represīvās sankcijas ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Septītā protokola 4. pantā nostiprināto *ne bis in idem* principu. Tiesa secināja, ka, ja administratīvā sankcija pēc būtības ir uzskatāma par krimināltiesisku, tad paralēls vai secīgs kriminālprocess par tiem pašiem faktiskajiem apstākļiem var radīt dubultās kriminālvajāšanas aizlieguma pārkāpumu. Tādējādi ECT būtiski paplašināja Menarini spriedumā izstrādāto autonomās “krimināltiesiskās apsūdzības” doktrīnu, attiecinot to arī uz dubultās sodīšanas aizlieguma piemērošanu.

Savukārt spriedumā *A and B v. Norway* ECT precizēja un daļēji modificēja *Grande Stevens* spriedumā pausto pieeju. Tiesa norādīja, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencija pati par sevi neaizliedz paralēlu administratīvo un kriminālprocesu norisi, ja abas procedūras veido vienotu un savstarpēji koordinētu valsts reakciju uz vienu prettiesisku rīcību. Šādos gadījumos izšķiroša nozīme ir tam, vai starp abiem procesiem pastāv pietiekami cieša saikne pēc būtības un laikā (sufficiently close connection in substance and in time). ECT norādīja vairākus kritērijus šādas saiknes izvērtēšanai. Pirmkārt, abām procedūrām jāpapildina vienu otru un jākalpo atšķirīgiem, bet savstarpēji saistītiem mērķiem. Otrkārt, personai jābūt saprātīgi paredzamai iespējai, ka par konkrēto rīcību var tikt piemērotas abas procedūras. Treškārt, institūcijām jānodrošina cieša sadarbība, izvairoties no vienu un to pašu pierādījumu atkārtotas iegūšanas un izvērtēšanas. Ceturtkārt, kopējai personai piemērotajai sankcijai jābūt samērīgai, ņemot vērā jau iepriekš piemērotās sankcijas.

Līdz ar to *A and B v. Norway* nepārskatīja Menarini vai *Grande Stevens* spriedumos nostiprināto atziņu, ka represīvas administratīvās sankcijas var būt uzskatāmas par krimināltiesiskām Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē, bet gan precizēja, kādos

gadījumos šādu sankciju piemērošana paralēli kriminālprocesam vēl ir savienojama ar *ne bis in idem* principu.

Apkopojot minēto ECT tiesu praksi, secināms, ka ECT konsekvēti attīstījusi vienotu pieeju juridiskajām personām piemērojamu represīvu sankciju izvērtēšanā. Spriedumā Menarini tika nostiprināta autonomā “krimināltiesiskās apsūdzības” doktrīna un prasība nodrošināt pilnvērtīgu tiesas kontroli. Spriedumā Grande Stevens šī pieeja tika paplašināta, detalizētāk definējot procesuālās garantijas un attiecinot autonomo krimināltiesisko kvalifikāciju arī uz *ne bis in idem* principa piemērošanu. Savukārt spriedumā A and B v. Norway ECT precizēja dubultās sodīšanas aizlieguma robežas, atzīstot, ka divas represīvas procedūras var pastāvēt līdztekus tikai tad, ja tās veido vienotu, koordinētu un savstarpēji papildinošu tiesisko mehānismu.

No Latvijas tiesību viedokļa šī ECT tiesu prakses attīstība ir būtiska, jo tā apstiprina, ka Krimināllikumā paredzēto piespiedu ietekmēšanas līdzekļu konvencionālais raksturs nosakāms pēc to faktiskās būtības, nevis likumdevēja izmantotā terminoloģijas risinājuma. Vienlaikus tā uzliek pienākumu nodrošināt juridiskajai personai visas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā ietvertās procesuālās garantijas, kā arī ņemt vērā *ne bis in idem* principa prasības gadījumos, kad par vieniem un tiem pašiem faktiskajiem apstākļiem iespējama vairāku represīvu procedūru piemērošana.

No minētās ECT judikatūras izriet, ka dalībvalstīm, izvēloties juridisko personu atbildības modeli, ir rīcības brīvība, tomēr neatkarīgi no izvēlēta regulējuma juridiskajām personām piemērojamām represīva rakstura sankcijām jāatbilst Eiropas Cilvēktiesību konvencijā nostiprinātajiem taisnīgas tiesas un procesuālo garantiju standartiem. Šajā kontekstā vērtējams arī Latvijas likumdevēja izvēlētais risinājums, ar kuru, īstenojot starptautisko tiesību prasības, tika ieviests process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, neparedzot to kriminālatbildību klasiskajā izpratnē.

No minētās ECT tiesu prakses izriet, ka dalībvalstīm, izvēloties juridisko personu atbildības modeli, ir rīcības brīvība, tomēr neatkarīgi no izvēlēta regulējuma juridiskajām personām piemērojamām represīva rakstura sankcijām jāatbilst Eiropas Cilvēktiesību konvencijā nostiprinātajiem taisnīgas tiesas un procesuālo garantiju standartiem. Šajā kontekstā vērtējams arī Latvijas likumdevēja izvēlētais risinājums, ar kuru, īstenojot starptautisko tiesību prasības, tika ieviests process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, neparedzot to kriminālatbildību klasiskajā izpratnē.

Lai Latvija pildītu izvirzītās starptautisko tiesību prasības, normatīvie akti Latvijā tika grozīti, paredzot, ka par fizisku personu izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem juridisko personu interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai pārraudzības rezultātā juridiskajām

personām ir piemērojami piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, neparedzot saukt juridisko personu pie kriminālatbildības analogiski kā fizisko personu.

Norādāms, ka subjekts šajā procesā ir privāto tiesību juridiskā persona, tajā skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrības, kā arī personālsabiedrības, līdz ar to tiesību piemērotājiem ir iespēja piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus visu veidu juridiskām personām, izņemot valsti, pašvaldības un citas publisko tiesību juridiskās personas, bet jebkurā gadījumā konstatējama saikne starp noziedzīga nodarījuma izdarītāju – fizisko personu – un juridisko personu un izmeklēšanā noskaidrojams, vai noziedzīgu nodarījumu izdarījusi fiziska persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā. Parasti tie ir valdes locekļi vai kādas to pilnvarotās personas, tāpat arī balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

Pašlaik juridisko personu atbildības tiesiskais regulējums KL nosaka, ka juridiskajai personai nav un nevar būt subjektīvā attieksme pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu, tātad šajā gadījumā nevar runāt par juridiskās personas vainu, kas jau tika apskatīts iepriekšējā nodaļā.

Saskaņā ar KL juridiskajai personai piemēro piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā konstatējama fiziskas personas vaina, jābūt konstatētai saiknei starp fizisko un juridisko personu. Tāpat papildus piebilstams, ka KL iekļauto koncepciju par juridiskās personas ietekmēšanu krimināltiesību ietvaros juridiskajām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi nav uzskatāmi par kriminālsodu un faktiski process pret juridiskām personām notiek kriminālprocesa ietvaros, tas ir kā process, kas ietverts procesā. Latvijā nav nekādu ierobežojumu, par kādu fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu juridiskai personai būtu piemērojams piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, to var piemērot teorētiski par jebkuru KL Sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu, kas vērtējams ļoti pozitīvi.

KL 70.¹ pantā noteikts, ka par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu privāto tiesību juridiskajai personai, tajā skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībai, kā arī personālsabiedrībai, tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos prokurors var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja nodarījumu juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis:

- 1) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;
- 2) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;
- 3) īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

No iepriekš norādītā konstatējams, ka tiesību normas, kas paredz nodrošināt juridisku personu saukšanu pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus to labā ir veikusi fiziska persona, kā arī kad pārraudzības vai kontroles trūkums ir ļāvis fiziskai personai izdarīt noziedzīgu nodarījumu, ir standarta tiesību normas EP konvencijās un direktīvās, kas nosaka pienākumu kriminalizēt noteiktus nodarījumus un paredzēt par tiem juridisko personu atbildību, kas ir arī ticis ieviests nacionālajā krimināltiesiskajā regulējumā. Tomēr, pēc autora domām, šobrīd spēkā esošais krimināltiesiskais regulējums ir nepilnīgs. Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā joprojām pastāv nepilnības attiecībā uz juridisko personu loku un definīciju trūkumu, normu nepietiekamu imperativitāti, būtisku jēdzienu nenoteiktību, sankciju sistēmas ierobežotību, publisko tiesību juridisko personu izslēgšanu no atbildības tvēruma, uzņēmuma pārejas regulējuma trūkumu, procesuālajiem ierobežojumiem un metodisko vadlīniju neesamību, kas apgrūtina efektīvu un starptautiskajiem standartiem atbilstošu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. To apliecina neliels skaits uzsāktu procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, uz ko gan vēsturiski, gan arī šobrīd ir vēršusies uzmanību arī starptautiskās organizācijas MONEYVAL un OECD.

Autora viedokli par nepilnībām krimināltiesiskajā regulējumā un tā piemērošanas problemātiku apstiprina arī fakts, ka OECD darba grupa⁵⁹ secinājusi, ka Latvijā ir ļoti neliela tiesu prakse attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Līdzīgu secinājumu 2018. gadā⁶⁰ un arī 2025. gadā⁶¹ izdarīja EP MONEYVAL Latvijas 5. un 6. kārtas novērtēšanas procesos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēmas tehnisko atbilstību FATF rekomendācijām, kā arī par minētās sistēmas efektivitāti. MONEYVAL ziņojumā secināts, ka procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām trūkums par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju norāda uz to, ka šajā jomā Latvija ir sasniegusi viduvēju efektivitāti un ir

⁵⁹ OECD. 10.10.2019. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 3 report: Latvia [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 3. fāzes novērtēšanas ziņojums par Latvijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-3-report-latvia_1c922a23-en.html [sk. 02.08.2024.]

⁶⁰ Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu ekspertu komitejas (MONEYVAL) Latvijas 5. kārtas novērtēšanas 2018. gada 23. augusta ziņojums. Pieejams: https://www.fid.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Moneyval%20zi%C5%86ojumi/MONEYVAL20188_5th-Round_MER-Latvia_LV.pdf [sk. 22.10.2024.]

⁶¹ Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Īpaši pilnvarotu prokuroru nodaļas prokurora Mārtiņa Jansona 2025. gada 13. jūnija ziņojums par MONEYVAL Latvijas 6. kārtas novērtēšanas procesu (nepublicēts materiāls).

nepieciešami būtiski uzlabojumi. Būtiski uzlabojumi tieši šajā jomā nav konstatējami arī pēdējo vairāk nekā 6 gadu periodā, jo arī MONEYVAL Latvijas 6. kārtas novērtēšanas procesā ir konstatētas līdzīgas nepilnības, proti, vērsta uzmanība uz procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām trūkumu naudas atmazgāšanas lietās.

Autora viedokli par to, ka šobrīd spēkā esošais krimināltiesiskais regulējums ir nepilnīgs, īpaši apliecina fakts, ka Latvijas Republika savā krimināltiesiskajā regulējumā nav implementējusi ANO 1999. gada 9. decembra konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu⁶² 5. panta pirmajā daļā noteikto. Latvijas Republikas Saeima to ir ratificējusi, un tā stājusies spēkā 2002. gada 14. decembrī, proti, Latvijas Republika krimināltiesiskajā regulējumā nav paredzējusi iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām, kas atrodas tās teritorijā vai ir organizētas saskaņā ar tās normatīvajiem aktiem, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodas šajā amatā, ir izdarījusi kādu no konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 2. pantā minētajiem noziedzīgiem nodarījumiem.

1999. gada 9. decembra ANO Konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 5. pantā norādīts, ka:

- 1) katra Dalībvalsts saskaņā ar saviem nacionālajiem tiesību principiem veic nepieciešamos pasākumus, lai varētu pieprasīt atbildību no juridiskas personas, kas atrodas tās teritorijā vai ir organizēta saskaņā ar tās normatīvajiem aktiem, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodas šajā amatā, ir izdarījusi kādu 2. pantā minētu noziedzīgu nodarījumu. Šī atbildība var būt krimināla, civila vai administratīva;
- 2) šāda atbildība iestājas, neierobežojot to fizisko personu kriminālo atbildību, kas izdarījušas šos noziedzīgos nodarījumus;
- 3) katra Dalībvalsts nodrošina, lai tās juridiskās personas, kuras saskaņā ar augstāk minēto 1. daļu ir pakļautas atbildībai, tiktu pakļautas efektīvām, proporcionālām un atturošām kriminālām, civilām vai administratīvām sankcijām. Šādas sankcijas var ietvert arī naudas sankcijas.⁶³

Faktiski, ja juridiskās personas vienīgā amatpersona veic darbības, kas kvalificējas, piemēram, kā terorisma finansēšana vai bruņota konflikta finansēšana, izmantojot juridiskās personas naudas līdzekļus, pie kriminālatbildības var tikt saukta tikai un vienīgi fiziska persona – uzņēmuma vienīgā amatpersona, piespiedu ietekmēšanas līdzekļus piemērot

⁶² 1999. gada 9. decembra Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1419> [sk. 01.10.2025.]

⁶³ *Ibid.*

juridiskām personām nav pamata, jo noziedzīgs nodarījums šādos gadījumos nav uzskatāms par izdarītu ne juridiskās personas interesēs, ne labā, ne nepienācīgas pārraudzības, ne nepienācīgas kontroles rezultātā.

Šobrīd krimināltiesiskais regulējums Latvijas Republikā neparedz iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodoties šajā amatā, ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kas nav izdarīts ne tās interesēs, ne labā, ne nepienācīgas pārraudzības, ne nepienācīgas kontroles rezultātā. Tādā veidā likumdevējs nav ieviesies iepriekš norādītajā konvencijā paredzēto, kā arī ir faktiski sašaurinājis tiesību normu piemērotājiem iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus vienīgajiem juridisko personu vadītājiem, amatpersonām. Līdz ar to šī brīža KL 70.¹ pants faktiski pieļauj iespēju juridiskās personas izmantot kā platformas noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai, paredzot, ka tās nevar tikt sodītas jeb nevar piemērot nekādus piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Juridisko personu atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem mūsdienās kļūst arvien nozīmīgāka, īpaši saistībā ar starptautiskiem centieniem apkarot korupciju, naudas atmazgāšanu un organizēto noziedzību.
- 2) Juridisko personu struktūras bieži tiek izmantotas, lai slēptu noziedzīgu darbību īstenotājus, apgrūtinot tiesībsargājošo iestāžu darbu.
- 3) Latvija ir apņēmusies ievērot starptautiskās konvencijas un direktīvas, kas nosaka efektīvu juridisko personu saukšanu pie atbildības.
- 4) Kaut gan Latvijai saistošajā ANO 1999. gada 9. decembra konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 5. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jāveic nepieciešamie pasākumi, lai varētu pieprasīt atbildību no juridiskas personas, kas atrodas tās teritorijā vai ir organizēta saskaņā ar tās normatīvajiem aktiem, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodoties šajā amatā, izdara noziedzīgu nodarījumu, Latvija šajā konvencijā noteikto krimināltiesiskajā regulējumā nav implementējusi, līdz ar to šobrīd krimināltiesiskais regulējums neatbilst Latvijai saistošās konvencijas standartiem.
- 5) Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra apliecina, ka juridiskajai personai piemērojamo sankciju tiesiskais raksturs Konvencijas izpratnē nosakāms nevis pēc tās klasifikācijas nacionālajās tiesībās, bet gan pēc sankcijas faktiskā rakstura, mērķa un bardzības. Tādēļ arī Latvijas Krimināllikumā paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi pēc savas būtības ir uzskatāmi par krimināltiesiska rakstura sankcijām Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta izpratnē.

- 6) No ECT spriedumiem lietās *A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy*, *Grande Stevens and Others v. Italy* un *A and B v. Norway* izriet, ka juridiskajām personām, kurām piemērojamas represīva rakstura sankcijas, ir nodrošināmas visas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā paredzētās procesuālās garantijas, tostarp tiesības uz neatkarīgu un objektīvu tiesu, efektīvu aizstāvību un pilnvērtīgu tiesas kontroli.
- 7) ECT judikatūra attīstījusi vienotu pieeju represīva rakstura sankciju piemērošanai, precizējot, ka pilnvērtīgai tiesas kontrolei jāaptver ne vien tiesību normu piemērošanas pārbaude, bet arī lietas faktisko apstākļu, pierādījumu un sankcijas samērīguma izvērtēšana. Savukārt paralēlu administratīvo un kriminālprocesu pieļaujamība vērtējama pēc tā, vai tie veido vienotu un savstarpēji koordinētu tiesisko mehānismu un atbilst *ne bis in idem* principam.
- 8) Pastāv nepieciešamība pilnveidot normatīvo regulējumu, lai nodrošinātu efektīvāku juridisko personu iesaistes novēršanu noziedzīgos nodarījumos un precizētu juridisko personu atbildības pamatus un piemērošanas kārtību, nodrošinot to saskaņotību ar Latvijai saistošajiem starptautiskajiem tiesību aktiem. Tiesiskā regulējuma pilnveide nodrošinātu to, ka par juridiskās personas vārdā izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījušas vienīgās juridiskās personas vadošās amatpersonas juridiskām personām, būtu iespējams piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, tajā skaitā terorisma finansēšanas gadījumos (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 5. punktā).
- 9) Pastāv nepieciešamība nodrošināt pastāvīgu uzraudzību un izvērtējumu par juridisko personu kriminālatbildības piemērošanas efektivitāti, tajā skaitā regulāri atjauninot normatīvo ietvaru, ņemot vērā starptautisko praksi un Latvijas Republikai saistošajos starptautiskajos tiesību aktos noteikto.

1.3. Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības īpatnības Eiropas Savienības tiesiskajā telpā

Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības institūts Eiropas Savienības tiesiskajā telpā ir salīdzinoši jauns, un tā nozīme pēdējo divdesmit gadu laikā ievērojami augusi. Starptautiskās organizācijas ANO, EP MONEYVAL un OECD, kā jau tas minēts iepriekš šajā darbā, konsekventi norādījušas, ka efektīva cīņa pret korupciju, naudas atmazgāšanu, terorisma finansēšanu un citiem pārrobežu finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem nav iespējama bez mehānisma, kas ļauj saukt pie atbildības juridiskās personas. Šāda pieeja balstīta atziņā, ka daudzi noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti tieši juridisko personu interesēs vai labā, kā arī nereti tieši juridiskās personas gūst būtisku labumu no šādām darbībām.

Neskatoties uz kopīgajiem starptautiskajiem un ES tiesiskajiem rāmjiem, dalībvalstu risinājumi juridisko personu atbildības jomā ir ievērojami atšķirīgi. Šīs atšķirības izpaužas gan juridiskās atbildības kvalifikācijā, gan piemērošanas tvērumā, gan autonomijas pakāpē. Kā turpmāk apskatītajās valstīs juridiskajām personām tiek piemēroti kriminālsodi tādā pašā veidā kā fiziskām personām, citās, kā Latvijā, paredzēti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, kas formāli nav soda veidi, taču funkcionāli veic līdzvērtīgas funkcijas. Atsevišķās jurisdikcijās atbildība ir universāla un attiecas uz visiem noziedzīgajiem nodarījumiem, savukārt citās tā paredzēta tikai noteiktam noziedzīgu nodarījumu lokam, piemēram, Igaunijā.

Latvijas modelis šajā jomā ir veidots kā kompromiss starp starptautisko prasību ievērošanu un nacionālo krimināltiesību tradīcijām. KL paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām formāli netiek kvalificēti kā sods, bet praktiski nodrošina gan vispārējās, gan individuālās prevencijas mērķu sasniegšanu.

Lai izvērtētu Latvijas tiesiskā regulējuma stiprās un vājās puses un formulētu pamatotus priekšlikumus tiesiskā regulējuma pilnveidei, ir nepieciešama salīdzinošā izpēte ar citām ES dalībvalstīm. Līdz ar to šajā darbā salīdzinājumam izvēlētas Igaunija, Lietuva un Beļģija. Igaunija un Lietuva ir dabisks izvēles punkts, jo tās ir Baltijas valstis ar līdzīgu ģeopolitisko, ekonomisko un tiesisko vidi, kas ievēro tos pašus ES un starptautiskos standartus, taču savos regulējumos īsteno atšķirīgus juridisko personu atbildības modeļus. Beļģija savukārt pārstāv plašākas Eiropas prakses spektru ar vienu no aptverošākajiem regulējumiem, paredzot universālu juridisko personu atbildību, reputācijas sodu juridiskām personām un pēctecības mehānismus uzņēmumu pāreju (reorganizācijas) gadījumos.

Šo valstu salīdzinājums nodrošina līdzsvarotu skatījumu – no vienas puses, analizējot Baltijas valstu pieredzi, kas Latvijai visbiežāk ir viegli pārnesama, bet, no otras puses, ņemot vērā Beļģijas praksi kā normatīvi attīstītāku etalonu, kas ļauj piedāvāt konkrētus un pārbaudītus risinājumus Latvijas krimināltiesiskā regulējuma pilnveidei. Tādējādi izvēlētais salīdzināmās valstis ļauj visaptveroši izvērtēt Latvijas juridisko personu atbildības modeļa efektivitāti un sagatavot uz starptautisko un ES prasību pamata balstītus priekšlikumus tiesiskā regulējuma pilnveidei.

Juridisko personu krimināltiesiskā atbildība Igaunijā

Mūsdienu tiesību sistēmās arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta juridisko personu atbildībai par noziedzīgiem nodarījumiem. Tradicionāli kriminālatbildība tika attiecināta tikai uz fiziskām personām, tomēr, ņemot vērā mūsdienu ekonomiskās un korporatīvās vides sarežģītību, daudzas valstis, tostarp Igaunija, ir ieviesušas tiesību normas, kas paredz juridisko personu kriminālatbildību. Igaunija jau kopš 2002. gada ir noteikusi juridisko personu

kriminālatbildību, iekļaujot to savā Sodu kodeksā 14. pantu⁶⁴ “Juridiskās personas atbildība”, kura pirmajā daļā noteikts: “Likumā noteiktajos gadījumos juridiskā persona ir atbildīga par darbību, kas veikta tās interesēs vai pārkāpjot tās juridiskos pienākumus, ja to izdarījis:

- 1) tās pārvaldes institūcija, tās loceklis, augstākā amatpersona vai kompetents pārstāvis;
- 2) jebkura persona pēc šā panta pirmās daļas 1. punktā minētās institūcijas vai personas norādījuma vai nepietiekamas darba organizācijas vai juridiskās personas nepienācīgas uzraudzības dēļ.”

Savukārt šā panta trešajā daļā norādīts, ka juridiskās personas saukšana pie kriminālatbildības neizslēdz fiziskās personas saukšanu pie kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu, ja likums paredz arī fiziskās personas atbildību. Vienlaikus šā panta ceturtajā daļā vērsta uzmanība uz to, ka šī panta noteikumi neattiecas uz valsti, starpvaldību organizācijām, pašvaldībām vai publisko tiesību juridiskajām personām.

Līdz ar to šis tiesiskais regulējums paredz, ka privāto tiesību juridiskās personas, tostarp uzņēmumi, biedrības un citas organizācijas, var tikt sauktas pie atbildības par konkrētiem noziedzīgiem nodarījumiem, ja tie ir veikti uzņēmuma interesēs vai tā pārstāvju rīcības rezultātā.

Juridisko personu kriminālatbildības attīstība Igaunijā ir cieši saistīta ar valsts vispārējo tiesisko reformu pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā. Padomju krimināltiesību sistēmā korporatīvā atbildība nebija atzīta – valdīja uzskats, ka tikai fiziska persona var būt vainojama, jo juridiska persona “nevarot saprast vai gribēt” noziedzīgu nodarījumu.⁶⁵ 90. gadu laikā Igaunija, tuvojoties EP un ES standartiem, meklēja risinājumus, kā sodīt arī uzņēmumus, īpaši par ekonomiskiem un vides noziegumiem, ko tiešā veidā veicina juridisku personu darbība. Sākotnēji šādi pārkāpumi tika risināti administratīvo sodu ietvaros (piemēram, naudas sodi saskaņā ar administratīvo pārkāpumu kodeksu).⁶⁶ Lūzuma punkts bija jaunā Sodu kodeksa pieņemšana 2001. gadā, kas stājās spēkā 2002. gada 1. septembrī un integrēja administratīvos pārkāpumus un noziedzīgus nodarījumus vienotā kodeksā.⁶⁷

⁶⁴ Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide%20> [sk. 04.05.2025.]

⁶⁵ Rask, R., Kairjak, M. 2010. Division of a Company as Means of Corporate Rescue [Uzņēmuma sadalīšana kā korporatīvās glābšanas līdzeklis]. *Tartu: Juridica International XVII*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/article_full.php?uri=2010_XVII_243_division-of-a-company-as-means-of-corporate-rescue-on-criminal-liability-in-the-context-of-company-division#:~:text=concept%20of%20a%20legal%20entity%2C,2 [sk. 14.04.2025.]

⁶⁶ Ginter, J. 2009. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]. *Tartu: Juridica International XVI*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]

⁶⁷ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

Šajā kodeksā pirmoreiz oficiāli ietverta juridiskās personas kriminālatbildība, skaidri izdalot tās nosacījumus un robežas. Igaunija šajā ziņā kļuva par vienu no pirmajām Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīm, kas tik plaši ieviesa korporatīvo kriminālatbildību atbilstoši Rietumu paraugiem (līdzīgi risinājumi tajā laikā parādījās arī, piemēram, Somijā un citās Ziemeļvalstīs). Pēc 2002. gada regulējums attīstījās pakāpeniski, galvenokārt ar grozījumiem, kas paplašināja to noziedzīgo nodarījumu loku, par kuriem uzņēmumus var saukt pie atbildības. 2002. gadā sākotnēji bija noteikts ierobežots saraksts ar apmēram 80 noziedzīgiem nodarījumiem, kurus varēja inkriminēt juridiskām personām; laika gaitā šis saraksts pieauga – 2009. gadā tas aptvēra jau 133 nodarījumus,⁶⁸ un turpmākajos gados turpināja paplašināties, iekļaujot jaunus noziedzīgus nodarījumus (piemēram, noziegumus informācijas tehnoloģiju jomā, sankciju pārkāpumus utt., kad radās jaunas vajadzības pēc atbildības). 2015. gadā minētais jaunais 37.¹ pants Igaunijas Sodu kodeksā ieviesa “neizbēgamības” kritēriju, reaģējot uz diskusijām par uzņēmumu atbildību gadījumos, kad tie veikuši visas iespējamās preventīvās darbības,⁶⁹ proti, šajā pantā paredzot, ka juridiskā persona uzskatāma par rīkojušos bez vainas, ja šā kodeksa 14. panta pirmajā daļā minētās institūcijas vai personas izdarītā darbība juridiskajai personai bija neizbēgama.⁷⁰ Šis grozījums uzskatāms par mēģinājumu balansēt starp stingru atbildību un taisnīgumu uzņēmumu sodīšanā.

Pēdējā laikā (2019–2024) Igaunijā vērojamas diskusijas par iespējamām turpmākām reformām. Viena no tādām ir ideja daļu uzņēmumu pārkāpumu dekriminalizēt, aizstājot ar efektīvām administratīvām sankcijām. Piemēram, konkurences tiesību jomā 2023. gadā tika apspriests priekšlikums izslēgt no Igaunijas Sodu kodeksa karteļus, lai kukuļošanas un karteļu gadījumos sodītu uzņēmumus administratīvā kārtā (caur Konkurences padomi) vieglāk un ātrāk.⁷¹ Šo ideju gan asi kritizēja juristu sabiedrība, norādot, ka sākotnējā likumprojekta redakcija pārāk nostāda uzņēmumus neizdevīgā situācijā, neparedzot pietiekamas aizstāvības tiesības un procesuālās garantijas administratīvo pārkāpumu procesā. Kritiķi uzsvēra, ka kriminālprocess, lai arī sarežģītāks, nodrošina vairāk garantiju taisnīgam iznākamam, tādēļ, ja

⁶⁸ Ginter, J. 2009. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]. *Tartu: Juridica International XVI*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]

⁶⁹ Aas, N., Eilart, K. 2019. Juriidilise isiku süü välistamine karistusseadustiku § 37¹ alusel [Juridiskās personas vainas izslēgšana saskaņā ar Sodu kodeksa 37.¹ pantu]. *Tartu: Juridica 6*. Pieejams: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2019_6_juriidilise_isiku_s_v_listamine_karistusseadustiku_371_alusel#:~:text=K%C3%A4solevas%20artiklis%20anal%C3%BC%C3%BCsitakse%20%C3%BChte%20olulist,t%C3%B5lgenda misel%20mindud%20liiga%20kitsale%20raja [sk. 17.04.2025.]

⁷⁰ Igaunijas Sodukodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]

⁷¹ Tedder, L. 07.03.2023. *Estonia: Developments in Corporate Criminal Liability [Igaunija: jaunākā attīstība juridisko personu kriminālatbildības jomā]*. Pieejams: <https://ceelegalmatters.com/magazine-articles/8898-issue-9-12/22607-estonia-developments-in-corporate-criminal-liability#:~:text=interest%20of%20the%20company%20or,netted%20the%20company%E2%80%99s%20financial%20gain> [sk. 17.04.2025.]

arī veic šādas izmaiņas, likumdevējam jāgādā, lai jaunais regulējums būtu samērīgs un taisnīgs.⁷² Šīs debates rāda, ka Igaunijas juridisko personu atbildības regulējums turpina attīstīties, cenšoties atrast optimālo modeli starp efektīvu tiesību normu realizāciju un uzņēmējdarbības vides aizsardzību no pārmērīgas kriminalizācijas.

Igaunijā juridisko personu kriminālatbildību nosaka Igaunijas Sodu kodekss, kas pieņemts 2001. gada 6. jūnijā un spēkā no 2002. gada 1. septembra.⁷³ Tieši ar šo kodeksu Igaunijā pirmo reizi tika ieviesta juridisku personu kriminālatbildība, aizstājot iepriekš pastāvošo administratīvo atbildību.⁷⁴ Saskaņā ar Sodu kodeksa 14. panta pirmo daļu likumā noteiktajos gadījumos juridiskā persona ir atbildīga par darbību, ko juridiskās personas interesēs vai pretēji tās juridiskajiem pienākumiem izdarījusi:

- 1) tās institūcija, loceklis, vecākā amatpersona vai kompetents pārstāvis; vai
- 2) jebkura persona pēc šīs daļas 1. punktā norādītās institūcijas vai personas norādījuma vai nepietiekamas juridiskās personas darba organizācijas vai uzraudzības dēļ.

Savukārt saskaņā ar šī panta otro daļu, ja juridiskajai personai ir juridisks pienākums rīkoties, tā ir atbildīga par bezdarbību, pamatojoties uz šī panta 1. punktā paredzēto pamatu, neatkarīgi no tā, vai 1. punktā norādītajai institūcijai vai personai ir juridisks pienākums rīkoties līdzās juridiskajai personai.⁷⁵ Kā to autoram intervijā norādīja Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokurors Vahurs Verte,⁷⁶ Igaunijas modelis paredz funkcionālu un autonomu juridiskās personas atbildību, juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības par saviem juridiskajiem pienākumiem, pat ja nav identificēts konkrēts fiziskās personas nodarījums. Tas nozīmē, ja uzņēmumam bija pienākums rīkoties, piemēram, ieviest uzraudzības sistēmu, novērst noziedzīgus nodarījumus, ziņot par noteiktiem riskiem, bet tas neizdarīja, juridiskajai personai iestājas pašai sava atbildība par bezdarbību. Šādos gadījumos nav nepieciešama klasiskā “atvasinātā atbildība” no fiziskas personas. Igaunijā juridiskā persona var būt vainīga organizatorisku trūkumu dēļ, bez nepieciešamības pierādīt, ka kāda fiziska persona izdarīja noziedzīgu nodarījumu. Tādēļ nav jākonstatē radniecīgā saikne starp fizisko un juridisko personu, pietiek ar organizācijas nepietiekamu darbu, uzraudzību, kontroli vai neatbilstošu

⁷² Tedder, L. 07.03.2023. *Estonia: Developments in Corporate Criminal Liability [Igaunija: jaunākā attīstība juridisko personu kriminālatbildības jomā]*. Pieejams: <https://ceelegalmatters.com/magazine-articles/8898-issue-9-12/22607-estonia-developments-in-corporate-criminal-liability#:~:text=interest%20of%20the%20company%20or,netted%20the%20company%E2%80%99s%20financial%20gain> [sk. 17.04.2025.]

⁷³ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

⁷⁴ Ginter, J. 2009. *Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]*. *Tartu: Juridica International XVI*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]

⁷⁵ Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]

⁷⁶ Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.

pienākumu izpildi. Šādos gadījumos prokuratūrai jānoskaidro, kāds bija juridiskās personas pienākums, vai šis pienākums bija pietiekami noteikts, vai uzņēmums to neizpildīja, vai šī neizpilde radīja noziedzīga nodarījuma sekas vai priekšnoteikumus.

Savukārt šīs pašas normas trešā daļa paredz, ka juridiskās personas saukšana pie atbildības neizslēdz arī attiecīgās fiziskās personu saukšanu pie kriminālatbildības, ja vainīgais ir identificēts. Turklāt Sodu kodekss skaidri noteic, ka šī panta noteikumi neattiecas uz valsti, starpvaldību organizācijām, pašvaldībām vai publisko tiesību juridiskajām personām (piemēram, valsts vai pašvaldību iestādēm). Sodu kodeksa 37. pantā definēts, ka tiesībspējīga juridiska persona ir spējīga būt par vainīgu subjektu.⁷⁷

Juridisko personu atbildība Igaunijā ir ierobežota – tā piemērojama tikai par tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuri tieši norādīti Sodu kodeksa Sevišķajā daļā.⁷⁸ Citiem vārdiem sakot, juridiska persona var tikt saukta pie kriminālatbildības tikai par specifiskiem noziedzīgiem nodarījumiem, kurus likumdevējs uzskatījis par tādiem, kur juridiskās personas atbildība ir pieļaujama.⁷⁹ Piemēram, tie ietver noziegumus pret dabas vidi, noziedzīgus nodarījumus pret valsts kārtību, finanšu un saimnieciskos noziegumus (piemēram, krāpšanu, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, konkurences kropļošanu), kā arī citus pārkāpumus, kas saistīti ar normatīvo aktu neievērošanu.⁸⁰ Savukārt parastie vardarbīgie nodarījumi (slepkavības, miesas bojājumi), kā arī, protams, cilvēkam raksturīgi noziedzīgi nodarījumi (piemēram, izvarošana) nav attiecināmi uz juridiskām personām. Šāda ierobežota katalogu sistēma praktisku apsvērumu dēļ ļauj izvairīties no situācijām, kur katra iespējamā uzņēmuma darbība jāpārbauda kriminālprocesā (ņemot vērā principu, kas prasa ierosināt lietu par jebkuru ziņojumu par noziedzīgu nodarījumu) – tas atvieglotu tiesībaizsardzības darbu, fokusējoties uz būtiskākajām jomām.⁸¹

Autors laika posmā no 2025. gada 4. līdz 13. februārim veica EUROJUST Tiesiskās sadarbības tīkla kibernetizāciju Portugāles, Norvēģijas, Čehijas, Polijas, Kipras, Spānijas un

⁷⁷ Ginter, J. 2009. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]. *Tartu: Juridica International XVI*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]

⁷⁸ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/iv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

⁷⁹ Ginter, J. 2009. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]. *Tartu: Juridica International XVI*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]

⁸⁰ Aas, N., Eilart, K. 2019. Juriidilise isiku süü välistamine karistusseadustiku § 37¹ alusel [Juridiskās personas vainas izslēgšana saskaņā ar Soda kodeksa 37.¹ pantu]. *Tartu: Juridica 6*. Pieejams: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2019_6_juriidilise_isiku_s_v_listamine_karistusseadustiku_371_alusel#:~:text=K%C3%A4esolevas%20artiklis%20anal%C3%BC%C3%BCsitakse%20%C3%BChte%20olulist,t%C3%B5lgenda misel%20mindud%20liiga%20kitsale%20raja [sk. 17.04.2025.]

⁸¹ Ginter, J. 2009. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]. *Tartu: Juridica International XVI*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]

Slovēnijas nacionālo kontaktpunktu aptauju⁸² nolūkā noskaidrot, vai šajās valstīs ir iespējams piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus vai saukt pie kriminālatbildības juridiskās personas par visiem KL paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Apkopojot atbildes, tika konstatēts, ka tikai divās no septiņām valstīm, proti, Norvēģijā un Kiprā, to var darīt par visiem tās Krimināllikumos paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, pārējo valstu – Portugāles, Čehijas, Polijas, Spānijas un Slovēnijas – Krimināllikumos ir paredzēti konkrēti noziedzīgi nodarījumi, par kuriem juridiskās personas var tikt sauktas pie kriminālatbildības, vai piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi.

Sodu kodekss nosaka, ka juridiskai personai piemērojamie pamatsodi ir naudas sods vai piespiedu likvidācija.⁸³ Naudas sods Igaunijā var tikt noteikts diezgan ievērojams – likums paredz tā apmēru atkarībā no noziedzīgā nodarījuma smaguma un uzņēmuma finansiālā stāvokļa, un praksē tas var sasniegt pat desmitiem miljonu eiro lielu summu nopietnu noziegumu gadījumos.

Saskaņā ar Igaunijas Sodu kodeksa 44. panta astoto daļu naudas sodu juridiskai personai par noziedzīgu nodarījumu var piemērot no 4000 līdz pat 40 000 000 miljoniem EUR, savukārt šā panta devītajā daļā noteikts, ka juridiskajai personai var piemērot naudas sodu, kura apmērs tiek aprēķināts kā procentuālā daļa no juridiskās personas apgrozījuma finanšu gadā, kāds bijis tieši pirms kriminālprocesa uzsākšanas gada, vai, ja juridiskā persona darbojas mazāk par vienu gadu – tajā finanšu gadā, kurā kriminālprocess tika uzsākts, paredzot, ka tas var būt no 5 līdz 15 % no gada finanšu apgrozījuma.⁸⁴

Papildus pamatsodiem tiesa var piemērot arī papildsodus, piemēram, mantas konfiskāciju. Piespiedu likvidācija tiek piemērota retos gadījumos, parasti, ja juridiskā persona atkārtoti vai īpaši smagi pārkāpj likumu vai arī ja tā faktiski funkcionē vienīgi noziedzīgu mērķu sasniegšanai.⁸⁵

Jāuzsver, ka juridiskās personas kriminālatbildība Igaunijā nenodrošina sodu “automātisku pārmantošanu” citai (juridiskai) personai – piemēram, ja uzņēmums tiek

⁸² EUROJUST Tiesiskās sadarbības tīkla kibernetizācijas (EJCN) Portugāles, Norvēģijas, Čehijas, Polijas, Kipras, Spānijas un Slovēnijas nacionālo kontaktpunktu laika posmā no 2025. gada 4. līdz 13. februārim veiktās aptaujas rezultāti par juridisko personu krimināltiesisko atbildību (nepublicēts materiāls).

⁸³ Tomson, M. 2008. *Väärteoasjade menetlus lääne piirivalvepiirkonnas [Administratīvo pārkāpumu izskatīšana Rietumu robežapsardzības reģionā]*. Pieejams: https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/1721/2008_Tomson_Merle.pdf?sequence=1#:~:text=kuriteod%20ja%20v%C3%A4%C3%A4rteod,Seega%20on [sk. 07.04.2025.]

⁸⁴ Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]

⁸⁵ Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_vimalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%2020,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

reorganizēts vai sadalīts, Sodu kodekss neregulē, vai un kā kriminālprocesuālās saistības pāriet jaunajām struktūrām.⁸⁶ Kopumā tiesiskais regulējums veido balansu starp efektīvu atbildības piemērošanu uzņēmumiem un tradicionālajiem krimināltiesību principiem, pielāgojot tos juridisko personu specifikai.

Igaunijas tiesu prakse kopš 2002. gada ir pakāpeniski attīstījusi juridisko personu kriminālatbildības piemērošanas noteikumus. Igaunijas Augstākā tiesa vairākkārt uzsvērusi, ka juridiskās personas atbildība ir papildinoša, nevis aizstājoša, salīdzinot ar fizisko personu atbildību, proti, juridiskas personas saukšana pie atbildības neaizstāj individuālo vainīgo sodīšanu, bet gan to papildina.⁸⁷ Tādēļ bieži praksē vienlaikus tiek saukti pie atbildības gan uzņēmums, gan tā darbinieki vai vadība, ja vien ir identificējama abu veidu subjekta vaina.⁸⁸

Attiecībā par juridiskās personas vainu Igaunijas Sodu kodeksa 37. pants nosaka, ka juridiskās personas, kurām ir pasīvā tiesībspēja, ir spējīgas būt vainīgas.⁸⁹ Pasīvā tiesībspēja šeit nozīmē juridiskās personas spēju būt tiesību un pienākumu nesējam, tā ir tā sauktā statiskā tiesībspējas puse, kas ļauj juridiskajai personai iegūt īpašumu, būt darba devējam, slēgt līgumus un uzņemties saistības.⁹⁰ Citiem vārdiem sakot, juridiskā persona eksistē kā tiesību subjekts, uz kuru var attiecināt tiesību normas, tostarp krimināltiesiskās atbildības normas.

Pretstatā tam aktīvā tiesībspēja attiecas uz juridiskās personas spēju patstāvīgi darboties tiesiskajās attiecībās – izdot rīkojumus, organizēt savu struktūru, pieņemt lēmumu un slēgt darījumus.⁹¹

Atšķirībā no Igaunijas regulējuma Latvijā juridiskās personas tiesībspēja netiek dalīta aktīvajā un pasīvajā, bet izprasta vienoti kā spēja būt tiesību un pienākumu nesējam, to nosaka CL 1406. pants, kurā noteikts, ka “tiesību spējīgas tiesiskos darījumos ir ne vien fiziskas, bet arī juridiskas personas, ja likums nenosaka citādi”. Latvijas KL 12. pants paredz juridiskās personas atbildību par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, taču netiek izdalīta

⁸⁶ Rask, R., Kairjak, M. 2010. Division of a Company as Means of Corporate Rescue [Uzņēmuma sadalīšana kā korporatīvās glābšanas līdzeklis]. *Tartu: Juridica International XVII*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/article_full.php?uri=2010_XVII_243_division-of-a-company-as-means-of-corporate-rescue-on-criminal-liability-in-the-context-of-company-division#:~:text=concept%20of%20a%20legal%20entity%2C,2 [sk. 14.04.2025.]

⁸⁷ Opincāns, P. 2012. Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuvu-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

⁸⁸ Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.

⁸⁹ Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]

⁹⁰ Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegun_e_seis_ja_v_imalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%20,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

⁹¹ Kärner, M. 2023. Muudatused Juriidilise isiku süüteo vastutuses [Izmaiņas juridiskās personas kriminālatbildībā]. *Tartu: Juridica International*, 4–5. Pieejams: https://www.juridica.ee/article.php?uri=2023_4-5_muudatused_juriidilise_isiku_s_teovastutuses [sk. 02.10.2025.]

īpaša juridiskās personas “vainas spēja”, līdz ar to Igaunijas modelis ar “vainas spējas” piesaisti pasīvajai tiesībspējai skaidrāk definē, ka tikai tie subjekti, kuri ir atzīti par tiesību nesējiem, piemēram, komercsabiedrības, biedrības, var tikt saukti pie kriminālatbildības. Šim regulējumam ir arī praktiska nozīme, neregistrēts veidojums vai struktūra, kurai nav juridiskās personas statusa, nav spējīga būt vainīga un līdz ar to nevar būt kriminālatbildības subjekts.

Igaunijā nav obligāti vispirms notiesāt fizisko personu, lai notiesātu juridisko, – pietiek, ka tiek pierādīts konkrēts uzņēmuma vadības vai pārstāvja noziedzīgs nodarījums uzņēmuma interesēs, pat ja attiecīgā fiziskā persona dažkārt nevar tikt individuāli sodīta (piemēram, ja tā mirusi vai precīzi nenoskaidrota).⁹² Igaunijas Sodu kodeksa 37. pantā teikts, ka par deliktspējīgu tiek atzīta tiesībspējīga juridiska persona. Pie kriminālatbildības var saukt juridisko personu un fizisko personu – tiešo nozieguma izpildītāju – vienlaikus. Tomēr pie kriminālatbildības var saukt tikai juridisko personu, ja noziedzīgais nodarījums izdarīts slēgta balsojuma rezultātā un nav iespējams identificēt, kuras personas balsojušas par un kuras pret, šādā situācijā atbildība iestājas tikai juridiskajai personai, lai arī individuālie lēmuma pieņēmēji paliek neidentificēti.⁹³ Šāda prakse novērš nepilnību tiesiskajā regulējumā, kur kolektīva lēmuma dēļ uzņēmums izvairītos no soda, ja nav iespējams noskaidrot konkrētās vainīgās fiziskās personas.

Tiesu nolēmumos aplūkots jēdziens “juridiskās personas interesēs”, kas ir viens no kritērijiem, lai iestātos atbildība. Igaunijas Augstākā tiesa ir skaidrojusi, ka ar to jāsaprot jebkura rīcība, kas dod vai var dot labumu uzņēmumam, pat ja tā vienlaikus var būt pretrunā vispārējiem likumiem. Ja darbinieks rīkojies tikai savā personīgajā interesē, nevis uzņēmuma labā (piemēram, piesavinājies līdzekļus tikai savai kabatai), tad uzņēmums nav krimināli atbildīgs, jo trūkst uzņēmuma interešu elementa. Šī robeža ne vienmēr ir skaidra, it īpaši ekonomiskajos un korporatīvajos noziegumos. Piemēram, krāpšanas gadījumā uzņēmuma interesēs kritēriju parasti ir viegli konstatēt, jo krāpnieciskā shēma nesusi labumu pašam uzņēmumam (piemēram, finanšu ieguvumu uzņēmuma kontā). Taču naudas atmazgāšanas gadījumos tiesām jāvērtē rūpīgāk – bieži vien uzņēmums tiek izmantots kā rīks citu personu naudas legalizēšanai, un tas nesniedz īstu labumu pašam uzņēmumam, drīzāk pakļauj to riskam. Arī konkurences pārkāpumos nereti rīkojas zemāka līmeņa darbinieki personīga labuma

⁹² Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_vimalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%2020,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

⁹³ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

(piemēram, kukuļu) dēļ, kamēr uzņēmums tikai “neapzināti uzņemas risku” un tiešu labumu negūst. Šādos gadījumos pierādījumi par uzņēmuma interesēm var nebūt viennozīmīgi, un prakse vēl attīstās, lai novilktu precīzas robežas.⁹⁴

Igaunijas tiesas ir izskatījušas vairākas ievērojamas lietas, kas veido juridisko personu atbildības piemērošanas praksi. Piemēram, t. s. “Keskerakonna lieta” (2015) bija precedents, kur politiskā partija *MTÜ Eesti Keskerakond* (privāto tiesību juridiska persona) tika notiesāta par dokumentu viltošanu, jo partijas ģenerālsekretārs bija viltojis kases dokumentus, – rezultātā tiesa sodīja gan vainīgo personu, gan pašu partiju ar naudas sodu.⁹⁵ Vides piesārņojuma lietās uzņēmumi arī tikuši sodīti, ja to atbildīgie darbinieki pieļāvuši videi kaitīgas darbības (piemēram, nelikumīgas atkritumu izgāztuves). Korupcijas lietās Igaunijā uzņēmumu saukšana pie atbildības notiek, ja, piemēram, kāds uzņēmums devis prettiesisku labumu (kukuļus) amatpersonai vai kļuvis par platformu koruptīvām darbībām. Šādu lietu piemērs ir *Porto Franco* korupcijas lieta (2022), kurā cita starpā tika apsūdzēta arī valdošā politiskā partija par nelikumīga ziedojuma pieņemšanu apmaiņā pret politiski labvēlīgiem lēmumiem – šajā lietā 2022. gadā tiesa piemēroja partijai 750 000 eiro naudas sodu kā juridiskajai personai.⁹⁶ Minētā lieta ilustrē, ka sodi var būt ļoti būtiski un ka tiesas nevilcinās sodīt pat lielus un ietekmīgus subjektus.

Arī Igaunijas tiesību zinātnieki aktīvi analizē un kritizē juridisko personu kriminālatbildības regulējumu, īpaši pēdējos gados, kad uzkrāta pietiekama pieredze. Kopumā valda atziņa, ka Igaunijas modelis – derivatīvā atbildība (atvasināta no fiziskas personas rīcības) – ir funkcionāls, taču tam piemīt trūkumi un robežas. Piemēram, profesors Jāns Sūtags (*Jaan Sootak*) un kolēģi 2022. gadā publicētā pētījumā atzīmē, ka 20 gadu praksē ir parādījušies daži šī modeļa “šauri koridori”, kuros taisnīga atbildība var izpalikt. Viens no problemātiskajiem aspektiem ir tieši stingrā piesaiste fiziskās personas vainai – ja derivatīvās atbildības prasība tiek interpretēta pārāk šauri, juridiskā persona dažkārt nevar tikt sodīta pat tad, ja objektīvi būtu pelnījusi sankciju. It īpaši tas attiecas uz bezdarbības gadījumiem – situācijām, kur uzņēmums noziedzīgi neizdara nepieciešamo darbību. Šādās situācijās var būt

⁹⁴ Tedder, L. 07.03.2023. *Estonia: Developments in Corporate Criminal Liability [Igaunija: jaunākā attīstība juridisko personu kriminālatbildības jomā]*. Pieejams: <https://ceelegalmatters.com/magazine-articles/8898-issue-9-12/22607-estonia-developments-in-corporate-criminal-liability#:~:text=interest%20of%20the%20company%20or,netted%20the%20company%E2%80%99s%20financial%20gain> [sk. 17.04.2025.]

⁹⁵ Kaitsepolitseiamet. 2021. Korruptsiooni kuriteod [Korupcijas noziegumi]. Pieejams: <https://kapo.ee/et/content/korruptsiooni-kuriteod/#:~:text=2017,Neglasonilt%20v%C3%A4lja> [sk. 17.03.2025.]

⁹⁶ Lounaestlane. 18.03.2024. *Tallinna Ringkonnakohus mõistis Porto Franco kohtuasjas osalised süüdi [Tallinas Apgabaltiesa atzina Porto Franco kriminällietas dalībniekus par vainīgiem]*. Pieejams: <https://lounaestlane.ee/tallinna-ringkonnakohus-moistis-porto-franco-kohtuasjas-osalised-suudi/#:~:text=Tallinna%20Ringkonnakohus%20m%C3%B5istis%20Porto%20Franco,eest%20m%C3%B5istetud%20karistust%20eelmise%20> [sk. 17.03.2025.]

grūti identificēt vienu vainīgu fizisku personu (piemēram, visi atbildīgie bija pasīvi) un strikta derivatīva pieeja neļauj saukt pie atbildības pašu uzņēmumu. Tādēļ zinātnieki diskutē par organizatoriskās vainas principu – vai Igaunijas tiesības pieļauj vērtēt paša uzņēmuma struktūras un iekšējās kultūras vainojamību, ne tikai konkrētas personas rīcību. Pašlaik valdošais uzskats: Sodu kodekss tieši šādu pieeju neparedz, tomēr zinātnē tiek rosinātas idejas mīkstināt striktās atkarības no fiziskās personas vainas, it sevišķi jomās, kur normatīvie pienākumi gulstas tieši uz uzņēmumu (piemēram, sarežģītu drošības noteikumu ievērošana).⁹⁷

Vēl viens ievērojams diskusiju objekts ir Sodu kodeksa 37.¹ pants, kas stājās spēkā 2015. gadā, ieviešot jēdzienu “juridiskās personas vainas neesamība”. Šī norma paredz, ka juridiskai personai neiestājas kriminālatbildība, ja tās pilnvarotā pārstāvja izdarītais noziedzīgais nodarījums bija uzņēmumam neizbēgams. Pēc būtības tas dod uzņēmumam “nevainojamības aizsardzību” gadījumos, kad pat ar pienācīgu rūpību un kontroli uzņēmums nebūtu spējis novērst pārstāvja nodarījumu. Tiesību literatūrā to salīdzina ar *due diligence* (pienācīga, atbilstoša rūpība) aizsardzību – ja uzņēmums var pierādīt, ka tam nebija praktisku iespēju novērst pārkāpumu, tad tā sodīšana nebūtu taisnīga. Tomēr zinātnieki atzīmē, ka pirmajos četros gados pēc šīs normas ieviešanas tiesas to faktiski nepiemēroja, tāpēc zinātniekiem radās jautājums – vai nu norma ir pārāk šaura, vai arī tiesu uztvere ir pārāk piesardzīga tās piemērošanā. Tiesību doktrīnā skaidrots, ka “neizbēgamības” kritērijs jāpiemēro ļoti rūpīgi, lai nepamatoti neattaisnotu uzņēmumus. Piemēram, ja uzņēmums apgalvo, ka darbinieka noziedzīgā rīcība bija neparedzama, tiesai jāpārbauda, vai uzņēmums bija ieviesis visas saprātīgās kontroles sistēmas, kas būtu varējušas pārkāpumu novērst. Ja ne, tad pārkāpums nav uzskatāms par neizbēgamu. Zinātnieki, piemēram, Tartu universitātes pētnieki, aicina precizēt šīs normas mērķi un robežas, lai veicinātu tās konsekventu piemērošanu praksē.⁹⁸

Vērā ņemams ir arī tiesību zinātnieku viedoklis par ES tiesību ietekmi. Daudzās ES direktīvās (piemēram, par vides aizsardzību, datu aizsardzību, naudas atmazgāšanas novēršanu) ir prasības pēc efektīvas juridisko personu atbildības mehānisma. Igaunijas regulējums pamatā atbilst šīm prasībām, taču zinātnieki uzsver nepieciešamību pielāgoties jaunām tendencēm, piemēram, ES 2023. gada iniciatīvas paredz vēl stingrāku korporatīvās atbildības tvērumu

⁹⁷ Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_vimalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%2020,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

⁹⁸ Aas, N., Eilart, K. 2019. Juriidilise isiku süü välistamine karistusseadustiku § 37¹ alusel [Juridiskās personas vainas izslēgšana saskaņā ar Sodu kodeksa 37.¹ pantu]. *Tartu: Juridica 6*. Pieejams: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2019_6_juriidilise_isiku_s_v_listamine_karistusseadustiku_371_alusel#:~:text=K%C3%A4solevas%20artiklis%20anal%C3%BC%C3%BCsitakse%20%C3%BChte%20olulist,t%C3%B5lgendamisel%20mindud%20liiga%20kitsale%20rajale [sk. 17.04.2025.]

ekonomiskajos noziegumos un cilvēktiesību pārkāpumos.⁹⁹ Tāpēc akadēmiskajās diskusijās izskan idejas par regulējuma pilnveidošanu, lai Igaunija nezaudētu reputāciju kā tiesiska valsts ar caurskatāmu uzņēmējdarbības vidi.¹⁰⁰

Kopumā tiesību doktrīna atbalsta juridisko personu kriminālatbildības institūtu, vienlaikus aicinot uz reformām, kas novērstu identificētās nepilnības un padarītu sankciju piemērošanu vēl taisnīgāku un preventīvāku. Igaunijas pieredze rāda, ka juridiskām personām piemērotie sodi, it īpaši naudas sodi, kopumā pilda savu preventīvo funkciju, taču pastāv arī izaicinājumi. Naudas sodi bieži vien ir finansiāli jūtami, īpaši lielākos procesos, piemēram, minētajā *Porto Franco* korupcijas lietā partijai piespriests 750 000 EUR sods ir būtisks finanšu slogs.¹⁰¹ Arī vides pārkāpumos un finanšu noziegumos uzņēmumiem piemēroti sodi mērāmi desmitos vai simtos tūkstošu eiro. Tas liecina, ka tiesas cenšas pielāgot soda apmēru uzņēmuma lielumam un pārkāpuma smagumam, lai nodrošinātu pietiekamu iedarbību. Konfiskācija kā blakus sankcija ļauj atņemt noziedzīgi iegūto, liedzot uzņēmumam gūt labumu no nodarījuma.¹⁰² Tomēr jāatzīmē, ka sankciju efektivitāti dažkārt ierobežo uzņēmumu spēja izvairīties no soda, piemēram, pasludinot bankrotu vai restrukturizēties pirms lietas iztiesāšanas. Ja juridiska persona tiek likvidēta (beidz pastāvēt), kriminālprocesu pret to parasti nākas izbeigt, jo trūkst subjekta, ko sodīt. Igaunijas likumi paredz mehānismus, lai apturētu uzņēmuma likvidāciju kriminālprocesa laikā, taču praksē tas var būt sarežģīti un prasa operatīvu rīcību no prokuratūras puses. Līdz ar to dažos gadījumos sankciju nenovēršamības princips cieš, ja veikli izmantoti juridiskie instrumenti soda apiešanai. Šī iemesla dēļ nereti tiek uzsvērtā administratīvās atbildības priekšrocība noteiktās jomās – administratīvās iestādes var ātrāk uzlikt sodu (piemēram, konkurences tiesību pārkāpumos), novēršot ilgstošu tiesvedību, kuras

⁹⁹ Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_v_imalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%2020,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

¹⁰⁰ Aas, N., Eilart, K. 2019. Juriidilise isiku süü välistamine karistusseadustiku § 37¹ alusel [Juridiskās personas vainas izslēgšana saskaņā ar Sodu kodeksa 37.¹ pantu]. *Tartu: Juridica 6*. Pieejams: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2019_6_juriidilise_isiku_s_v_listamine_karistusseadustiku_371_alusel#:~:text=K%C3%A4esolevas%20artiklis%20anal%C3%BC%C3%BCsitakse%20%C3%BChte%20olulist,t%C3%B5lgendamisel%20mindud%20liiga%20kitsale%20raja [sk. 17.04.2025.]

¹⁰¹ Lounaestlane. 18.03.2024. Tallinna Ringkonnakohus mõistis Porto Franco kohtuasjas osalised süüdi [Tallinas Apgabaltiesā atzina Porto Franco krimināllietas dalībniekus par vainīgiem]. Pieejams: <https://lounaestlane.ee/tallinna-ringkonnakohus-moistis-porto-franco-kohtuasjas-osalised-suudi/#:~:text=Tallinna%20Ringkonnakohus%20m%C3%B5istis%20Porto%20Franco,eest%20m%C3%B5istetud%20karistus%20eelmise%205> [sk. 17.03.2025.]

¹⁰² Vorumaateataja. 12.06.2020. Mullu mõisteti Eestis rahapesus süüdi 13 isikut [Pagājušajā gadā Igaunijā par naudas atmazgāšanu tika atzītas par vainīgām 13 personas]. Pieejams: <https://www.vorumaateataja.ee/koik-uudised/eesti-elu/25229-mullu-moisteti-eestis-rahapesus-sueuedi-13-isikut#:~:text=Mullu%20j%C3%B5ustus%20Eestis%20%C3%BCheksa%20rahapesu,isikut%20ja%20%C3%BCks%20juriidiline%20isik> [sk. 26.04.2025.]

laikā uzņēmums varētu pazust.¹⁰³ Tomēr, kā minēts, šādu reformu īstenošanā jābūt piesardzīgiem, lai neciestu tiesiskums un uzņēmumu tiesības.

Juridisko personu kriminālatbildības piemērošanai Igaunijā ir izstrādājušies vairāki kritēriji, kas jāizpilda, lai uzņēmumu varētu saukt pie atbildības. Pirmkārt, jābūt konstatētam noziedzīgam nodarījumam, kas ietilpst to nodarījumu lokā, par kuriem likums pieļauj juridiskās personas atbildību (kā minēts, tas ir slēgts uzskaitījums Sodu kodeksa Sevišķajā daļā).¹⁰⁴ Otrkārt, jāidentificē konkrēta fiziskā persona vai personas, kas, darbojoties uzņēmuma vārdā vai interesēs, izdarījušas attiecīgo pārkāpumu. Šīs personas statusam jāatbilst likuma prasībām: tai jābūt uzņēmuma “orgānam” vai atbildīgam pilnvarotam pārstāvim (piemēram, valdes loceklim, augsta līmeņa vadītājam vai citai personai, kurai deleģēta būtiska rīcības brīvība uzņēmumā).¹⁰⁵ Treškārt, kā jau uzsvērts, jābūt nolūkam vai vismaz apzinātai darbībai uzņēmuma interesēs – tas ir nošķirošais kritērijs starp uzņēmuma atbildību un darbinieka personisko atbildību. Ja visi šie elementi pastāv, prokuratūra var izvirzīt apsūdzību pret juridisko personu. Pierādīšanas slogs gulstas uz apsūdzību – tai jāpierāda gan paša noziedzīgā nodarījuma sastāvs, gan tas, ka pārkāpējs rīkojies uzņēmuma interesēs vai pārkāpjot tai uzliktos juridiskos pienākumus. Praksē kritēriju piemērošana nereti ietver juridiskas personas iekšējās kontroles sistēmu izvērtēšanu. Piemēram, ja uzņēmums apsūdzēts par to, ka nav novērsis noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu caur tā struktūrām, tiek vērtēts, vai uzņēmumam bija ieviestas pienācīgas iekšējās kontroles procedūras, atbilstība likuma prasībām utt. Ja izrādās, ka uzņēmums bija nolaidīgs, tas pastiprina apsūdzības argumentu, ka uzņēmums deva “klusējošu piekrišanu” noziedzīgai rīcībai. Savukārt, ja uzņēmums var parādīt, ka tas darīja visu saprātīgo, lai novērstu pārkāpumu, tiesa var secināt, ka trūkst uzņēmuma vainas saskaņā ar minēto Sodu kodeksa 37.¹ pantu.¹⁰⁶ Līdz ar to atbildības piemērošanā svarīgs kritērijs ir arī uzņēmuma vainas forma un pakāpe – tieša nodoma gadījumā (piemēram, uzņēmuma vadība apzināti dod rīkojumu izdarīt noziegumu) atbildība iestājas nepārprotami, bet netieša nodoma vai nolaidības gadījumos (piemēram, nepietiekama uzraudzība pār darbiniekiem) var tikt vērtēts, vai tas sasniedz kriminālatbildības sliekšni. Kopumā sankciju piemērošanas kritēriji Igaunijā veido

¹⁰³ Tedder, L. 07.03.2023. *Estonia: Developments in Corporate Criminal Liability [Igaunija: jaunākā attīstība juridisko personu kriminālatbildības jomā]*. Pieejams: <https://ceelegalmatters.com/magazine-articles/8898-issue-9-12/22607-estonia-developments-in-corporate-criminal-liability#:~:text=interest%20of%20the%20company%20or,netted%20the%20company%E2%80%99s%20financial%20gain> [sk. 17.04.2025.]

¹⁰⁴ Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Aas, N., Eilart, K. 2019. Juriidilise isiku süü välistamine karistusseadustiku § 37¹ alusel [Juridiskās personas vainas izslēgšana saskaņā ar Sodu kodeksa 37.¹ pantu]. *Tartu: Juridica 6*. Pieejams: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2019_6_juriidilise_isiku_s_v_listamine_karistusseadustiku_371_alusel#:~:text=K%C3%A4ssolevas%20artiklis%20anal%C3%BC%C3%BCsitakse%20%C3%BChte%20olulist,t%C3%B5lgenda misel%20mindud%20liiga%20kitsale%20rajale [sk. 17.04.2025.]

samērīguma un vainas principa ietvaru: tiek sodīti tie un tikai tie uzņēmumi, kuru struktūrās reāli pieļauts noziedzīgs nodarījums un kuru vadība nav novērsusi vai pat veicinājusi šo nodarījumu.

Neraugoties uz kopumā veiksmīgo sistēmu, Igaunijas juridisko personu kriminālatbildības jomā identificētas vairākas problēmas un izaicinājumi. Pirmkārt, jau minētā derivatīvās atbildības pieeja rada pierādīšanas sarežģījumus. Ja uzņēmumā valda izteikti kolektīvs lēmumu pieņemšanas process, var būt grūti pierādīt individuālu vainu, tādējādi arī uzņēmuma atbildību var neizdoties pierādīt. Līdz ar to prokuratūrai joprojām ir izaicinājums sarežģītās korporatīvās shēmās savākt pietiekamus pierādījumus gan pret fiziskām personām, gan pret uzņēmumiem – juridiskām personām. Otrkārt, bezdarbības delikti – ja uzņēmums, piemēram, nenovērs bīstamu situāciju (ugunsdrošības noteikumu nepildīšana utt.) un nav skaidrs, kurš konkrēti uzņēmumā bija atbildīgs, kriminālatbildība juridiskai personai var netikt piemērota. Tiesību zinātnieki to uzskata par trūkumu, jo organizācijas līmeņa vaina var pastāvēt arī bez konkrēta vaininieka (sistēmiska problēma), bet pašreizējais regulējums ne vienmēr ļauj sodīt. Treškārt, sankciju piemērošanas prakse dažkārt kritizēta par nevienmērību. Pastāv uzskats, ka mazāki uzņēmumi biežāk tiek sodīti ar pilnu likuma bardzību, kamēr lielās korporācijas ar spēcīgām juridiskajām aizsardzības iespējām dažkārt spēj panākt sev labvēlīgākus iznākumus (piemēram, vienoties par vieglāku sodu). Šādas situācijas var mazināt sabiedrības uzticēšanos, lai gan objektīvi Igaunijas tiesu statistika neliecina par sistemātisku nevienlīdzību – ikviens gadījums ir individuāls un atkarīgs no pierādījumiem.¹⁰⁷

Vēl viena praktiska problēma ir piespiedu likvidācijas retā piemērošana. Lai gan likums to paredz smagos gadījumos, tiesas izvairās likvidēt uzņēmumus, jo tas ietekmē arī nevainīgās trešās personas – darbiniekus, akcionārus, kreditorus. Parasti priekšroka tiek dota naudas sodam, bet tas raisa jautājumu, vai naudas sodi pietiekami attur no pārkāpumiem. Ja uzņēmums zinātu, ka sliktākajā gadījumā samaksās naudas sodu (kas dažkārt var būt relatīvi neliels, salīdzinot ar iegūto labumu no nozieguma), tad preventīvais efekts mazinās. Tādēļ tiesību zinātnieki un politikas veidotāji diskutē par sankciju palielināšanu noteiktās jomās, piemēram, iepirkumu karteļiem, vai arī par publiska kauna saraksta veidošanu, kas publiski atspoguļotu notiesātos uzņēmumus, radot reputācijas risku. Pašlaik Igaunijā informācija par juridisko personu sodāmību ir publiski pieejama (to var atrast sodu reģistrā), taču nav īpašas kaunināšanas politikas. Izaicinājumi pastāv arī resursu un kompetences ziņā. Sarežģītu

¹⁰⁷ Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_vimalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%2020,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

korporatīvo noziegumu izmeklēšana prasa augsti kvalificētus finanšu un juridiskos ekspertus, un valsts iestādēm jānodrošina, ka prokuratūrai un policijai ir pietiekami resursi šādu lietu veikšanai. Starptautiskie gadījumi, piemēram, liela mēroga naudas atmazgāšana caur Igaunijas banku filiālēm (piemēram, *Danske Bank* skandāls), parādīja, ka nacionālā līmeņa regulējums jākoordinē starptautiski, lai sodītu arī ārvalstu juridiskās personas, ja tās veic noziegumus Igaunijā. Igaunijas likumi atļauj saukt pie atbildības arī ārvalstu uzņēmumus, ja noziegums izdarīts Igaunijas teritorijā, taču praksē tas ir sarežģīti un prasa starptautisku sadarbību. Faktiski galvenie izaicinājumi ir uzlabot regulējuma elastīgumu, lai sods sasniegtu arī tos gadījumus, kas pašlaik izsprūk (piemēram, organizatoriskas kļūmes), nodrošināt sankciju pietiekamu bargumu un neizbēgamību, vienlaikus nesamazinot tiesības uz aizstāvību un taisnīgu tiesu.¹⁰⁸

Statistikas dati apliecina, ka juridisko personu kriminālatbildības piemērošana Igaunijā skaitliski ir salīdzinoši neliela, taču nemainīgi klātesoša. Ik gadu tiesu spriedumos parādās daži desmiti juridisku personu kā apsūdzētie.¹⁰⁹

Saskaņā ar Igaunijas Tieslietu ministrijas (TM) datiem juridiskās personas veido tikai nelielu daļu no kopējā notiesāto personu skaita – aptuveni 1–2 % gadā. Piemēram, 2020. gadā kopumā galīgus lēmumus kriminālprocesos saņēma 9378 personas, no kurām ap 100 bija juridiskās personas (pēc provizoriskiem aprēķiniem no pieejamās statistikas). Šis īpatsvars var svārstīties atkarībā no lielu lietu klātbūtnes (ja attiecīgajā gadā pabeidz, piemēram, apjomīgu finanšu noziegumu, kur iesaistīti daudzi uzņēmumi, skaits var pieaugt). Noziedzīgo nodarījumu struktūrā, par ko notiesā uzņēmumus, dominē ekonomiskie noziegumi un amatnoziegumi. Pēc 2019.–2023. gada datiem, visbiežāk juridiskas personas sodītas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, krāpšanu un nodokļu apiešanu, kukuļdošanu vai prettiesisku labumu došanu, vides aizsardzības noteikumu pārkāpumiem, kā arī konkurences tiesību pārkāpumiem. Atsevišķos gadījumos uzņēmumi sodīti arī par datu aizsardzības pārkāpumiem un intelektuālā īpašuma noziedzīgiem nodarījumiem, taču tie ir retāki.¹¹⁰

¹⁰⁸ Sootak, J., Kärner, S., Kärner, M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_vimalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumises%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%2020,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]

¹⁰⁹ Vorumaateataja. 12.06.2020. Mullu mõisteti Eestis rahapesus süüdi 13 isikut [Pagājušajā gadā Igaunijā par naudas atmazgāšanu tika atzītas par vainīgām 13 personas]. Pieejams: <https://www.vorumaateataja.ee/koik-uudised/eesti-elu/25229-mullu-moisteti-eestis-rahapesus-sueuedi-13-isikut#:~:text=Mullu%20j%C3%B5ustus%20Eestis%20%C3%BCheksa%20rahapesu,isikut%20ja%20%C3%B6ks%20juriidiline%20isik> [sk. 26.04.2025.]

¹¹⁰ Prokuratuuri tegevus 2020. aastal [Igaunijas prokuratūras 2020. gada atskaite]. Pieejams: https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/Prokuratuuri%20tegevus%202020.aastal_2.pdf#:~:text=2017%202018%202019%202020%20Harju,prioriteetsetes%20valdkondades%20ning%20kriminaaltulu%20konfiskeerimise [sk. 26.04.2025.]

**Igaunijā aizdomās turēto un apsūdzēto juridisko personu skaits
posmā no 2020. līdz 2024. gadam (nepublicēts materiāls)¹¹¹**

Gads	Aizdomās turētās juridiskās personas	Apsūdzētās juridiskās personas
2020	71	43
2021	67	32
2022	52	21
2023	71	27
2024	69	27
Kopā:	330	150

Jāatzīmē, ka piespiedu likvidācijas sods praktiski nav piemērots nevienā publiski zināmā gadījumā pēdējos gados – visas juridiskās personas sodītas ar naudas sodiem. Dažiem uzņēmumiem tādēļ uzkrājušās vairākas sodāmības. Igaunijas tiesību sistēmā nav noteikts minimālais sliekšnis, pēc kura uzņēmumu obligāti likvidē, ja tam atkārtoti piemēroti sodi, taču Ombuda birojs (Tiesībsargs) 2021. gadā vērsis uzmanību¹¹² uz jautājumu, vai nebūtu jāparedz obligāta piespiedu likvidācija uzņēmumiem, kas sistemātiski pārkāpj Kriminālkodeksu. Šis jautājums vēl ir diskusiju stadijā.

Laikposmā no 2019. līdz 2024. gadam Igaunijas tiesu statistikā ik gadu fiksēti vairāki gadījumi, kuros juridiskas personas atzītas par vainīgām noziedzīgā nodarījumā. Lai gan skaitliski tie nav lieli (daži procenti no kopējā skaita), to nozīme ir ievērojama – šīs lietas parasti skar nopietnus pārkāpumus ar būtisku kaitējumu sabiedrībai. Soda apmērs juridiskām personām šajā periodā svārstās no samērā nelieliem (piemēram, daži tūkstoši eiro mazākiem uzņēmumiem par mazāk smagiem pārkāpumiem) līdz pat simtiem tūkstošu eiro lieliem naudas sodiem smagos korupcijas vai finanšu noziegumos. Tas norāda, ka Igaunijas tiesas cenšas nodrošināt gan soda neizbēgamību, gan samērīgumu, attiecīgi pieskaņojot soda apmēru uzņēmuma vainas nopietnībai un apgrozījuma līmenim. Tādējādi statistika apliecina, ka juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā ir funkcionējošs mehānisms, kas gan kvantitatīvi nav masveidīgs, toties kvalitatīvi ir svarīgs tiesiskuma nodrošināšanai valstī.¹¹³

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Igaunija ir viena no pirmajām Ziemeļeiropas, Austrumeiropas valstīm, kas ievieša juridisko personu kriminālatbildību (no 2002. gada). Šis regulējums ir skaidri definēts Soda kodeksā un balstās uz Rietumeiropas valstu praksi.

¹¹¹ Igaunijā aizdomās turēto un apsūdzēto juridisko personu skaits laika posmā no 2020. gada līdz 2024. gadam (nepublicēts materiāls).

¹¹² Igaunijas Tiesībsarga biroja atzinums (15.06.2021.) “Par atkārtoti notiesātu juridisko personu piespiedu likvidēšanu” norāda uz problēmu, ka likums tieši neregulē obligātu uzņēmuma likvidāciju pat vairākkārtējas sodāmības gadījumā; nepieciešama likumdošanas iniciatīva (nepublicēts materiāls).

¹¹³ Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.

- 2) Juridiskās personas kriminālatbildība Igaunijā balstās uz atvasināto atbildību, proti, uzņēmuma atbildība izriet no tā pārstāvju vai vadības rīcības. Šis modelis nodrošina sasaisti ar cilvēka vainu, taču var radīt problēmas gadījumos, kad fiziskā persona nav identificējama, piemēram, slēgtos balsojumos. Vienlaikus Igaunijas Sodu kodeksa 14. panta otrā daļa pieļauj vērsties pret juridisko personu neatkarīgi no tā, vai fiziskā persona tiek saukta pie kriminālatbildības juridiskās personas bezdarbības gadījumos.
- 3) Kriminālatbildība juridiskām personām ir ierobežota ar noziedzīgu nodarījumu katalogu (piemēram, ekonomiskie noziegumi, korupcija, vides pārkāpumi), kas novērš pārmērīgu kriminalizāciju, bet dažkārt ierobežo iespējas sodīt par sistēmiskiem pārkāpumiem.
- 4) Juridiskajām personām visbiežāk piemēro naudas sodus, retāk – piespiedu likvidāciju. Sodi tiek piemēroti atkarībā no nozieguma smaguma un uzņēmuma lieluma. Naudas sodu apmērus nosaka, ņemot vērā gada finanšu apgrozījumu vai atbilstoši konkrētā pantā noteiktam apmēram, tomēr praksē bieži izpaliek piespiedu likvidācijas kā soda veids.
- 5) Tiesas piemēro atbildību samērīgi un ar mērenu konsekvenci, taču izaicinājumi pastāv pierādīšanas jomā (īpaši kolektīvas atbildības vai bezdarbības gadījumos), kā arī sankciju izpildes nodrošināšanā (piemēram, uzņēmumu likvidācijas aizsegā).
- 6) Valda plašas diskusijas par iespēju atsevišķus pārkāpumus dekriminalizēt, aizstājot ar administratīvām sankcijām, taču šajā kontekstā jānodrošina atbilstīgas procesuālās garantijas un taisnīgums.
- 7) Juridiskās personas veido ap 1–2 % no notiesāto subjektu kopskaita, kas ir vidēji ap 100 juridiskajām personām gadā, taču šie gadījumi bieži skar būtiskus pārkāpumus ar ievērojamu ietekmi uz sabiedrību un ekonomiku.
- 8) Sekojot Igaunijas piemēram, Latvijā KL būtu jāparedz, ka naudas piedziņas apmērs ir nosakāms, ņemot vērā uzņēmuma apgrozījumu iepriekšējā taksācijas gadā (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 10. punktā).
- 9) Latvijā, tāpat kā Igaunijā, būtu jāizstrādā procedūras, kas paredz, ka kriminālprocesuālās sekas pāriet uz uzņēmuma tiesiskajiem pēctečiem reorganizācijas gadījumā, lai nodrošinātu soda neizbēgamību (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 9. punktā).

Juridisko personu krimināltiesiskā atbildība Lietuvā

Kopš juridisko personu krimināltiesiskās atbildības ieviešanas Lietuvā 2003. gadā šī institūta attīstība atspoguļo ne tikai tiesību harmonizāciju ar ES prasībām, bet arī praktiskas nepieciešamības radītu juridisku risinājumu. Juridisko personu atbildība paredzēta Kriminālkodeksa 20. pantā, un tā piemērošana ir detalizēti regulēta arī Kriminālprocesa kodeksā. Šajā nodaļā tiek analizēti šī institūta attīstības vēsture, tiesiskais regulējums, teorētiskie aspekti, judikatūra un problēmjautājumi Lietuvā. Juridisko personu kriminālatbildības koncepcija Lietuvā tika ieviesta ar Kriminālkodeksu, kas stājās spēkā 2003. gadā. Līdz tam juridiskās personas nevarēja tikt sauktas pie kriminālatbildības līdzīgi citām kontinentālajām Eiropas valstīm. Salīdzinājumam – Francijā šāda norma tika ieviesta 1994. gadā, savukārt ASV un Lielbritānijā dažādi modeļi tika lietoti jau agrāk, balstoties uz *respondeat superior*, kas burtiski nozīmē – “lai atbild augstākais”. Tā ir juridiska doktrīna, kas nozīmē, ka darba devējs vai augstākstāvoša persona var tikt saukta pie atbildības par savu darbinieku vai padoto rīcību, ja tā veikta darba pienākumu ietvaros. Šo principu plaši izmanto civiltiesībās, īpaši deliktu (civiltiesisko pārkāpumu) gadījumos.¹¹⁴

Lietuvas Kriminālkodeksa 20. pants nosaka nosacījumus, kādos juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības. Atbildība paredzēta gadījumos, kad fiziska persona juridiskās personas interesēs izdara noziedzīgu nodarījumu.¹¹⁵ Savukārt Kriminālprocesa kodeksa 387. pants ļauj procesu pret juridisko personu turpināt pat bez fiziskas personas līdzdalības konkrētajā lietā.¹¹⁶ 2009. gada 8. jūnijā Lietuvas Konstitucionālā tiesa atzina, ka juridisko personu kriminālatbildības norma atbilst Konstitūcijai. Tiesa uzsvēra, ka juridiskā persona nav atbildīga bez konkrētas fiziskas personas vainas, kā arī norādīja, ka valsts iestādes netiek sauktas pie atbildības.¹¹⁷

Tiesību doktrīnā juridisko personu atbildību skaidro ar vairākām teorijām – netiešo atbildību, tiešo identifikāciju un kolektīvo vainu. Lietuvas modelis apvieno šos principus, pieļaujot atbildību gan tieši vadītāja rīcības dēļ, gan arī kontroles trūkuma dēļ no vadības puses.¹¹⁸ Galvenie izaicinājumi ir saistīti ar vainas pierādīšanu un kriminālatbildības robežām,

¹¹⁴ Soloveičikas, D. 2005. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai) [Juridisko personu kriminālatbildība (salīdzinošie aspekti)]*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

¹¹⁵ Lietuvas Republikas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> [sk. 07.05.2025.]

¹¹⁶ Lietuvas Republikas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr?positionInSearchResults=18&searchModelUUID=e04a3efe-6665-4c18-af6e-ab04cd2f0db9> [sk. 07.05.2025.]

¹¹⁷ Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. jūnija nolēmums [Lietuvas Republikas Konstitucionālo Teismo nutarimas 2009 m. birželio 8 d., byla Nr. 34/2008.] (iegūts no Lietuvas Ģenerālprokuratūras).

¹¹⁸ Burnickytė, L. 2016. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminiai aspektai [Juridisko personu kriminālatbildības problemātiskie aspekti]*. Vilnius.

piemēram, situācijās, kad fiziskā persona nav identificēta. Tāpat diskusijas izraisa publisko juridisko personu atbrīvojums no kriminālatbildības.¹¹⁹

Juridisko personu kriminālatbildības institūts mūsdienu tiesību sistēmās ieņem arvien nozīmīgāku lomu, ņemot vērā pieaugošo uzņēmējdarbības ietekmi uz sabiedrību un nepieciešamību nodrošināt efektīvu tiesisko regulējumu pret noziedzīgām darbībām juridisku personu ietvaros. Lietuva, tāpat kā Igaunija, ir viena no Baltijas valstīm, kura ir iekļāvusi juridisko personu kriminālatbildību savā Kriminālkodeksā, tā stiprinot cīņu pret korporatīvo noziedzību. Šajā nodaļā analizēts Lietuvas krimināltiesiskais regulējums, kas nosaka juridisko personu atbildību, sodus un to piemērošanas principus. Lietuvas Kriminālkodeksa¹²⁰ 20. pants nosaka juridiskās personas kriminālatbildības pamatprincipus. Juridiskā persona var tikt saukta pie kriminālatbildības tikai par tiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kuru gadījumā Sevišķajā daļā paredzēta iespēja sodīt juridisku personu. Atbildība tiek piemērota gadījumos, kad noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs izdarījusi fiziska persona, kas ieņem vadošu amatu (20. panta otrā daļa), vai darbinieks, ja pārkāpums ir radies nepietiekamas kontroles dēļ (20. panta trešā daļa).

Tādējādi Lietuvas modelis ir balstīts uz deleģētās atbildības principu – juridiskā persona atbild par tās pārstāvju vai darbinieku rīcību, ja tā notikusi tās labā un saskaņā ar tās organizatorisko struktūru. Tajā pašā laikā juridiskās personas atbildība neatceļ fiziskās personas atbildību (20. panta ceturtā daļa). Saskaņā ar Kriminālkodeksa 43. pantu¹²¹ juridiskajām personām Lietuvā var piemērot šādus sodus:

- 1) naudas sodu (no 200 līdz 100 000 minimālo iztikas līdzekļu vienību (viena vienība 2025. gadā ir 70,00 EUR¹²²), tas ir no 14 000 EUR līdz 7 000 000 EUR), savukārt, ja juridiskās personas gada ieņēmumi gadā pirms nozieguma izdarīšanas pārsniedza 300 000 minimālas iztikas līdzekļu vienības, tad tai piemērojams sods 2–5 % no gada ieņēmumiem, kas gūti gadā pirms nozieguma izdarīšanas. Šajā gadījumā juridiskajai personai piemērojamā naudas soda apmērs nedrīkst būt mazāks par 100 000 minimālās iztikas līdzekļu vienībām jeb 7 000 000 EUR (47. panta piektā daļa);
- 2) darbības ierobežošanu līdz 5 gadiem (52. panta pirmā daļa);
- 3) juridiskās personas likvidāciju.

¹¹⁹ Intervija ar Lietuvas Republikas prokuratūras prokuru Pauļu Andruškeviču, 2024. gada 5. decembris, Hāga, Nīderlande.

¹²⁰ Lietuvas Republikas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> [sk. 07.05.2025.]

¹²¹ *Ibid.*

¹²² Pagrindiniai socialiniai rodikliai (2025) [Pamatrādītāji un to vērtības (2025)]. Pieejams: <https://www.sodra.lt/lt/situacijos/statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai> [sk. 02.10.2025.]

Atšķirībā no Latvijas Lietuvas Kriminālkodeksa 52. pants paredz tiesai iespēju piemērot sodu – darbības ierobežošana, uzlikt par pienākumu slēgt noteiktu juridiskās personas struktūrvienību, kas ir būtiski tādos gadījumos, kad ir konstatējams, ka tikai viena no uzņēmuma struktūrvienībām (kreditīestāžu gadījumos filiālēm) ir iesaistīta, piemēram, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā u. c.

Tāpat saskaņā ar Lietuvas Kriminālkodeksa 43. panta otro daļu tiesa, piespriežot sodu juridiskajai personai, var nolemt publiskot šo spriedumu plašsaziņas līdzekļos, savukārt spriedums, ar kuru tiesa juridiskajai personai piemēro sodu par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kā arī par šā kodeksa XXXIII nodaļā (Noziegumi un kriminālpārkāpumi pret valsts dienestu un sabiedriskajām interesēm) paredzētajiem noziegumiem, obligāti publiskojams plašsaziņas līdzekļos.

Soda veidu izvēle tiek veikta, ņemot vērā lietas apstākļus un atbilstību taisnīguma principam (54. pants). Ir noteikts, ka viena kriminālprocesa ietvaros juridiskajai personai var piemērot tikai vienu sodu (43. panta trešā daļa). Naudassods ir visbiežāk piemērotais soda veids, kas tiek aprēķināts vienībās. Sods tiek diferencēts atkarībā no noziedzīgā nodarījuma smaguma, un juridiskām personām tas var sasniegt līdz 100 000 minimālo iztikas līdzekļu vienībām. Tiesa nosaka konkrēto summu, ņemot vērā nodarījuma smagumu, vainas formu un citus apstākļus (54. pants). Svarīgi atzīmēt, ka valsts, pašvaldību un starptautiskas publiskas organizācijas netiek sauktas pie kriminālatbildības saskaņā ar Lietuvas likumiem (20. panta piektā daļa), līdzīgi kā tas paredzēts vairākās citās Eiropas jurisdikcijās, tajā skaitā Latvijas Republikā. Kriminālkodeksa 54.–58. pants detalizēti regulē soda piemērošanas pamatprincipus. Tiesa izvērtē nodarījuma bīstamību, vainas formu (apzināta vai aiz nolaidības), mērķus, motīvus, līdzdalības formu u. c. Šie principi nodrošina individualizētu un taisnīgu pieeju sodu piemērošanā gan fiziskām, gan juridiskām personām.

Izvērtējot kriminālprocesuālo regulējumu Lietuvā, proti, kā tiek veikts kriminālprocess pret juridiskām personām, ir konstatējams, ka atbilstoši Lietuvas Kriminālprocesa kodeksa 2. pantam izmeklēšanas iestādēm un prokuratūrai ir pienākums nekavējoties reaģēt uz jebkādam krimināla rakstura pazīmēm, līdz ar to faktiski likumdevējs Lietuvā nemaz nav paredzējis iespēju izvēlēties veikt vai neveikt procesu pret juridisko personu.

Juridisko personu kriminālatbildības mehānisms Lietuvā ir detalizēts un pielāgots dažādiem gadījumiem, ļaujot nodrošināt atbildību arī tad, ja fiziskā persona nav pieejama vai identificējama. Procesuālais elastīgums – iespēja izdalīt vai apvienot lietas pret juridiskām un fiziskām personām – veicina efektīvāku un ātrāku tiesvedību. Juridiskās personas tiesības ir nodrošinātas ar pārstāvības institūtu, bet valsts iejaukšanās iespēja nodrošina, ka process nenotiek bez pārstāvības.

**Laika posmā no 2019. līdz 2023. gadam Lietuvā aizdomās turēto,
attaisnoto unnotiesāto juridisko personu skaits¹²³**

Gads	Atzītas par aizdomās turētām juridiskās personas	Attaisnotas juridiskās personas	Notiesātas juridiskās personas
2019	6	0	1
2020	6	0	2
2021	11	0	3
2022		10	2
2023	—	0	3
Kopā:	23	10	11

Lietuvas krimināltiesiskais regulējums attiecībā uz juridisko personu atbildību paredz iespēju saukt juridiskas personas pie atbildības, vienlaikus nodrošinot pietiekamus kritērijus, lai novērstu nepamatotu kriminālvajāšanu. Sodu sistēma ir diferencēta un balstīta uz taisnīguma principiem, kas ļauj tiesai piemērot sodus atbilstoši konkrētā gadījuma apstākļiem. Lietuvā izveidotais juridisko personu kriminālatbildības regulējums atbilst mūsdienu starptautiskajām tendencēm. Tā piemērošana balstīta uz skaidriem juridiskiem pamatiem un ir atzīta par atbilstošu konstitūcijai. Līdzās priekšrocībām institūts joprojām saskaras ar praktiskiem izaicinājumiem vainas pierādīšanā un robežu noteikšanā starp publisko un privāto sektoru.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Juridisko personu krimināltiesiskā atbildība Lietuvā kopš 2003. gada ir neatņemama krimināltiesību sastāvdaļa, nodrošinot tiesiskā regulējuma harmonizāciju ar Eiropas Savienības prasībām.
- 2) Tiesiskais regulējums ir detalizēts un skaidrs. Kriminālkodeksa 20. pants un Kriminālprocesa kodeksa normas paredz gan juridisko personu atbildības materiāltiesiskos, gan procesuālos pamatus, tajā skaitā tādus mehānismus, kas ļauj turpināt procesu arī tad, ja fiziskā persona nav identificēta.
- 3) Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības modelis Lietuvā apvieno vairākas teorētiskās pieejas, tajā ietverts gan tiešās identifikācijas, gan netiešās atbildības un kolektīvās vainas princips, ļaujot saukt juridisku personu pie atbildības gan vadības rīcības, gan nepietiekamas kontroles vai pārraudzības dēļ.
- 4) Atbildības piemērošanas nosacījumi ir konkrēti un ierobežoti, juridiskā persona atbild tikai par tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuri paredzēti Kriminālkodeksa Sevišķajā daļā.

¹²³ Lietuvos Respublikos Prokuratūros veiklos 2024 ataskaita [Lietuvas Republikas prokuratūras 2024. gada pārskats]. Pieejams: <https://www.prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/planavimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138> [sk. 19.08.2025.]

- 5) Juridiskām personām piemērojamo sodu sistēma ir diferencēta un taisnīguma principiem atbilstoša, tiesa var piemērot naudas sodu, darbības ierobežošanu vai juridiskās personas likvidāciju, ņemot vērā nodarījuma bīstamību un citus apstākļus. Naudas sods ir visbiežāk izmantotais soda veids.
- 6) Publiskām juridiskām personām piemīt imunitāte, tāpat kā citās Eiropas valstīs, valsts, pašvaldību un starptautiskās publiskās organizācijas netiek sauktas pie kriminālatbildības, kas tāpat kā citur var radīt diskusijas par vienlīdzīgu attieksmi un atbildības piemērošanu.
- 7) Kriminālprocesuālais regulējums Lietuvā paredz obligātu reaģēšanu. Izmeklēšanas iestādēm un prokuratūrai ir pienākums uzsākt procesu pret juridiskām personām, neparedzot iespēju atteikties no lietas pret juridisko personu uzsākšanas.
- 8) Galvenais izaicinājums, tāpat kā Latvijā, arī Lietuvā ir vainas (vainojamības) pierādīšanas grūtības, īpaši, ja nav identificēta fiziskā persona, kā arī jautājums par atbildības robežām publiskajā sektorā.
- 9) Lietuvas modelis atspoguļo mūsdienu pieeju juridisko personu krimināltiesiskajai atbildībai, nodrošinot to, ka juridiskās personas tiek sauktas pie kriminālatbildības bez iespējām izvēlēties.

Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības salīdzinošā prakse Baltijas valstīs

Juridisko personu kriminālatbildība mūsdienās ir nostiprināta arī Baltijas valstu krimināltiesībās, lai gan vēsturiski dominēja princips *societas delinquere non potest* (juridiska persona nespēj izdarīt noziegumu). Baltijas valstīs kriminālatbildība uzņēmumiem tika ieviesta jau šā gadsimta sākumā, Latvijā 2005. gadā, taču citādā formā.¹²⁴ Šajā darba sadaļā aplūkots salīdzinošs pētījums par Latviju, Lietuvu un Igauniju, izceļot galvenās līdzības un atšķirības gan tiesiskajā regulējumā, gan piemērošanā praksē.

Lietuvā ilgu laiku pastāvēja prasība paralēli saukt pie atbildības arī attiecīgo fizisko personu – pretējā gadījumā uzņēmumu sodīt nebija iespējams. Līdz 2016. gada 17. novembrim juridiskās un fiziskās personas atbildība bija cieši saistīta un juridisko personu patstāvīgi pie atbildības saukt nevarēja. Tomēr 2016. gada novembrī, Lietuva grozot Kriminālkodeksa 20. pantu, proti, piektās daļas otrajā teikumā nosakot, ka juridiskās personas kriminālatbildība par tās labā vai interesēs fiziskas personas izdarītu, organizētu, kūdītu vai palīdzētu noziedzīgu nodarījumu neizslēdz fiziskās personas kriminālatbildību arī tad, ja fiziskā persona par šo nodarījumu tiek atbrīvota no kriminālatbildības vai netiek saukta pie atbildības citu iemeslu

¹²⁴ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

dēļ,¹²⁵ atzina juridiskās personas neatkarīgu kriminālatbildību, proti, turpmāk uzņēmumu var sodīt arī situācijās, kad konkrētas fiziskās personas kriminālatbildība (piemēram, tās nenoskaidrošanas, izmeklēšanas izbeigšanas vai nāves dēļ) netiek atsevišķi konstatēta. Šīs izmaiņas būtiski pastiprināja korporatīvo atbildību un novērsa agrākos “robus” cīņā pret uzņēmumu veiktajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, piemēram, korupcijas lietās.¹²⁶

Latvijā juridisko personu tieša kriminālatbildība KL joprojām nav formulēta kā Lietuvā vai Igaunijā, jo faktiski KL vai KPL nav atrunāts, ko darīt, ja fizisku personu nav iespējams saukt pie kriminālatbildības vai tā nav noskaidrota. Tomēr jau kopš 2005. gada Latvijas Republikas KL 12. pantā un 70.¹ pantā ir nostiprināta iespēja piemērot krimināltiesiskos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus privāto tiesību juridiskajām personām.¹²⁷

Likumdevējs Latvijā apzināti neizmanto jēdzienu “sods” attiecībā uz juridisko personu, lai izvairītos no prasības konstatēt juridiskās personas vainu tradicionālajā izpratnē, uz ko autors darbā vērta uzmanību jau iepriekš. Proti, Latvijas tiesībās netiek prasīta “psihiska” vaina uzņēmuma rīcībā – pietiek ar likumā noteikto priekšnoteikumu izpildi (noziedzīgs nodarījums uzņēmuma interesēs, labā u. c., ko veicis tā pilnvarots pārstāvis), un tad uzņēmumam var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli.¹²⁸ Faktiski tas ir funkcionāls analogs kriminālsodam, lai gan juridiski tiek uzskatīts par piespiedu līdzekli, nevis sodu.

Latvijas regulējumā atšķirībā no Lietuvas un Igaunijas nav speciāla saraksta to noziedzīgo nodarījumu, par kuriem uzņēmumu var saukt pie atbildības, – teorētiski tas attiecas uz jebkuru noziedzīgu nodarījumu, ja vien tas izdarīts juridiskās personas interesēs vai labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā un atbilst KL 12. pantā minētajiem kritērijiem.

Praktiski, protams, kā to autoram intervijā stāstīja Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokurors Vahurs Verte¹²⁹ un Lietuvas prokuratūras prokurors Pauļus Andruškevičs,¹³⁰ visbiežāk tie ir ekonomiskie, finanšu un korupcijas noziegumi, kuros uzņēmumam var būt

¹²⁵ Lietuvas Republikas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> [sk. 07.05.2025.]

¹²⁶ Danelius, G. 2017. *Korupcijas versle vertinimas teismu praktikoje ir juridiniu asmenu atsakomybe uz korupcija [Korupcijas užnėmėjdarbėbėm vėrtėjums tiesu praksė un juridisko personu atbildība par korupcija]*. Pieejams: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/12/giedrius_danelius.pdf?__cf_chl_tk=DHfOP.PtFZzZT1S2tpWKzOFkKFQa3kG_SpXQOHsm858-1754899353-1.0.1.1-AvaKemQapzTBYB6bqYXWn_YhRrB19vV1zKNIATiTPg [sk. 07.05.2025.]

¹²⁷ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

¹²⁸ Rozenbergs, J. 2013. *Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba*. Rīga: Latvijas Universitāte, Nr. 4. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

¹²⁹ Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.

¹³⁰ Intervija ar Lietuvas Republikas prokuratūras prokuroru Pauļu Andruškeviču, 2024. gada 5. decembris, Hāga, Nīderlande.

ieguvums vai interese. Igaunijas Sodudekss jau kopš 2002. gada paredz juridisko personu kriminālatbildību un, tāpat kā Lietuvā, neizslēdz fizisko personu vienlaicīgu kriminālatbildību. Igaunijas modelis ir tuvāks Lietuvas pieejai. Igaunijas Sodudeksā plašam klāstam noziedzīgu nodarījumu vienlaikus fiziskai personai paredzēta arī juridiskās personas atbildība un pie attiecīgajiem pantiem norādīti uzņēmumam piemērojamie sodi.¹³¹ Kopumā gan Igaunijā, gan Lietuvā normatīvais tvērums ir līdzīgs – korporatīvā atbildība iespējama faktiski par visiem smagākajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, izņemot tos, kas lielākoties nav savienojami ar juridisku personu (piemēram, personiski noziegumi pret dzīvību, morāli utt.). Sankciju veidi Igaunijā ir līdzīgi kā citur – galvenokārt naudas sods un piespiedu darbības izbeigšana (likvidācija) smagos gadījumos. Lietuvas tiesu prakse juridisko personu kriminālatbildības jomā sākotnēji attīstījās lēni. Pēc šī institūta ieviešanas (2003) pirmo desmitgadi gadā tika izskatītas tikai dažas lietas, kurās uzņēmumi saukti pie atbildības, vidēji 2–3 lietas gadā. Līdzīga situācija bija arī Igaunijā, kā norādīts salīdzinošos pētījumos.¹³² Arī Latvijā pirmajos gados tiesu prakses faktiski nebija vispār, jo normu piemērošana reāli sākās pakāpeniski un tikai noteiktās jomās.

Lietuvas Augstākā tiesa nozīmīgas atziņas pauda 2012. gada 10. janvāra lēmumā lietā Nr. 2K-P-95/2012.¹³³ Tajā tiesa uzsvēra, lai atzītu juridisko personu par vainīgu, ne tikai jānoskaidro, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts uzņēmuma labā vai interesēs, bet arī jākonstatē fiziskās personas nodarījuma saikne ar uzņēmumu. Proti, tiesai jāpārbauda, vai uzņēmuma vadība zinājusi par attiecīgā darbinieka noziedzīgajām darbībām vai pieļāvusi tās, vai tieši pretēji – darbinieks rīkojies patstāvīgi un ļaunprātīgi, uzņēmumam par to nezinot. Šis princips uzsver juridiskās personas vainas specifiku – tā ir atvasināta no fiziskās personas vainas apstākļiem. Ja uzņēmuma atbildīgie vadītāji nezināja, nevarēja zināt par noziedzīgo nodarījumu un tas nebija saistīts ar uzņēmuma politiku vai labumu, tad juridiskās personas vaina var tikt izslēgta (piemēram, darbinieks rīkojies, tikai savu interešu vadīts).

Minētā striktā pieeja tika mīkstināta pēc 2016. gada grozījumiem. Kopš grozījumiem kriminālprocesā Lietuvas tiesas var turpināt procesu pret juridisko personu pat tad, ja nav iespējams notiesāt konkrētu fizisko izpildītāju. Piemēram, ja vainīgā fiziskā persona slēpjas vai izbēgusi no izmeklēšanas, tas vairs automātiski nenozīmē kriminālprocesa izbeigšanu pret

¹³¹ Opincāns, P. 2012. *Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā*. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]

¹³² Tomsone, D., Vikmanis, G. 09.05.2005. *Ieviešot juridisko personu atbildību, aizlāpa robus krimināltiesībās*. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/ieviesot-juridisko-personu-atbildibu-aizlapa-robus-kriminaltiesibas-12399702#:~:text=atmazg%C4%81%C5%A1anai%20vai%20citu%20kr%C4%81pniecisku%20darb%C4%ABbu,personas%20krimin%C4%81latbild%C4%ABba%20ir%20paredz%C4%93ta%20vair%C4%81k%C4%81s> [sk. 11.05.2025.]

¹³³ Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. jūnija nolēmums [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2009 m. birželio 8 d., byla Nr. 34/2008.] (iegūts no Lietuvas Ģenerālprokuratūras).

uzņēmumu.¹³⁴ Tiesu praksē tas nozīmē, ka juridiskās personas atbildība kļuvusi autonomāka – galvenais ir pierādīt, ka kādā personāla līmenī noziedzīga darbība uzņēmuma interesēs notikusi, nav nozīmes, vai fiziskā persona tiek saukta pie kriminālatbildības.

Latvijā piespiedu ietekmēšanas līdzekļi nereti tiek piemēroti vienlaikus ar fizisko personu notiesāšanu vienā procesā. Tomēr normatīvi ir paredzēts arī atsevišķs process uzņēmumam gadījumos, kad, piemēram, fiziskās personas lieta izdalīta vai izbeigta. Līdz ar Ekonomisko lietu tiesas izveidi Latvijā (2021) un specializāciju šajās lietās sagaidāma arvien konsekventāka prakse un plašāka metodoloģija pierādījumu iegūšanā pret juridiskām personām.

Igaunijas tiesu praksē uzņēmumu kriminālatbildība arī sākotnēji bija reti sastopama. Ap 2005. gadu vidēji pāris lietu gadā nonāca tiesā, kur apsūdzētas juridiskās personas. Vēlāk, līdz ar ekonomikas pieaugumu un starptautisko prasību stiprināšanos (piemēram, OECD pretkorupcijas konvencijas ietekmē), Igaunijā pieauga arī korporatīvo lietu skaits. Publiski pieejamā informācija liecina, ka Igaunijas tiesas ir sodījušas uzņēmumus par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu (naudas atmazgāšanu), vides noziegumiem un konkurences tiesību pārkāpumiem. Lielākoties tie ir naudassodi, taču zināms arī gadījums, kad tiesa piespriedusi piespiedu likvidāciju uzņēmumam, kas sistemātiski iesaistījās noziedzīgās darbībās (šāds sods gan Igaunijā piemērots ļoti reti). Tāpat Igaunijā aktualizējās jautājums par milzīgu starptautisku banku meitas uzņēmumu atbildību naudas atmazgāšanas skandālos, piemēram, *Danske Bank* Igaunijas filiāles lieta, kas parāda sistēmas gatavību risināt kompleksus un starptautiska mēroga korporatīvos noziegumus.¹³⁵

Kopumā Baltijas valstīs tiesiskais regulējums akcentē līdzīgus elementus: jābūt skaidriem pierādījumiem par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā un pārstāvja vai atbildīgā darbinieka iesaisti.

Lietuvas tiesību doktrīnā juridisko personu kriminālatbildība sākotnēji raisīja debates par tās atbilstību konstitūcijā nostiprinātajiem vainas un taisnīguma principiem. 2009. gada 8. jūnija spriedumā Lietuvas Konstitucionālā tiesa atzina šo institūtu par konstitucionālu, vienlaikus norādot uz juridiskās personas vainas īpatnējo dabu, proti, ka juridiskā persona realizē sevi caur tās vārdā rīkojošos fizisko personu, līdz ar to uzņēmuma vaina ir cieši saistīta ar šīs fiziskās personas vainu. Doktrīnā tas bieži dēvēts par “atvasināto atbildību” – uzņēmuma

¹³⁴ Danelius, G. 2017. *Korupcijas versle vertinimas teismu praktikoje ir juridiniu asmenu atsakomybe uz korupcija [Korupcijas uzņēmējdarbībā vērtējums tiesu praksē un juridisko personu atbildība par korupciju]*. Pieejams: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/12/giedrius_danelius.pdf?__cf_chl_tk=DHfOP.PtFZzZT1S2tpWKzOFkKFQa3kG_SpXQOHsm858-1754899353-1.0.1.1-_AvaKemQapzTBYB6bqYXWn_YhRrB19vV1zKNIATiTPg [sk. 16.05.2025.]

¹³⁵ Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.

atbildība izriet no vadības nolaidības, kontroles trūkuma vai pieļautas noziedzīgas rīcības. Lietuvas krimināltiesību literatūrā (piemēram, G. Švedas, 2011) analizēti problemātiski aspekti, tostarp, vai uzņēmuma vaina (piemēram, nespēja nodrošināt kontroli pār darbiniekiem) ir pietiekama kriminālsodāmībai. Valda uzskats, ka juridisko personu atbildība pilda preventīvu funkciju – motivē uzņēmumu izveidot iekšējās kontroles mehānismus un atbildības kultūru, lai novērstu noziedzīgus nodarījumus to darbībā.¹³⁶

Latvijas juridiskajā literatūrā ilgu laiku valdīja skepse pret tiešas kriminālatbildības ieviešanu, tieši vainas principa dēļ, norādot, ka šādi piespiedu ietekmēšanas līdzekļi funkcionāli pielīdzināmi kriminālsodiem, kaut arī formāli nav saukti par sodiem. Daļa slavē šo “Latvijas modeli” kā konstitucionāli piesardzīgu (izvairoties no antikonstitucionālu normu ieviešanas), kamēr citi kritizē, ka tas ir tikai terminoloģisks risinājums un nemaina paša institūta būtību. Uldis Krastiņš un citi Latvijas krimināltiesību autori jau 2000. gadu vidū atzina nepieciešamību aizpildīt robu krimināltiesībās, jo bez uzņēmumu atbildības vesela virkne pārkāpumu palika nesodīti.¹³⁷

Igaunijas akadēmiskajās diskusijās korporatīvā kriminālatbildība lielus iebildumus neizraisīja, jo Igaunija jau 90. gadu beigās bija orientēta uz Ziemeļvalstu un anglosakšu paraugiem, kur šis institūts pastāvēja. Profesors Pauls Varuls un citi norādīja, ka paralēli kriminālatbildībai saglabājama arī civiltiesiskā un administratīvā atbildība, lai sankciju sistēma būtu pilnīga. Diskutēts tika par taisnīguma jautājumiem: vai, sodot uzņēmumu, netiek netieši sodīti tā nevainīgie akcionāri un darbinieki. Tomēr prevalēja arguments, ka sabiedrības interešu aizsardzībai un prevencijai šāds instruments ir nepieciešams. Igaunijas tiesību piemērošanā nostiprinājies uzskats, ka uzņēmuma atbildība iestājas ne vien par tiešu vadības noziedzīgu rīcību, bet arī gadījumos, kad sistēmiskas nepilnības (kontroles trūkums, nepietiekama iekšējā kultūra) ļauj noziedzīgiem nodarījumiem notikt. Šis “organizatoriskas vainas” koncepts tuvinās korporatīvās atbildības filozofiju kontinentālajā Eiropā anglosakšu *compliance* (normatīvās atbildības nodrošināšana) un *due diligence* (padziļināta juridiskā un finanšu pārbaude) idejām, uzsverot, ka uzņēmumam jādara viss saprātīgi iespējamais, lai novērstu likumpārkāpumus.¹³⁸

Noslēgumā izceļamas būtiskākās līdzības un atšķirības Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pieejā juridisko personu kriminālatbildībai. Visās trijās valstīs pastāv normatīvs regulējums,

¹³⁶ Danelius, G. 2017. *Korupcijas versle vertinimas teismu praktikoje ir juridiniu asmenu atsakomybe uz korupcija [Korupcijas uzņēmējdarbībā vērtējums tiesu praksē un juridisko personu atbildība par korupciju]*. Pieejams: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/12/giedrius_danelius.pdf?__cf_chl_tk=DHfOP.PtFZzZT1S2tpWKzOFkKFQa3kG_SpXQOHsm858-1754899353-1.0.1.1-AvaKemQapzTBYB6bqYXWn_YhRrB19vV1zKNIATiTPg [sk. 16.05.2025.]

¹³⁷ Rozenbergs, J. 2013. *Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba*. Rīga: Latvijas Universitāte, Nr. 4. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

¹³⁸ Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.

kas ļauj saukt pie atbildības privāto tiesību juridiskas personas par noziedzīgiem nodarījumiem. Lietuvā un Igaunijā tas ietverts Sodu kodeksā (tieša kriminālatbildība), savukārt Latvijā – KL kā īpašs piespiedu līdzekļu institūts. Visas valstis izslēdz valsti un publiskas institūcijas no šīs atbildības subjektiem. Kritēriji visās trijās Baltijas valstīs ir līdzīgi, noziegums izdarīts juridiskās personas interesēs vai labā, un to veikusi fiziska persona ar noteiktu saistību ar uzņēmumu (vadītājs, darbinieks, pārstāvis). Visur tiek atzīta atbildības atvasinātība – uzņēmums nevar rīkoties patstāvīgi, bet realizējas caur fizisku personu darbībām. Latvijā uzsvērtā fiziskās personas rīcība kā vienīgais nepieciešamais priekšnoteikums (nenosaucot uzņēmuma “vainu”), kamēr Lietuvā un Igaunijā faktiski tiek runāts par uzņēmuma vainojamību, kas konstruēta no attiecīgajiem apstākļiem. Jautājumā par noziedzīgo nodarījumu loku gan vērojamas atšķirības. Latvijā juridisko personu var saukt pie atbildības par jebkuru KL Sevišķās daļas nodarījumu, ja vien izpildīti minētie priekšnoteikumi. Lietuvā un Igaunijā atbildība ir limitēta uz likumā tieši noteiktiem nodarījumiem. Attiecībā par sankcijām norādāms, ka visu trīs valstu tiesību akti paredz naudas sodu (naudas piedziņu) kā galveno sankciju uzņēmumam. Tā maksimālais apmērs atšķiras (Latvijā piesaistīts minimālajai algai, Lietuvā – algas vienībām un iepriekšējā gada finanšu apgrozījumam, Igaunijā noteikta konkrēta summa eiro un piesaistīta iepriekšējā gada finanšu apgrozījumam). Tāpat visur ir iespējams ierobežot uzņēmuma darbību vai likvidēt uzņēmumu ar tiesas spriedumu smagos gadījumos. Latvijā papildus tieši paredzēta mantas konfiskācija, kas gan praktiski arī citur var tikt īstenota, bet tikai konfiscējot noziedzīgi iegūtus līdzekļus (piemēram, konfiscējot kukuļošanā iegūto labumu). Sankciju mērķi doktrīnā tiek vērtēti līdzīgi kriminālsodiem: sodīt un atturēt no jauniem pārkāpumiem, tomēr Latvijas modelī uzsvars likts uz piespiedu līdzekļu preventīvo un piespiedošo dabu, nevis morālu vainojamības nosodījumu. Process un fiziskās personas loma – visās valstīs fiziskās personas identifikācija un vaina ir svarīgs pierādījums, taču ne Latvijā, ne (pēc 2016. gada) Lietuvā, ne Igaunijā nav absolūtas prasības vispirms notiesāt individuālo vainīgo – fizisko personu. Var notikt paralēls vai atsevišķs process pret juridisko personu. Piemēram, šajā darbā minētajā kukuļošanas lietā Latvijā fiziskā persona tika saukta pie atbildības Lietuvā, bet Latvijas prokuratūra vienlaikus vērsa procesu pret uzņēmumu Latvijā. Līdzīgi, ja vadītājs vai darbinieks nomirst pirms tiesas, uzņēmumu joprojām var sodīt, ja ir pietiekami pierādījumi par noziedzīgu nodarījumu tā interesēs. Šī elastība ir samērīga ar moderno izpratni, ka uzņēmuma kriminālatbildībai jābūt efektīvai – nedrīkst pieļaut, ka likuma nepilnību vai procesuālu šķēršļu dēļ uzņēmumi izvairās no atbildības.

Visās Baltijas valstīs pamatojums ieviest un piemērot korporatīvo atbildību balstās uz krimināltiesiskās taisnīguma un preventīvās funkcijas nodrošināšanu. Pastāv vienprātība, ka bez juridisko personu saukšanas pie atbildības mūsdienu komercdarbības vidē nebūtu iespējams

efektīvi apkarot ekonomiskos un organizētos noziegumus. Atšķiras teorētiskie koncepti: Latvijā – institucionāls pragmatisms (sods pēc būtības bez vainas jēdziena), Lietuvā un Igaunijā – atvasinātās vainas teorija (uzņēmuma atbildība caur vadītāju vainu).¹³⁹

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Tiesiskais regulējums, lai piemērotu krimināltiesisko atbildību, pastāv visās trijās Baltijas valstīs, tomēr atšķiras krimināltiesiskās atbildības veids – Lietuvā un Igaunijā juridisko personu kriminālatbildība ir tieši ietverta Kriminālkodeksā un Sodu likumā kā kriminālsods, tomēr Latvijā juridisko personu krimināltiesiskā atbildība ir formulēta kā “krimināltiesiskie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi”, lai izvairītos no vainas jēdziena tiešas attiecināšanas uz juridisko personu.
- 2) Atbildības piemērošanas juridiskām personām priekšnoteikumi satur visus tos pašus elementus visās trijās Baltijas valstīs. Noziedzīgam nodarījumam ir jābūt izdarītam juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgās pārraudzības vai kontroles dēļ (“organizatoriskā vaina”) un ja to izdarījusi fiziska personu ar noteiktām pilnvarām uzņēmumā (vadītājs, pārstāvis, darbinieks).
- 3) Noziedzīgo nodarījumu loks, par kuriem var piemērot krimināltiesisko atbildību juridiskām personām, Baltijas valstīs ir atšķirīgs. Latvijā nav konkrēta kataloga, par kādiem noziedzīgiem nodarījumiem krimināltiesisko atbildību juridiskām personām var piemērot, jebkurš KL Sevišķajā daļā paredzēts noziedzīgs nodarījums var būt pamats piemērot juridiskai personai piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.
- 4) Lietuvā un Igaunijā likumā tiek uzskaitīts, par kuru noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu juridiskās personas var tikt sodītas, savukārt Latvijā piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot par jebkuru KL Sevišķajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu bez ierobežojumiem.
- 5) Visās trijās Baltijas valstīs valsts un pašvaldību iestādes netiek sauktas pie krimināltiesiskās atbildības.
- 6) Līdz 2016. gadam Lietuvā bija nepieciešams obligāti saukt pie krimināltiesiskās atbildības fizisko personu, lai sauktu pie kriminālatbildības arī juridisko personu kriminālprocesā, tomēr pēc grozījumiem Lietuvā šādas prasības nav, iespējams patstāvīgs process pret juridisko personu tāpat kā Latvijā un Igaunijā.

¹³⁹ Rozenbergs, J. 2013. Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba. *Rīga: Latvijas Universitāte*, Nr. 4. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

- 7) Atbildības teorētiskais pamats Baltijas valstīs ir atšķirīgs – Latvijā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana nav uzskatāma par kriminālsodu, tomēr pēc būtības ir līdzvērtīga tam, bet bez “vainas” jēdziena.
- 8) Lietuvā un Igaunijā ir paredzēta juridisko personu kriminālatbildība – atvasinātā vaina no vadības vai atbildīgās personas vainas.
- 9) Sankciju sistēma Baltijas valstīs ir līdzīga, bet ar atsevišķām niansēm. Galvenais sods visās valstīs ir naudas sods (naudas piedziņa), par smagiem noziegumiem – tiesību ierobežošana (darbības ierobežošana) vai pat juridiskās personas likvidācija. Latvijā papildus noteikts, ka var piemērot mantas (likumīgi iegūtas) konfiskāciju kā piespiedu ietekmēšanas līdzekli.

Visās trijās Baltijas valstīs juridisko personu krimināltiesiskā atbildība kalpo gan taisnīguma, gan preventīvai funkcijai, veicinot gan iekšējās kontroles mehānismu izveidi, gan arī atbildīgas uzņēmējdarbības kultūru.

Juridisko personu krimināltiesiskā atbildība – Beļģija kā labās prakses piemērs

Līdz 20. gadsimta beigām Beļģijas krimināltiesībās dominēja klasiskā atziņa – *societas delinquere non potest* (sabiedrība nevar izdarīt noziegumu jeb sabiedrība nevar pārkāpt Krimināllikumu), kas neatzina juridisko personu kriminālatbildību kā tādu. Šī doktrīna radās romiešu tiesību ietekmē un ilgu laiku dominēja kontinentālajās Eiropas krimināltiesībās, īpaši Francijas un Beļģijas tradīcijās, kā arī agrīnajos vācu un itāļu krimināltiesību modeļos. Tās pamatā bija uzskats, ka kriminālatbildība ir cieši saistīta ar vainas subjektīvo elementu (*mens rea*) un personisko rīcību, kas var piemist tikai fiziskai personai, nevis juridiskai personai kā tiesību fikcijai.¹⁴⁰ Pakāpeniski, reaģējot uz ekonomisko un organizēto noziegumu pieaugumu, kā arī starptautisko organizāciju rekomendācijām, šis princips tika atcelts daudzās valstīs, tajā skaitā Beļģijā un tika ieviesta pilnvērtīga juridisko personu kriminālatbildība.¹⁴¹

Pirms 1999. gada atsevišķās tiesību nozarēs, piemēram, ekonomikas, vides un darba tiesību pārkāpumos, jau bija vērojamas kvazikriminālās (atvasinātās) sankcijas pret juridiskām personām, tomēr vispārēja kriminālatbildība nepastāvēja, šo fragmentāro pieeju kritizēja doktrīna un starptautisko saistību izpildes uzraugi, piemēram, OECD, norādot uz vispārīgas juridiskās personas atbildības nepieciešamību.¹⁴² Ar 1999. gada 4. maija likumu Beļģijā pirmo

¹⁴⁰ Ashworth, A., Zedner, L. 2014. *Preventive Justice [Preventīvais tiesiskums]*. Oxford University. Pieejams: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198712527.001.0001> [sk. 11.08.2024.]

¹⁴¹ OECD. 2016. *The Liability of Legal Persons for Foreign Bribery: A Stocktaking Report [Juridisko personu atbildība par ārvalstu kukuļošanu: izvērtējuma ziņojums]*. Pieejams: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/fighting-foreign-bribery/Liability-Legal-Persons-Foreign-Bribery-Stocktaking.pdf> [sk. 08.08.2025.]

¹⁴² UNODC, UNCAC Country Review: Belgium [UNODC, UNCAC Valsts novērtējums: Beļģija]. 2017. Pieejams: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2017_08_22_Belgium_Final_Country_Report.pdf [sk. 11.08.2025.]

reizi vispārīgi atzina juridisko personu kriminālatbildību, Beļģijas Kriminālkodeksa 5. pantā¹⁴³ tika iekļauta norma, kas stājās spēkā 1999. gada 2. jūlijā. Kopš tā laika saskaņā ar Beļģijas Kriminālkodeksa 5. pantu jebkura juridiskā persona ir krimināli atbildīga par noziedzīgiem nodarījumiem, kas ir būtiski saistīti ar tās darbības mērķa īstenošanu vai tās interešu aizstāvību, kā arī par tiem nodarījumiem, kuru faktiskie apstākļi apliecina, ka tie izdarīti tās vārdā. Beļģijas likumdevējs ir izvēlējis juridisko personu kriminālatbildību piemērot vispārīgi. Ciktāl noziedzīgs nodarījums ir vai nu būtiski saistīts ar juridiskās personas mērķu īstenošanu vai interesēm vai arī tas ir izdarīts juridiskās personas vārdā, juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības par jebkuru Beļģijas tiesībās paredzētu noziedzīgu nodarījumu. Pamatā jebkura juridiska persona, gan publiska, gan privāta, var tikt saukta pie kriminālatbildības. Turklāt saskaņā ar Beļģijas Kriminālkodeksa 5. panta otrās daļas 3. punktu par juridiskajām personām kriminālatbildības piemērošanas nolūkā tiek uzskatītas arī noteiktas vienības bez juridiskās personas statusa, piemēram, pagaidu apvienības un kopuzņēmumi, uzņēmumi, uz kuriem attiecas Komerctiesību akta 2. panta 4. punkta otrā daļa, tas ir, uzņēmumi, kas vēl nav iesnieguši statūtus komerctiesības kancelejā, kā arī komercsabiedrības dibināšanas procesā, un uzņēmumi, kas nav komercsabiedrības formā. Turklāt juridisko personu kriminālatbildība saskaņā ar Beļģijas Kriminālkodeksa 5. panta trešo daļu neizslēdz fizisko personu atbildību par tiem pašiem nodarījumiem vai piedalīšanos tajos.¹⁴⁴

Likuma paskaidrojošā rakstā precizēts, ka šī pielīdzināšana attiecas uz vienībām, kas būtībā veic saimniecisko darbību. Noteiktas publiskas institūcijas ir izslēgtas no Beļģijas Kriminālkodeksa 5. panta piemērošanas jomas un nevar saukt pie kriminālatbildības, īpaši federālo valsti, reģionus, kopienas, provinces, pašvaldības, pašvaldību zonas, pašvaldību teritoriju iekšējās struktūrvienības, Franču kopienas komisiju, Flāmu kopienas komisiju un kopējās kopienas komisijas un publiskos labklājības centrus. Tāpat pie kriminālatbildības nevar tikt sauktas neformālas biedrības un dibināšanas procesā esošas bezpeļņas organizācijas. Pamatā Beļģijas kriminālatbildību juridiskai personai piemēro, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts Beļģijas teritorijā – neatkarīgi no tā, vai to izdarījusi Beļģijas vai ārvalstī reģistrēta juridiskā persona. Beļģijas Kriminālkodeksa 4. pants nosaka krimināltiesību eksteritoriālās piemērošanas kārtību (universālā jurisdikcija). Ja vien Kriminālkodeksā nav paredzēts citādi, ārpus Beļģijas teritorijas izdarītus noziedzīgus nodarījumus Beļģijā nesoda. Gadījumi, kad Beļģijas krimināltiesības var piemērot ārpus teritorijas, noteikti Kriminālprocesa kodeksa

¹⁴³ Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]

¹⁴⁴ *Ibid.*

ievaddaļās, 6.–12.bis pantā.¹⁴⁵ Vairumā gadījumu kriminālvajāšanai ir paredzētas papildu procesuālās prasības.¹⁴⁶

Galvenie gadījumi, kad Beļģijas krimināltiesības piemērojamas par ārvalstīs izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem:¹⁴⁷

- 1) noziegumi pret Beļģijas valsts drošību;
- 2) noziegumi pret Beļģijas sabiedrisko kārtību;
- 3) noziegumi, ko ārpus Beļģijas teritorijas izdarījusi Beļģijā reģistrēta juridiskā persona (noziegumi, kas sodāmi saskaņā ar Beļģijas tiesībām, ja tie izdarīti ārvalstīs un ir sodāmi arī tajā valstī, kur nodarījums izdarīts, un smagi starptautiski cilvēktiesību pārkāpumi un terorisma noziegumi);
- 4) noziegumi pret Beļģijas pilsoņiem ārvalstīs, ja attiecīgajā valstī par to paredzēts sods vismaz piecu gadu brīvības atņemšanas apmērā;
- 5) starptautiskie noziegumi.¹⁴⁸

Pamatā gadījumu juridiskās personas pastāvēšanas izbeigšanās nozīmē kriminālprocesa izbeigšanu, proti, ka kriminālprocesi pret juridiskām personām parasti vairs nav iespējami pēc tās likvidācijas vai darbības izbeigšanas, piemēram, apvienošanās vai iegādes gadījumā, tomēr Beļģijas tiesiskajā regulējumā pastāv izņēmumi, piemēram, ja likvidācija veikta nolūkā izvairīties no atbildības vai kad kriminālprocess pret juridisko personu jau ir uzsākts pirms juridiskās personas darbības izbeigšanas.¹⁴⁹

To var īstenot šādos gadījumos, ja:

- 1) ir iespējams pierādīt, ka likvidācija, tiesas ceļā pieņemta izslēgšana vai darbības izbeigšana bez likvidācijas tika veikta, lai izvairītos no kriminālatbildības;
- 2) juridiskā persona tika apsūdzēta pirms juridiskās personas statusa zaudēšanas;
- 3) juridiskā persona tika nodota tiesai pirms juridiskās personas statusa zaudēšanas vai;
- 4) juridiskajai personai tika izsniegta pavēste ierasties tiesā pirms juridiskās personas statusa zaudēšanas.

Ja šie izņēmumi ir spēkā, sākotnējās juridiskās personas tiesību pārņēmējs var tikt saukts pie kriminālatbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījusi tā priekšgājēja.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]

¹⁴⁶ Gutermann, A., de Winter, K. 2025. *Corporate Liability in Belgium* [Juridisko personu atbildība Beļģijā]. Pieejams: <https://www.globalcompliancenews.com/white-collar-crime/corporate-liability-in-belgium/> [sk. 11.08.2025.]

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]

¹⁴⁹ de Smet, K., Janssens, E. 2019. Criminal liability of legal entities under Belgian Law [Juridisko personu kriminālatbildība Beļģijas tiesībās]. *Compliance Elliance Journal*, 5, 2. Pieejams: <https://ul.qucosa.de/api/qucosa%3A36367/attachment/ATT-0/> [sk. 11.08.2025.]

¹⁵⁰ Vandebeek, M. 2024. *White-collar crimes* [Balto apkaklīšu noziegumi]. *Chambers and Partners*. Pieejams: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/white-collar-crime-2024/belgium> [sk. 11.08.2025.]

Juridiskām personām Beļģijā saskaņā ar Beļģijas Kriminālkodeksa 7.bis pantu var piemērot:

- 1) naudas sodus;
- 2) mantas konfiskāciju;
- 3) likvidāciju;
- 4) aizliegumu veikt noteiktu darbību (tiesību ierobežošana);
- 5) vienas struktūrvienības vai vairāku struktūrvienību slēgšanu;
- 6) notiesājoša sprieduma publicēšanu vai izplatīšanu.¹⁵¹

Latvijas kontekstā noteikti interesanta un progresīva varētu šķist sprieduma publicēšana kā sods, kuru paredz Beļģijas Kriminālkodeksa 37.bis pants.¹⁵² Šis pants ir piemērojams gan juridiskajām, gan fiziskajām personām, taču praksē tas bieži tiek izmantots tieši juridisko personu lietās, kur sabiedrības informēšana ir daļa no soda preventīvās funkcijas. Tiesai ir tiesības uzlikt pienākumu, lai sprieduma galvenā daļa (rezolutīvā daļa un īss faktu apraksts) tiktu publicēta vienā vai vairākos medijos – oficiālajā izdevumā, noteiktos laikrakstos, juridiskajos biļetenos vai elektroniskās platformās. Publicēšanu sedz notiesātā juridiskā persona. Praksē sprieduma publicēšanas sods tiek piemērots oficiālajā izdevumā *Moniteur belge* (līdzības ar “Latvijas Vēstnesi”), ja ir nepieciešama plaša pieejamība un juridiska pieejamība nākotnē, nacionālajā vai reģionālajā presē – ja tiesa vēlas sasniegt konkrētu sabiedrības segmentu, piemēram, patērētājus, nozari,¹⁵³ kā arī nozares profesionālajos izdevumos vai mājaslapās – bieži konkurences, finanšu vai pārtikas drošības lietās.¹⁵⁴ Tekstu publicēšanai sagatavo tiesas kanceleja, un tā saturs parasti ietver tiesas nosaukumu, sprieduma datumu, notiesātās juridiskās personas nosaukumu, juridisko adresi un reģistrācijas numuru, īsu nodarījuma aprakstu un piemēroto sodu, kā arī norādi, ka tas ir stājies spēkā. Tiesas sprieduma publicēšanas pienākuma neizpildes gadījumā juridiskajai personai var tikt piemērots papildu naudas sods vai atsevišķos gadījumos izpilde var tikt nodrošināta piespiedu kārtā, izmantojot civiltiesisko izpildes mehānismus. Kā intervijā darba autoram paskaidroja Beļģijas federālais prokurors Pīters Pikū-van Speibruks, sprieduma publicēšanai ir vairākas funkcijas:

- 1) vispārējā prevencija – informēt sabiedrību un atturēt citus no līdzīgu nodarījumu izdarīšanas;
- 2) speciālā prevencija – radīt reputācijas risku notiesātajai juridiskajai personai, veicot iekšējo kontroles mehānismu uzlabošanu;

¹⁵¹ Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ Intervija ar Beļģijas federālo prokuroru Pīteru Pikū-van Speibruku, 2024. gada 4. jūnijs, Hāga, Nīderlande.

¹⁵⁴ Vandebeek, M. 2024. *White-collar crimes [Balto apkaklīšu noziegumi]. Chambers and Partners*. Pieejams: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/white-collar-crime-2024/belgium> [sk. 11.08.2025.]

- 3) caurspīdīgums un sabiedrības aizsardzība – īpaši gadījumos, kas saistīti ar patērētāju drošību, finanšu tirgus integritāti vai vides aizsardzību;
- 4) simboliska sodīšana – reputācijas sankcija, kas papildina finansiālo sodu un nereti tiek uztverta kā smagāka par naudas sodu, jo ietekmē juridiskās personas tēlu ilgtermiņā un arī netieši uzņemumu īpašnieku un amatpersonu tēlu sabiedrības priekšā.¹⁵⁵

Arī Beļģijas tiesu praksē paustas būtiskas atziņas spriedumu publicēšanas jautājumos, piemēram, ar Beļģijas Augstākās tiesas 2021. gada 28. aprīļa spriedumu lietā Nr. P.21.0253.F tiesa atstāja spēkā apelācijas instances lēmumu par sprieduma publicēšanu lielā nacionālā laikrakstā pārtikas drošības pārkāpumu lietā, uzsverot, ka reputācijas ietekme ir legītīms mērķis vispārējās prevencijas nodrošināšanai.¹⁵⁶

Arī Briseles Krimināltiesa ar 2019. gada 14. marta spriedumu finanšu noziegumu lietā ir nolēmusi publicēt spriedumu ne tikai oficiālajā izdevumā, bet arī divos finanšu nozares profesionālajos žurnālos, lai nodrošinātu informācijas nonākšanu līdz investoru lokam. Līdzīgi darīts arī Gentes apelācijas tiesas 2020. gada 5. novembra sprieduma gadījumā, kad vides piesārņojuma lietā tiesa noteica publicēšanu vietējā presē un pašvaldības mājaslapā, uzsverot sabiedrības informēšanas nozīmi reģionālajā kontekstā.¹⁵⁷

Interesanti un absolūti pretēji Latvijas un citu Baltijas valstu tiesiskajam regulējumam ir fakts, ka Beļģijā nav ierobežotas tiesības uzsākt procesu pret publisko tiesību juridiskām personām – valsts iestādēm, pašvaldības iestādēm un to struktūrvienībām u. c.

Tomēr saskaņā ar Beļģijas Kriminālkodeksa 7.bis pantu attiecībā uz Federālo valsti, reģioniem, kopienām, provincēm, pašvaldībām un to struktūrvienībām (piemēram, sociālās palīdzības centriem) vienīgais iespējamais sods ir vienkāršs vainas konstatējums.¹⁵⁸

Tas nozīmē to, ka procesa gaitā tiek veikta izmeklēšana un noskaidrots, vai noziedzīgs nodarījums atbilstoši Beļģijas Kriminālkodeksa 5. pantam ir būtiski saistīts ar juridiskās personas mērķu īstenošanu vai tās interesēm vai arī atbilstoši apstākļiem ir izdarīts juridiskās personas vārdā, kas tiek konstatēts ar tiesas spriedumu (fakta konstatācija), bet sods netiek piemērots. Tādā veidā Beļģija nodrošina arī publisko tiesību juridisko personu darba caurspīdīgumu un sabiedrības interešu aizsardzību, nodrošinot gan vispārējo prevenciju, gan speciālo prevenciju, gan faktiski arī simbolisku sodīšanu, jo ietekmē publisko tiesību juridiskās

¹⁵⁵ Intervija ar Beļģijas federālo prokuroru Pīteru Pikū-van Speibruku, 2024. gada 4. jūnijs, Hāga, Nīderlande.

¹⁵⁶ Beļģijas Augstākās tiesas 2021. gada 28. aprīļa spriedums lietā Nr. P.21.0253.F. Pieejams: <https://juricaf.org/arret/BELGIQUE-COURDECASSATION-20210428-P210253F> [sk. 11.08.2025.]

¹⁵⁷ Intervija ar Beļģijas federālo prokuroru Pīteru Pikū-van Speibruku, 2024. gada 4. jūnijs, Hāga, Nīderlande.

¹⁵⁸ Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]

personas tēlu un, piemēram, netieši arī pašvaldību amatpersonu, darbinieku tēlu sabiedrības priekšā.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Beļģijas pieeja juridisko personu kriminālatbildībai ir universāla un visaptveroša – tā attiecas uz jebkuru juridisko personu neatkarīgi no tā, vai tā ir privāto vai publisko tiesību juridiskā persona, ar noteiktiem izņēmumiem tikai attiecībā uz sodu piemērošanu publisko tiesību juridiskajām personām.
- 2) Noziedzīga nodarījuma saistība ar juridiskās personas mērķiem vai darbības interesēm ir pietiekams pamats atbildībai – tas novērš šauras interpretācijas risku, kāds bieži vien ir valstīs ar ierobežotāku regulējumu.
- 3) Beļģija ir viena no retajām valstīm, kura faktiski ir ieviesusi 1999. gada 9. decembra ANO konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 5. panta pirmo daļu, kas nosaka, ka dalībvalstīm ir jāveic nepieciešamie pasākumi, lai varētu pieprasīt atbildību no juridiskas personas, kas atrodas tās teritorijā vai ir organizēta saskaņā ar tās normatīvajiem aktiem, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodoties šajā amatā, ir izdarījusi kādu 2. pantā minētu noziedzīgu nodarījumu (terorisma finansēšanu), jo Beļģijas Kriminālkodeksa 5. pantā ir paredzēta atbildība juridiskai personai arī par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas vārdā.
- 4) Beļģijas tiesiskais regulējums paredz arī atbildību struktūrvienībām un neformālām vienībām, kas veic saimniecisko darbību, piemēram, komercsabiedrībām dibināšanas procesā, ko Latvijā šobrīd tiesiskais regulējums neparedz.
- 5) Sprieduma publicēšana kā soda veids ir būtisks reputācijas ietekmēšanas un prevencijas mehānisms, tas tiek izmantots kā caurspīdīguma, sabiedrības aizsardzības un preventīvs līdzeklis.
- 6) Beļģijā pret publisko tiesību juridiskajām personām var uzsākt kriminālprocesu, tomēr sods šādām personām netiek piemērots, bet gan konstatēta juridiskās personas vaina. Tas nodrošina iespēju noskaidrot, vai publisko tiesību juridiskā persona ir vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un vienlaikus rada arī reputācijas risku gan pašai publisko tiesību juridiskai personai, gan tās vadošajām amatpersonām, darbiniekiem, vienlaikus neuzliekot finansiālu slogu.
- 7) Procesuālie izņēmumi juridisko personu sodīšanai pēc juridiskās personas reorganizācijas, likvidācijas – uzņēmuma pārejas liedz juridiskām personām izvairīties no atbildības.

- 8) Sodu veidu, kuri piemērojami juridiskām personām Beļģijā, katalogs ir ievērojami plašāks nekā Latvijā – papildus Latvijā iespējamiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem Beļģijas tiesiskais regulējums paredz arī struktūrvienību slēgšanu un reputācijas sodu jeb notiesājoša sprieduma publicēšanu.
- 9) Arī Latvijā būtu nepieciešams ieviest sprieduma publicēšanu kā atsevišķu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu juridiskajām personām KL. Tāpat kā Beļģijas Kriminālkodeksa 37.bis pantā, noteikt tiesai tiesības publicēt sprieduma galveno daļu oficiālajā izdevumā (piemēram, “Latvijas Vēstnesis”), reģionālajos vai nozares izdevumos, elektroniskajās platformās. Šis mehānisms būtu īpaši efektīvs finanšu, ekonomisko, korupcijas, konkurences un vides noziegumu lietās (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 7. punktā).
- 10) Latvijā jāpaplašina kriminālatbildības piemērošanas joma uz publisko tiesību juridiskām personām, paredzot iespēju uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu arī pret valsts un pašvaldību iestādēm. Būtu jānosaka: vienīgais piespiedu ietekmēšanas līdzeklis šādām juridiskām personām ir piemērojams sprieduma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana, tādā veidā neapdraudot šo iestāžu finansiālās spējas. Vienlaikus tiktu nodrošināta sabiedrības informētība, kā arī būtu skaidra izpratne, kas pilnveidojams, lai noziegumu izdarīšana neatkārtotos (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 8. punktā).

1.4. Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības – piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām – rašanās un galvenās iezīmes Latvijas Republikā un ārvalstīs

Jautājums par juridiskajām personām un to atbildību aizsākās jau viduslaikos Anglijas tiesībās. Korporācijas viduslaiku Anglijā bija baznīcas iestādes, kas tika izveidotas baznīcas īpašumu pārvaldīšanai, Anglijas novadu sabiedriskās organizācijas un amatnieku un tirgotāju gildes. Juridisko personu kriminālatbildības ideja nav jauna. Vēsturiskie precedenti rāda, ka jau 16.–17. gadsimtā tā tika piemērota pilsētām, baznīcām, cunftēm un universitātēm Francijā, Itālijā un Vācijas teritorijās. Dānija bija viena no retajām valstīm, kas agrāk atzina juridisko personu atbildību ar Sviesta likumu (1926), kas paredzēja sankcijas pret pārtikas drošības pārkāpumiem. Ilgstoši pastāvēja uzskats, ka korporācija nevar būt krimināli atbildīga, taču šī ideja ir mainījusies gan valsts, gan starptautiskā līmenī. Sākotnēji tika uzskatīts, ka juridiskā persona nevar būt morāli vainīga, tādēļ uz to nevar attiecināt kriminālatbildību. Tomēr mūsdienu noziegumu tendences, tostarp organizētā noziedzība, korupcija, naudas atmazgāšana un terorisma finansēšana, bieži tiek realizētas ar juridisko personu starpniecību. Šādos gadījumos var būt sarežģīti identificēt konkrētu fizisko personu kā noziedzīgā nodarījuma

izdarītāju. Juridisko personu atbildības ieviešana palīdz gan novērst iespēju izvairīties no atbildības, izmantojot juridiskās personas, gan efektīvāk vērsties pret smagiem noziegumiem, gan mērķtiecīgi apkarot uzņēmumus, kas darbojas kā noziedzības piesegstruktūras. Daudzās valstīs tiek ieviesti likumi par juridisko personu kriminālatbildību, un starptautiskās konvencijas to arvien biežāk iesaka valstu tiesību aktos. Lai gan dažās valstīs juridisko personu atbildība tiek reglamentēta ar civiltiesību vai administratīvajiem likumiem, daudzi eksperti uzskata, ka efektīvāks risinājums ir krimināltiesiska atbildība, jo tai ir spēcīgāks atturošs efekts, reputācijas zaudējumi uzņēmumam var būt nozīmīgi, tas veicina labāku pārvaldību un atbildības mehānismus.¹⁵⁹

Tradicionāli krimināltiesības balstās uz individuālās vainas principu, kas paredz, ka persona var tikt saukta pie kriminālatbildības tikai tad, ja ir konstatējama tās psihiskā attieksme pret izdarīto nodarījumu. Tomēr juridiskā persona kā tiesību subjekts nav fiziska būtne, līdz ar to tai nav apziņas klasiskā nozīmē, kas rada nepieciešamību izstrādāt īpašus vainīguma piedēvēšanas mehānismus.¹⁶⁰ Vēsturiski juridisko personu krimināltiesiskā atbildība attīstījās pakāpeniski. Sākotnēji dominēja uzskats, ka juridiskās personas nevar būt krimināltiesiski atbildīgas, jo tām trūkst morālās vainas elementa.¹⁶¹ Tomēr līdz ar industriālās sabiedrības attīstību un korporāciju pieaugošo lomu ekonomikā radās nepieciešamība izstrādāt efektīvus mehānismus, lai reaģētu uz juridisko personu izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem. Šajā procesā krimināltiesību teorijā izveidojās vairāki konceptuāli modeļi, kas skaidro juridisko personu kriminālatbildības pamatus, – atvasinātās atbildības teorija, identifikācijas teorija, agregācijas teorija un korporatīvās kultūras teorija, kuras autors apskatīs turpmāk darbā.

Atvasinātās atbildības teorija ir viena no klasiskākajām juridisko personu kriminālatbildības koncepcijām. Tā balstās uz principu, kas paredz, ka darba devējs ir atbildīgs par darbinieka rīcību, ja tā veikta darba pienākumu ietvaros. Saskaņā ar šo teoriju juridiskā persona tiek saukta pie kriminālatbildības, ja tās darbinieks vai pārstāvis izdara noziedzīgu nodarījumu, rīkojas savas kompetences ietvaros, darbojas juridiskās personas interesēs vai labā.¹⁶² Tā ļauj nodrošināt efektīvu preventīvo iedarbību, jo motivē uzņēmumus kontrolēt darbinieku rīcību. Tomēr teorija ir pakļauta būtiskai kritikai. Pirmkārt, tā var novest pie juridiskās personas sodīšanas bez tās pašas vainas konstatēšanas, jo vaina tiek mehāniski

¹⁵⁹ Elkins, J. R. 1976. Corporations and the Criminal Law [Korporācijas un krimināltiesības]. *An Uneasy Alliance. Kentucky Law Journal*, 65: Iss. 1. Pieejams: <https://uknowledge.uky.edu/klj/vol65/iss1/4/> [sk. 02.06.2025.]

¹⁶⁰ Wells, C. 2001. Corporations and Criminal Responsibility [Juridiskās personas un kriminālā atbildība]. *Ņujorka: Oxford University Press, Second Edition*. Pieejams: <https://academic.oup.com/book/2382?login=false#login-purchase> [sk. 09.04.2026.]

¹⁶¹ Muhwezi, M. G. 2016. The Case for Corporate Criminal Liability [Pamatojums juridiskās personas kriminālajai atbildībai]. *Uganda Christian University*. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/309041784_THE_CASE_FOR_CORPORATE_CRIMINAL_LIABILITY [sk. 09.04.2026.]

¹⁶² Fleming, J. G. 1987. The Law of Torts [Civiltiesiskie pārkāpumi]. *Sidneja: The Law Book Company Limited*. Pieejams: <https://www.scribd.com/document/837222120/Fleming-Law-of-Torts> [sk. 09.04.2026.]

pārnesta no fiziskās personas. Otrkārt, šī pieeja ir pretrunā individuālās vainas principam, kas ir krimināltiesību pamatā. Treškārt, tā nespēj adekvāti risināt situācijas, kur noziedzīgais nodarījums ir sistēmisks un izriet no organizācijas struktūras, nevis konkrēta darbinieka rīcības. Savukārt identifikācijas teorija attīstījās kā mēģinājums ierobežot atvasinātās atbildības teorijas pārmērīgo plašumu. Tā paredz, ka juridiskajai personai var piedēvēt tikai to personu rīcību, kuras uzskatāmas par tās “vadošo prātu un gribu”.¹⁶³ Šī teorija īpaši ir attīstīta anglosakšu tiesībās un nostiprināta judikatūrā, piemēram, lietā *Tesco Supermarkets Ltd v Natrass*, kur tika atzīts, ka uzņēmuma vadība iemieso pašu juridisko personu.¹⁶⁴ Identifikācijas teorijas ietvaros juridiskās personas nodoms tiek identificēts ar vadības nodomu, ar vadības zināšanām, juridiskās personas rīcību – ar vadības rīcību. Šīs teorijas priekšrocība ir tās atbilstība individuālās vainas principam, jo juridiskās personas atbildība tiek sasaistīta ar konkrētu personu vainu. Tomēr praksē tā saskaras ar būtiskiem ierobežojumiem. Lielās un sarežģītās korporācijās lēmumu pieņemšana ir decentralizēta un bieži nav iespējams identificēt vienu konkrētu “vadošo prātu”. Rezultātā juridiskā persona var izvairīties no atbildības, jo vainu nav iespējams koncentrēt vienā amatpersonā. Tādēļ identifikācijas teorija tiek uzskatīta par nepietiekamu mūsdienu ekonomisko noziegumu kontekstā. Agregācijas teorija piedāvā alternatīvu pieeju, kas balstās uz kolektīvās vainas koncepciju. Tā paredz, ka juridiskās personas vaina var tikt konstatēta, apvienojot vairāku personu zināšanas, rīcību un bezdarbību. Šīs teorijas pamatā ir ideja par “kopējām (kolektīvām) zināšanām”. Agregācijas teorija atzīst, ka informācija organizācijā ir fragmentēta, nevienai personai nav pilnas informācijas, kopumā organizācijai šī informācija ir pieejama. Šī pieeja ļauj konstatēt juridiskās personas vainīgumu gadījumos, kad noziedzīgais nodarījums ir kolektīvu procesu rezultāts. Tā ir īpaši piemērota sarežģītām organizācijām, kur informācija un lēmumu pieņemšana ir sadalīta starp dažādiem līmeņiem. Tomēr teorija rada arī būtiskas problēmas. Tā var novest pie mākslīgas vainas konstrukcijas, apvienojot dažādu personu psihiskos elementus. Īpaši problemātiska tā ir attiecībā uz nodomu, jo subjektīvā puse tradicionāli tiek uzskatīta par individuālu, nevis kolektīvu, kategoriju.¹⁶⁵ Korporatīvās kultūras teorija ir mūsdienīgākā pieeja juridisko personu kriminālatbildībai. Tā balstās uz pieņēmumu, ka juridiskā persona ir patstāvīga organizācija ar

¹⁶³ Wells, C. 2001. *Corporations and Criminal Responsibility* [Juridiskās personas un kriminālā atbildība]. Ņujorka: Oxford University Press, Second Edition. Pieejams: <https://academic.oup.com/book/2382?login=false#login-purchase> [sk. 09.04.2026.]

¹⁶⁴ Apvienotās Karalistes tiesas 1971. gada 31. marta spriedums lietā *Tesco Supermarkets Ltd v Natrass* (AC 153, 1972). Pieejams: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1971/1.html> [sk. 09.04.2026.]

¹⁶⁵ Wells, C. 2001. *Corporations and Criminal Responsibility* [Juridiskās personas un kriminālā atbildība]. Ņujorka: Oxford University Press, Second Edition. Pieejams: <https://academic.oup.com/book/2382?login=false#login-purchase> [sk. 09.04.2026.]

savu kultūru, politiku un praksi.¹⁶⁶ Šīs teorijas ietvaros juridiskā persona tiek uzskatīta par vainojamu, ja tās iekšējā kultūra veicina vai pieļauj pārkāpumus, netiek nodrošināta efektīva kontrole un uzraudzība, pastāv tolerance pret nelikumīgu rīcību. Korporatīvās kultūras teorija ļauj konstatēt tā saukto organizatorisko vainu, kas nav reducējama uz individuālu personu vainu.¹⁶⁷ Tomēr arī šai teorijai ir trūkumi. Galvenais izaicinājums ir pierādīšana, jo jēdziens “korporatīvā kultūra” ir abstrakts un grūti konkretizējams. Neskatoties uz to, šī teorija tiek uzskatīta par visperspektīvāko mūsdienu krimināltiesībās.¹⁶⁸

Analizētās teorijas atspoguļo juridisko personu kriminālatbildības attīstību no individuālās vainas atvasināšanas uz organizatoriskās vainas koncepciju. Atvasinātās atbildības teorija nodrošina vienkāršu un efektīvu modeli, bet tā ir teorētiski nepilnīga. Identifikācijas teorija precizē atbildības robežas, taču tā ir nepietiekama sarežģītu organizāciju gadījumā. Agregācijas teorija paplašina atbildības iespējas, bet rada teorētiskas neskaidrības. Savukārt korporatīvās kultūras teorija vispilnīgāk atspoguļo mūsdienu krimināltiesību attīstības virzienu, jo tā ļauj runāt par juridiskās personas patstāvīgu vainojamību.

1.3. tabula

Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības teoriju salīdzinājums

Teorija	Galvenais attiecināšanas mehānisms	Piemērošanas ietvars	Galvenais ierobežojošais faktors
<i>Atvasinātās atbildības teorija</i>	Jebkura darbinieka rīcības vai apziņas (nodoma) attiecināšana uz juridisko personu.	Darbības, kas izdarītas darba pienākumu ietvaros juridiskās personas labā.	Bieži vien netiek prasīta reāla juridiskās personas vaina (vainīgums).
<i>Identifikācijas teorija</i>	Personu identificēšana, kas veido organizācijas “vadošo gribu un prātu”, proti, augstāko vadību.	Augstākā līmeņa vadītāji un valdes līmeņa lēmumu pieņēmēji.	Grūti piemērot lielām, decentralizētām juridiskām personām.
<i>Agregācijas jeb kolektīvo zināšanu teorija</i>	Zināšanu apkopojums no vairākiem darbiniekiem.	Organizācijas zināšanas kā individuālo informācijas vienību apvienojums.	Vēsturiskā perspektīvā tam pretojās gadījumos, kad noziegumi prasīja īpašu nodomu vai ļaunprātību, ne tikai zināšanas.
<i>Korporatīvās kultūras teorija</i>	Iekšējo normu, atbilstības mehānismu un standarta procedūru analīze.	Sistēmiskā vide, kas veicināja vai ļāva noziegumam notikt.	Būtiski izaicinājumi, mēģinot pierādīt, ka sistēmiskā vide ir iemesls, kas veicināja vai ļāva noziegumam notikt.

¹⁶⁶ Wells, C. 2001. Corporations and Criminal Responsibility [Juridiskās personas un kriminālā atbildība]. Ņujorka: Oxford University Press, Second Edition. Pieejams: <https://academic.oup.com/book/2382?login=false#login-purchase> [sk. 09.04.2026.]

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Horder, J. 2025. Corporate criminal liability under the Economic Crime and Corporate Transparency Act 2023 [Juridiskās personas kriminālā atbildība saskaņā ar 2023. gada Ekonomisko noziegumu un korporatīvās caurspīdības likumu]. Londona: Legal Studies, 45 (1), 133–148. Pieejams: <https://doi.org/10.1017/lst.2024.46> [sk. 09.04.2026.]

Analizējot iepriekš norādītās teorijas, autors konstatējis, ka Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā juridisko personu atbildība veidojusies kā kompromiss starp klasiskajām krimināltiesību teorijām un mūsdienu nepieciešamību efektīvi reaģēt uz finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem. Tradicionāli krimināltiesības balstās uz individuālās vainas principu, kas paredz, ka persona var tikt saukta pie kriminālatbildības tikai tad, ja ir konstatējama tās psihiskā attieksme pret izdarīto nodarījumu. Tomēr juridiskā persona kā tiesību subjekts nav fiziska būtne, līdz ar to tai nav apziņas klasiskā nozīmē, kas radījis nepieciešamību izstrādāt īpašus vainīguma piedēvēšanas mehānismus. Šajā kontekstā Latvijas tiesību sistēmā ir izveidojies kombinēts jeb hibrīds modelis, kurā savstarpēji mijiedarbojas vairākas juridisko personu kriminālatbildības teorijas. Faktiski pamatā Latvijas regulējums balstās uz atvasinātās atbildības teoriju, jo juridiskās personas atbildība ir tieši saistīta ar fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Saskaņā ar Krimināllikuma normām piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajai personai var tikt piemēroti tikai tad, ja noziedzīgu nodarījumu ir izdarījusi fiziska persona, rīkojoties juridiskās personas interesēs, tās labā vai arī nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Tādējādi juridiskās personas atbildība Latvijā nav patstāvīga, bet gan atvasināta no fiziskās personas rīcības. Šī pieeja nodrošina atbilstību klasiskajam vainas principam, tomēr vienlaikus saglabā būtisku atšķirību no individuālās vainas konstatēšanas. Vienlaikus Latvijas regulējumā ir saskatāmi arī identifikācijas teorijas elementi, lai gan tie nav tieši formulēti normatīvajos aktos. Praksē tiek vērtēts fiziskās personas statuss juridiskajā personā, tās kompetence un faktiskā ietekme uz lēmumu pieņemšanu. Tas nozīmē, ka ne jebkura darbinieka rīcība automātiski rada juridiskās personas atbildību, bet tiek analizēta personas saikne ar uzņēmuma organizatorisko struktūru. Šādā veidā Latvijas modelis daļēji tuvojas anglosakšu tiesībās attīstītajai pieejai, kas nostiprināta lietā *Tesco Supermarkets Ltd v Natrass*, kur juridiskās personas atbildība tiek saistīta ar tās “vadošo prātu un gribu”. Tomēr atšķirībā no klasiskās identifikācijas teorijas Latvijas regulējums nav tik šaurs, jo tas neierobežo atbildību tikai ar augstākā līmeņa vadību.

Īpaši nozīmīgs Latvijas regulējuma elements ir “nepienācīgas pārraudzības vai kontroles” kritērijs, kas ievieš organizatoriskās vainas aspektus. Šis kritērijs paredz, ka juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības arī gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums ir noticis uzņēmuma iekšējo kontroles mehānismu nepietiekamības vai augstākā līmeņa vadības nepietiekamas pārraudzības dēļ. Tādējādi atbildība vairs netiek balstīta tikai uz konkrētas fiziskas personas nodomu vai neuzmanību, bet arī uz organizācijas spēju novērst noziedzīgu rīcību. Šis elements tuvina Latvijas regulējumu korporatīvās kultūras teorijai, kas uzsver organizācijas iekšējās struktūras, politikas un prakses nozīmi noziedzīgu nodarījumu veicināšanā vai nepieļaušanā.

Tomēr jāuzsver, ka Latvijā organizatoriskā vaina nav pilnībā autonoma. Atšķirībā no dažām citām tiesību sistēmām, kur juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības neatkarīgi no konkrētas fiziskas personas vainas, Latvijas modelī joprojām ir nepieciešams identificēt fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, lai gan konkrētas fiziskas personas vainas konstatēšana nav priekšnoteikums, lai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskai personai, nepieciešams konstatēt juridiskās personas saikni ar fizisko personu. Līdz ar to organizatoriskās vainas elementi funkcionē kā papildinošs, nevis patstāvīgs, atbildības pamats. Kopumā secināms, ka Latvijas juridisko personu krimināltiesiskās atbildības regulējums balstās uz kombinētu modeli, kurā dominē atvasinātās atbildības teorija, papildināta ar identifikācijas teorijas elementiem un daļēji integrētiem organizatoriskās vainas aspektiem. Šāda pieeja atspoguļo pārejas posmu no tradicionālās individuālās vainas koncepcijas uz mūsdienīgāku izpratni par juridisko personu kā patstāvīgu tiesību subjektu ar savu organizatorisko atbildību, uz ko autors vērsīs uzmanību turpmāk darbā.

Pēdējo 25 gadu laikā ir būtiski mainījusies pieeja juridisko personu atbildībai krimināltiesībās gan Latvijā, gan daudzviet citur Eiropā un pasaulē. Ar 2005. gada 5. maijā pieņemtajiem grozījumiem KL Latvijas likumdevējs ir nostiprinājis mehānismu, kas ļauj piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām, neatzīstot tās par noziedzīga nodarījuma subjektu klasiskajā izpratnē. Šie grozījumi iezīmē būtisku konceptuālu pagrieziena punktu – juridiskās personas netiek atzītas par subjektu ar vainas spēju, bet tajā pašā laikā tām var tikt piemērotas sankcijas, ja noziedzīgu nodarījumu tās interesēs ir izdarījusi saistīta fiziska persona. Šis kompromisa modelis ļauj vienlaikus gan ievērot klasiskos krimināltiesību principus, gan pildīt starptautiskās saistības un efektīvi reaģēt uz ekonomiskajiem un finanšu noziegumiem.

2005. gada 5. maijā Saeima pieņēma likumu “Grozījumi KL”, ar ko tika noteikta fiziskās personas kā juridiskās personas pārstāvja atbildība.¹⁶⁹ Līdz ar to Saeima kā likumdevējs ir pateikusi, ka juridiskā persona nav noziedzīgu nodarījumu subjekts un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi nav uzskatāmi par kriminālsodu, tādā veidā atzīstot izpratni, kas bija noteikta 1933. gada SL 51. pantā,¹⁷⁰ proti: “Par noziedzīgiem nodarījumiem juridiskās personas lietās atbild tās fiziskās personas, kuras šos nodarījumus izdarījušas kā šīs juridiskās personas pārstāvji vai viņas uzdevumā, vai viņas dienestā, kā arī viņu līdzdalībnieki.”¹⁷¹

Salīdzinot SL 51. pantu ar KL 12. pantu, var konstatēt, ka pēc būtības to saturs ir līdzīgs.

¹⁶⁹ 2005. gada 5. maija likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 25.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 82. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/108851> [sk. 02.06.2025.]

¹⁷⁰ Krastiņš, U. 2009. *Krimināltiesību teorija un prakse. Viedokļi, problēmas, risinājumi 1998–2008*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 183.

¹⁷¹ Sodu likums. 1933. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/18825727.pdf> [sk. 27.04.2025.]

Uzņēmumu kriminālatbildības jēdziens ir attīstījies un ieviesies valstu tiesiskajos režīmos visā pasaulē vai nu tāpēc, ka tām ir pienākums īstenot 1997. gada konvenciju par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu, kas ir kā reakcija uz ASV pieeju to ārvalstu korupcijas prakses likuma piemērošanai pret uzņēmumiem un personām, kas nav ASV uzņēmumi, vai arī tāpēc, ka vienkārši atspoguļo sabiedrības noskaņojumu, ka uzņēmumi jā soda, ja tie pieļauj finanšu noziegumus vai gūst labumu no tiem. Valstis pārņem globālo tendenci saukt pie kriminālatbildības korporatīvās struktūras par to amatpersonu un darbinieku noziedzīgiem nodarījumiem.¹⁷²

Juridisko personu krimināltiesiskā atbildība ir nozīmīgs tiesību institūts, kas dod iespēju valsts institūcijām efektīvi iedarboties uz juridiskām personām, kuras pārkāpušas likumu. Tā neaizstāj fizisko personu krimināltiesisko atbildību, bet gan papildina krimināltiesību sistēmu, stiprinot taisnīguma nodrošināšanu un prevencijas mehānismus. Latvijā, tāpat kā daudzviet citur pasaulē, šīs atbildības formas izveide un attīstība ir notikusi dažādos tiesiskās vēstures posmos, mūsdienās tās piemērošana arvien vairāk ietekmē tiesību sistēmas efektivitāti.

Juridiskās personas krimināltiesiskās atbildības institūts – iespēja piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus (sodus) uzņēmumiem un organizācijām – ir salīdzinoši jauns, bet tajā pašā laikā nozīmīgs elements Latvijas krimināltiesību sistēmā. Vēsturiski (gan Latvijas pirmās neatkarības laikā, gan padomju periodā) valdīja uzskats, ka kriminālatbildība piekrīt tikai fiziskajai personai. Taču ar neatkarības atjaunošanu un īpaši, Latvijai pievienojoties ES un ratificējot nozīmīgus starptautiskos dokumentus, radās nepieciešamība paredzēt atbildību arī juridiskajām personām, ja tās tieši vai netieši gūst labumu no noziedzīgām darbībām.¹⁷³

Starptautiskās konvencijas, piemēram, ANO konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību,¹⁷⁴ OECD konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanu starptautiskajos biznesa darījumos,¹⁷⁵ EP Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija,¹⁷⁶ arvien biežāk uzsvēra nepieciešamību radīt efektīvus mehānismus, lai sodītu arī uzņēmumus. ES ietvaros to īpaši regulē vairākas direktīvas, to skaitā direktīva Nr. 2015/849,¹⁷⁷ kas paredz sankcijas juridiskām

¹⁷² CMS Law-NOW. 05.2021. The CEE guide to the criminal liability of corporate entities [Centrālās un Austrumeiropas ceļvedis par juridisko personu kriminālatbildību]. Pieejams: <https://cms.law/content/download/446882/file/The%20CEE%20guide%20to%20criminal%20liability%20of%20corporate%20entities%20-%20CMS%20V2.pdf> [sk. 17.04.2025.]

¹⁷³ Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte. 33–36.

¹⁷⁴ 2000. gada 15. novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1474-apvienoto-naciju-organizācijas-konvencija-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu> [sk. 16.02.2025.]

¹⁷⁵ 1997. gada 21. novembra OECD Konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1126> [sk. 16.02.2025.]

¹⁷⁶ 1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [sk. 16.02.2025.]

¹⁷⁷ 2015. gada 20. maija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2015/849 par finanšu sistēmas izmantošanas novēršanu nolūkā legalizēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai finansēt terorismu. 6. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849> [sk. 30.01.2025.]

personām naudas atmazgāšanas un terorisma finansēšanas jomā, kā arī EP 2005. gada 15. maija konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju,¹⁷⁸ kuras 10. panta pirmajā daļā noteikts: “Ikviens dalībvalsts pieņem tādus normatīvus un cita veida aktus, kas var būt nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, kuri ir konstatēti saskaņā ar šo konvenciju un kurus juridisko personu labā ir izdarījusi kāda fiziska persona, kas rīkojusies vai nu individuāli, vai juridiskās personas institūcijas sastāvā, un kas veic šīs juridiskās personas vadības pienākumus, pamatojoties uz:

- a) pilnvarām pārstāvēt attiecīgo juridisko personu vai;
- b) pilnvarām pieņemt lēmumus attiecīgās juridiskās personas vārdā, vai;
- c) pilnvarām veikt kontroli juridiskās personas struktūrā,

kā arī par šādas fiziskās personas kā līdzdalībnieka vai kūdītāja iesaistīšanos iepriekšminētajos nodarījumos.”

Savukārt šā panta otrajā daļā noteikts: “Neatkarīgi no 1.punktā minētajiem gadījumiem ikviens dalībvalsts veic nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka juridisko personu var saukt pie atbildības, ja 1. punktā minētā fiziskā persona nav veikusi pārraudzību vai kontroli un tādējādi šai fiziskajai personai, kura ir minētās juridiskās personas pakļautībā, ir radusies iespēja izdarīt 1. punktā minētos noziedzīgos nodarījumus par labu šai juridiskajai personai.”

Latvijā 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā tapa pamatoti secinājumi, ka fizisko personu sodīšana vien ne vienmēr ir pietiekama, lai apturētu finanšu un ekonomiskus noziegumus, kuri var nest būtisku labumu uzņēmumiem.¹⁷⁹ Tādēļ pakāpeniski tika veidoti normatīvie pamati, lai juridiskās personas varētu saukt pie kriminālatbildības vai tām pielīdzināmas atbildības.

Pirmās neatkarīgās Latvijas laikā normatīvie akti neaizstāvēja domu, ka uzņēmums varētu būt tiešs kriminālatbildības subjekts. Par noziegumiem sodīja fiziskās personas – galvenokārt uzņēmuma vadītājus vai citus atbildīgos darbiniekus. Administratīvas vai civiltiesiskas sekas (piemēram, iespējama likvidācija, civiltiesiskā atbildība) varēja piemēlēt pašu uzņēmumu, taču tam nebija krimināltiesiska rakstura. Padomju tiesību sistēmā juridiskās personas nebija kriminālatbildības subjekts. Uzņēmuma mantas konfiskācija vai likvidācija notika galvenokārt administratīvi politisku lēmumu rezultātā. Ja notika “krimināla” rakstura pārkāpumi, atbildību uzņēmās uzņēmuma darbinieki personiski, bet ne uzņēmums kā tiesību

¹⁷⁸ 2005. gada 15. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. 10. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1613> [sk. 01.10.2025.]

¹⁷⁹ Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 40.

subjekts.¹⁸⁰ Ar neatkarības atjaunošanu un tirgus ekonomikas atdzimšanu Latvijā strauji pieauga finanšu un ekonomisko noziegumu riski. Sākotnēji valdīja viedoklis, ka “kriminālatbildīgs var būt tikai cilvēks”. Tomēr drīz vien – it īpaši pēc starptautisko tiesību aktu ratificēšanas un tuvināšanās ES standartiem – kļuva skaidrs, lai efektīvi cīnītos ar, piemēram, naudas atmazgāšanu, korupciju un izvairīšanos no nodokļu nomaksas, jāparedz atbildība arī uzņēmumiem.¹⁸¹

Dažādi starptautiskie instrumenti, tostarp EP pretkorupcijas konvencija,¹⁸² OECD konvencija par kukuļošanu¹⁸³ un ANO konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību,¹⁸⁴ pieprasa, lai dalībvalstis izveidotu mehānismus, kas pieļauj piemērot sodu arī juridiskajām personām. ES ietvaros izstrādātās direktīvas, piemēram, direktīvas Nr. 2015/849¹⁸⁵ 6. pants, nosaka, ka dalībvalstīm jāparedz ne tikai administratīvā, bet arī krimināltiesiskā atbildība, ja uzņēmumi ir iesaistīti naudas atmazgāšanas vai terorisma finansēšanas darbībās.

Latvijai, gatavojoties dalībai ES un citās starptautiskās organizācijās, kā arī 2001. gada 7. decembrī Latvijai pievienojoties 2000. gada 15. novembra ANO konvencijai pret transnacionālo organizēto noziedzību,¹⁸⁶ vajadzēja piemērot un harmonizēt tiesisko regulējumu.¹⁸⁷ Šajā procesā arvien aktuālāk kļuva ieviest gan KL, gan KPL normas, kas paredzētu piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām.¹⁸⁸

Latvijas Republikas KL¹⁸⁹ tika pieņemts 1998. gada 17. jūnijā, spēkā stājoties 1999. gada 1. aprīlī. Sākotnēji tas nebija pilnībā orientēts uz juridiskās personas tiešu kriminālatbildību, tajā laikā dominēja tradicionālā pieeja, ka sodīt var fizisko personu.¹⁹⁰ Reaģējot uz starptautiskajām prasībām un finanšu noziegumu aktualitāti Latvijā, tika veikti

¹⁸⁰ Kalniņš, V. 1933. Par kriminālatbildības subjektu definēšanu. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 26–27.

¹⁸¹ Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 45–46.

¹⁸² 1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [sk. 16.02.2025.]

¹⁸³ 1997. gada 21. novembra OECD konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1126> [sk. 16.02.2025.]

¹⁸⁴ 2000. gada 15. novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1474-apvienoto-naciju-organizācijas-konvencija-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu> [sk. 16.02.2025.]

¹⁸⁵ 2015. gada 20. maija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva (ES) 2015/849 par finanšu sistēmas izmantošanas novēršanu nolūkā legalizēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai finansēt terorismu. 6. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849> [sk. 30.01.2025.]

¹⁸⁶ 2000. gada 15. novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1474-apvienoto-naciju-organizācijas-konvencija-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu> [sk. 16.02.2025.]

¹⁸⁷ Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 36.

¹⁸⁸ Likuma “Par Latvijas Republikas pievienošanās Eiropas Savienībai” skaidrojums. 2003. *Rīga, Valsts prezidenta kanceleja*, 3–4.

¹⁸⁹ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

¹⁹⁰ Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 38.

grozījumi KL. KL Vispārīgajā daļā 2005. gada 5. maijā tika iestrādāta jauna nodaļa (VIII¹ nodaļa “Juridiskajām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi”), kurā iestrādātas normas, kas paredz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām, kas stājas spēkā 2005. gada 1. oktobrī, proti, KL 70.¹ panta pirmo daļu izsakot šādā redakcijā: “Par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs ir izdarījusi fiziskā persona atbilstoši šā likuma 12. panta pirmās daļas nosacījumiem.” Šā panta otrajā daļā noteikts, ka juridiskajai personai piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi neattiecas uz valsti, pašvaldībām un citām publisko tiesību juridiskajām personām.

Pēc KL grozījumiem sekoja izmaiņas KPL (pieņemts 2005. gada 21. aprīlī),¹⁹¹ kurā tika ietvertas tiesību normas, kas reglamentē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanas procesu, kas stājas spēkā 2005. gada 1. oktobrī.

Pēc 2005. gadā ieviestā regulējuma un 2013. gada 1. aprīļa grozījumiem, ar kuriem tika pilnveidots juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūts, ir izvērtējama arī tā turpmākā attīstība, lai noskaidrotu, vai likumdevējs ir turpinājis pilnveidot Krimināllikuma VIII¹ nodaļas regulējumu un novērsis praksē konstatētās problēmas.

Pēc 2013. gada 1. aprīļa Krimināllikuma VIII¹ nodaļā netika veiktas konceptuālas izmaiņas juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūtā. Likumdevējs saglabāja 2005. gadā ieviesto un 2013. gadā pilnveidoto juridisko personu atbildības modeli, kura pamatā ir piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana par fiziskās personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Turpmākie grozījumi galvenokārt bija vērsti uz atsevišķu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas kārtības, sankciju individualizācijas un procesa efektivitātes pilnveidošanu, nemainot institūta materiāltiesiskos pamatus.

Būtiskākie grozījumi tika veikti ar 2015. gada 29. oktobra likumu “Grozījumi Krimināllikumā”¹⁹², ar kuru tika pilnveidots naudas piedziņas regulējums, paredzot tās diferencēšanu atkarībā no noziedzīgā nodarījuma smaguma un juridiskās personas mantiskā stāvokļa, kā arī detalizēti reglamentējot piespiedu ietekmēšanas līdzekļu noteikšanu noziedzīgu nodarījumu kopības un vairāku nolēmumu gadījumos. Ar šiem grozījumiem pirmo reizi tika noteikti principi galīgā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa noteikšanai, līdzīgi kā fiziskajām personām paredzētā soda noteikšanas kārtība, tādējādi novēršot iepriekš praksē pastāvējušo tiesisko nenoteiktību.

¹⁹¹ Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]

¹⁹² 2015. gada 29. oktobra likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 19.11.2015. *Latvijas Vēstnesis*, 227. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277896> [sk. 28.06.2026.]

Savukārt 2016. gada 10. marta grozījumi Krimināllikumā¹⁹³ paplašināja iespēju vienlaikus piemērot vairākus piespiedu ietekmēšanas līdzekļus arī par atsevišķiem smagiem noziegumiem, vienlaikus vienkāršojot mantas konfiskācijas regulējumu. Šo grozījumu mērķis bija nodrošināt elastīgāku sankciju individualizāciju, tomēr tie neizmainīja juridiskās personas atbildības priekšnoteikumus vai piespiedu ietekmēšanas līdzekļu sistēmu.

Ar 2020. gada 11. jūnija grozījumiem Krimināllikumā¹⁹⁴ tika papildināti piespiedu ietekmēšanas līdzekļa individualizācijas kritēriji, nosakot, ka tiesai jāņem vērā arī tas, vai juridiskajai personai iepriekš jau ticis piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis. Tādējādi likumdevējs sankcijas izvēlē ieviesa juridiskās personas iepriekšējās uzvedības izvērtēšanu, kas sekmēja individualizācijas principa pilnīgāku īstenošanu.

Savukārt 2022. gada 7. aprīļa grozījumi Krimināllikumā¹⁹⁵ bija saistīti ar procesa vienkāršošanu un prokurora pilnvaru paplašināšanu. Ar tiem tika atcelti iepriekš noteiktie ierobežojumi prokuroram noteikt naudas piedziņas apmēru un galīgo piespiedu ietekmēšanas līdzekli noziedzīgu nodarījumu kopības gadījumā, tādējādi izlīdzinot prokurora un tiesas kompetenci šajos jautājumos.

Analizējot pēc 2013. gada veiktos grozījumus kopumā, secināms, ka likumdevējs nav mainījis juridisko personu atbildības institūta konceptuālos pamatus. Netika ieviesta autonoma juridisko personu kriminālatbildība, netika pārskatīti Krimināllikuma 70.¹ pantā noteiktie atbildības priekšnoteikumi, paplašināts piespiedu ietekmēšanas līdzekļu katalogs vai risināti vairāki praksē identificētie jautājumi, tostarp uzņēmuma pārejas un juridiskās personas pēctecības regulējums, publisko tiesību un ārvalstu juridisko personu atbildība. Tādēļ secināms, ka pēc 2013. gada juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu institūta attīstība galvenokārt notikusi, pilnveidojot tā piemērošanas mehānismu un sankciju individualizāciju, savukārt institūta konceptuālā attīstība lielākoties norisinājusies tiesību doktrīnas, judikatūras un starptautisko organizāciju rekomendāciju ietekmē, nevis ar būtiskiem likumdevēja īstenotiem materiāltiesiskiem grozījumiem.

Līdztekus normatīvā regulējuma attīstībai nozīmīga ir arī tā piemērošanas prakse, jo tieši tiesu judikatūrā un tiesību piemērošanā pakāpeniski tika konkretizēts juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu saturs un piemērošanas priekšnoteikumi.

Sākotnēji tiesas piesardzīgi piemēroja jaunās normas, jo pierādīšanas slogs un tiesu praksē vēl netika līdz galam nostiprināti kritēriji, kā konstatēt juridiskās personas “vainīgumu”

¹⁹³ 2016. gada 10. marta likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 24.03.2016. *Latvijas Vēstnesis*, 59. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281152> [sk. 28.06.2026.]

¹⁹⁴ 2020. gada 11. jūnija likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 22.06.2020. *Latvijas Vēstnesis*, 119C. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315653> [sk. 28.06.2026.]

¹⁹⁵ 2022. gada 7. aprīļa likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 20.04.2022. *Latvijas Vēstnesis*, 76. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/331741> [sk. 28.06.2026.]

(ne vainu KL izpratnē). Tomēr, pieaugot izpratnei par finanšu noziegumiem, korupciju un organizēto noziedzību, minētie līdzekļi kļuva arvien biežāk izmantoti, lai sodītu uzņēmumus, kas guva labumu no noziedzīgas darbības.¹⁹⁶

Juridiskai personai Latvijā kriminālatbildība nepastāv, tomēr OECD pārstāvji ir izteikuši viedokli par to, ka Latvijā ieviesta juridisko personu kvazi kriminālatbildība, kas pēc būtības ir atbilstoša “apsūdzībai” Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas izpratnē.¹⁹⁷

Būtiskākā atšķirība starp kriminālsodu un juridiskajām personām piemērojamiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem ir tāda, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļus ir pamats piemērot tikai saistībā ar fiziskās personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, bet kriminālsodu piemēro patstāvīgi.¹⁹⁸ Tāpat arī juridiskās personas rīcībā nav konstatējama vaina, kas saskaņā ar KL 1. panta pirmo daļu¹⁹⁹ ir obligāta pazīme personas (fiziskas) saukšanai pie kriminālatbildības.

Tiesību doktrīnā un praksē ir norādīti vairāki problemātiski aspekti,²⁰⁰ piemēram, amatpersonu un uzņēmuma atbildības robežas, proti, ir sarežģīti nošķirt, vai amatpersonas izdarītās darbības patiešām veiktas uzņēmuma, nevis personīgās, interesēs. Arī samērīgums, proti, dažkārt pastāv risks, ka pārāk bargs sods (piemēram, uzņēmuma likvidācija) nesamērīgi ietekmēs citus darbiniekus un partnerus, kuri nav saistīti ar noziedzīgu rīcību. Kā arī pierādīšana un procesuālā kārtība. KPL paredz papildu prasības, tomēr praksē pierādīt juridiskās personas “iesaisti” var būt komplicēti. Latvijā tiesu prakse un tiesu nolēmumi pakāpeniski skaidro un vienādo piemērošanas principus. Līdz ar to sistēma kļūst arvien stabilāka un efektīvāka.

Juridisko personu kriminālatbildības institūts, kas balstīts uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu uzņēmumiem un organizācijām, Latvijas Republikā ir izveidojies pakāpeniski. Sākotnējā izpratnē, ka kriminālatbildība ir iespējama tikai fiziskai personai, pakāpeniski tika paplašināta, atbilstoši starptautiskajām saistībām un cīņas pret finanšu noziegumiem vajadzībām.

Kopš Latvija uzsāka kursu dalībai ES, NATO un citās starptautiskajās organizācijās, viena no mūsu valsts likumdevēju prioritātēm ir bijusi Latvijas Republikas nacionālo tiesību aktu harmonizācija ar dažādiem starptautisko tiesību aktiem un starptautisko institūciju prasībām. Šis pārmaiņu process nav gājis secen arī krimināltiesiskajai nozarei. Nav jau tā, ka

¹⁹⁶ Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 50–52.

¹⁹⁷ Strada-Rozenberga, K. 2016. *Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Konstitucionālās vērtības mūsdienu telpiskajā telpā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 606.

¹⁹⁸ Krastiņš, U. 13.03.2007. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. *Jurista Vārds*, 11 (464).

¹⁹⁹ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

²⁰⁰ Strada-Rozenberga, K., Meikališa, I. 2008. *Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajām personām: teorija un prakse*. Rīga: Juristu biedrība, 42–48.

šīs prasības būtu radušās tukšā vietā, to rašanās ir pamatojama gan ar krimināltiesību doktrīnas attīstību dažādās valstīs, gan arī ar noziedzības attīstību un mainību. Respektējot dažādu starptautisko normatīvo aktu vairāk vai mazāk striktās prasības, ievērojamas izmaiņas ir skārušas gan materiālās, gan procesuālās tiesību normas un ar tām saistītos normatīvos aktus. Jau kopš 90. gadu beigām Latvijas krimināltiesību speciālistu un zinātnieku vidū ir risinājusies diskusija par nepieciešamību un iespējamību paplašināt kriminālatbildības subjektu loku, ietverot tajā arī juridiskās personas.²⁰¹

Kā jau 2005. gadā norādījusi Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta direktore Indra Gratkovska, pēdējā laikā nav pieņemts neviens starptautisks normatīvs akts krimināltiesību jomā, kas neparedzētu pienākumu ieviest juridisko personu atbildību, t. sk. kriminālatbildību. Šim spiedienam jau padevusies Šveice, Polija, Bulgārija, drīz vien arī Austrija. Līdz ar to šā institūta ieviešana iet plašumā un diez vai to ar Latvijas juristu spēkiem būs iespējams apturēt. Tāpēc ir nepieciešams meklēt tādas risinājumus, kas radītu pēc iespējas mazāk teorētisku problēmu KL Vispārīgajā daļā.²⁰²

Mūsu kaimiņvalstī Lietuvā juridisko personu kriminālatbildība Lietuvas Republikas Kriminālkodeksā tika ieviesta jau 2003. gada 1. maijā. Arī Lietuvas krimināltiesībās šī institūta ieviešana netika uztverta vienprātīgi, tomēr Lietuvas Republikas Konstitucionālā tiesa ar 2009. gada 8. jūnija lēmumu konstatēja, ka juridisko personu kriminālatbildības institūts nav pretrunā ar Lietuvas Republikas konstitūciju. Savukārt Grieķijā un Itālijā juridisko personu kriminālatbildība tika uzskatīta par antikonstitucionālu. Bargāka vēršanās pret juridisko personu nodarījumiem tiek veikta, pastiprinot administratīvās sankcijas. Latvijā iespējamo risinājumu meklēšana ilga vairākus gadus. Pirmajā reizē ideja par juridisko personu kriminālatbildību netika tālāk par TM, jo tā neguva kaut cik ievērojamu atbalstu juristu aprindās. Otrajā reizē likumprojekts no Ministru kabineta tika nodots atpakaļ TM. Tikai ar Ministru kabineta 2004. gada 8. marta lēmumu tika atbalstīts TM iesniegtais likumprojekts par kriminālatbildības noteikšanu juridiskām personām. Šis likumprojekts paredzēja juridisko personu tiešu saukšanu pie kriminālatbildības KL Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos. Otrajā lasījumā Saeimā (2004. gada 11. novembrī) šis likumprojekts tika kardināli pārveidots, paredzot, ka juridiskajām personām varēs piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus par visiem KL Sevišķajā daļā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ja vien tie izdarīti juridiskās personas interesēs. Šāds regulējums tapa, pateicoties Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesora *Dr. habil. iur.* U. Krastiņa piedāvātajam konceptuālajam problēmas

²⁰¹ Rozenbergs, J. 2013. *Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba*. Rīga: Latvijas Universitāte, Nr. 4, 212–222. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

²⁰² Gratkovska, I. 21.06.2005. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. *Jurista Vārds*, 23 (378).

risinājumam, kura teorētiskais pamatojums ticis izklāstīts arī vairākās publikācijās. Trešajā lasījumā Saeimā (2005. gada 5. maijā) šajā likumprojektā vairs nekādi būtiski labojumi netika izdarīti, un 2005. gada 25. maijā tika izsludināti grozījumi KL. Tie stājās spēkā vienlaikus ar KPL spēkā stāšanos 2005. gada 1. oktobrī.²⁰³

Viens no visplašāk diskutētajiem jautājumiem juridisko personu krimināltiesiskās atbildības ieviešanas kontekstā bijis jautājums par juridiskās personas “vainas” esamību vai drīzāk “vainīgumu”. Latvijas krimināltiesībās tradicionāli vaina tiek izprasta psiholoģiski, proti, kā personas psihiskā attieksme pret savu rīcību un noziedzīgā nodarījuma objektīvajiem elementiem – pašu nodarījumu un tā sekām. Ilgstošas diskusijas par to, vai juridisko personu var saukt pie kriminālatbildības, noslēdzās ar secinājumu, ka juridiskai personai nevar būt psihiskās attieksmes pret nodarījumu, līdz ar to klasiskajā izpratnē par vainu runāt nav iespējams. Tomēr pastāv arī atšķirīgi viedokļi, ka juridiskās personas vainu var interpretēt caur tās fiziskās personas vainu, kuras juridiskās personas interesēs vai labā izdarījušas noziedzīgās darbības. Šādas teorētiskās pieejas pamatā ir vēlme juridiskās personas vainu sasaistīt ar fizisko personu nodarījumiem, lai novērstu pretrunas starp konstitucionālo vainas principa traktējumu un praktisko juridisko personu atbildības piemērošanu dažādās valstīs. Latvijā pieņemtais risinājums juridisko personu ietekmēšanai krimināltiesību ietvaros tiek vērtēts pozitīvi, jo, no vienas puses, tas nodrošina starptautisko saistību izpildi, paredzot iespēju radīt juridiskajām personām nelabvēlīgas sekas, bet, no otras puses, saglabā klasiskos krimināltiesību institūtus: kriminālatbildības subjektu, vainu un noziedzīga nodarījuma sastāvu. Šo kompromisu balsta atziņa, ka līdztekus kriminālsodiem iespējams piemērot arī citus ietekmēšanas līdzekļus.²⁰⁴

Šāda prakse bija pazīstama arī pirmskara Latvijā. Pauls Mincs savā darbā “Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa” līdzās kriminālsodiem minēja arī cita veida iespaidošanas līdzekļus, kurus iedalīja piespiedu audzināšanas un aizsardzības līdzekļos (piem., uzturēšanās aizliegums noteiktās vietās, ievietošana ārstniecības iestādē, izraidīšana no valsts). Mincs uzsvēra, ka šiem līdzekļiem ir preventīvs raksturs un to mērķis ir noziedzīgu nodarījumu novēršana, kamēr sods tiek pamatots arī ar taisnīguma ideju. Tādējādi aizsardzības līdzekļi kalpo kā papildinājums soda sistēmai, nezaudējot savu atšķirīgo būtību. Arī mūsdienās KL paredzēti piespiedu līdzekļi, kas netiek atzīti par kriminālsodiem. Piemēram, saskaņā ar KL 66. panta pirmo daļu tiesa var atbrīvot nepilngadīgo no soda, piemērojot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, kas nepārprotami nav kriminālsodi. Tāpat VIII nodaļā paredzētie medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi nav kvalificējami kā kriminālsodi. Soda definīcija

²⁰³ Rozenbergs, J. 2013. *Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba*. Rīga: Latvijas Universitāte, Nr. 4, 212–222. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

²⁰⁴ *Ibid.*

ietverta KL 35. panta pirmajā daļā, kur noteikts, ka sods ir piespiedu līdzeklis, ko valsts vārdā personai, kas atzīta par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, piemēro tiesa vai noteiktos gadījumos prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu.²⁰⁵

Līdzīga definīcija atrodama arī Lietuvas Kriminālkodeksa 41. pantā,²⁰⁶ tikai bez norādes uz prokurora tiesībām piemērot sodu, proti, sodāmība ir valsts piespiedu līdzeklis, ko ar tiesas spriedumu piemēro personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu vai kriminālpārkāpumu. Lietuvas Kriminālkodeksa sodu veidi juridiskām personām izdalīti atsevišķā 43. panta pirmajā daļā, un tas paredz, ka par juridiskās personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu tai var piemērot naudas sodu, juridiskās personas darbības ierobežošanu un tās likvidāciju. Savukārt šī panta otrajā daļā noteikts, ka tiesa, piemērojot sodu juridiskajai personai, var nolēmumā noteikt šī sprieduma publicēšanu plašsaziņas līdzekļos, par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem tas ir obligāti publicējams plašsaziņas līdzekļos.

KL definīcija atšķirībā no Lietuvas Kriminālkodeksa precīzi nošķir kriminālsodus no citiem piespiedu līdzekļiem, kurus valsts izmanto, lai aizsargātu ar likumu nodrošinātās intereses pret pārkāpumiem. Šādā soda definīcijā var saskatīt vairākas pazīmes, kas raksturo kriminālsodu:

- 1) kriminālsods ir piespiedu līdzeklis;
- 2) kriminālsodu piespriež personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā;
- 3) kriminālsodu piespriež KL ietvaros;
- 4) kriminālsodu valsts vārdā piespriež tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos piemēro prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu.

Savukārt soda mērķi ir noteikti KL 35. panta otrajā daļā. Atbilstoši soda mērķa legālajai definīcijai arī krimināltiesību teorijā tiek izdalīti trīs kriminālsoda mērķi:

- 1) panākt, lai vainīgā persona tiktu sodīta (pakļauta soda piespiedu ietekmei (ierobežojumiem, ciešanām) atbilstoši nodarījuma raksturam un radītajam kaitējumam);
- 2) panākt, lai notiesātais turpmāk pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas (speciālā prevencija);
- 3) panākt, lai citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas (ģenerālā prevencija).

²⁰⁵ Rozenbergs, J. 2013. *Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba*. Rīga: Latvijas Universitāte, Nr. 4, 212–222. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

²⁰⁶ Lietuvas Republikas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> [sk. 07.05.2025.]

Apzinot šādas likumā noteiktas un krimināltiesību teorijā atzītas kriminālsoda pazīmes un mērķus, var salīdzināt kriminālsodu ar piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, konstatējot kopīgo un atšķirīgo. Juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu legālā definīcija KL nav sniegta.

KL normu analīze un vairākas krimināltiesību teorētiskās nostādnes dod pietiekamu pamatu, lai teiktu, ka kriminālsods un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi krimināltiesību izpratnē ir dažādi tiesību institūti, kuriem ir atšķirīgs tiesiskais regulējums un piemērošanas nosacījumi. Ir skaidri secināms, ka kriminālsods ir piemērojams par vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet piespiedu ietekmēšanas līdzekļi izmantojami kā likumā paredzēti papildu ietekmēšanas līdzekļi sakarā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Kā jau izriet no KL VIII¹ nodaļas nosaukuma, tad piespiedu līdzekļa raksturs piemīt kā kriminālsodam, tā juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. Šis piespiedu raksturs izpaužas kā adresātam nelabvēlīgu seku piemērošana un valsts varas spēka izmantošana piespiedu kārtā neatkarīgi no adresāta gribas un attieksmes pret šīm nelabvēlīgajām sekām. Kriminālsodu var piespriest tikai personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Šis fundamentālais princips ir ietverts gan KL 35. panta pirmajā daļā, definējot kriminālsodu, gan KL 1. panta pirmajā daļā, definējot kriminālatbildības pamatu (pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā [..]), gan Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā (ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu).

Tomēr, kā norāda tiesību zinātnieks Māris Leja, vainas jēdziens, uz kuru norādīts arī Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā, tuvāk nav paskaidrots.²⁰⁷ Šaurākā nozīmē ar vainu apzīmē personas subjektīvo attieksmi pret nodarījumu nodoma vai neuzmanības formā.²⁰⁸ Tātad vaina tiek identificēta ar personas psihiskās attieksmes formām, kādas noteiktas KL 8.–10. pantā.²⁰⁹ Satversmes 92. panta komentāros parādās arī analoga vainas izpratne – vaina var būt ar nodomu (tīša) vai aiz neuzmanības.²¹⁰

Acīmredzami šajā aspektā juridiskajām personām piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi atšķiras no kriminālsoda, jo KL VIII¹ nodaļas normās nekas netiek minēts par nepieciešamību konstatēt juridiskās personas vainu. Likumdevējs par pamatotāku ir atzinis to krimināltiesību zinātnieku viedokli, kuri uzskata, ka juridiskajām personām nav un nevar būt

²⁰⁷ Leja, M. 2019. *Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 51.

²⁰⁸ Rozenbergs, J. 2012. *Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā: promocijas darbs*, 39. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5122> [sk. 01.10.2025.].

²⁰⁹ *Ibid.*, 29.

²¹⁰ Balodis, R., Endziņš, A., Jundzis, T. u. c. 2011. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 148.

subjektīvās attieksmes pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu, līdz ar to arī nevar runāt par vainu, bet gan vainojamību. Vainas konstatēšanas vietā likumdevējs KL 70.¹ panta pirmajā daļā ir ietvēris citu priekšnoteikumu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai, proti, ka “juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs ir izdarījusi fiziskā persona atbilstoši šā likuma 12. panta pirmās daļas nosacījumiem”. Savukārt KL 12. panta pirmā daļa paredz fizisko personu kā juridisko personu pārstāvju kriminālatbildību, nosakot, ka juridiskās personas lietā fiziskā persona ir saucama pie atbildības, ja tā noziedzīgo darbību izdarījusi, balstoties uz tiesībām šo juridisko personu pārstāvēt, darboties tās uzdevumā, pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros. Attiecībā uz šīm juridiskās personas interesēm, kuras KL 70.¹ panta pirmā daļa uzliek par pienākumu konstatēt, lai varētu piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, var uzskatīt, ka fiziskā persona noziedzīgu nodarījumu ir veikusi juridiskās personas interesēs, ja šī juridiskā persona noziedzīgā nodarījuma rezultātā tieši vai pastarpināti gūst vai var gūt kādu tai nepienākošos labumu vai priekšrocību. Šeit gan būtu vietā atzīmēt, ka arī norāde uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu juridiskās personas interesēs būtu vērtējama kritiski, jo ne vienmēr indivīda noziedzīgās darbības, ko tas veicis, pārstāvēt juridisko personu, būs veiktas juridiskās personas interesēs vai labā. Gan kriminālsodu, gan arī juridiskajām personām piemērojamos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus piespriež KL ietvaros. Tāpat kā kriminālsodu izsmēlošs uzskaitījums ir dots KL 36. pantā, tā arī juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izsmēlošs uzskaitījums ir dots KL 70.² panta pirmajā un otrajā daļā. Būtisku atšķirību nerada arī tas apstāklis, ka kriminālsodu precīzas robežas ir noteiktas KL Sevišķās daļas normu sankcijās, bet juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izvēle, ievērojot KL 70.² panta trešajā līdz sestajā daļā un 70.⁸ pantā noteiktos nosacījumus, ir vairāk atstāta likuma piemērotāju ziņā, tāpēc jebkurā gadījumā abu šo valsts piespiedu līdzekļu piemērošana notiek tikai KL ietvaros un uz šā likuma normu pamata. Gan kriminālsodu, gan arī juridiskajām personām piemērojamos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus valsts vārdā piemēro tiesa. Kopš 2005. gada 1. oktobra KL 35. panta pirmā daļa ir papildināta ar norādi, ka likumā noteiktajos gadījumos prokuroram ir tiesības piemērot kriminālsodu, sastādot prokurora priekšrakstu par sodu. Attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām KL prokuroram šādas tiesības (līdz 2013. gada 1. aprīlim) tieši neparedzēja.²¹¹

²¹¹ Rozenbergs, J. 2013. Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba. *Rīga: Latvijas Universitāte*, Nr. 4, 212–222. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

Tālāk, salīdzinot kriminālsodu un juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu dažādās pazīmes, var pievērsties abu šo piespiedu līdzekļu mērķiem. Vai juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem piemīt vainīgās personas sodīšanas funkcija? Viennozīmīgu atbildi uz šo jautājumu ir grūti sniegt. Vispirms jāuzsver, ka ar apzīmējumu “vainīgā persona” mēs nekādā ziņā nedrīkstam saprast juridisko personu, kurai tiek piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, jo atbilstoši šobrīd pārsvaru guvušajam uzskatam krimināltiesību zinātnieku un speciālistu vidū, kas ietverts arī KL VIII¹ nodaļas normās, juridiskā persona nevar būt vainīga, tai vispār nepiemīt psihiskā attieksme pret nodarījumu un sekām.²¹²

Vaina tās plašākajā nozīmē apzīmē slēdzienu par personas notiesāšanas iespēju. Šajā nozīmē vaina raksturo visu to subjektīvo un objektīvo pazīmju kopumu, kuram ir nozīme personas krimināltiesiskas vainojamības noteikšanā, to vidū personas vecumu, pieskaitāmību, rīcības motīvu un mērķi (gadījumos, kad tas iekļauts nodarījuma sastāvā), kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesamību un apstākļu, kas atbrīvo no kriminālatbildības, neesamību.²¹³ Tātad vaina šaurākajā nozīmē ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāvā, bet plašākajā nozīmē tā ir vienīgi visu kriminālatbildības nosacījumu kopsumma.²¹⁴ Latvijas krimināltiesību teorijā vainas jēdziens parasti tiek lietots tā šaurākajā izpratnē.²¹⁵

Attiecībā uz vainas šaurāko (psiholoģisko) izpratni vispirms atzīmējams, ka kontinentālās Eiropas tiesību loka valstīs vainas identificēšana ar personas psihisko attieksmi un tās formām lielākoties nav pazīstama. Šāda izpratne sastopama valstīs, kuras iekļāvās sociālistiskajā tiesību sistēmā.²¹⁶

Līdz ar to apzīmējumu “vainīgā persona” mēs varam lietot tikai attiecībā uz KL 12. panta pirmajā daļā un 70.¹ panta pirmajā daļā minēto fizisko personu, kas noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi kā juridiskās personas pārstāvis un juridiskās personas interesēs.

KL 12. panta pirmā daļa paredz visai plašu pazīmju klāstu, kas var raksturot fiziskās un juridiskās personas savstarpējās tiesiskās attiecības. Tomēr jāsecina, ka tiešu juridiskajai personai piemērotā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa ietekmi vainīgā fiziskā persona varētu

²¹² Rozenbergs, J. 2013. Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba. *Rīga: Latvijas Universitāte*, Nr. 4, 212–222. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

²¹³ Rozenbergs, J. 2012. *Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā: promocijas darbs*, 29. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5122> [sk. 01.10.2025.]

²¹⁴ Leja, M. 2019. *Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 53.

²¹⁵ Rozenbergs, J. 2012. *Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā: promocijas darbs*, 29. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5122> [sk. 01.10.2025.]

²¹⁶ Leja, M. 2019. *Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 53.

izjust tikai tad, ja viņa ir labuma guvēja no šīs juridiskās personas darbības (kapitāla daļu vai akciju īpašnieks, personālsabiedrības biedrs utt.). Tikai šādā gadījumā juridiskās personas mantas samazinājums, darbības ierobežošana vai pat likvidācija radītu tiešas nelabvēlīgas sekas arī vainīgajai fiziskajai personai. Viņai samazinātos vai izbeigtos ienākumi (dividendes) no piederošajām kapitāla daļām vai akcijām, līdz ar juridiskās personas aktīvu vai ieņēmumu samazināšanos mazinātos šo kapitāla daļu vai akciju iespējamā tirgus vērtība vai arī kapitāla daļas vai akcijas pavisam zaudētu savu vērtību un pēc likvidācijas pabeigšanas arī beigtu pastāvēt kā tiesību objekts. Visos pārējos gadījumos, kad pie atbildības sauktā vainīgā fiziskā persona ir tikai juridiskās personas pārstāvis un/vai algots darbinieks (valdes loceklis, pilnvarnieks, prokūrists u.tml.), juridiskajai personai piemērotā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa nelabvēlīgās sekas vainīgo personu tieši neskars. Netieša ietekme, protams, ir iespējama. Tā var izpausties, piemēram, kā atbrīvošana no amata, taču šīs sekas jau iestājas citu tiesisko attiecību ietvaros (piemēram, darba vai pilnvarojuma attiecības starp juridisko personu un darbinieku vai valdes locekli), un tās reglamentē citi normatīvie akti – Darba likums, KCL. Taču, ņemot vērā izklāstītos apsvērumus, nelabvēlīgās sekas jebkurā gadījumā izjutīs juridiskās personas kapitāla daļu vai akciju īpašnieks neatkarīgi no tā, vai viņš būs vainīgs noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā vai arī to patvaļīgi bez viņa norādījuma būs veikusi kāda šīs juridiskās personas amatpersona. Līdz ar to var secināt, ka vainīgās personas sodīšana nebūt nav juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu mērķis. Faktiski šie paši apsvērumi ir attiecināmi arī uz vispārējo un speciālo prevenciju. Arī šīs divas kriminālsoda funkcijas attiecībā uz juridiskajām personām piemērojamiem piespiedu līdzekļiem var darboties tikai tad, ja vainīgā persona, kura juridiskās personas interesēs ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir tiešais labuma guvējs no šīs juridiskās personas darbības (kapitāla daļu īpašnieks, akcionārs, personālsabiedrības biedrs). Pārējos gadījumos KL paredzētais piedraudējums samazināt juridiskās personas mantu vai vispār likvidēt šo juridisko personu uz potenciālo noziedzīgā nodarījuma izdarītāju, visdrīzāk, neiedarbosies, jo tiešā veidā viņa materiālais stāvoklis apdraudēts netiek. Latvijas likumdevējs ir nepārprotami pateicis, ka juridiska persona nav noziedzīgu nodarījumu subjekts un piespiedu ietekmēšanas līdzekļi nav kriminālsods.²¹⁷

KL 12. pantā un 70.¹¹ pantā noteikts, ka pēc būtības subjekts šajā procesā ir privāto tiesību juridiskā persona, tajā skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrības, kā arī personālsabiedrības, līdz ar to tiesību piemērotājiem ir iespēja piemērot piespiedu ietekmēšanas

²¹⁷ Rozenbergs, J. 2013. Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba. *Rīga: Latvijas Universitāte*, Nr. 4, 212–222. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]

līdzekļus visu veidu juridiskām personām, izņemot valstij, pašvaldībām un citām publisko tiesību juridiskām personām, bet jebkurā gadījumā konstatējama saikne starp noziedzīga nodarījuma izdarītāju – fizisko personu – un juridisko personu un izmeklēšanā noskaidrojams, vai noziedzīgu nodarījumu izdarījusi fiziska persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā, tāpat arī balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

Tomēr jāatzīst, ka virknē ES valstu ir tieši paredzēta juridisko personu kriminālatbildība. Šeit jāpiemin, ka, piemēram, Nīderlandē kriminālprocesos, kā intervijā darba autoram stāstīja Finanšu noziegumu prokuratūras vadītājs Rikerts Ālings,²¹⁸ galvenā uzmanība tiek pievērsta juridiskām personām, kuru interesēs tiek izdarīti noziedzīgie nodarījumi, proti, Nīderlandes regulējums paredz iespēju saukt pie kriminālatbildības juridisko personu, līdz ar to primāri pie kriminālatbildības tiek saukta juridiskā persona, savukārt pēc tam tiek mēģināts noskaidrot fizisko personu, kura atbildīga par šī nozieguma izdarīšanu, bet tas faktiski ir sekundārs uzdevums. Piemēram, procesā pret vienu banku Nīderlandē prokuratūra ar banku vienojās par gandrīz 800 miljonu kompensācijas samaksu un ar to arī process beidzās pret fiziskām personām, proti, pret valdes vai padomes locekļiem vēršanās nenotika. Jāņem vērā, ka Nīderlandē visaptveroši nedarbojas kriminālprocesa obligātuma princips, līdz ar to prokurors var izvēlēties, vai uzsāks procesu un vēršies pret juridiskām un fiziskām personām un vai izmeklēšanas iestādēm un prokuratūrai ir resursi, lai šo izmeklēšanu virzītu saprātīgā termiņā. Prokuroram arī jāvērtē, vai valstij no šādu noziegumu izmeklēšanas būs kāds labums, proti, vai būs iespējams piedzīt mantisko zaudējumu un piemērot kriminālsodu. Līdz ar to izmeklēšanas iestādes un prokuratūra pati var izvēlēties, vai finanšu un ekonomisko noziegumu gadījumos vērsties pret fiziskām vai juridiskām personām šo iepriekš norādīto apstākļu dēļ.

Atgriežoties pie subjekta, jāņem vērā, ka saskaņā ar KL juridiskajai personai piemēroto piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja noziedzīga nodarījuma izdarīšanā konstatējama fiziskas personas vaina, jābūt konstatētai šai saiknei starp fizisko un juridisko personu, proti, ka fiziskā persona izdarījusi konkrētu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, labā, nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā un ka fiziskā persona noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā vai balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

²¹⁸ Intervija ar Nīderlandes Finanšu prokuratūras vadītāju Rikertu Ālingu, 2022. gada 12. decembris, Amsterdamā, Nīderlande.

Rodas jautājums, kādas vispār ir juridiskās personas un kura atbilstoši krimināltiesiskajam regulējumam ir subjekts procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

Runājot par juridisko personu kā subjektu procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, ir dažādi juridisko personu veidi, kam procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu var tikt piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Saskaņā ar likuma “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru”²¹⁹ vispārīgajiem noteikumiem un 1. pantu Latvijas Republikas UR reģistrē ne tikai likumā noteiktos tiesību subjektus, lai tiem nodibinātu juridiskās personas statusu, bet arī juridiskos faktus, kā arī nodrošina normatīvajos aktos noteikto ziņu par reģistrētajiem tiesību subjektiem un juridiskajiem faktiem publisku ticamību un pieejamību. Papildus juridiskajām personām Uzņēmumu reģistrā iekļauti dažādi juridiskie fakti un tiesību subjekti, kuri nav juridiskas personas. Tas nozīmē to, ka faktiski visām juridiskajām personām būtu jābūt reģistrētām kādā no Uzņēmumu reģistra reģistriem, līdz ar to, izvērtējot, vai konkrētā juridiskā persona ir subjekts procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām kontekstā, sākotnēji būtu iegūstamas ziņas par juridisko personu no UR reģistriem.

Piemēram, KR tiek reģistrētas kapitālsabiedrības, kuras ir juridiskas personas, jo KCL²²⁰ 135. panta otrajā daļā noteikts, ka kapitālsabiedrība iegūst juridiskās personas statusu ar brīdi, kad tā tikusi ierakstīta KR. Tajā pašā laikā KR reģistrētie individuālie komersanti un personālsabiedrības nav juridiskās personas. KR tiek reģistrēti arī juridiskie fakti, piemēram, filiāles atvēršana, tomēr KR reģistrētā filiāle nav uzskatāma par atsevišķu tiesību subjektu, bet par atsevišķi nodalītu komersantam piederošas mantas daļu, līdz ar to pirms procesa uzsākšanas piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskai personai rūpīgi izvērtējams, vai konkrētā persona ir subjekts šī procesa kontekstā.

Lai konstatētu, vai reģistra vestajā KR reģistrētais tiesību subjekts uzskatāms par juridisko personu, attiecīgajā normatīvajā aktā jābūt tieši noteiktam, ka konkrētajam tiesību subjektam ir juridiskās personas statuss.

Tātad par subjektu šajā procesā uzskatāmas:

- 1) SIA, AS, Eiropas komercsabiedrības, kas tiek reģistrētas KR;
- 2) individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība, kooperatīvā sabiedrība, Eiropas kooperatīvā sabiedrība – tiek reģistrēti UR žurnālā;

²¹⁹ Likums “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru”. 06.12.1990. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 49. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72847> [sk. 10.09.2024.]

²²⁰ Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

- 3) biedrības un nodibinājumi, arodbiedrības vai arodbiedrību apvienības, kā arī arodbiedrību patstāvīgās vienības, kas savukārt tiek reģistrētas Biedrību un nodibinājumu reģistrā;
- 4) reliģiskās organizācijas un reģistrā reģistrētās reliģisko organizāciju iestādes ir juridiskās personas, un tās tiek reģistrētas reliģisko organizāciju un to iestāžu reģistrā;
- 5) politiskās partijas, politisko partiju apvienības ir juridiskās personas, un tās tiek reģistrētas Politisko partiju reģistrā.

KR tiek reģistrētas arī valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības. Saskaņā ar Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likuma²²¹ 1. panta 9. un 13. punktu valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrības ir kapitālsabiedrības, kurās visas kapitāla daļas vai balsstiesīgas akcijas pieder valstij vai vienai pašvaldībai. Interesanti, ka personālsabiedrības, kas sevī ietver pilnsabiedrības un komandītsabiedrības, nav uzskatāmas par juridiskām personām, līdz ar to tas arī ir iemesls, kāpēc KL bez juridiskām personām īpaši izceltas arī personālsabiedrības, kas praksē ir visai reti veidojumi. Šeit rodas jautājums, vai tādā gadījumā pats šī procesa nosaukums ir atbilstošs un vai nav neprecīzs, jo sanāk, ka tas nav process tikai un vienīgi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskām personām, bet arī personālsabiedrībām, bet nu tam nav izšķirošas nozīmes, jo likumdevējs skaidri iezīmējis, kādām personām šajā procesā var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, un faktiski likumdevējs ar terminu juridiskās personas KL VIII¹ nodaļas nosaukumā attiecīgi 70.¹ normas saturā aptver arī divas personālsabiedrības – pilnsabiedrības un komandītsabiedrības.

Piemēram, KCL²²² 135. panta otrajā daļā noteikts, ka sabiedrība uzskatāma par nodibinātu un iegūst juridiskās personas statusu ar dienu, kad tā ierakstīta KR. Tāpat arī fiksēts likumā “Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību”²²³ 8. panta trešajā daļā, proti, individuālais (ģimenes) uzņēmums un zemnieka vai zvejnieka saimniecība iegūst juridiskās personas tiesības ar brīdi, kad tie tiek reģistrēti Latvijas Republikas UR. Šeit jāsaņem, ka galvenais pirms procesa uzsākšanas tik tiešām pārliecināties, ka konkrētā persona ir subjekts procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskām personām, iegūstot ziņas no UR.

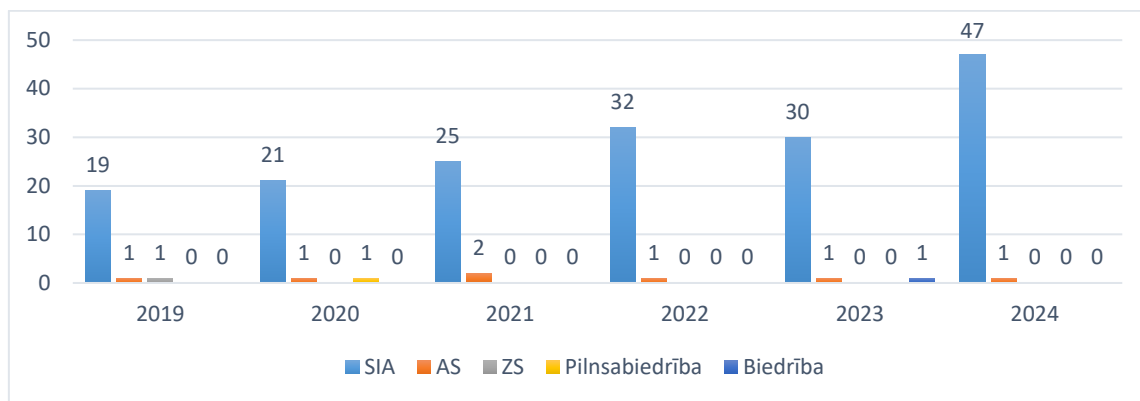
Veicot izpēti, Latvijas Republikas prokuratūrai tika pieprasītas ziņas par to, cik procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām laikposmā no

²²¹ Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums. 31.10.2014. *Latvijas Vēstnesis*, 216. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269907> [sk. 09.09.2024.]

²²² Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

²²³ Likums “Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību”. 13.02.1992. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 6/7. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72428> [sk. 07.01.2025.]

2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim, proti, 6 gados, tika pabeigts pirmstiesas process, tajā skaitā vienošanās procesa kārtībā, piemērojot prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, izbeidzot procesu vai nododot procesu tiesai, kā arī ziņas par juridiskās personas veidu.

1.1. attēls. Juridisko personu veids laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim pabeigtajos pirmstiesas procesos pret juridiskajām personām (skaits)²²⁴

Veicot iegūto ziņu analīzi,²²⁵ konstatējams, ka 2019. gadā no 21 juridiskās personas 1 bija ZS, 1 AS, savukārt 19 SIA, 2020. gadā no 23 juridiskām personām 21 bija SIA, 1 AS, savukārt 1 pilnsabiedrība. 2021. gadā no 27 juridiskām personām 25 bija SIA, 2 AS. 2022. gadā no 33 juridiskām personām 32 bija SIA, 1 AS. 2023. gadā no 32 juridiskām personām 30 bija SIA, 1 AS, 1 biedrība. 2024. gadā no 48 juridiskām personām 47 bija SIA, 1 AS.

Apkopojot visu iepriekš norādīto, var secināt, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām institūta nozīme mūsdienu krimināltiesībās ir būtiska, jo tas gan nodrošina starptautisko prasību izpildi, īpaši cīņā ar naudas atmazgāšanu un korupciju, gan veicina godprātīgu konkurenci, jo nepieļauj, ka atsevišķi uzņēmumi gūst labumu no noziedzīgām darbībām, gan rosina juridiskās personas veidot efektīvus iekšējās kontroles mehānismus, lai novērstu pārkāpumus, gan uzlabo tiesību aizsardzību sabiedriskajā sektorā un nostiprina tiesiskumu kopumā. Tajā pašā laikā diskusijas par atsevišķiem grozījumiem, piemērošanas robežām un sankciju samērīgumu turpinās. Tiek sagaidīts, ka turpmākie likumdevēja un tiesu prakses precizējumi padarīs šo institūtu vēl efektīvāku un vienlaikus samērīgāku, apkarojot noziedzību un sargājot sabiedrības intereses.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

²²⁴ Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika (2019–2024) par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).

²²⁵ *Ibid.*

- 1) Juridisko personu kriminālatbildības ideja ir vēsturiski sena, tās pirmsākumi meklējami jau viduslaikos, taču mūsdienu izpratnē tā ir attīstījusies atbilstoši jaunajiem noziegumu veidiem un starptautiskajām prasībām.
- 2) Sākotnēji valdīja uzskats, ka tikai fiziskas personas var būt kriminālatbildīgas, taču laika gaitā, īpaši pieaugot finanšu un organizētās noziedzības apjomam, kļuva nepieciešami mehānismi, kas ļauj saukt pie atbildības arī juridiskās personas.
- 3) Starptautiskie tiesību akti un konvencijas, piemēram, OECD un ANO, kā arī Eiropas Padomes konvencijas, ir būtiski ietekmējuši nepieciešamību ieviest juridisko personu atbildību valstu nacionālajās tiesībās.
- 4) Latvijā sākotnēji juridisko personu kriminālatbildības ideja saskarās ar pretestību, taču spiediena no starptautiskajām organizācijām rezultātā un nepieciešamības dēļ efektīvāk apkarot finanšu noziegumus tika pieņemti tiesiskā regulējuma grozījumi.
- 5) Latvijas KL ir ieviesti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, kas pēc būtības veido kvazi kriminālatbildības institūtu (atvasinātās kriminālatbildības), atbilstot starptautiskajām tiesību normām.
- 6) Juridiskajām personām piespiedu ietekmēšanas līdzekļi netiek piemēroti patstāvīgi, bet gan saistībā ar fiziskās personas noziedzīgām darbībām juridiskās personas interesēs, kas rada zināmas praktiskas un teorētiskas problēmas pierādīšanā.
- 7) Juridiskās personas krimināltiesiskās atbildības ieviešana veicina sabiedrības tiesiskumu, novērš negodprātīgu uzņēmējdarbību, veicina labāku iekšējo pārvaldību uzņēmumos un ļauj valstij efektīvāk reaģēt uz komplicētiem noziegumiem.
- 8) Latvijas krimināltiesību sistēmā juridiskā persona nav uzskatāma par noziedzīga nodarījuma subjektu un tai piemērojamie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi nav kvalificējami kā kriminālsodi.
- 9) Vainas jēdziens nav piemērojams juridiskajām personām, jo tās nevar izrādīt psiholoģisku attieksmi pret noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to piespiedu līdzekļu piemērošana juridiskajām personām ir balstīta uz fiziskas personas, kas ar tām saistīta, darbībām.
- 10) Likumdevējs ir noteicis īpašas prasības juridiskās personas statusa un saiknes ar noziedzīgā nodarījuma izdarītāju konstatēšanai, taču normatīvie akti sniedz nepilnīgu juridiskās personas definīciju.
- 11) Lai gan Latvijas Republikā tieša kriminālatbildība juridiskajām personām nav paredzēta, atvasinātā kriminālatbildība jeb process par piespiedu ietekmēšanas

līdzekļa piemērošanu juridiskai personai ar nelielām atšķirībām tomēr pilda juridisko personu sodīšanas funkciju.

- 12) Nepieciešams iekļaut KL juridiskās personas veidus, balstoties uz esošo regulējumu (CL 1407. pants, KCL u. c.), lai novērstu neskaidrības subjekta statusa noteikšanā, proti, ko ietver jēdziens “juridiskā persona procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām” (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 3. punktā).

1.5. Juridisko personu iesaistes noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ietekmējošie faktori

Finanšu un ekonomisko noziegumu apkarošana ir viens no pēdējo gadu lielākajiem izaicinājumiem tiesībsargājošajām un tiesu varas iestādēm Latvijas Republikā, kas lielā mērā ietver arī juridisko personu iesaistīšanas noziedzīgos nodarījumos apkarošanu,²²⁶ pamatojoties uz starptautisko organizāciju rekomendācijām²²⁷ šajā jomā. Juridisko personu iesaistīšana noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ir globāla problēma, un mūsdienās tā ir cieši saistīta ar finanšu, ekonomiskajiem, koruptīvajiem, kā arī vides un citiem noziegumiem.

Liela mēroga uzņēmumi ir galvenais noteicošais spēks pasaulē. Tie ir visur, gandrīz visos mūsu dzīves aspektos. No 100 pasaules lielākajām ekonomikām 51 ir juridiskas personas, nevis valstis.²²⁸ Mūsdienās spēcīgas juridiskās personas ne tikai dominē pasaules ekonomikā, bet arī būtiski ietekmē sportu un kultūru, kā arī politiku, tāpēc pierādīt juridisko personu iesaisti noziedzīgos nodarījumos bieži vien ir grūti vai pat neiespējami. Tāpat sabiedrībā izskanējušie uzskati par juridisko personu iesaistīšanas noziedzīgos nodarījumos kaitīgumu nav vienprātīgi, un atsevišķi juridisko personu pārstāvji nodokļu optimizāciju, kukuļņemšanu, vides piesārņošanu un pat iesaistīšanos noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanā uzskata par uzņēmējdarbības sastāvdaļu, lai arī gan juridiskās personas var tikt pakļautas piespiedu

²²⁶ OECD. 10.10.2019. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 3 report: Latvia [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 3. fāzes novērtēšanas ziņojums par Latvijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-3-report-latvia_1c922a23-en.html [sk. 02.08.2024.]

²²⁷ Council of Europe. 2018. 5th evaluation report of the Council of Europe's expert committee on measures to prevent money laundering and terrorist financing (MONEYVAL) Latvia [Eiropas Padomes ekspertu komitejas par pasākumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai (MONEYVAL) piektais novērtēšanas ziņojums: Latvija]. Pieejams: https://www.fid.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Moneyval%20zi%C5%86ojumi/MONEYVAL20188_5th-Round_MER-Latvia_LV.pdf [sk. 24.10.2024.]

²²⁸ Sarwar, T. B. 2015. *Corporate criminality: A threat to the society and challenge for the criminal justice system [Korporatīvā noziedzība: Drauds sabiedrībai un izaicinājums krimināltiesību sistēmai]*. Pieejams: <https://oaji.net/articles/2015/1115-1443863023.pdf> [sk. 24.10.2024.]

ietekmēšanas līdzekļiem, gan arī fiziskas personas var tikt sauktas pie atbildības.²²⁹ Juridisko personu iesaistīšana noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā nereti ir kaitīgāka nekā atsevišķas personas izdarīts noziedzīgs nodarījums, jo lielākā daļa noziedzīgo nodarījumu, kuros iesaistītas arī juridiskas personas, ir vērsti pret tautsaimniecības interesēm, tātad pret visu sabiedrību un pret valsts iedzīvotājiem kopumā.

Atbilstoši Latvijas Republikas KL 70.¹ pantam pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajām personām ir šā likuma sevišķajā daļā paredzētais noziedzīgs nodarījums pret privāto tiesību juridisko personu, tai skaitā valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrība, kā arī personālsabiedrība, ja nodarījums ir juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai to izdarījusi fiziska persona nepienācīgas uzraudzības vai kontroles rezultātā, rīkojoties individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, pamatojoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai rīkoties tās vārdā, pamatojoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā vai veicot kontroli juridiskās personas ietvaros.²³⁰

Līdz ar to konstatējams, ka jāpastāv saiknei starp fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu un juridisko personu, lai tai varētu piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

Nenoliedzami, peļņas maksimizēšana²³¹ ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc uzņēmumu pārstāvji, tajā skaitā to amatpersonas, izdara noziegumus juridisko personu interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai pārraudzības rezultātā, taču tas nebūt nav vienīgais iemesls. Maksimālas peļņas gūšana iespējas, konkrēta tirgus pārvaldība un uzņēmējdarbības izmaksu samazināšana ir svarīgākie iemesli, kas var veicināt juridisko personu iesaistīšanos noziedzīgos nodarījumos.

Jāsaka, praksē var konstatēt, ka tiesību zinātnieki savos pētījumos reti izšķir ikdienas noziegumus, piemēram, zādzības, krāpšanu, laupīšanu, miesas bojājumu nodarīšanu un pat slepkavību, no ietekmīgu personu un sabiedrības pārstāvju izdarītajiem noziegumiem, galvenokārt koncentrējoties uz kriminoloģiskajiem aspektiem, kas saistīti ar klasiskajiem noziegumiem un to cēloņiem. Taču jāņem vērā, ka nereti tieši visai sabiedrībai kopumā kaitīgāki ir noziegumi, kas izdarīti juridisku personu interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.

²²⁹ Mokhiber, R., Weissman, R. 1999. *Corporate Predators: The Hunt for Mega-Profits and the Attack on Democracy Paperback [Korporatīvie plēšēji: medības pēc mega peļņas un uzbrukums demokrātijai]*. Monroe, Maine: Common Courage Press. Pieejams: <https://www.biblio.com/book/corporate-predators-hunt-mega-profits-attack/d/1436063400> [sk. 25.10.2024.]

²³⁰ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

²³¹ Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

Pēc būtības juridiskās personas ir abstrakts jēdziens, kam nav sava prāta, līdz ar to par gribas izpausmi var pārliecināties, izvērtējot uzņēmuma atbildīgo personu rīcību, jo juridiskām personām nevar būt nodoma pašām izdarīt noziedzīgus nodarījumus. Faktiski juridisko personu griba tiek izteikta un īstenota ar tās pārstāvju starpniecību, līdz ar to uzņēmuma pārstāvja griba faktiski tiek nodota un attiecināta uz pašu juridisko personu.²³²

Raksturojot juridisko personu iesaisti noziedzīgos nodarījumos, tiesību piemērotājiem jāņem vērā Latvijas Republikas TM 2021. gada 17. jūnija paziņojumā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām skaidrojumā fiksētais.²³³ TM ar tiesu administrācijas (TA) palīdzību apkopoja statistikas datus par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izmantošanu laikposmā no 2019. gada oktobra līdz 2021. gada 25. maijam. Saskaņā ar TA sniegtajiem datiem šajā periodā 25 juridiskām personām tika piemēroti piespiedu līdzekļi, 17 gadījumos piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi par KL 218. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu (par izvairīšanos no nodokļu nomaksas un tiem pielīdzināmu maksājumu nomaksas). Divām juridiskām personām par KL 195. pantā (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) paredzēto noziedzīgo nodarījumu piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi un vēl divām juridiskām personām piespiedu ietekmēšanas līdzekļi piemēroti saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas paredzēti KL 323. pantā (kukuļdošana).

No minētā secināms, ka absolūtā vairumā gadījumu jeb 19 no 25 procesiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļi piemēroti juridiskajām personām tieši par finanšu un ekonomiskiem noziegumiem, kas faktiski ir 76 % no kopējā skaita, kad piespiedu ietekmēšanas līdzekļi tikuši piemēroti. Savukārt divos gadījumos piespiedu ietekmēšanas līdzekļi piemēroti saistībā ar kukuļdošanu, kas veido 8 % no kopējā piespiedu ietekmēšanas procesu skaita. Līdz ar to var secināt, ka 84 % gadījumu juridiskām personām tiek piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi par tā sauktajiem balto apkaklīšu noziegumiem un tikai 16 % gadījumu jeb četros procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām tie tiek piemēroti par citiem noziegumiem.

Ievērojot TM apkopoto statistiku par laika periodu no 2019. gada oktobra līdz 2021. gada 25. maijam, secināms, ka Latvijā faktiski ir trīs galvenie noziegumi, par kuriem tiek piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi, lai gan tiesiskais regulējums Latvijā Republikā neliedz tos piemērot arī par kādiem citiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas paredzēti Latvijas Republikas KL Sevišķajā daļā. Ņemot vērā, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas un tiem pielīdzināmu maksājumu veikšana, kā arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu

²³² Krastiņš, U. 17.12.2002. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. *Jurista Vārds*, 25 (258). Pieejams: <https://juristavards.lv/zurnals/69370-ka-vertet-juridisko-personu-kriminalatbildibu/> [sk. 24.10.2024.]

²³³ Tieslietu ministrijas 2021. gada 17. jūnija skaidrojums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> [sk. 24.10.2024.]

legalizēšana veido vairākumu jeb 76 % no kopējā procesu skaita, tad ir pamats runāt tieši par finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem un to ietekmējošiem faktoriem vai pat par ēnu ekonomiku kopumā.²³⁴

Veicot padziļinātu izpēti, Latvijas Republikas prokuratūrai tika pieprasītas ziņas par to, cik procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim, proti, 6 gados, tika pabeigts pirmstiesas process, tajā skaitā par kādu noziegumu izdarīšanu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, lai jau detalizētāk veiktu izpēti par iespējamiem cēloņiem juridisko personu iesaistei noziedzīgos nodarījumos.

Vairums fiziskām personām inkriminētie noziegumi, kurus tās izdarījušas juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, ir finanšu, ekonomiskie vai koruptīvie jeb tie sauktie balto apkaklīšu noziedzīgie nodarījumi, kas veido aptuveni 94 % no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem un faktiski ir saistīti ar ēnu ekonomiku.

1.4. tabula

Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, kuros laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim pabeigti pirmstiesas procesi

Kvalifikācija	Noziedzīgs nodarījums	Skaitis
84. pants	Starptautisko organizāciju un Latvijas Republikas noteikto sankciju pārkāpšana	11
114. pants	Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju iznīcināšana un bojāšana	1
140. pants	Sanitāri higiēniskās un epidemioloģiskās drošības noteikumu pārkāpšana	1
146. pants	Darba aizsardzības noteikumu pārkāpšana	3
148. pants	Autortiesību un blakustiesību pārkāpšana	14
154. ¹ pants	Cilvēku tirdzniecība	2
175. pants	Zādzība	1
177. pants	Krāpšana	23
190. pants	Kontrabanda	1
195. ¹ pants	Ziņu nesniegšana un nepatiesu ziņu sniegšana par līdzekļu piederību un patieso labuma guvēju	1
195. pants	Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana	12
197. pants	Nolaidība	1
206. pants	Prečzīmes, citas atšķirības zīmes un dizainparauga nelikumīga izmantošana	1
211. pants	Negodīga konkurence, maldinoša reklāma un negodīga komercprakse	1
217. ¹ pants	Darba samaksas noteikumu pārkāpšana	16
217. pants	Grāmatvedības un statistiskās informācijas noteikumu pārkāpšana	5
218. ¹ pants	Faktiski nenotikuša darījuma uzrādīšana pievienotās vērtības nodokļa deklarācijā	3
218. pants	Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas	68
221. ² pants	Nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošana (ražošana), glabāšana un pārvietošana	1

²³⁴ Jansons, M. 2024. Involvement of legal entities in committing criminal offences influencing factors [Juridisko personu iesaistes noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ietekmējošie faktori]. RSU, *Socrates*, 1–29. Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.29.2024.2.16-21> [sk. 20.08.2025.]

Kvalifikācija	Noziedzīgs nodarījums	Skaits
221. pants	Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu nelikumīga izgatavošana (ražošana), uzglabāšana, pārvietošana un realizācija	6
275. pants	Dokumenta, zīmoga un spiedoga viltošana un viltota dokumenta, zīmoga un spiedoga realizēšana un izmantošana	3
318. pants	Dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana	3
320. pants	Kukuļņemšana	2
323. pants	Kukuļdošana	7
327. pants	Dienesta viltojums	1

Rīgas Ekonomikas universitātes (SSE Riga) pētījuma “Ēnu ekonomikas indeksa Baltijas valstīs”²³⁵ rezultāti liecina, ka ēnu ekonomikas apjoms Latvijā 2022. gadā saglabājās gandrīz 2021. gada līmenī – 26,5 % no iekšzemes kopprodukta (IKP), samazinoties tikai par 0,1 procentpunktu. Relatīvi būtiskāk ēnu ekonomika samazinājusies Igaunijā, savukārt Lietuvā vērojams ēnu ekonomikas pieaugums. Kā viens no ietekmējošiem faktoriem minēta Covid-19 pandēmija, kā arī karš Ukrainā, tāpēc tiek prognozēts, ka turpmāk rezultāti varētu nebūt iepriecinoši un ēnu ekonomika Baltijas valstīs var turpināt augt.

Šeit norādāms, ka dati atšķiras dažādos pētījumos, piemēram, Austrijas ēnu ekonomikas pētnieka Frīdriha Šneidera pētījumā par ēnu ekonomiku 36 OECD valstīs par laikposmu no 2003. līdz 2021. gadam²³⁶ norādīts, ka ēnu ekonomika Igaunijā 2021. gadā bija 23,10 %, Lietuvā 22,9 % un Latvijā 20,2 %; tādējādi no dažādiem pētījumiem var secināt, ka ēnu ekonomika Baltijas valstīs ir aptuveni vienāda un veido apmēram 22,5 % no iekšzemes kopprodukta.

Pēc ēnu ekonomikas pētnieka Arņa Saukas domām, Latvijas gadījumā tas faktiski nozīmē, ka Latvija savai ekonomikai zaudē aptuveni 2,7 miljardus eiro gadā, kas varētu palīdzēt aizsardzībai, veselības aprūpei, zinātnei, tiesībsargājošo iestāžu kapacitātes celšanai, kā arī citām valsts vajadzībām, tāpēc Baltijas valstīm šajā ziņā vēl ir daudz darāmā.

²³⁵ Sauka, A. 2022. *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2021 [Ēnu ekonomikas indeksa Baltijas valstīs 2009–2021]*. Pieejams: <https://www.fm.gov.lv/lv/petijumi-par-enu-ekonomikas-apjomu> [sk. 24.10.2024.]

²³⁶ Schneider, F. 2021. *Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003–2021 [Ēnu ekonomikas attīstība 36 OECD valstīs 2003.–2021. gadā]*. Pieejams: https://www.fm.gov.lv/en/shadow-economy?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [sk. 24.10.2024.]

Ja runājam par komponentēm, kas veido ēnu ekonomiku, galvenā sastāvdaļa, kas veido ēnu ekonomiku, ir tieši aploksņu algas, tāpēc arī šai jomai būtu jāpievērš īpaša uzmanība. Faktiski var konstatēt, ka Latvijas Republikā aploksņu algas reāli sasniedz gandrīz 50 % no visas ēnu ekonomikas, un līdzīga situācija ir arī Igaunijā un Lietuvā, lai gan Lietuvā lielu daļu ēnu ekonomikas veido arī nedeklarēto ienākumu, kas ietver ienākumus no kontrabandas preču realizācijas.²³⁷

Nozaru griezumā lielākais ēnu ekonomikas īpatsvars Latvijā joprojām ir būvniecības nozarē. Profesors Sauka norāda uz negatīvu tendenci: ja kopš 2015. gada būvniecības nozarē Latvijā ēnu ekonomika samazinājās, tad 2021. gadā ēnu ekonomika nozarē pieauga līdz 31,2 %, savukārt 2022. gadā pat līdz 34,5 %. 2021. gadā ēnu ekonomikas apjoms mazumtirdzniecībā Latvijā sasniedza 29,8 %, savukārt jau 2022. gadā apkalpojošajā sektorā tas bija 30,5 % un 2021. gadā 27,5 %, savukārt jau 2022. gadā tas bija 28,6 %. Tikai apstrādes rūpniecībā un vairumtirdzniecībā 2022. gadā vērojams ēnu ekonomikas kritums no 25,0 % apstrādes rūpniecībā 2021. gadā līdz 23,9 % 2022. gadā, savukārt vairumtirdzniecībā no 24,4 % 2021. gadā līdz 20,5 % 2022. gadā.²³⁸

Kopumā jāpiebilst, ka šobrīd vidējais rādītājs visās OECD valstīs ir nedaudz lielāks par 16 %, savukārt valstīs ar zemāko ēnu ekonomikas indeksu, proti, Austrijā un Šveicē, ēnu ekonomika veido tikai ap 6 % no iekšzemes kopprodukta.²³⁹

Izvērtējot statistiku kopumā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem Latvijas Republikā un ēnu ekonomikas stāvokli Latvijā, var secināt, ka faktiski galvenie noteicošie faktori, kas mudina juridiskās personas iesaistīties noziedzīgos nodarījumos, ir ekonomiskie apstākļi.

Juridisko personu veiktā saimnieciskā darbība galvenokārt ir vērsta uz maksimāli iespējamo peļņas gūšanu, savukārt par juridiskajām personām atbildīgās personas nereti peļņas maksimizēšanu nostāda augstākā pozīcijā pār likuma ievērošanu un ētiskajiem aspektiem, kā arī morālajām vērtībām. Šeit zināma loma ir arī izglītības sistēmai, jo praksē var konstatēt, ka noziedzīgi nodarījumi – izvairīšanās no nodokļu nomaksas, kukuļdošana un pat juridisku personu pārstāvju iesaistīšanās noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā, kā arī citi noziedzīgi nodarījumi – tiek uzskatīti par uzņēmējdarbības sastāvdaļu, neņemot vērā, ka pie atbildības var tikt sauktas gan juridiskās, gan fiziskās personas. Tāpat nav skaidri sabiedrības uzskati par

²³⁷ KPMG. 2022. *KPMG survey on illegal cigarette consumption in the EU, Great Britain, Norway and Switzerland* [KPMG pētījums par nelegālo cigarešu patēriņu Eiropas Savienībā, Lielbritānijā, Norvēģijā un Šveicē]. Pieejams: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/itp/kpmg-eu-illicit-cigarette-consumption-report-2021-results.pdf?sfvrsn=5fe773b6_6 [sk. 24.10.2024.].

²³⁸ Sauka, A. 2023. *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2022* [Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009–2022]. Pieejams: https://www.ltrk.lv/sites/default/files/inline-files/Enu_ekonomikas_Indekss_Baltijas_valstis_2009-2022_0.pdf [sk. 24.10.2024.].

²³⁹ Schneider, F. 2021. *Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003–2021* [Ēnu ekonomikas attīstība 36 OECD valstīs 2003.–2021. gadā]. Pieejams: https://www.fm.gov.lv/en/shadow-economy?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [sk. 24.10.2024.].

juridisko personu iesaistīšanas noziedzīgos nodarījumos kaitīgumu. Praksē novērojams, ka daļa sabiedrības atbalsta, piemēram, nodokļu nemaksāšanu, grāmatvedības uzskaitē neuzrādīto algu jeb aplokšņu algu izmaksu.

Atbilstoši Sabiedrības integrācijas fonda 2023. gada pētījumam par Latvijas sabiedrības integrācijas jautājumiem²⁴⁰ 34 % Latvijas iedzīvotāju nepiekrīt, ka, piedzimstot nabadzībā Latvijā un smagi strādājot, var nodrošināt finansiālo drošību; 82 % Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka Latvijā pastāv būtiska ienākumu nevienlīdzība starp cilvēkiem, turklāt 18 % Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka ir pieņemami nenorādīt savus ienākumus ar mērķi izvairīties no nodokļu maksāšanas; 23 % uzskata, ka ir pieņemami pieņemt kukuļus par publisko pakalpojumu sniegšanu!!!

No tā var secināt, ka izglītības sistēma ne vispārējās vidējās izglītības iestādēs, ne augstskolās faktiski nespēj uzlabot potenciālo uzņēmumu pārstāvju morālo stāvokli, ko varētu veicināt, veidojot izpratni par, piemēram, nodokļu nomaksas valsts budžetā nozīmīgumu valsts sociālo, ekonomisko, drošības un aizsardzības, kā arī citu funkciju nodrošināšanai, kā arī kādu kaitējumu rada nevienlīdzīga attieksme, konkurences graušana un jo īpaši kukuļu pieņemšana par publisko pakalpojumu sniegšanu.

Vēl viens būtisks faktors juridisko personu iesaistei ir tas, ka KL noteiktie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi dažreiz netiek piemēroti pietiekami bargi, piemēram, naudas piedziņas summas nav tādas, kas atturētu citas juridiskās personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, un dažkārt pat būtiski atpaliek no to apmēriem, kas tiek piemēroti administratīvā procesa ietvaros par pārkāpumiem konkurences pārkāpumu gadījumos. Piemēram, šajā sakarā gribu vērst uzmanību uz vienu no Ekonomisko lietu tiesas lēmumiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā, kas, autora ieskatā, nav pietiekami bargs, lai atturētu juridiskās personas iesaistīšanos noziegumu izdarīšanā, un to apliecina arī vienā no Ekonomisko lietu tiesas nolēmumā piemērotajām naudas piedziņām. Attiecīgi pirmās instances tiesas Ekonomisko lietu tiesa 2022. gada 13. decembrī²⁴¹ nolēma piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus Latvijas Republikā reģistrētai juridiskai personai, pamatojoties uz Lietuvas Šauļu rajona tiesas 2019. gada 17. oktobra rīkojumu. Krimināllieta, kurā Lietuvas pilsonis atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Lietuvas Krimināllikuma 227. panta trešajā daļā, kas atbilst likuma 323. panta otrajā daļā paredzētajam noziedzīgajam nodarījumam, proti, par liela apjoma materiālo vērtību piedāvāšanu valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot

²⁴⁰ Kažoka, I., Bērziņa, L. 2023. *Social cohesion radar report [Sociālās kohēzijas radars: ziņojums]*. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/en/media/5904/download?attachment> [sk. 03.10.2025.]

²⁴¹ Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 13. decembra lēmums procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, kas izdalīts no kriminālprocesa Nr. 16870001321. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 14.08.2025.]

savu dienesta stāvokli, veiktu kādu darbību citas personas interesēs. No lēmuma konstatējams, ka kukulis 90 000 eiro apmērā dots, lai Latvijas Republikā reģistrētā juridiskā persona iegūtu priekšrocības publiskā iepirkuma konkursā Lietuvā, tas ir, lai konkursā uzvarētu, kuru neoficiāli pārstāvēja apsūdzētais. Šajā lēmumā tiesa konstatēja, ka juridiskajai personai piemērojamais piespiedu ietekmēšanas līdzeklis ir naudas piedziņa, tomēr tiesa īpaši nemotivēja, kāpēc šāds piespiedu ietekmēšanas līdzeklis un tieši 240 Latvijā noteiktās minimālās mēneša darba algas apmērā jeb 120 000,00 eiro apmērā tiek noteikts, lai gan naudas iekasēšanas apmēru varētu noteikt no 20 līdz 75 000 Latvijā noteiktās minimālās mēneša darba algas apmērā, proti, no 12 400 līdz 46,5 miljoniem eiro tajā laikā.

Te gan jāteic, ka labāks piemērs Latvijā meklējams saistībā ar konkurences noteikumu pārkāpumiem, piemēram, Ministru kabineta 2016. gada 29. marta noteikumos Nr. 179 “Kārtība, kādā nosakāms naudas sods par Konkurences likuma 11. panta pirmajā daļā un 13. pantā un Negodīgas mazumtirdzniecības prakses aizlieguma likuma 5., 6., 7. un 8. pantā paredzētajiem pārkāpumiem”.²⁴²

Šie noteikumi, kas paredz sodu uzlikšanu juridiskajām personām par konkurences pārkāpumiem administratīvajā procesā, nosaka salīdzinoši konkrētākus kritērijus sodu piemērošanai, ņemot vērā pārkāpuma smagumu, ilgumu, atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus, nosakot naudas sodu procentos no pēdējā pārskata gada neto apgrozījuma,²⁴³ un tas var būt līdz 7 % no gada neto apgrozījuma, bet tiek vērtēts pēc pārkāpuma smaguma pakāpes.²⁴⁴

Autora skatījumā, šajā virzienā būtu jāvirzās arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesos, naudas piedziņu sasaistot ar gada neto apgrozījumu, kā tas ir Igaunijā.²⁴⁵ Juridiskajai personai var piemērot naudas sodu, kura apmērs tiek aprēķināts kā procentuālā daļa no juridiskās personas apgrozījuma finanšu gadā, kāds bijis tieši pirms kriminālprocesa uzsākšanas gada, vai, ja juridiskā persona darbojas mazāk par vienu gadu – tajā finanšu gadā, kurā kriminālprocess tika uzsākts, paredzot, ka tas var būt līdz 15 % no gada finanšu apgrozījuma, ņemot vērā noziedzīga nodarījuma klasifikāciju.

²⁴² Ministru kabineta 2016. gada 29. marta noteikumi Nr. 179 “Kārtība, kādā nosaka naudas sodu par konkurences tiesību un negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma pārkāpumiem un piespiedu naudu par Konkurences padomes noteiktā tiesiskā pienākuma nepildīšanu”. 31.03.2016. *Latvijas Vēstnesis*, 62. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281215> [sk. 25.10.2024.]

²⁴³ Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums. 12.11.2015. *Latvijas Vēstnesis*, 222. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779> [sk. 21.08.2025.]

²⁴⁴ Konkurences likums. 23.10.2001. *Latvijas Vēstnesis*, 151. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/54890> [sk. 25.10.2024.]

²⁴⁵ Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]

Svarīgs ir arī OECD skatījums. OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupa Vācijas 4. fāzes novērtēšanas ziņojumā²⁴⁶ ir uzsvērusi, ka juridiskajām personām piemērotajiem sodiem jābūt pietiekami augstiem, lai pārsniegtu iespējamo ekonomisko ieguvumu, kas var tikt gūts no kukuļošanas, tirgus manipulācijām vai citiem smagiem ekonomiskiem noziegumiem, tajā skaitā naudas sodiem atbilstoši OECD vērtējumam ir jābūt līdz 10 % no uzņēmuma apgrozījuma, lai nodrošinātu, ka sankcijas ir efektīvas, samērīgas un atturošas, tostarp attiecībā uz lieliem uzņēmumiem, faktiski nosakot minimālo standartu naudas sodiem (piedzīnām) juridiskajām personām.

Autors uzskata arī, ka tas būtu saprātīgs risinājums, lai ar naudas piedziņas palīdzību uzņēmums faktiski netiktu pasludināts par maksātnespējīgu, bet tajā pašā laikā šāds piespiedu līdzeklis būtu pietiekami bargs un atturētu citus uzņēmumus un to darbiniekus no jebkādas noziedzīgas darbības uzņēmuma interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.

Līdz ar to konstatējams, ja šajā procesā šīs naudas piedziņas apmērā būtu jāņem vērā kritēriji, kas tiek izmantoti, piemērojot sodus konkurences noteikumu pārkāpumu kontekstā, tad faktiski atbilstošā naudas piedziņas summa par šādu noziegums būtu ne mazāka par 210 000 eiro, kas kopā būtu 7 % no 2020. gada pārskata perioda neto apgrozījuma, līdz ar to konstatējams, ka sodi par konkurences pārkāpumiem, pamatojoties uz tā tiesisko regulējumu, tiek piemēroti ievērojami bargāk nekā piespiedu ietekmēšanas līdzekļi līdzīgās situācijās kriminālprocesā.

Ņemot vērā minēto, rodas jautājums, vai kritēriji ir pietiekami detalizēti, lai piemērotu naudas piedziņu, vai šī amplitūda nav nesamērīgi liela un vai naudas piedziņas apmērs izpilda atturēšanas funkciju. Turklāt piedziņas apmērs faktiski ir ievērojami mazāks par naudas sodu, kas tiktu piemērots nopietna konkurences pārkāpuma gadījumā. Jautājums, vai šāda valsts tiesību politika un tiesas piemērotie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti juridisko personu interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai pārraudzības rezultātā, ir atbilstoši, samērīgi un attur juridiskās personas no iesaistīšanās noziedzīgos nodarījumos.

²⁴⁶ OECD. 14.06.2018. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 4 report: Germany [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 4. fāzes novērtēšanas ziņojums par Vācijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas novēršanu un apkarošanu]. 69–70. Pieejams: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/10/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-4-report-germany_83014c17/f0f268d1-en.pdf [sk. 21.11.2025.]

Pēc autora domām, atbilde ir nē, tieši tāpēc ir pilnveidojami procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanas kritēriji attiecībā uz naudas piedziņu, tai būtu jābūt saistītai ar iepriekšējā gada finanšu apgrozījumu, lai nodrošinātu to, ka naudas piedziņa ir pietiekama barga un valsts nostāja pret juridisko personu iesaisti noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ir stingrāka nekā citās tiesību nozarēs. Tai būtu jāattur citas juridiskās personas no iesaistīšanās noziedzīgos nodarījumos, vienlaikus nodrošinot, ka iesaistīšanās noziedzībā neatmaksājas.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Finanšu, ekonomiskie vai koruptīvie jeb tie sauktie balto apkaklīšu noziedzīgie nodarījumi dominē juridisko personu noziedzībā. Saskaņā ar prokuratūras sniegto informāciju par pirmstiesas procesa pabeigšanu laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim 87 % no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir balto apkaklīšu noziegumi un faktiski ir saistīti ar ēnu ekonomiku.
- 2) Ēnu ekonomikas īpatsvars ir nozīmīgs un nemazinās pietiekami strauji. Latvijas ēnu ekonomikas apjoms ir būtiski augstāks nekā OECD vidējais rādītājs un veido apmēram 20–26 % no IKP, kas norāda uz sistemātisku ekonomisko normu apiešanu arī juridisko personu līmenī.
- 3) Galvenie juridisko personu noziedzības virzītājspēki ir peļņas maksimizācija un izmaksu samazināšana. Šie motīvi bieži dominē pār tiesiskumu un ētiku uzņēmējdarbības procesos.
- 4) Sabiedrības un uzņēmēju attieksme bieži ir iecietīga pret noteikumu apiešanu. Pastāv sociāla tolerance pret aplokšņu algām un nodokļu apiešanu, kas liecina par zemiem morāliem un izpratnes standartiem attiecībā uz valsts interesēm.
- 5) Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu sistēma nav pietiekami efektīva. Naudas piedziņas soda apmēri kriminālprocesā bieži vien ir nesamērīgi zemi salīdzinājumā ar administratīvajiem sodiem par konkurences noteikumu pārkāpumiem, tādējādi neveicinot atturošu iedarbību.
- 6) Nepieciešams pilnveidot piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas kritērijus KL. Tāpat kā konkurences tiesībās, noteikt, ka naudas piedziņas apmērs tiek saistīts ar juridiskās personas gada apgrozījumu vai peļņu, lai nodrošinātu samērīgu, bet atturošu efektu (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 10. punktā).

2. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām materiāltiesiskie aspekti

Šajā nodaļā tiek analizēti juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu materiāltiesiskie un procesuālie pamati un KL 70.¹ pantā ietverto jēdzienu saturs, kā arī identificētas būtiskākās problēmas tiesiskā regulējuma piemērošanā. Nodaļā veikta arī empīriskā izpēte, analizējot Latvijas Republikas prokuratūras datus un konkrētu kriminālprocesu materiālus par laikposmu no 2019. līdz 2024. gadam un formulēti konkrēti priekšlikumi tiesiskā regulējuma pilnveidošanai, tostarp definējot KL lietotos jēdzienus un precizējot juridisko personu atbildības pamatus.

2.1. Juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu materiāltiesiskais pamats un piemērošanas problemātika

Latvijas tiesību sistēmā piespiedu ietekmēšanas līdzekļi kalpo kā svarīgs instruments nodrošināt likuma ievērošanu un aizsargāt sabiedrības intereses. Šajā nodaļā tiks analizēts, kādi normatīvie akti nosaka piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatu juridiskām personām, kā arī tiks izvērtēta šo līdzekļu praktiskā efektivitāte, pievēršot uzmanību gan normatīvām prasībām, gan juridisko personu krimināltiesiskās atbildības aspektiem.

Kā to atzīst arī Augstākās tiesas Senāts savā 2024. gada 10. oktobra lēmumā lietā Nr. 11860005619, pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai ir atklāts KL 70.¹ pantā.²⁴⁷ Saskaņā ar KL 70.¹ pantu “Pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai” par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu privāto tiesību juridiskajai personai, tai skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībai, kā arī personālsabiedrībai, tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos prokurors var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja nodarījumu juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis:

- 1) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;
- 2) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;
- 3) īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.²⁴⁸

No šī tiesiskā regulējuma izriet, lai juridiskajai personai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ir jākonstatē divu veidu apstākļi:

²⁴⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2024. gada 10. oktobra lēmums lietā Nr. 11860005619, SKK-54/2024. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii1-nodala-juridiskajam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 11.05.2025.]

²⁴⁸ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

- 1) apstākļi, kas raksturo juridiskās personas saistību ar noziedzīgo nodarījumu:
 - a) nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs;
 - b) nodarījums izdarīts juridiskās personas labā;
 - c) nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības (kontroles) rezultātā;
- 2) apstākļi, kas raksturo noziedzīgo nodarījumu izdarījušās fiziskās personas tiesisko saikni ar juridisko personu, proti, tā ir fiziskā persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis:
 - a) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;
 - b) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;
 - c) īstenojot kontroli juridiskās personas ietvaros.

Ja nav juridiskās personas saiknes ar noziedzīgu nodarījumu vai ar noziedzīgo nodarījumu izdarījušo fizisko personu, piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai nav pamata.²⁴⁹

Šajā kontekstā būtiski uzsvērt, ka Latvijas krimināltiesību regulējums attiecībā uz juridisko personu atbildību ir veidots pēc tā sauktā atvasinātā modeļa, kurā juridiskā persona netiek atzīta par pilnvērtīgu kriminālatbildības subjektu, bet gan subjektu īpašiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. No KL 70.¹ panta izriet stingri priekšnoteikumi, kas jāizpilda, lai juridiskajai personai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, proti, jāpastāv gan saiknei starp juridisko personu un noziedzīgo nodarījumu, gan arī skaidrai fiziskās personas tiesiskajai saiknei ar šo juridisko personu. Šī konstrukcija atklāj likumdevēja vēlmi saglabāt klasisko personiskās vainas principu, vienlaikus nodrošinot efektīvus instrumentus cīņai pret finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem, kuros juridisko personu iesaiste ir īpaši raksturīga. Līdz ar to, pārejot pie KL 12. panta analīzes, kļūst skaidrs, ka normatīvais regulējums akcentē tieši fiziskās personas vainu kā priekšnoteikumu juridiskās personas piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai. Citiem vārdiem sakot, juridiskā persona pati par sevi nespēj tikt atzīta par kriminālatbildības subjektu, bet tās pārstāvja vai citas saistītās fiziskās personas noziedzīgā rīcība ir pamats, kas ļauj iestāties sekām arī attiecīgajai juridiskajai personai. Šāda pieeja atbilst arī starptautiskajiem standartiem.

KL 12. pants “Fiziskās personas atbildība juridiskās personas lietā” nosaka, ka par noziedzīgu nodarījumu, ko privāto tiesību juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai

²⁴⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2024. gada 10. oktobra lēmums lietā Nr. 11860005619, SKK-54/2024. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii-1-no-dala-juridiskajam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 11.05.2025.]

tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, attiecīgā fiziskā persona saucama pie kriminālatbildības, bet juridiskajai personai var piemērot šajā likumā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.²⁵⁰

Faktiski iepriekš norādītais liecina par to, ka juridiskās personas nevar būt kriminālatbildības subjekts, to vietā krimināltiesiski atbild fiziskās personas, kuras ir vainīgas noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā. Fiziskā persona vainojama tajā, ka viņa juridiskās personas prettiesisko vai tiesisko interesi ar savu darbību vai bezdarbību realizē tiesiski neatļautā veidā, par ko KL Sevišķās daļas kādā no pantiem ir paredzēta kriminālatbildība.²⁵¹

Arī KL doktrīnā vērsta uzmanība uz to, ka, notiesājot fizisko personu par juridiskās personas interesēs vai tās labā, vai sakarā ar juridiskās personas nepienācīgu pārraudzību vai kontroli saistītu noziedzīgu nodarījumu, tiesa vai likumā paredzētos gadījumos prokurors, sastādot priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, nelemjot par juridiskās personas vainu, bet, konstatējot tās faktiskajā darbībā vai bezdarbībā prettiesiskumu, juridiskajai personai var piemērot vienu vai vairākus piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.²⁵²

KPL 439. panta nosacījumi paredz, ja kriminālprocesa gaitā ir noskaidrots, ka, visticamāk, ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, procesa virzītājs pieņem motivētu lēmumu par to, ka tiek uzsākts process piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai. Procesu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai var uzsākt procesuāli pilnvarota amatpersona arī gadījumos, kad ir noskaidrots, ka, visticamāk, ir pamats procesa uzsākšanai pret juridisko personu un pastāv kāds no šādiem nosacījumiem:

- 1) kriminālprocesu atteikts uzsākt vai kriminālprocess pabeigts, pamatojoties uz nereabilitējošiem apstākļiem, vai;
- 2) ir reāla iespēja, ka ārpus Latvijas teritorijas izdarīts noziedzīgs nodarījums Latvijas Republikā reģistrētas juridiskās personas interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.

KL 12. un 70.¹ pants paredz juridiskas personas atbildību par noziedzīgu nodarījumu, ko tās interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā ir izdarījusi fiziskā persona.

Noziedzīgas darbības arvien biežāk tiek īstenotas organizētu tīklu, grupu vai kolektīvu ietvaros. EUROPOL EU-SOCTA 2025. gada kopsavilkumā²⁵³ uzsvērts, ka noziedzīgie

²⁵⁰ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

²⁵¹ Krastiņš, U., Liholaja, V. 2018. *Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa. Otrais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 284.

²⁵² *Ibid.*, 311.

²⁵³ *EUROPOL ES bīstamāko noziedzīgo tīklu atklāšana – Kopsavilkums*. 2025. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA%202025%20-%20Kopsavilkums%20.pdf> [sk. 01.10.2025.]

nodarījumi arvien biežāk tiek īstenoti grupās vai organizētos tīklos, šīs struktūras kļūst arvien elastīgākas, dinamiskākas un arī tehnoloģiski attīstītākas. Šī tendence norāda, ka noziedzīgo nodarījumu individuālais raksturs pakāpeniski zaudē dominanci, vietā nostiprinoties grupu organizētām, mērķtiecīgām un ilgtermiņā strukturētām darbībām. Ja noziedzīgs nodarījums tiek īstenots grupas ietvaros, tas parasti nav nejaušs individuāls pārkāpums, bet gan koordinēts process ar noteiktu stratēģiju, resursu un funkciju precīzu iedalījumu starp grupas dalībniekiem. Šādā situācijā īpaši svarīgi ir noteikt skaidru saikni starp juridisko personu un tās darbiniekiem vai pārstāvjiem, kuri darbojas grupā. Tādējādi EU-SOCTA 2025. gada kopsavilkumā norādītais apstiprina, ka noziedzīgu darbību grupās izdarīšana ir neizbēgams un dominējošs fenomens mūsdienu kriminālajā vidē, līdz ar to īpaši svarīgi, kādas ir izmeklēšanas iestāžu spējas atklāt noziedzīgo grupu struktūras, dalībnieku lomas un noziedzīgu nodarījumu un to izdarītāju saikni ar juridiskajām personām, pat ja tās reģistrētas ārvalstīs.

Kā norāda Maikls Hirsts (*Michael Hirst*), cik krimināltiesībās pastāv teritoriālās jurisdikcijas princips, ir bijušas problēmas ar pārrobežu noziegumiem.²⁵⁴ Kā norāda profesors Uldis Ķinis savā grāmatā “Kibernoiedzība, kibernoziegumi un jurisdikcija”, te arī rodas jautājums, kā noteikt, ka noziegums izdarīts konkrētās valsts teritorijā, ja daži noziegumam raksturīgi elementi atrodas ārpus tās robežām. Tāpēc valstis ir attīstījušas savas krimināltiesību doktrīnas tā, lai tām būtu tiesības arī uz pārrobežu noziegumu jurisdikciju. Starptautiskajās tiesībās teritoriāli jurisdikciju sauc par subjektīvo teritoriālo jurisdikciju, kas galvenokārt sakņojas apstākļī, ka nozieguma subjektam ir cieša saikne ar teritoriju. Savukārt gadījumus, kad jurisdikcijas piemērošana ir saistāma ar ārpusvalsts teritoriālo jurisdikciju, sauc par objektīvo jurisdikciju. Mērķis ir nodrošināt stāvokli, ka valstij ir leģitīmas tiesības teritoriāli aptvert gan teritoriālo, gan ārusteritoriālo aspektu un plašākā nozīmē ietvert valsts teritoriālās jurisdikcijas saturā gan subjektīvo, gan arī objektīvo teritoriālo principu. Subjektīvās teritoriālās doktrīnas pamatā ir nosacījums, ka nozieguma izdarīšanas vieta, aizdomās turamās personas atrašanās vieta un vieta, kurā iestājas kaitīgās sekas, ir vienas suverēnās valsts teritorijā. Tāpēc to arī sauc par subjektīvo teritoriālo doktrīnu, jo subjekts nodarījuma izdarīšanas brīdī atrodas ārvalsts teritorijā. Savukārt saistībā ar objektīvo teritoriālo doktrīnu nozieguma izdarīšanas vieta ne tikai nesakrīt ar aizdomās turamās personas domicilu, bet arī kaitīgās sekas var iestāties citas valsts teritorijā vai arī ārpus jebkādas jurisdikcijas esošā teritorijā. Šeit ir svarīgi konstatēt, kādā veidā šai jurisdikcijas formai tiek nodrošināta objektīvā saikne ar valsts suverēno teritoriju.²⁵⁵

²⁵⁴ Hirst, M. 2003. *Jurisdiction and the Ambit of the Criminal Law [Jurisdikcija un krimināltiesību piemērošanas robežas]*. Oxford University, 110–111.

²⁵⁵ Ķinis, U. 2015. *Kibernoiedzība, kibernoziegumi un jurisdikcija*. Rīga: Jumava, 185–190.

Ievērojot minēto, gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums ir izdarīts (atbalstīts) juridiskās personas interesēs, labā, vai tās pārraudzības un kontroles trūkuma dēļ, Latvijas kriminālo jurisdikciju nosaka KL 2. panta pirmā daļa un 3. pants, teritoriālais jurisdikcijas noteikšanas princips, un 4. panta 1.¹ daļa – nacionalitātes princips. Vienlaikus autors vērš uzmanību uz to, ka EP krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas 17. panta 1(a) punkts²⁵⁶ nosaka dalībvalstīm pienākumu noteikt savu jurisdikciju, ja nodarījums pilnībā vai daļēji ir izdarīts tās teritorijā.

Savukārt attiecībā uz nacionalitātes principu KL darbības noteikšanā norādāms, ka nacionalitātes princips Latvijas kriminālās jurisdikcijas noteikšanā attiecībā uz juridiskajām personām tika ieviests ar 2014. gada 25. septembra grozījumu KL, kas stājās spēkā 2014. gada 29. oktobrī, ar kuru tā KL 4. pants²⁵⁷ tika papildināts ar jaunu 4.¹ daļu, attiecinot Latvijas kriminālo jurisdikciju uz noziedzīgiem nodarījumiem, kurus ārpus Latvijas teritorijas ir izdarījusi fiziska persona, kas nav Latvijas pilsonis, nepilsonis vai ārzemnieks ar pastāvīgās uzturēšanas atļauju Latvijā, juridiskās personas, kas ir reģistrēta Latvijā, interesēs, labā vai tās nepienācīgas kontroles vai pārraudzības dēļ.

Pamatojoties uz izklāstīto tiesisko regulējumu un doktrīnas atziņām, ir iespējams izdarīt secinājumu, ka Latvijas KL detalizēti ir paredzēta jurisdikcijas piemērošana attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Latvijas teritorijā, kā arī gadījumos, kad noziedzīgie nodarījumi izdarīti ārpus Latvijas Republikas teritorijas Latvijā reģistrētu juridisko personu interesēs, labā vai to nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Tomēr, lai gan KL 2. panta pirmajā daļā noteikts, ka persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu Latvijas teritorijā, atbild saskaņā ar šo likumu, KL 4. pantā nav konkrēti atrunāta situācija, kad noziedzīgs nodarījums Latvijā tiek izdarīts ārvalstī reģistrētas juridiskās personas interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Šāda tiesiskā regulējuma trūkums norāda uz normatīvās bāzes nepilnību un rada tiesisko nenoteiktību, jo praktiski tas nozīmē, ka Latvijas jurisdikcija šādos gadījumos var netikt nodrošināta tiesību normu piemērotāju pārmērīgi sašaurinātas KL 2. panta pirmajā daļā ietvertās normas interpretācijas dēļ, neskatoties uz to, ka noziedzīgs nodarījums var būt izdarīts Latvijas teritorijā ārvalsts juridiskās personas interesēs un faktiski KL 2. panta pirmajā daļā ietvertā norma attiecībā par personu tulkojama plašāk un ir attiecināma gan uz fizisku personu, gan juridisku personu.

Neapšaubot to, ka KL jau šobrīd pieļauj ārvalstīs reģistrētām juridiskajām personām piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, tas jebkurā gadījumā atklāj nepieciešamību pārskatīt un papildināt KL jurisdikcijas regulējumu, lai tajā skaidri ietvertu arī aspektus par

²⁵⁶ 1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [sk. 16.02.2025.]

²⁵⁷ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

jurisdikcijas nodibināšanu ārvalstī reģistrētas juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Lai šobrīd spēkā esošais regulējums neliedz vērsties un piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus arī ārvalstīs reģistrētām juridiskām personām, tomēr konkrētas tiesību normas neesamība var radīt domstarpības tiesību piemērotāju vidū.

Tomēr, lai gan Latvijas KL ir pietiekami skaidri noteiktas teritoriālās un nacionālās jurisdikcijas principi, kā arī paredzēta iespēja piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums izdarīts to interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, praksē aktualizējas jautājums par šo jēdzienu skaidrojumu un savstarpējo nošķirumu. Nereti tieši terminoloģijas neskaidrība var radīt ievērojamas problēmas tiesību normu piemērošanā praksē. Īpaši diskutabli ir divi aspekti, pirmkārt, atšķirības starp formulējumiem “juridiskās personas interesēs” un “juridiskās personas labā”, kas tiesību piemērotājiem var šķist sinonīmi bez būtiska satura nošķiruma, otrkārt, robežšķirtne starp “nepienācīgu pārraudzību” un “nepienācīgu kontroli”, kur arī nav vienotas izpratnes par to atšķirīgo saturu un praktisko piemērošanu.

2013. gada 1. aprīlī stājās spēkā grozījumi KL un KPL,²⁵⁸ kas būtiski mainīja materiālās un procesuālās normas attiecībā uz juridiskajām personām piemērojamiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem. Viens no minēto grozījumu iemesliem bija panākt Latvijas tiesību normu atbilstību starptautisko līgumu prasībām. Tā rezultātā KL 12. pantā un 70.¹ pantā²⁵⁹ tika ietverta prasība konstatēt, ka nodarījums veikts juridiskās personas interesēs, labā vai nepietiekamas pārraudzības vai kontroles rezultātā, savukārt līdz grozījumiem juridiskai personai piespiedu ietekmēšanas līdzekļi bija piemērojami tikai par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, proti, KL 70.¹ panta pirmā daļa līdz 2013. gada 31. martam bija izteikta šādā redakcijā: “Par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs ir izdarījusi fiziskā persona atbilstoši šā likuma 12. panta pirmās daļas nosacījumiem.” Savukārt 12. panta pirmā daļa paredzēja: “Juridiskās personas lietā atbild tā fiziskā persona, kura nodarījumu izdarījusi, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu, darboties tās uzdevumā vai pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros vai būdama juridiskās personas dienestā.”

²⁵⁸ 2013. gada 14. marta likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 27.03.2013. *Latvijas Vēstnesis*, 61. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255703> [sk. 07.10.2025.]

²⁵⁹ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

Līdz ar to grozījumu KL rezultātā līdztekus darbībām juridiskās personas interesēs KL tika papildināts arī ar darbībām juridiskās personas labā, kā arī paredzēja iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus situācijās, kad noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Tādējādi atbildības pamats tika paplašināts, ne tikai to saistot ar labuma gūšanu, bet arī no tiešas identificējamās fiziskas personas rīcības uz organizatorisku vai sistēmisku atbildību, kas aptver arī gadījumus, kad noziedzīgs nodarījums ir, iespējams, izdarīts juridiskās personas pārraudzības trūkuma vai kontroles mehānismu trūkuma dēļ.

Latvija ir pievienojusies vairākiem starptautiskiem tiesību aktiem (ES direktīvām un konvencijām), kas krimināltiesību jomā paredz juridisko personu atbildības noteikšanas pienākumu par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts juridiskās personas labā vai pārraudzības vai kontroles trūkuma dēļ, kā, piemēram, EP konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību,²⁶⁰ EP konvencija par kibernoziegumiem,²⁶¹ EP krimināltiesību pretkorupcijas konvencija,²⁶² EP konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām,²⁶³ ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2008/99/EK (2008. gada 19. novembris) par vides krimināltiesisko aizsardzību,²⁶⁴ ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2014/62/ES (2014. gada 15. maijs) par eiro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu un ar ko aizstāj ES Padomes Pamatlēmumu Nr. 2000/383/TI, ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2017/1371 (2017. gada 5. jūlijs) par cīņu pret krāpšanu, kas skar ES finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības,²⁶⁵ ES Parlamenta un ES Padomes direktīva Nr. 2018/1673 (2018. gada 23. oktobris) par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām²⁶⁶ u. c.

No minētā ir secināms, ka tiesību normas, kas paredz nodrošināt juridisku personu saukšanu pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus to labā ir veikusi fiziska persona,

²⁶⁰ 2005. gada 16. maija Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1597-eiropas-padomes-konvencija-par-cinu-pret-cilveku-tirdzniecibu> [sk. 16.10.2024.]

²⁶¹ 2001. gada 23. novembra Eiropas Padomes konvencija par kibernoziegumiem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1460> [sk. 16.10.2024.]

²⁶² 1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [sk. 16.02.2025.]

²⁶³ 2017. gada 19. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318802-eiropas-padomes-konvencija-par-noziedzīgiem-nodarījumiem-kas-saistiti-ar-kulturas-vertibam> [sk. 16.10.2024.]

²⁶⁴ 2008. gada 19. novembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> [sk. 16.10.2024.]

²⁶⁵ 2017. gada 5. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1371 par cīņu pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1371> [sk. 23.11.2024.]

²⁶⁶ 2018. gada 23. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673> [sk. 23.11.2024.]

kā arī kad pārraudzības vai kontroles trūkums ļāvis fiziskai personai izdarīt noziedzīgu nodarījumu, ir standarta tiesību norma starptautiskajos tiesību aktos, kas nosaka pienākumu kriminalizēt noteiktus nodarījumus un paredzēt juridisko personu atbildību.

Tomēr rodas jautājums, kas ir bijis pamats tam, ka likumdevējs KL 12. pantā ir ietvēris plašāku pamatojumu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai, proti, paredzējis iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām arī par to interesēs izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, lai gan Latvijai saistošie starptautiskie tiesību akti šādu prasību nemaz nav izvirzījuši. Faktiski starptautiskie tiesību akti paredz, ka dalībvalstīm jānodrošina, ka juridiskās personas var saukt pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem juridiskās personas labā, ko nepietiekamas pārraudzības vai kontroles dēļ ir izdarījusi fiziska persona. Starptautiskajos tiesību aktos netiek atsevišķi nošķirti jēdzieni “interesēs” un “labā”.

Attiecībā uz jēdziena “juridiskās personas interesēs” iekļaušanu KL 12. un 70.¹ pantā TM norāda, ka 2013. gadā, izstrādājot iepriekšminētos grozījumus KL un KPL, TM vadītā darba grupa nonāca pie secinājuma, ka jēdziens “juridiskās personas interesēs” ir plašāks, nekā “juridiskās personas labā”, jo neaprobežojas tikai ar noteikta labuma gūšanu. Ievērojot minēto, attiecīgajās tiesību normās tika iekļauts jēdziens “juridiskās personas labā”, kā to paredz starptautiskās prasības, kā arī iekļauts jēdziens “juridiskās personas interesēs”, lai veidotu plašāku sasaistes loku ar fiziskās personas izdarīto noziedzīgo nodarījumu.²⁶⁷

Jēdziens “interesēs” KL normās tiek izmantots ne vien vērtību, bet arī noteikta veida “antivērtību” apzīmēšanai, un tas arī konstatējams KL 12. pantā.²⁶⁸

Šādu izpratni apstiprina arī EP izdotā rokasgrāmata *Liability of Legal Persons for Corruption Offences* (“Juridisko personu atbildība korupcijas noziegumos”),²⁶⁹ kurā tiek norādīts, ka, nosakot noziedzīgā nodarījuma sasaisti ar juridisko personu, ir iespējamas trīs pieejas:

- 1) noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas labā, kā tas ir noteikts EP krimināltiesību pretkorupcijas konvencijā;
- 2) noziedzīgs nodarījums ir izdarīts “juridiskās personas vārdā”, “pārstāvēt juridisko personu” vai “juridiskās personas interesēs” (pie šādas pieejas tiek uzskatīts, ka piesaistes sliekšnis ir daudz zemāks, nekā, ja noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas labā);

²⁶⁷ Tieslietu ministrijas 2021. gada 17. jūnija skaidrojums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> [sk. 24.10.2024.]

²⁶⁸ Baumanis, J. 2015. Jēdziena “interesēs” interpretācija krimināltiesību normās. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*, 3, 4.

²⁶⁹ *Liability of legal persons for corruption offences* [Juridisko personu atbildība par korupcijas noziegumiem]. Council of Europe, 2020. Pieejams: <https://rm.coe.int/liability-of-legal-persons/16809ef7a0> [sk. 17.02.2025.]

3) noziedzīgs nodarījums ir izdarīts “darbības laikā” vai tikai “saistībā ar uzņēmējdarbību”.

Minētajā rokasgrāmatā tiek norādīts, ka pirmajā gadījumā, kad noziedzīgais nodarījums ir izdarīts juridiskās personas labā, šāda nodarījuma rezultātam ir jābūt uzņēmumam izdevīgam, bet attiecīgajam uzņēmumam nav jāgūst faktiski labums no nodarījuma. Kā piemēri tiek minēti gadījumi, kad darbinieks veic pārrunas ar valsts amatpersonu par uzņēmuma dalību publiskajā iepirkumā un piedāvā kukuli, ja uzņēmums uzvarēs iepirkuma procedūrā. Minētajā gadījumā uzņēmums nezina, vai kukulis bija izšķirošs vai ne, uzvarot iepirkuma procedūrā. Kā otrs piemērs tiek minēta situācija, kad farmācijas uzņēmuma darbinieks dod kukuli Veselības ministrijas amatpersonai, lai novērstu konkurentu ienākšanu tirgū. Šajā gadījumā uzņēmumam nav jāgūst tiešs labums no kukuļdošanas, bet tas tomēr gūst netiešu labumu no samazinātas konkurences.

Savukārt attiecībā uz otro pieeju, kas paredz, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas interesēs, rokasgrāmatā tiek norādīts, ka šajā gadījumā noziedzīgajam nodarījumam ir jābūt juridiskās personas interesēs, bet juridiskai personai nav obligāti no tā jāgūst labums. Kā piemērs tiek minēta situācija, kad uzņēmuma darbinieks samaksā kukuli valsts telekomunikāciju uzņēmuma darbiniekam, lai uzņēmumā tiktu ātrāk nodrošināti telefonsakari. Šajā gadījumā tiek uzskatīts, ka nav tieša ekonomiska ieguvuma uzņēmumam no šādas rīcības, bet tas bija uzņēmuma interesēs ātrāk tikt pie telefonsakariem.

Papildus TM norāda,²⁷⁰ ka attiecībā uz jēdzienu “juridiskās personas interesēs” nošķiršanu no jēdziena “juridiskās persona labā” Itālijas Augstākā tiesa lietā Nr. 29512/15 ir lēmusi, ka abi jēdzieni ir nošķirami, nosakot, ka tie nepārklājas un ir alternatīvi jēdzieni. Itālijas Augstākās tiesas ieskatā, “interese” ir uzskatāma par *ex ante* (pirms notikuma) novērtējamās darbības mērķi, gluži pretēji, “labā” ir potenciālā un faktiskā priekšrocība, kas jānovērtē, veicot *ex post* (pēc notikuma) novērtējumu.

Lai piemērotu juridiskajām personām piespiedu līdzekļus juridiskās personas interesei, ko realizē fiziskā persona, ir jābūt nelikumīgai vai juridiskās personas likumīga interese tiek realizēta ar prettiesiskiem līdzekļiem un paņēmieniem. Turklāt juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus arī tad, ja intereses ir likumīgas, taču fiziskā persona šīs intereses apmierinājusi ar noziedzīgu rīcību²⁷¹, proti, juridiskās personas prettiesiskā darbība, kas izpaužas noteiktas intereses prettiesiskā realizācijā, var izpausties gadījumos, kad

²⁷⁰ Tieslietu ministrijas 2021. gada 17. jūnija skaidrojums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> [sk. 24.10.2024.]

²⁷¹ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. 2008. *Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 485.

juridiskās personas interese ir prettiesiska vai kad juridiskās personas interese gan ir tiesiska, bet tiek realizēta ar nelikumīgiem paņēmieniem, metodēm, līdzekļiem un tamlīdzīgā veidā.²⁷²

Savukārt Lietuvas Konstitucionālā tiesa savā 2009. gada 8. jūnija nolēmuma un kasācijas nolēmumos krimināllietās Nr. 2K-P-95/2012, 2K-277/2014, 2K-620-677/2015, 2K-7-28-303/2017, 2K-7-30-788/2017, 2K-169-689/2018, 2K-34-693/2019, 2K-19-1073/2021 pieņemumu pamatus skaidro šādi: rīcība juridiskās personas labā ir konstatējama tad, ja vainīgā persona – fiziska persona – gūst materiālu labumu no noziedzīgā nodarījuma, savukārt rīcība juridiskās personas interešu labā ir konstatējama, ja tiek sasniegti citi (ne vienmēr materiāli) juridiskās personas mērķi. Jēdziens “intereses” ir plašāks nekā jēdziens “labums” un var to ietvert. Lai konstatētu, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas labā vai tās interesēs, jānosaka, ka juridiskā persona gūst (vai gūs) labumu no šī noziedzīgā nodarījuma un šo labumu atzīst (piemēram, nelikumīgi izņēmti naudas līdzekļi tiek izmantoti juridiskās personas interešu nodrošināšanai) vai arī ka juridiskajai personai ir interese par noziedzīgo nodarījumu un tā sekām (piemēram, juridiskās personas izmantošana noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā bija reāls ieguvums tās saimnieciskās darbības izredzēm un konkurētspējai, reputācijai vai tā nodrošināja priekšrocības dalībā publiskajos iepirkumos).²⁷³

KL 70.¹ pantā tiesiskā saikne starp juridisko personu un fiziskās personas nodarījumu ir konstatējama, ja pārraudzības vai kontroles trūkuma dēļ izdarīts noziedzīgs nodarījums juridiskās personas labā, bet KL šis papildu nosacījums “juridiskās personas labā” nav iekļauts, tādējādi aptverot arī tos gadījumus, kad, piemēram, aiz neuzmanības izdarīts kāds noziedzīgs nodarījums, no kura juridiskajai personai nav nekāda labuma un kurš arī nav šīs juridiskās personas interesēs (piemēram, nodarījumi pret vidi).²⁷⁴

Attiecībā uz jēdzienu “pārraudzības vai kontroles trūkums” ir jānorāda, ka paskaidrojošajā rakstā par EP krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju²⁷⁵ attiecībā uz prasību noteikt juridisko personu atbildību, ja pārraudzības vai kontroles trūkums ir ļāvis fiziskai personai izdarīt noziedzīgos nodarījumus, tiek norādīts, ka tajā (konvencijas 18. panta 2. punktā) ir skaidri noteikts dalībvalstīm pienākums paplašināt juridisko personu atbildību uz gadījumiem, kad pārraudzības trūkums juridiskās personas ietvaros pieļauj koruptīvu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Šīs tiesību normas mērķis ir saukt pie atbildības juridiskās

²⁷² Krastiņš, U., Liholaja, V. 2025. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Ceturtais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 317.

²⁷³ Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. jūnija nolēmums [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2009 m. birželio 8 d., byla Nr. 34/2008.] (iegūts no Lietuvas Ģenerālprokuratūras).

²⁷⁴ Rozenbergs, J., Strada-Rozenberga, L. 2018. *Krimināltiesiskie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, to piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība*. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 182.

²⁷⁵ Council of Europe, Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption [Paskaidrojošais ziņojums par Krimināltiesību konvenciju par korupciju]. Pieejams: <https://rm.coe.int/16800cce441999> [sk. 17.04.2025.]

personas, ja tās darbinieks, kas ir vadošā amatā, ir pieļāvis bezdarbību, kā rezultātā tā pakļautībā esošā persona ir izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.

Minētajā paskaidrojošajā rakstā²⁷⁶ tiek norādīts, ka līdzīga tiesību norma ir iekļauta arī 1995. gada 26. jūlija konvencijas par Eiropas Kopienų finansiālo interešu aizsardzību Otrajā protokolā.

TM savā apkopojumā norāda, ka ne EP, ne OECD strikti nenošķir jēdzienu “nepienācīga pārraudzība” no “nepienācīgas kontroles”, bet piedāvā jēdzienu, kas ļauj aptvert jebkuru situāciju, kurā juridiskās personas bezdarbības dēļ (vai nu neveicot pārraudzību pār darbiniekiem, vai neveicot kontroles pasākumus juridiskās personas ietvaros) fiziskā persona izdara noziedzīgo nodarījumu. EP krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas paskaidrojošajā rakstā attiecībā uz tās 18. panta 2. punktā noteikto prasību noteikt juridisko personu atbildību, ja noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas “pārraudzības un kontroles trūkuma” dēļ, tiek vispārīgi norādīts, ka tas aptver gadījumus, kad juridiskās personas darbinieks vadošā amatā pieļauj bezdarbību, kā rezultātā padotībā esošais darbinieks izdara noziedzīgo nodarījumu.²⁷⁷

Analizējot visu iepriekš minēto, konstatējams, ka šo jēdzienu saturs un attiecības ir cieši saistītas, tomēr to tvērums ir atšķirīgs.

Pirmkārt, jēdziens “juridiskās personas interesēs” ir visaptverošāks un aptver situācijas, kurās noziedzīgs nodarījums tiek veikts ar mērķi sekmēt juridiskās personas ilgtermiņa vai stratēģiskās intereses, piemēram, tās saimniecisko darbību, reputāciju vai tirgus pozīciju, pat ja no šādas rīcības juridiskā persona negūst tiešu vai netiešu labumu. Šādās situācijās noziedzīgs nodarījums ir vērsts uz juridiskās personas interešu īstenošanu, nevis tūlītēju materiālu ieguvumu.

Savukārt jēdziens “juridiskās personas labā” ir šaurāks un attiecas uz gadījumiem, kad noziedzīgais nodarījums sniedz vai var sniegt juridiskajai personai tiešu labumu – finansiālu, komerciālu vai cita veida priekšrocību. Šeit būtiski ir tas, ka labums var būt arī potenciāls vai netiešs un juridiskajai personai nav obligāti jābūt to faktiski saņēmušai. Tādējādi “juridiskās personas interesēs” raksturo plašāku mērķtiecības aspektu, bet “juridiskās personas labā” – konkrētāku un taustāmāku ieguvuma elementu.

Otrkārt, nozīmīga juridiskās personas atbildības sastāvdaļa ir tās organizatoriskā rīcība vai bezdarbība, kas saistīta ar nepienācīgu pārraudzību vai kontroli. Ar “nepienācīgu

²⁷⁶ Council of Europe, Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption [Paskaidrojošais ziņojums par Krimināltiesību konvenciju par korupciju]. Pieejams: <https://rm.coe.int/16800cce441999> [sk. 17.04.2025.]

²⁷⁷ Tieslietu ministrijas 2021. gada 17. jūnija skaidrojums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> [sk. 24.10.2024.]

pārraudzību” saprot gadījumus, kad vadības amatā esoša persona nav veikusi pienācīgu padoto uzraudzību, kas savukārt radījusi apstākļus nodarījuma izdarīšanai. Šādos gadījumos juridiskās personas atbildība izriet no vadības personu bezdarbības vai nolaidības, kas ļāvusi notikt noziedzīgai rīcībai. “Nepienācīga kontrole” savukārt raksturo plašāku organizatorisku trūkumu, kad juridiskā persona nav ieviesusi vai nodrošinājusi efektīvu iekšējās kontroles vai atbilstības sistēmu, kas spētu novērst vai atklāt nodarījumus.

Šie abi aspekti var pārklāties, piemēram, ja uzņēmumā nav izveidota atbilstoša iekšējās kontroles sistēma un tajā pašā laikā vadoša amatpersona nav pietiekami pārraudzījusi padoto darbību, kas beidzas ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Līdz ar to “nepienācīga pārraudzība” ir uzskatāma par individuālu vadības nolaidības formu, savukārt “nepienācīga kontrole” par sistēmisku organizatoriskās struktūras trūkumu.

Kopumā darba autors var secināt, ka juridiskās personas atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem balstās ne vien uz fiziskās personas faktisko rīcību, bet arī uz juridiskās personas organizatorisko spēju vai nespēju novērst šādu rīcību.

Saskaņā ar TM sniegto skaidrojumu²⁷⁸ var secināt, ka:

- 1) jēdziens “juridiskās personas interesēs” aptver situācijas, kurās izdarītais noziedzīgais nodarījums ir juridiskās personas interesēs, bet tā negūst ne tiešu, ne netiešu labumu no izdarītā noziedzīgā nodarījuma;
- 2) jēdziens “juridiskās personas labā” aptver situācijas, kurās juridiskai personai ir izdevīgs izdarītais noziedzīgais nodarījums, bet nav obligāts nosacījums, ka tā ir guvusi faktisku labumu no tā;
- 3) jēdziens “nepienācīga pārraudzība” aptver gadījumus, kad darbinieks vadošā amatā nepienācīgi uzrauga sava padotā darbību;
- 4) jēdziens “nepienācīga kontrole” aptver gadījumus, kad juridiskā persona nav nodrošinājusi atbilstošu iekšējās kontroles sistēmas darbību.

Juridiskajai personai procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu jāzina, ne tikai kāds noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, bet arī kādi konkrēti apstākļi tai tiek inkriminēti. Lai juridiskā persona to varētu zināt, minētajiem apstākļiem jābūt norādītiem noteiktā lēmumā, kuru attiecīgi var atzīt ar apsūdzības ekvivalentu.²⁷⁹

Priekšnosacījums, lai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskai personai, ir un paliek, ka kāda fiziska persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas

²⁷⁸ Tieslietu ministrijas 2021. gada 17. jūnija skaidrojums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> [sk. 24.10.2024.]

²⁷⁹ Baumanis, J. 2021. Apsūdzības ekvivalents procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai. *Augstākās Tiesas Biļetens*, 22, 77.

interesēs, labā, nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Ja nav ziņu par personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu, tad faktiski arī nav iespējams konstatēt saikni starp noziedzīga nodarījuma izdarītāju un juridisko personu, līdz ar to var būt apgrūtināši vai pat neiespējami piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskajai personai. Nekonstatējot saikni, nav pamata arī piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskai personai.

Izpētes gaitā tika iegūtas ziņas no Latvijas Republikas prokuratūras par laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim pabeigtajiem pirmstiesas procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Veicot iegūto ziņu analīzi, konstatējams, ka kopumā šajā laikposmā pabeigti pirmstiesas procesi pret 188 juridiskām personām. Iepazīstoties ar 19 kriminālprocesu materiāliem, proti, kriminālprocesa Nr. 11816012516,²⁸⁰ Nr. 11088070518,²⁸¹ Nr. 12501000420,²⁸² Nr. 15840070718,²⁸³ Nr. 11901000121,²⁸⁴ Nr. 15840061521,²⁸⁵ Nr. 12450004821,²⁸⁶ Nr. 11351017117,²⁸⁷ Nr. 15840044022,²⁸⁸ Nr. 12702002222,²⁸⁹ Nr. 15840034520,²⁹⁰ Nr. 15840063122,²⁹¹ Nr. 58400028423,²⁹² Nr. 58400058223,²⁹³ Nr. 11355008922,²⁹⁴ Nr. 58400021323,²⁹⁵ Nr. 15840041722,²⁹⁶ Nr. 58400041424²⁹⁷ un Nr. 28140000724²⁹⁸, kuros laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim pabeigts pirmstiesas process par piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskām personām, konstatējams, ka lielākās problēmas procesa virzītājiem – prokuroriem, izmeklētājiem – rada tieši konkrēta pamata noteikšana procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. No krimināllietu materiāliem konstatējams, ka procesa virzītāji savos lēmumos par procesa uzsākšanu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai un konstatēto apstākļu maiņu nereti kļūdaini norādījuši piemērošanas pamatu, piemēram, lietās par izvairīšanos no nodokļu nomaksas norādīts, ka tas izdarīts juridiskās personas interesēs, lai gan no apstākļiem izriet, ka juridiskā persona ir guvusi labumu nenomaksāto nodokļu veidā. Tāpat atsevišķās lietās kā pamats norādīts gan nepienācīga

²⁸⁰ Kriminālprocesa Nr. 11816012516 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸¹ Kriminālprocesa Nr. 11088070518 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸² Kriminālprocesa Nr. 12501000420 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸³ Kriminālprocesa Nr. 15840070718 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸⁴ Kriminālprocesa Nr. 11901000121 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸⁵ Kriminālprocesa Nr. 15840061521 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸⁶ Kriminālprocesa Nr. 12450004821 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸⁷ Kriminālprocesa Nr. 11351017117 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸⁸ Kriminālprocesa Nr. 15840044022 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁸⁹ Kriminālprocesa Nr. 12702002222 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹⁰ Kriminālprocesa Nr. 15840034520 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹¹ Kriminālprocesa Nr. 15840063122 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹² Kriminālprocesa Nr. 58400028423 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹³ Kriminālprocesa Nr. 58400058223 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹⁴ Kriminālprocesa Nr. 11355008922 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹⁵ Kriminālprocesa Nr. 58400021323 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹⁶ Kriminālprocesa Nr. 15840041722 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹⁷ Kriminālprocesa Nr. 58400041424 materiāli (nepublicēts materiāls).

²⁹⁸ Kriminālprocesa Nr. 28140000724 materiāli (nepublicēts materiāls).

pārraudzība, gan nepienācīga kontrole, turklāt no lēmumiem redzams, ka termins “kontrole” tulkots nepareizi, faktiski tā piemērošanu pamatojot ar to, ka uzņēmums nav veicis pienācīgu pārraudzību, kas liecina par izpratnes trūkumu starp praktiķiem par to, kā tieši katrs pieņēmums tulkojams.

Izvērtējot kriminālprocesa Nr. 11816012516 materiālus, konstatējams, ka kriminālprocesā uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai sakarā ar to, ka tās interesēs, nepienācīgas pārraudzības un kontroles rezultātā pirmstiesas izmeklēšanā nenoskaidrota persona izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts KL 148. panta pirmajā daļā. Izmeklēšanas gaitā tika konstatēts, ka juridiskās personas, kas nodarbojas ar metināšanas darbiem, datorsistēmās tika uzstādītas programmatūras, kas paredzētas rasēšanai un projektēšanai, proti, *AutoCAD*, *SolidWorks* un *Tekla Structures*, kuras juridiskā persona, pret kuru uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu, izmanto saimnieciskās darbības veikšanai, tomēr juridiskās personas rīcībā nebija dokumentu, kas apliecinātu programmatūru iegādi un likumīgo izcelsmi. No krimināllietas materiāliem konstatējams, ka procesa virzītājs, prokurors, ir izvēlējis trīs piemērošanas pamatus, kas pēc būtības savstarpēji ir pretrunīgi. Izvērtējot krimināllietas materiālus, faktiski konstatējams, ka šādas darbības ir veiktas juridiskās personas interesēs, bet ne nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, jo tieši uzņēmuma interesēs bija iegūt un izmantot šīs programmatūras saimnieciskās darbības veikšanai. No prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu nav konstatējams, tieši kā izpaudusies pārraudzības un kontroles neesamība. Programmatūru uzstādīšanu nevar veikt nejauši trešās personas, par to nezinot juridiskās personas vadībai, jo īpaši ņemot vērā faktu, ka izmeklēšanas laikā tika noskaidrots, ka juridiskā persona, izmantojot šīs datorprogrammas bez licences, izgatavoja juridiskās personas vajadzībām dažādus dokumentus un failus, tostarp ar uzņēmuma logo, kurus izmantoja savā saimnieciskajā darbībā.

Līdzīga situācija konstatējama arī kriminālprocesā Nr. 15840070718, kurā piemēroti savstarpēji pretrunīgi pamati – interesēs, labā attiecībā pret nepienācīgu kontrole – kriminālprocesā Nr. 12450004821, kurā no krimināllietas materiāliem konstatējams, ka procesa virzītājs kā piemērošanas pamatu norādījis nepienācīgu pārraudzību un nepienācīgu kontroli, tomēr no krimināllietas materiāliem izriet, ka iekšējās kontroles sistēma bija izstrādāta atbilstoši tiesiskajam regulējumam, bet uzņēmuma darbinieki nepildīja iekšējos normatīvos aktos noteiktās prasības. Piemēram, kriminālprocesā norādīts, ka “[..] nav bijusi kontrole par darbu izpildei piesaistīto darbinieku drošiem apstākļiem[..]”, kas faktiski norāda uz praksē pastāvošo problēmu nošķirt šos divus jēdzienus, jo no krimināllietas materiāliem izriet, ka juridiskā persona bija izstrādājusi darba aizsardzības instrukciju darbam ar atvērtā tipa vertikālajiem

tuneļiem, tomēr netika nodrošināta pārraudzība pār iekšējās kontroles sistēmas ievērošanu juridiskajā personā. Līdzīga situācija konstatējama arī kriminālprocesā Nr. 11088070518, kurā tika uzsākts un piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis juridiskai personai par juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības un kontroles rezultātā izdarītu KL 146. panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu. Izvērtējot krimināllietas materiālos esošo 2020. gada 16. jūnija prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, konstatējams, ka prokurors kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatu norādījis normatīvo aktu prasību pārkāpšanu, kas izpaudusies kā juridiskās personas rīcība, nepietiekami pārraugot uzņēmuma būvobjektā darbu veikšanas kārtību un atbilstību normatīvajiem aktiem. Tādā veidā, procesa virzītāja, prokurora, ieskatā, nekontrolējot un neuzraugot uzņēmuma darbinieku darbu izpildi un tās atbilstību darba aizsardzības tehnisko drošību reglamentējošo normatīvo aktu prasībām. Tomēr no krimināllietas materiāliem nav konstatējams, kā tieši izpaudusies kontroles neesamība, līdz ar to šajā gadījumā noprotams, ka procesa virzītājs nenošķir jēdzienus “nepienācīga pārraudzība” un “nepienācīga kontrole” un uztver tos kā sinonīmus, neņemot vērā, ka “nepienācīga pārraudzība” aptver gadījumus, kad darbinieks vadošā amatā nepienācīgi uzrauga sava padotā darbību, savukārt jēdziens “nepienācīga kontrole” aptver gadījumus, kad juridiskā persona nav nodrošinājusi atbilstošu iekšējās kontroles sistēmas darbību, ko autors iepriekš apskatīja šajā darbā.

Arī attiecībā uz jēdzienu “interesēs” un “labā” piemērošanu praksē novērojama to nošķiršanas problemātika, piemēram, kriminālprocesā Nr. 15840044022 procesa virzītājs kā piemērošanas pamatu norādījis, ka noziedzīgs nodarījums, kas paredzēts KL 218. panta otrajā daļā, izdarīts juridiskās personas interesēs, tomēr no krimināllietas materiāliem izriet, ka faktiski noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas labā, jo juridiskā persona izvairījās no nodokļu nomaksas valsts budžetā 164 941,49 EUR apmērā, līdz ar to guva mantisku labumu no šī nozieguma izdarīšanas. Šeit autors vēlas atgādināt, ka jēdziens “juridiskās personas interesēs” aptver situācijas, kurās izdarītais noziedzīgais nodarījums ir juridiskās personas interesēs, bet tā negūst ne tiešu, ne netiešu labumu no izdarītā noziedzīgā nodarījuma, savukārt jēdziens “juridiskās personas labā” aptver situācijas, kurās juridiskai personai ir izdevīgs izdarītais noziedzīgais nodarījums. Līdz ar to izvairīšanās no nodokļu nomaksas gadījumos var runāt par ekonomiskā labuma gūšanu nenomaksāto nodokļu veidā jeb faktiski juridiskās personas izmaksu samazināšanas veidā.

Iepriekš norādītais faktiski liek meklēt jēdzienu nošķiršanas problemātikas cēloņus. Izvērtējot no Latvijas Republikas prokuratūras iegūtās ziņas, konstatējams, ka laikposmā no

2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim kopumā pabeigtajos 188 pirmstiesas procesos vismaz vienu reizi bijuši iesaistīti 79 prokurori (1. pielikums).²⁹⁹

Atbilstoši Latvijas Republikas ģenerālprokurora ziņojumam par 2024. gadā paveikto³⁰⁰ Latvijas Republikas prokuratūrā uz 2024. gada 31. decembri bija nodarbināti 400 prokurori, tātad faktiski tikai aptuveni 19,75 % prokuroru iepriekš norādītajā laika periodā ir bijusi saskarsme ar procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām norisi un 44 prokuroriem no 79 jeb 55,69 % saskarsme bijusi tikai 1 reizi, 17 prokuroriem no 79 jeb 21,51 % saskarsme bijusi tikai 2 reizes, 4 prokuroriem no 79 jeb 5,06 % saskarsme bijusi tikai 3 reizes.

Kopumā var secināt, ka 82,26 % prokuroru no 79 saskarsme ar procesiem sešu pārskata gadu laikā ir bijusi 3 un mazāk reizu, tātad pat vairumam no prokuroriem, kuri ir strādājuši ar šiem procesiem pēdējo sešu gadu laikā, nav regulāras saskarsmes ar šiem procesiem, faktiski tikai no 0,16 līdz 0,5 procesiem gada laikā. Tikai 5 prokurori no 400 Latvijā vidēji gada laikā jeb 1,25 % prokuroru regulāri jeb aptuveni 1–2 reizes gadā saskaras ar šiem procesiem. Kopumā tas arī varētu būt iemesls izpratnes trūkumam par šiem procesiem un piemērojamo pamatu, jo vienkārši saskarsmes ar šiem procesiem ir ļoti maz, kas arī var būt viens no procesa mazskaitlīguma iemesliem kopumā, uz ko ir norādījušas starptautiskās organizācijas.

No iepriekš norādītā var izdarīt secinājumu, ka īpaša nozīme tāpēc ir apmācību īstenošanai un specifisku vadlīniju, metodisko materiālu izstrādei, lai procesa virzītājiem, izmeklētājiem un jo īpaši prokuroriem, būtu izpratne par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatiem juridiskām personām un šī procesa norisi kā tādu, kā arī, iespējams, specializētu prokuroru ieviešanai un apmācīšanu katrā prokuratūras struktūrvienībā.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) KL 12. un 70.¹ pantā izmantotie jēdzieni nav definēti, kā rezultātā rodas interpretācijas grūtības to piemērošanā un tiesu praksē.
- 2) Jēdzieni “juridiskās personas interesēs” un “juridiskās personas labā” daļēji pārklājas, taču starptautiskajā praksē un teorijā tiek uzskatīti par nošķiramiem – viens attiecas uz mērķi, otrs – uz rezultātu.
- 3) Līdzīgas problēmas novērojamas attiecībā uz “nepienācīgu pārraudzību” un “nepienācīgu kontroli”, kuru saturs nav precīzi definēts.

²⁹⁹ Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika (2019–2024) par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).

³⁰⁰ Latvijas Republikas ģenerālprokurora ziņojums par 2024. gadā paveikto. Pieejams: <https://www.prokuratūra.lv/iv/par-mums/publiskie-parskati/gada-zinojumi> [sk. 09.06.2025.]

- 4) KL nepieciešams skaidri definēt jēdzienus “juridiskās personas interesēs”, “juridiskās personas labā”, “nepienācīga pārraudzība”, “nepienācīga kontrole” (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 4. punktā).
- 5) Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, ja tas ir vērsts uz juridiskās personas mērķu sasniegšanu, neatkarīgi no tā, vai juridiskā persona faktiski ir guvusi labumu no šīs rīcības.
- 6) Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas labā, ja tā rezultātā juridiskā persona varēja vai faktiski guva tiešu vai netiešu labumu, priekšrocību.
- 7) Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības rezultātā, ja juridiskās personas vadoša amatpersona nav nodrošinājusi atbilstošu uzraudzību pār tai padoto personu darbību vai uzdevumu izpildi, kā rezultātā pieļauta noziedzīga rīcība.
- 8) Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas kontroles rezultātā, ja juridiskā persona nav izveidojusi vai nav nodrošinājusi atbilstošu iekšējās kontroles un atbilstības sistēmu, kas būtu novērsusi vai atklājusi noziedzīgu rīcību.

2.2. Procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām uzsākšanas priekšnoteikumi, lietderības izvērtējums un tiesiskās saiknes ar fizisko personu konstatēšana

Juridisko personu sodīšana, izmantojot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, ir svarīgs instruments Latvijas tiesību sistēmā, kas ļauj efektīvi reaģēt uz noziedzīgiem nodarījumiem, kuri izdarīti juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai nepienācīgas kontroles rezultātā. Šī pieeja stiprina tiesiskumu un vienlīdzību likuma priekšā, kā arī nodrošina ieguvumus gan valstij, gan sabiedrībai kopumā.

Pirmkārt, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām nostiprina tiesiskuma principu, apliecinot, ka likums attiecas uz visiem neatkarīgi no tā, vai tā ir fiziska vai juridiska persona. Šis princips mazina sabiedrības priekšstatu par valsts bezspēcību un palielina uzticību tiesu sistēmai. Tas nozīmē, ka arī juridiskās personas nevar izvairīties no atbildības, ja tās iesaistās noziedzīgā darbībā.

Otrkārt, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana īsteno gan vispārējo prevenciju, raidot signālu pārējiem tirgus dalībniekiem, juridiskām personām, ka noziedzīga rīcība nepaliks nesodīta, gan individuālo prevenciju, motivējot konkrēto juridisko personu uzlabot iekšējās kontroles un pārraudzības mehānismus. Šāda pieeja palīdz samazināt noziedzības izplatību un veicina ētisku uzņēmuma rīcību.

Treškārt, process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām nodrošina arī to, ka tiek novērsta turpmāka noziedzīgi iegūto līdzekļu nonākšana tiesiskā aprītē, tā mazinot ekonomisko kaitējumu valstij kopumā, turklāt valsts budžets tiek papildināts ar līdzekļiem, kas var tikt izmantoti noziedzības apkarošanai un cietušajiem radītā kaitējuma kompensēšanai.

Ceturtkārt, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām veicina godīgas konkurences nodrošināšanu tirgū. Noziedzīgi rīkojušās juridiskās personas bieži iegūst negodīgas priekšrocības, tāpēc, piemērojot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, jo īpaši mantiska rakstura, tiek atjaunots līdzsvars starp tirgus dalībniekiem.

Piektkārt, atbildības iestāšanās iespējamība un risks motivē juridiskās personas uzlabot savu reputāciju un pārvaldības kvalitāti. Tas ietver arī stingrāku iekšējā audita veikšanu, ētikas ievērošanu un darbinieku apmācības, kas ilgtermiņā veicina uzņēmējdarbības vides uzlabošanu un investīciju drošību.

Kopumā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām sniedz dažādus ieguvumus, tostarp tiesiskuma stiprināšanu, noziedzības prevenciju kopumā, ekonomisko labumu, godīgas konkurences nodrošināšanu un uzņēmējdarbības ētikas kvalitātes paaugstināšanu. Tas palīdz veidot taisnīgu un drošu sabiedrību, kurā likums darbojas vienlīdzīgi pret visiem, tomēr Latvijas kriminālprocesa sistēmā juridisko personu saukšana pie atbildības nav balstīta uz klasisku kriminālatbildību, bet gan tām var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus. Šāda pieeja izriet no KL 70.¹ panta, kas paredz, ka juridiskajai personai var piemērot noteiktus pasākumus, ja tās interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai nepienācīgas kontroles rezultātā noziedzīgu nodarījumu izdarījusi fiziska persona. Šeit noteikti vēršama uzmanība uz to, ka šī ir pilnvarojoša, bet ne imperatīva norma.

Pilnvarojošas tiesību normas, kurās minēts vārds “var”, piešķir tiesību subjektam, tā piemērotājam iespēju, bet neuzliek obligātu pienākumu rīkoties. Šādās normās likumdevējs izmanto formulējumu, kas dod tiesības, ļaujot izvērtēt konkrētos faktiskos apstākļus, un noteikt, vai dotās tiesības izmantot. Tas ir likumdevēja apzināts mehānisms, kas nodrošina elastību un iespēju piemērot tiesību normu atbilstoši konkrētās situācijas vajadzībām.³⁰¹ Piemēram, KPL 410. panta pirmajā daļā noteikts, ka ģenerālprokurors ar savu lēmumu var izbeigt kriminālprocesa pret personu, kura būtiski palīdzējusi atklāt smagu vai sevišķi smagu noziegumu, kas ir smagāks vai bīstamāks par šīs personas pašas izdarīto noziedzīgu nodarījumu, kas nozīmē to, ka ģenerālprokurors noteiktos apstākļos, izvērtējot tos, var izmantot viņam piešķirtās tiesības, bet ģenerālprokuroram nav pienākuma to darīt.

³⁰¹ Džugleja, T. 2011. *Tiesību pamati*. Rīga: Rīgas tirdzniecības tehnikums, 19–27.

Pilnvarojoša norma vienlaikus rada rīcības brīvību izvērtēt un noteiktos apstākļos uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, bet arī rada situāciju, kad procesa virzītājam nav pienākuma šādu procesu uzsākt, jo KPL 6. pantā tiek runāts tikai un vienīgi par kriminālprocesa obligātumu. Šāda pieeja rada nevienveidīgu tiesību piemērošanu attiecībā pret juridiskām personām. Autors uzskata, ka krimināltiesību sfērā, it īpaši jautājumos, kas skar izvērtēšanu, vai uzsākt procesu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskai personai, nepieciešams nodrošināt skaidru tiesisko regulējumu un vienveidīgu praksi, nedodot procesa virzītājam tiesību normu interpretācijas tiesības un iespēju izvērtēt procesa uzsākšanas lietderības apsvērumus, jo procesa neuzsākšana var nozīmēt to, ka pienācīgi netiek izvērtēts ne juridiskās personas mantiskais stāvoklis, ne iespējas piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, piemēram, uzņēmuma pārejas gadījumā vai gadījumos, kad pasludināts maksātnespējas process. Šajā gadījumā pilnvaru nodošana procesa virzītājam izvērtēt, vai vispār uzsākt procesu, autora skatījumā, nav samērīga un vērsta uz valsts un sabiedrības interešu aizsardzību, kas, iespējams, ir arī viens no faktoriem procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu mazskaitlīgumam Latvijā.

Attiecībā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatu norādāms, ka KL 70.¹ pantā ir noteikti divu kategoriju apstākļi, kas jākonstatē, lai par KL Sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu vērstos pret juridisko personu.

Pirmkārt, apstākļi, kas raksturo juridiskās personas saistību ar noziedzīgo nodarījumu, proti:

- 1) vai nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs;
- 2) vai nodarījums izdarīts juridiskās personas labā;
- 3) vai nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.

Otrkārt, apstākļi, kas raksturo fiziskās personas tiesisko saikni ar juridisko personu, proti, ja nodarījumu izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, proti:

- 1) vai balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;
- 2) vai balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;
- 3) vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

Fiziskās personas tiesiskā saikne ar juridisko personu ir būtisks elements, lai lemtu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, proti, kad fiziskā persona veic noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai nepienācīgas kontroles rezultātā. Juridiska persona ir tiesību subjekts, kura tiesības un

pienākumi tiek īstenoti caur tās pārstāvjiem, kas ir fiziskas personas. Fiziskās personas rīcība juridiskajā personā un tās ietvaros radikāli ietekmē juridiskās personas atbildību un tiesības.

Pārstāvības institūts ir būtisks, lai saprastu, kā un kad fiziskā persona juridiskajā personā darbojas kā tās pārstāvis. Lai noteiktu juridiskās personas pārstāvja pilnvaru apjomu, vispirms jākonstatē, vai pārstāvis ir juridiskās personas amatpersona vai cits pilnvarots pārstāvis.³⁰² Civilprocesa likuma 85. panta,³⁰³ kas regulē pārstāvības noformēšanu, otrajā daļā noteikts, ka juridisko personu pārstāvību noformē ar rakstveida pilnvaru vai dokumentiem, kas apliecina amatpersonas tiesības bez īpaša pilnvarojuma pārstāvēt juridisko personu.

Pārstāvības tiesības var būt deleģētas ar pilnvaru (arī mutisku), statūtiem vai likumu. Fiziskā persona, kas rīkojas pārstāvības tiesību ietvaros, ir juridiskās personas rīcības subjekts, un tās darbība juridiski saista ar juridisko personu, tādējādi, ja fiziskā persona nodarījumu izdarījusi, izmantojot juridiskās personas pārstāvniecības tiesības, tiek konstatēta cieša tiesiskā saikne, kas rada juridiskās personas atbildību. Juridiskās personas pārvaldes institūcijās – padomēs, valdēs, komisijās locekļiem – fiziskām personām ir tiesības pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, šīs pilnvaras faktiski veido tiesisko saikni, jo lēmumu pieņemšana ir juridiski nozīmīga darbība, kas var radīt un rada tiesības un pienākumus juridiskajai personai. Ja fiziskā persona, rīkojoties kā koleģiālās institūcijas loceklis, pieņem lēmumu, kas rada juridiski nozīmīgas sekas, tad skaidri var noteikt šo tiesisko saikni ar juridisko personu un konkrēto lēmumu pieņemšanu. Šādos gadījumos šādas pilnvaras parasti ļauj sasaistīt fizisko personu ar juridisko personu, ja vien to ir iespējams izdarīt, jo sasaistīt ar fizisko personu slēgtu balsojumu ietvaros var būt apgrūtināši vai pat neiespējami, līdz ar to konkrētu fizisku personu, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, var neizdoties noskaidrot.

Attiecībā par kontroli juridiskās personas ietvaros norādāms, ka tā ietver spēju ietekmēt juridiskās personas darbību, vadīt tās procesus vai noteikt darbības virzienu, iekšējās rīcībpolitikas procesus.

Kontroles īstenošana var izpausties kā pārraudzība, uzraudzība vai direktoru un juridisko personu amatpersonu, valdes locekļu, darbība. Tiesiskās saiknes pastāvēšana šajā gadījumā ir atkarīga no tā, vai kontroles īstenošana ir tieši saistīta ar konkrēto nodarījumu un vai fiziskai personai ir oficiālas pilnvaras rīkoties juridiskās personas vārdā.³⁰⁴

³⁰² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 8. jūnija lēmums lietā Nr. C32223816, SKC-1165/2017. Pieejams: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civilprocesa-likums/a-dala-visparigie-noteikumi-1-126pants/otra-sadala-lietas-dalibnieki-71-91pants/12nodala-parstavji-82-87pants> [sk. 09.10.2025.]

³⁰³ Civilprocesa likums. 03.11.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 326/330. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500> [sk. 09.10.2025.]

³⁰⁴ Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

Tādējādi pārstāvniecības institūts kļūst par pamatelementu juridisko personu tiesībspējas un rīcībspējas īstenošanai. Tātad, lai piemērotu juridiskai personai piespiedu ietekmēšanas līdzekli, obligāti ir jākonstatē juridiskās personas saistība ar fiziskas personas izdarītu KL Sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgo nodarījumu, tomēr tas nenozīmē, ka nepieciešams tiešs juridiskās personas pilnvarojums.

Ekonomisko lietu tiesa savā 2022. gada 13. decembra nolēmumā,³⁰⁵ izskatot krimināllietas materiālus un vērtējot pierādījumus, secināja, ka fiziskā persona, Lietuvas pilsonis, ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, kas atbilst KL 323. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm Latvijas Republikā reģistrētas juridiskās personas interesēs. Lai gan noziedzīgais nodarījums tika izdarīts ārpus Latvijas teritorijas, tiesa norādīja, ka saskaņā ar KL 4. panta 1.¹ daļas noteikumiem juridiskajai personai var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus arī tad, ja nodarījumu ārvalstī izdarījusi fiziska persona Latvijas Republikā reģistrētas juridiskās personas interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā. Līdz ar to tiesa atzina, ka šajā gadījumā pastāv tiesisks pamats izvērtēt piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai. Aizstāvības pozīcija šajā lietā ir bijusi konsekventa, uzsverot, ka Lietuvas pilsonis nekad nav bijis juridiskās personas amatpersona vai darbinieks, viņam nekad nav ticis dots pilnvarojums rīkoties sabiedrības vārdā vai to pārstāvēt jebkādas sarunās ar institūcijām. Arī juridiskās personas vadība un darbinieki kategoriski noliedz jebkādu vienošanos par kukuļa došanu vai koordinētu rīcību ar Lietuvas pilsoni. No nolēmuma izriet, ka Lietuvas pilsonis rīkojies savtīgi, vēloties stiprināt savu personisko reputāciju juridiskās personas vadības priekšā, un viņa darbības nevar interpretēt, kā veiktas juridiskās personas interesēs. Aizstāvība faktiski uzsver, ka juridiskai personai nevar piemērot atbildību par tādas personas rīcību, kura tikai rada priekšstatu par pārstāvību, bet kurai reāli nav bijusi pilnvara vai uzdevums rīkoties juridiskās personas labā. Tomēr tiesa, izvērtējot visus lietā savāktos pierādījumus, nonāca pie secinājuma: lai arī starp Lietuvas pilsoni un juridisko personu nav bijušas formālas tiesiskas attiecības, pastāvējusi pietiekama faktiskā saikne, kas liecina par juridiskās personas interešu aizskārumu un Lietuvas pilsoņa motivāciju. No liecībām izrietēja, ka Lietuvas pilsoni un juridiskās personas amatpersonas saistīja iepriekšējas biznesa attiecības, tostarp kopīgu projektu īstenošana un sadarbība saistībā ar Lietuvā reģistrēta uzņēmuma dibināšanu. Tiesa konstatēja, ka Lietuvas pilsonim bija pieeja juridiskās personas iekšējai informācijai, tostarp lidmašīnu tehniskajām specifikācijām un līguma detaļām ar Lietuvas bruņotajiem spēkiem, kuras viņš ieguva tieši no juridiskās personas

³⁰⁵ Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 13. decembra lēmums procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, kas izdalīts no kriminālprocesa Nr. 16870001321. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 14.08.2025.]

pārstāvjiem. Šāda informācijas nodošana radīja pamatu Lietuvas pilsonim rīkoties kā faktiskajam starpniekam juridiskās personas interesēs. Tiesa uzskata: lai gan juridiskās personas amatpersonas formāli nebija devušas Lietuvas pilsonim pilnvarojumu, tās ar savām darbībām faktiski pieļāva situāciju, kurā Lietuvas pilsonis varēja tikt uzskatīts par Latvijā reģistrētās juridiskās personas pārstāvi lidmašīnu nomas līguma pagarināšanas procesā. Tā kā juridiskās personas pārstāvji ne tikai uzturēja saikni ar Lietuvas pilsoni, bet arī piegādāja viņam specifisku tehnisko informāciju, tiesa atzina, ka juridiskā persona neizdarīja pietiekamus pasākumus, lai novērstu iespēju, ka šī persona tās vārdā veic koruptīvas darbības. Tiesa arī uzsvēra, ka, lai gan nav pierādīts juridiskās personas amatpersonu nodoms dot kukuli, fakts, ka noziedzīgais nodarījums objektīvi bija vērsts uz juridiskās personas labumu, ļauj to kvalificēt kā izdarītu juridiskās personas interesēs.

Ņemot vērā šos apstākļus, Ekonomisko lietu tiesa³⁰⁶ nolēma, ka, neraugoties uz tiešu pilnvarojuma trūkumu, Lietuvas pilsonis darbojās Latvijā reģistrētas juridiskās personas interesēs. Aizstāvības norādes par pilnvarojuma neesamību un personiskām motivācijām tiesa noraidīja kā nepamatotas, jo objektīvi pierādījumi apliecināja, ka noziedzīgs nodarījums bija cieši saistīts ar juridiskās personas komerciālajām interesēm un tās iecerēto saimniecisko labumu.

Praksē pastāv problēma, ka, uzsākot kriminālprocesu, skaidri nav saprotams, kuru likumā ietvertu pieņēmumu izvēlēties, lai uzsāktu procesu pret juridisko personu. Lielākoties, ja ir runa par izvairīšanos no nodokļu nomaksas, kukuļdošanu, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, šie nodarījumi izdarīti juridiskās personas interesēs vai labā.

Tomēr tieši izmeklētājiem ir svarīgi jau laikus pirms kriminālprocesa uzsākšanas iegūt maksimāli informāciju par juridisko personu un noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļiem, lai jau sākotnēji piemērotu atbilstošu pamatu. Tāpat norādāms, ka ir ļoti svarīgi procesu pret juridisko personu sākt uzreiz pēc kriminālprocesa uzsākšanas, lai paspētu savlaicīgi uzlikt arestu juridiskās personas mantai un tā netiktu atsavināta vai pārreģistrēta (uzņēmuma pāreja), vai faktiski pataisīta par “čaulu”, kurā nav nekādu aktīvu, kā tas praksē bieži vien notiek, ja process pret juridisko personu tiek uzsākts vēlākā stadijā pēc kriminālprocesa uzsākšanas, kad fiziskām personām jau ir zināms par kriminālprocesa esamību un tās pat ar tiesiskiem līdzekļiem var izvairīties no atbildības, piemēram, uzņēmumu likvidējot, paredzot, ka pret tām var tikt uzsākts process piespiedu līdzekļu piemērošanai.

³⁰⁶ Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 13. decembra lēmums procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, kas izdalīts no kriminālprocesa Nr. 16870001321. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 14.08.2025.]

Svarīgi pieminēt: ja fiziskās personas noziedzīgās darbības kvalificētas pēc viena KL Sevišķās daļas panta, tad juridiskās personas atbildību nevar pamatot ar to, ka šis nodarījums izdarīts vienlaikus dažādos apstākļos, piemēram, interesēs un nepienācīgas kontroles rezultātā, kas ir savstarpēji pretrunīgi, līdz ar to piemērošanas pamatam par katru nodarījumu būtu jābūt vienam vai arī, ja tie ir vairāki, tie nedrīkst nonākt pretrunā, ko autors apskatīja jau iepriekš šajā darbā. Ja interesēs un labā faktiski nav pretrunīgi, tad interesēs vai labā attiecībā pret nepienācīga pārraudzība vai kontrole savstarpēji var būt pretrunīgi pamatojumi.

Vēl viens aktuāls jautājums ir šī kriminālprocesa obligātums un lietderības aspekts, kā arī efektivitāte procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām kontekstā.

Obligātuma princips kā obligāta kriminālprocesa esamība spilgti raksturots literatūrā: “Legalitātes principa dēļ varas iestādēm ir pienākums ierosināt krimināllietu par noziedzīgām darbībām. [...] šo pienākumu veido elementi, kurus var nošķirt vienu no otra. Savā plašākajā un stingrākajā izpratnē legalitātes princips faktiski ietver komandas, ka izmeklēšanas iestādēm būtu jāatklāj visi noziegumi un jāidentificē visi vainīgie; prokuroram visos gadījumos jāuzrāda apsūdzība, ja pastāv tiesvedības faktiskie un tiesiskie apstākļi, visos gadījumos jāpieprasa tiesas lēmums un pilnībā jāizmanto pārsūdzēšana; tiesai būtu jāpiemēro sods visiem vainīgajiem. [...]”

Pirmais nosacījums, kas izriet no tiesiskuma principa, paredz, ka neviena noziedzīga darbība nedrīkst palikt neatklāta un netikt sodīta. Tādējādi tiek sagaidīts, ka varas iestādes [...] atklāj visus noziedzīgu nodarījumu izdarītājus.” Savukārt lietderīguma princips (jeb diskrecionārā pieeja) paredz kā tiesisku kriminālprocesa neveikšanu situācijās, kad pastāv reāla iespējamība, ka ir noticis nodarījums, kas kvalificējams kā noziedzīgs. Kā norādīts literatūrā, tas “tiek piemērots divos veidos.

Pirmajā gadījumā personas saukšana pie kriminālatbildības ir sākumpunkts un atteikšanās no tās notiek tikai tad, ja ir pamatoti iemesli to darīt. Saskaņā ar šo izpratni apsūdzēšana ir pamatnoteikums, proti, apsūdzībai “jā, ja vien”. Tā ir negatīvā lietderības principa piemērošana, un, vadoties pēc šīs izpratnes, prokurors katrā atsevišķā gadījumā izskata jautājumu par to, vai ir pamatoti iemesli atturēties no personas saukšanas pie kriminālatbildības. [...]

Otrs lietderības principa piemērošanas veids ir “nē, ja vien” jeb pozitīvā pieeja. Šajā gadījumā KL pats par sevi neattaisno personas saukšanu pie kriminālatbildības, jo ir papildus jāapsver, vai tas būtu lietderīgi”.

Teorijā lietderīguma principam ir saskatīti divi motīvi – procesuāli tiesiskais un materiāltiesiskais. Materiāli tiesiskais motīvs tiek saistīts ar nepieciešamību ar kriminālprocesuāliem līdzekļiem novērst iespējamo netaisnību pret pārkāpēju, savukārt

procesuālo tiesību motīvs – novērst neefektivitāti, jo kriminālprocesa turpināšana ar tiesas iesaistīšanu “neatmaksājas”.³⁰⁷

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām ir efektīvs instruments tiesiskuma stiprināšanai un sabiedrības interešu aizsardzībai, taču tā piemērošana Latvijā ir mazskaitlīga, kas saistīts gan ar normu formulējuma elastīgumu, gan ar procesa uzsākšanas izvērtēšanas subjektīvo raksturu.
- 2) KL 70.¹ pants ir pilnvarojošs, nevis imperatīvs, norma, kas dod procesa virzītājam plašu rīcības brīvību, lemjot par procesa uzsākšanu, taču šī brīvība rada nevienveidīgu praksi un var novest pie situācijām, ka sabiedrības un valsts intereses netiek pietiekami aizsargātas.
- 3) Tiesiskās saiknes starp fizisko un juridisko personu konstatēšana ir galvenais priekšnoteikums piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai.
- 4) Procesu uzsākšanas laiks ir ļoti svarīgs, jo novēlota procesa uzsākšana pret juridisko personu rada risku, ka tās manta tiks atsavināta, uzņēmums likvidēts vai pārvērst par “čaulu”, tādējādi liedzot efektīvu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu.
- 5) KL 70.¹ panta formulējums ir maināms no pilnvarojošs uz imperatīvu, lai nodrošinātu, ka Latvija pienācīgi pilda starptautisko organizāciju izvirzītās prasības, nosakot, ka procesa virzītājam ir pienākums uzsākt procesu pret juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka fiziskas personas izdarīts noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 2. punktā).
- 6) KPL nepieciešams paredzēt pienākumu procesa virzītājam uzsākt procesu pret juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai nekavējoties pēc kriminālprocesa uzsākšanas pret fizisko personu, ja ir pietiekami pierādījumi par juridiskās personas saistību ar noziedzīgo nodarījumu.
- 7) KL nepieciešams ietvert definīcijas “interesēs”, “labā”, “nepienācīga pārraudzība” un “nepienācīga kontrole”, lai nodrošinātu vienveidīgu interpretāciju (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 4. punktā).
- 8) Nepieciešams radīt vienotas vadlīnijas izmeklētājiem un prokuroriem par procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

³⁰⁷ Strada-Rozenberga, K., Meikališa, Ā., Kūtris, G., Leja, M., Kulmanis, O., Griboņika, Ē. 2023. *Kriminālprocesa obligātums un lietderīgums kā kriminālās justīcijas sistēmas pamatprincips*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.

2.3. Pirmstiesas procesa pabeigšanas veidi un īpatnības, kā arī procesā noskaidrojamie apstākļi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesos juridiskām personām

Pirmstiesas process kriminālprocesā noslēdzas dažādos veidos, kurus reglamentē KPL. Normatīvajā līmenī Latvijas tiesību sistēmā paredzēts, ka pirmstiesas procesu prokurors var pabeigt, izvēloties vienu no KPL noteiktajiem veidiem. Saskaņā ar KPL 411. pantu³⁰⁸ pirmstiesas kriminālprocesu iespējams pabeigt šādos veidos: krimināllietu nododot tiesai, slēdzot vienošanos par vainas atzīšanu un sodu, piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, izbeidzot kriminālprocesu, nododot lietu tiesai medicīniska vai audzinoša rakstura piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai. Visi iepriekš norādītie veidi attiecas uz fiziskām personām.

Procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām iespējams pabeigt četros veidos, tāpat kā fiziskām personām kriminālprocesā:

- 1) Piemērot prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskai personai, ja ir izdarīts kriminālpārkāpums, mazāk smags noziegums vai smags noziegums, par kuru paredzēts brīvības atņemšanas sods līdz pieciem gadiem, un juridiskās personas pārstāvis atzīst noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu, cietušajam radītais kaitējums ir kompensēts un pārstāvis piekrīt procesa pabeigšanai, piemērojot juridiskajai personai piespiedu ietekmēšanas līdzekli. Prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja izdarīts smags noziegums, par kuru paredzēts brīvības atņemšanas sods līdz pieciem gadiem, var sastādīt, ja tam piekrīt amatā augstāks prokurors. Prokurors priekšrakstā par piespiedu ietekmēšanas līdzekli var noteikt tiesību ierobežošanu vai naudas piedziņu saskaņā ar KL noteikto (KL 70.² pants);
- 2) Slēdzot vienošanos ar juridisko personu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja ir noskaidroti apstākļi, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, juridiskā persona atzīst noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu, juridiskā persona piekrīt nodarījuma, ar kuru saistībā tiek piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, apjomam, kvalifikācijai, radītā kaitējuma novērtējumam un vienošanās piemērošanai (KPL 441.⁶ pants);
- 3) Izbeigt, ja noskaidroti KPL 377. panta 1. (nav noticis noziedzīgs nodarījums), 2. (izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva), 3. (iestāties noilgums), 8. (nav cietušās personas pieteikuma tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz šīs personas pieteikuma pamata) vai 10. (konstatēti KL minētie

³⁰⁸ Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]

apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību) punktā minētie apstākļi vai ja pirmstiesas procesā nav izdevies pierādīt, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā un nav iespējams savākt papildu pierādījumus (KPL 441.³ pants);

- 4) Nodot procesu tiesai vispārējā kārtībā (KPL 441. pants).

Veicot izpēti, Latvijas Republikas prokuratūrai tika pieprasītas ziņas par to, cik procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim, proti, 6 gados, tika pabeigts pirmstiesas process, tajā skaitā vienošanās procesa kārtībā, piemērojot prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, izbeidzot procesu vai nododot procesu tiesai. Veicot iegūto ziņu analīzi,³⁰⁹ konstatējams:

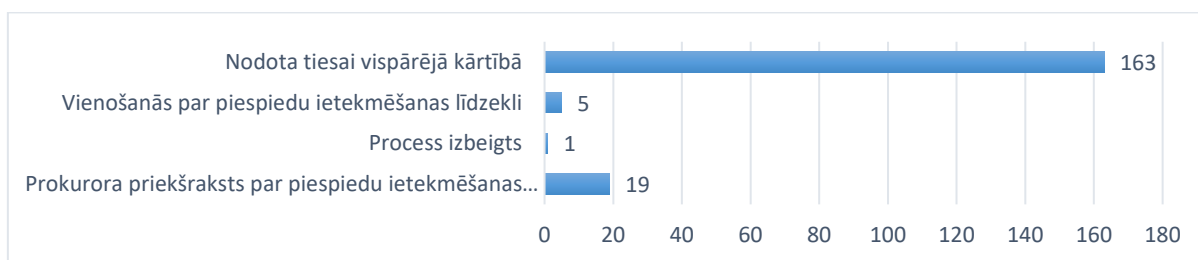
- 5) 2019. gadā prokuratūrā ticis pabeigts 21 process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu 21 juridiskai personai:
- 20 gadījumos nosūtīt uz tiesu;
 - 1 gadījumā piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu.
- 6) 2020. gadā prokuratūrā tika pabeigti 17 procesi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu 23 juridiskām personām:
- 20 gadījumos nosūtīt uz tiesu;
 - 3 gadījumos piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu.
- 7) 2021. gadā prokuratūrā tika pabeigti 23 procesi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu 27 juridiskām personām:
- 24 gadījumos nosūtīt uz tiesu;
 - 3 gadījumos piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu.
- 8) 2022. gadā prokuratūrā tika pabeigts 31 process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu 33 juridiskām personām:
- 29 gadījumos nosūtīt uz tiesu;
 - 4 gadījumos piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu.
- 9) 2023. gadā prokuratūrā tika pabeigti 28 procesi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu 32 juridiskām personām:
- 27 gadījumos nosūtīt uz tiesu;
 - 4 gadījumos piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu;
 - 1 gadījumā izbeidzot.

³⁰⁹ Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika (2019–2024) par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).

10) 2024. gadā prokuratūrā tika pabeigti 45 procesi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu 48 juridiskām personām:

- 44 gadījumos nosūtīt uz tiesu;
- 4 gadījumos piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu.

Kopumā laika periodā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim, proti, 6 gados, tika pabeigti procesi pret 188 juridiskām personām, 163 gadījumos vispārējā kārtībā nododot procesu tiesai, 19 gadījumos piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu, 1 gadījumā izbeidzot, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377. panta 5.¹ punktu, un 5 gadījumos noslēgta vienošanās par piespiedu ietekmēšanas līdzekli.

2.1. attēls. Laika posmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim pabeigto pirmstiesas procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (skaits)³¹⁰

Tāpat kā attiecībā uz fizisku personu, arī pret juridisko prokurora priekšrakstu var piemērot tikai, ja ir izdarīts kriminālpārkāpums, mazāk smags noziegums vai smags noziegums, par kuru paredzēts brīvības atņemšanas sods līdz pieciem gadiem, un juridiskās personas pārstāvis atzīst noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu, cietušajam radītais kaitējums ir kompensēts un pārstāvis piekrīt procesa pabeigšanai, piemērojot juridiskajai personai piespiedu ietekmēšanas līdzekli. Līdz ar to šeit bez pārstāvja neiztikt. Tāpat kā pret fiziskām personām, arī procesos par smagu noziegumu ir nepieciešama amatā augstāka prokurora piekrišana. Tomēr prokurors priekšrakstā par piespiedu ietekmēšanas līdzekli var noteikt tikai tiesību ierobežošanu vai naudas piedziņu saskaņā ar KL 70.² panta otrajā daļā noteikto, tas nevar likvidēt juridisko personu vai piemērot mantas konfiskāciju.

Vēl viens vienkāršots procesa veids ir vienošanās slēgšana starp prokuroru un juridisko personu jeb tās pārstāvi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai, ja juridiskās personas pārstāvis atzīst noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktu un ja piekrīt nodarījuma, ar kuru piespiedu ietekmēšanas līdzeklis tiek piemērots, apjomam, kvalifikācijai, radītā kaitējuma novērtējumam un vienošanās piemērošanai.

³¹⁰ Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika (2019–2024) par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).

Šādai vienošanās slēgšanai nav nekādu ierobežojumu attiecībā uz piemērojamiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, kā tas ir ar prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, vienošanos var slēgt par visu smagumu noziedzīgiem nodarījumiem, tāpat kā attiecībā uz fiziskām personām, kā arī ja cietušajam radītais kaitējums nav kompensēts. Vienošanos var slēgt par jebkuru no piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, tajā skaitā juridiskās personas likvidāciju un mantas konfiskāciju, tomēr atšķirībā no prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekli vienošanos nepieciešams apstiprināt tiesai. Līdz ar to process kopā ar vienošanās protokolu pēc tā parakstīšanas nosūtāms tiesai, kur tiesa to visbiežāk izskata rakstveida procesā. Vienīgais ierobežojošais apstāklis ir KPL 433. panta otrajā daļā noteiktais, ka vienošanās procesu nevar piemērot, ja vienā kriminālprocesā ir vairāki apsūdzētie un vienošanos par vainas atzīšanu un sodu nevar piemērot visiem apsūdzētajiem, kas faktiski ir tulkojams plašāk un attiecināms arī uz juridiskajām personām procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām.

Attiecībā uz procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu nodošanu tiesai norādāms, ka šajā gadījumā, pabeidzot pirmstiesas procesu un pieņemot lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai, prokuroram papildus vispārējām prasībām jānorāda pirmstiesas procesā noskaidrotie KPL 440. pantā³¹¹ minētie apstākļi un pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajai personai. KPL 440. pantā noteikts, ka pirmstiesas procesā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskajai personai noskaidro:

- 1) noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus;
- 2) fiziskās personas, ja tāda zināma, statusu juridiskās personas institūcijās;
- 3) juridiskās personas faktisko rīcību;
- 4) juridiskās personas veikto darbību raksturu un radušās sekas;
- 5) juridiskās personas veiktos pasākumus, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- 6) juridiskās personas lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli.

Faktiski saskaņā ar KPL 440.¹ panta pirmajā daļā noteikto par iepriekš norādīto ziņas iegūstamas jau izmeklēšanas laikā, jo pantā teikts, ka izmeklētājs, nododot krimināllietas materiālus prokuroram, attiecīgajā lēmumā par procesa turpināšanu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai papildus vispārējām prasībām atklāj arī KPL 440. pantā norādītos apstākļus.

Ir skaidrs, ka lēmumā būtu jānorāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi, fiziskās personas, ja tāda zināma, statuss juridiskās personas institūcijās, juridiskās personas faktiskā rīcība, juridiskās personas veikto darbību raksturs un radušās sekas, juridiskās personas veiktie

³¹¹ Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]

pasākumi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tomēr jautājums var rasties, kur un kā iegūt ziņas par juridiskās personas lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli. Šeit būtu norādāms, ka ziņas iegūstamas no Valsts ieņēmumu dienesta (VID), tajā skaitā pieprasot iesniegt PVN deklarācijas par pēdējiem pāris gadiem, uzņēmuma gada finanšu pārskatus, no kuriem tad arī var secināt, kāds ir uzņēmuma finanšu stāvoklis. Papildus pieprasāmas arī neizpaužamās ziņas no kredītiestādēm, proti, kontu pārskatus elektroniskā veidā no kontu atvēršanas brīža līdz pat slēgšanai, kas ļoti detalizēti ļauj novērtēt uzņēmuma lielumu, nodarbošanās veidu un finansiālo stāvokli agrāk un šobrīd, jo tas ir nepieciešams, lai jau tālāk lemtu, kādu piespiedu ietekmēšanas līdzekli piemērot un cik bargam tam jābūt.

Problemātiku pirmstiesas procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai vienkāršotai pabeigšanai var radīt apstāklis, ka KPL neparedz pārstāvja piedalīšanos ne pirmstiesas procesā, ne tiesvedības procesā kā obligātu, kas būtiski atšķiras no procesa pret fizisku personu, kur apsūdzētā persona ir tieši atbildīga par nodarījumu un kurai ir stingri uzlikti pienākumi dalībai kriminālprocesā. KPL 83. panta trešā daļa paredz obligātu aizstāvja dalību iztiesāšanā, ja iztiesāšana notiek atsevišķā lietvedībā izdalītā procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai un iztiesāšanā nepiedalās juridiskās personas pārstāvis. Tātad faktiski, ja līdzās procesam par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai iztiesāšana notiek arī pret apsūdzēto, KPL neuzliek par pienākumu pārstāvim piedalīties ne tikai pirmstiesas kriminālprocesā, bet arī iztiesāšanā, kas var liegt iespēju pabeigt pirmstiesas procesu, izvēloties kādu no vienkāršotajiem pirmstiesas procesa pabeigšanas veidiem, kas no procesa ekonomijas viedokļa, autora skatījumā, nenodrošina efektīvu krimināltiesisko attiecību regulēšanu.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) KPL skaidri definē pirmstiesas procesa pabeigšanas veidus, tajā skaitā attiecībā uz piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Atšķirībā no fiziskām personām juridiskajām personām šie procesi ir pielāgoti organizatoriskajām īpatnībām.
- 2) Četri procesa beigšanas veidi juridiskām personām: procesu var pabeigt, piemērojot prokurora priekšrakstu, slēdzot vienošanos, nododot lietu tiesai vispārējā kārtībā vai izbeidzot procesu. Katrai no šīm formām ir noteikti nosacījumi un ierobežojumi.
- 3) Juridiskās personas pārstāvja aktīva līdzdalība un piekrišana procesa virzībai ir vēlama, bet ne obligāta, kas būtiski atšķiras no procesa pret fizisku personu, kur persona ir tieši atbildīga par nodarījumu, tomēr pirmstiesas kriminālprocesu nevar pabeigt, slēdzot vienošanos vai piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu, ja juridiskās personas pārstāvis nepiedalās procesā.

- 4) KPL 440. un 440.¹ pants uzliek izmeklētājam un prokuroram pienākumu noskaidrot virkni apstākļu, lai pamatotu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai. Tajos uzsvērtā nepieciešamība vērtēt gan juridiskās personas rīcību, gan struktūru un ekonomisko stāvokli.
- 5) Nepieciešams veicināt alternatīvo procesu izmantošanu arī procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Attīstīt praksi izmantot vienošanās institūtu arī juridisko personu procesos, īpaši tajos gadījumos, kad ir iespējams panākt samērīgu ietekmēšanas līdzekli bez ilgstoša tiesvedības procesa, vienlaikus nodrošinot cietušā interešu ievērošanu. Lai to īstenotu, nepieciešama juridiskās personas pārstāvja obligāta iesaiste jau pirmstiesas procesa stadijā (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 14. punktā).

2.4. Jaunizveidotas juridiskās personas kā saistību pārņēmējas tiesiskā statusa un atbildības izvērtējums uzņēmuma pārejas gadījumā procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām

Uzņēmuma pāreja ir uzņēmuma saimnieciskajai darbībai nepieciešamo resursu nodošana citam tiesību subjektam, lai tas varētu turpināt iesākto saimniecisko darbību. Nereti uzņēmuma pārejas rezultātā uzņēmuma nodevējam pašam vairs neatliek līdzekļu, lai segtu savas saistības pret kreditoriem. Šādos gadījumos kreditoru intereses aizsargā KCL 20. panta pirmā daļa.³¹²

Uzņēmuma pāreja ir komplicēts juridisks process, kas skar ne tikai uzņēmējdarbības tiesību aspektus, bet arī nodokļu, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas, konkurences tiesību un publisko iepirkumu regulējumu. Šīs nodaļas mērķis ir padziļināti analizēt jaunizveidotas juridiskās personas saistību pārņemšanas aspektus, tostarp iespējamību piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus kā krimināltiesiskos piespiedu līdzekļus juridiskām personām gadījumos, kad uzņēmuma pāreja tiek veikta ar mērķi izvairīties no juridiskās atbildības.

Uzņēmumu pāreja ir process, kurā uzņēmums vai tā patstāvīga daļa tiek nodota citai personai, saglabājot tās tiesības un pienākumus. Latvijā uzņēmumu pāreja ir reglamentēta KCL 20. pantā, kura pirmajā daļā noteikts, ja uzņēmums vai tā patstāvīga daļa pāriet citas personas īpašumā vai lietošanā, uzņēmuma ieguvējs atbild par visām uzņēmuma vai tā patstāvīgās daļas saistībām. Tomēr par tām saistībām, kuras radušās pirms uzņēmuma vai tā patstāvīgās daļas pārejas citas personas īpašumā vai lietošanā un kuru izpildes termiņš vai nosacījums iestāties piecu gadu laikā pēc uzņēmuma pārejas, uzņēmuma nodevējs un uzņēmuma ieguvējs atbild

³¹² Černijs, A. 01.10.2024. Uzņēmuma pārejas konstatēšanas problemātika. *Jurista Vārds*, 40 (1358), 10–17.

solidāri. Tāpat šī panta otrajā daļā noteikts, ka uzņēmuma vai tā patstāvīgas daļas pārejas gadījumā uzņēmumā vai tā daļā ietilpstošie prasījumi un citas tiesības pāriet uz uzņēmuma ieguvēju.³¹³

KCL 18. pantā noteikts, ka uzņēmums ir organizatoriski saimnieciska vienība. Uzņēmumā ietilpst komersantam piederošas ķermeniskas un bezķermeniskas lietas, kā arī citi saimnieciski labumi (vērtības), kurus komersants izmanto komercdarbības veikšanai.³¹⁴

Uzņēmuma pāreja ir koordinētu darbību kopums, kura rezultātā citam tiesību subjektam tiek nodots tāds uzņēmuma veidojošo elementu kopums, kas ir būtiski nepieciešams uzņēmuma darbības nodrošināšanai un bez kura uzņēmuma darbības turpināšana nav iespējama. Tas, kāds elementu kopums ir uzskatāms par būtiski nepieciešamu uzņēmuma darbības turpināšanai, ir atkarīgs no konkrētā komercdarbības veida un modeļa. Uzņēmuma pāreja vispārīgi ir uzskatāma par normālu komercvides sastāvdaļu un parasti tiek praktizēta atklāti ar tiesisku darījumu, piemēram, komersantiem noslēdzot līgumu par uzņēmuma iegādi. Tomēr tajos gadījumos, ar kuriem praksē tiesību piemērotājiem jāsaskaras, uzņēmuma pāreja lielākoties tiek organizēta slēptā veidā ar mērķi izvairīties no saistībām. Šāda resursu nodošana var notikt netiešā veidā ilgstošākā laika periodā, tostarp izmantojot dažādus starpniekus. Tādēļ praksē raugās arī uz apstākļiem, kas var liecināt, ka attiecīgās darbības nav bijušas nejaušas, bet gan koordinētas, piemēram, iesaistīto personu savstarpēja saistība, uzņēmuma ieguvēja dibināšanas laiks, pamatlīdzekļu iegūšanas veids, pārgājušo darbinieku skaits, laika periods, kādā šī pāriešana ir notikusi, tās iemesli u.tml. "Tipiskā" uzņēmuma pārejas gadījumā uzņēmuma nodevēja amatpersonas, lai izvairītos no saistību pildīšanas, dibina jaunu komercsabiedrību un turpina darbu ar tiem pašiem darbiniekiem tajā pašā vietā, izmantojot tos pašus resursus, tikai ar citu nosaukumu. Parasti uzņēmuma ieguvējs tiek dibināts pēc tam, kad uzņēmuma nodevējam ir radušās problēmas ar nodokļu nomaksu, tomēr tas nav obligāti. Arī tad, ja uzņēmuma ieguvējs ir dibināts pirms uzņēmuma nodevēja, tas lielākoties aktīvu saimniecisko darbību uzsāks vien pēc uzņēmuma nodevēja darbības pakāpeniskas izbeigšanas. Minētais atspoguļojas arī abu komercsabiedrību apgrozījuma izmaiņās, proti, uzņēmuma nodevējam tas strauji krīt, kamēr uzņēmuma ieguvējam strauji aug, turklāt nereti jau uzreiz pēc darbības uzsākšanas. Šādos gadījumos personas parasti argumentē, ka uzņēmuma pāreja nav notikusi, jo, piemēram, nav notikusi aktīvu nodošana, saistību pret kreditoriem pārņemšana, noslēgto līgumu pārjaunošana, darbinieki nav pārgājuši darbā uzreiz, bet pēc kāda laika u.tml. Tomēr minētie argumenti nemaina to, ka tās pašas personas turpina to pašu saimniecisko darbību,

³¹³ Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

³¹⁴ *Ibid.*

izmantojot tos pašus resursus, tikai ar citu nosaukumu. Šādas situācijas praksē nav grūti identificējamās, jo ir visai acīmredzamas.³¹⁵

KCL tika pieņemts 2000. gada 13. aprīlī un stājās spēkā 2002. gada 1. janvārī. Tā izstrāde bija būtiska Latvijas komercdarbības vides modernizācijai un atbilstības nodrošināšanai ES prasībām. 20. pants, kas regulē uzņēmumu pāreju, tika veidots, pamatojoties uz Vācijas un citu Eiropas valstu komerciesību paraugiem.³¹⁶ Tā galvenais mērķis ir nodrošināt juridisko skaidrību gadījumos, kad uzņēmumi tiek pārdoti, apvienoti vai restrukturizēti.

KCL 20. pants ir izstrādāts, lai nodrošinātu komerciālo darījumu drošību un aizsargātu gan uzņēmuma darbiniekus, gan kreditorus, gan citus saistītos subjektus. Šā panta regulējums atbilst ES tiesību aktiem, jo īpaši 2001. gada 12. marta ES Padomes direktīvai Nr. 2001/23/EK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz darbinieku tiesību aizsardzību uzņēmumu, uzņēmējiesabiedrību vai uzņēmumu vai uzņēmējiesabiedrību daļu īpašnieka maiņas gadījumā, kas nosaka prasības attiecībā uz darbinieku tiesību saglabāšanu uzņēmuma vai tā daļas nodošanas gadījumā.³¹⁷ Tāpat ES normatīvais regulējums paredz, ka atbildība var tikt attiecināta uz jauno uzņēmuma īpašnieku gadījumos, ja tiek konstatēta faktiskā saimnieciskās darbības turpināšana.³¹⁸

Uzņēmuma pārejas ietvaros iespējami vairāki modeļi, kuriem ir būtiska nozīme tiesiskās atbildības izvērtēšanā, kā arī ekonomiskās un organizatoriskās nepārtrauktības nodrošināšanā. Pārejas veida izvēle var būt noteicošā gan no nodokļu optimizācijas perspektīvas, gan arī attiecībā uz juridisko atbildību par iepriekšējā uzņēmuma saistībām.

Lai izvērtētu uzņēmuma pārejas tiesiskumu, vērā ņemams tā sākums un beigas jeb tā pārejas periods. Uzņēmuma pārejas periods ir laika posms, kurā notiek uzņēmuma vai tā patstāvīgas daļas saimnieciskās darbības elementu pārņemšana no nodevēja pie ieguvēja. Lai noteiktu pārejas sākumu un beigas, būtiski identificēt konkrētus notikumus, piemēram, darbinieku pārņemšanu, pamatlīdzekļu nodošanu, atrašanās vietas saglabāšanu u. c. Uzņēmuma pārejas konstatēšanai nav piemērojams noilgums – pāreju var pierādīt arī tad, ja darījumi notikuši pirms vairākiem gadiem.³¹⁹

Pārejas sākums ir būtisks brīdis – elementi, kas nodoti pirms oficiālās pārejas sākuma, juridiskā kontekstā var netikt uzskatīti par pārejas daļu.³²⁰ Pretrunas bieži rodas ap pārejas

³¹⁵ Černijs, A. 01.10.2024. Uzņēmuma pārejas konstatēšanas problemātika. *Jurista Vārds*, 40 (1358), 10–17.

³¹⁶ Balodis, K. 2017. *Komerciesības*. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 39.

³¹⁷ 2001. gada 12. marta Eiropas Savienības Padomes direktīva Nr. 2001/23/EK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz darbinieku tiesību aizsardzību uzņēmumu, uzņēmējiesabiedrību vai uzņēmumu vai uzņēmējiesabiedrību daļu īpašnieka maiņas gadījumā. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32001L0023> [sk. 12.08.2025.]

³¹⁸ 2015. gada 20. maija Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. 2015/848 par maksātnespējas procedūrām. 3. pants. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/?locale=LV> [sk. 30.01.2025.]

³¹⁹ Černijs, A. 01.10.2024. Uzņēmuma pārejas konstatēšanas problemātika. *Jurista Vārds*, 40 (1358), 10–17.

³²⁰ Černijs, A. 21.03.2023. Administratīvās rajona tiesas prakse uzņēmumu pārejas lietās. *Jurista Vārds*, 12 (1278), 28–33.

pabeigšanu. Ja saistības radītas pēc lietas nodošanas, atbildību par tām uzņemas tikai nodevējs. Juridiskā prakse atzīst, ka pāreja var būt beigusies agrāk, nekā noteikts oficiāli, – ieguvējs nav atbildīgs par vēlākām saistībām.³²¹ Augstākās tiesas Civillietu departaments 2017. gada 9. novembra spriedumā lietā Nr. SKC-340/2017 norāda, ka par uzņēmuma pāreju var liecināt šādu apstākļu kopums – darbinieku pāriešana darbā pie ieguvēja, pamatlīdzekļu un krājumu nodošana, saglabāta uzņēmuma atrašanās vieta un juridiskā adrese, saistību pret banku pārņemšana, atsavinātājas sabiedrības valdes locekļa pāriešana pie ieguvēja.³²²

Papildus izmantojami arī ES tiesas 1986. gada 18. marta spriedumā lietā Nr. 24/85 norādītie kritēriji:

- 1) uzņēmuma veida vai rakstura izvērtēšana;
- 2) ķermenisku (nekustamais īpašums, kustamas lietas) un bezķermenisku lietu, kā arī labumu (zinātība, izgudrojumi) pāreja;
- 3) vai lielākā daļa darbinieku ir pārņemti;
- 4) vai klienti ir pārņemti;
- 5) uzņēmējdarbības funkciju līdzība pirms un pēc pārejas.³²³

Savukārt ārvalstu tiesību doktrīnā ir norādīts uz šādu kritēriju iedalījumu:

- 1) darba tiesiskie kritēriji, kas balstīti uz uzņēmuma funkcijas līdzības vērtējumu pirms un pēc uzņēmuma pārejas;
- 2) komerciesiskie kritēriji jeb ekonomiskās vienības pastāvēšanas un stabilitātes konstatēšanai.³²⁴

Situācijās, kad uzņēmumus kontrolē savstarpēji saistītas personas, piemēram, radnieki, ģimenes locekļi vai ilgstoši profesionāli partneri, ar šādu statusu vien nepietiek, lai konstatētu uzņēmuma pāreju. Lai uzņēmuma pāreja tiktu atzīta, nepieciešami pārliecinoši pierādījumi par būtisku uzņēmuma elementu kopuma pārņemšanu ar nodomu izvairīties no saistību izpildes (arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas). Šāds primārais kritērijs ietver pamatlīdzekļu, darbinieku, klientu, darījumu partneru un saistību nodošanu, kamēr savstarpējā saistība kalpo vien kā papildu, bet ne nosakošs, apstāklis.

Latvijas tiesu praksē ir plaši izplatīti gadījumi, kad, neskatoties uz savstarpēju saistību, uzņēmuma pāreja netika konstatēta, jo netika pārņemts elementu kopums vai uzņēmumi darbojās neatkarīgi. Tāpat bieži ir vērojama savienoto resursu koplietošana (telpas, kontakti

³²¹ LEGATUS. 05.04.2022. Uzņēmuma pāreja. Pieejams: <https://www.legats.lv/post/uznemuma-pareja> [sk. 13.08.2025.]

³²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. SKC-340/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/uznemuma-pareja-reorganizacija-likvidacija> [sk. 13.08.2025.]

³²³ Eiropas Savienības tiesas 1986. gada 18. marta spriedums lietā Nr. 24/85 “Jozef Maria Antonius Spijkers v Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedidik en Zonen BV”. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-24%2F85> [sk. 13.08.2025.]

³²⁴ Barnard, C. 2006. *Employment Law [Darba tiesības]*. Oxford University Press, The 3rd edition, 638–644.

utt.), taču tas vēl nepierāda pārejas faktu. Apgrozījuma pieaugums vienam uzņēmumam pēc cita likvidācijas var būt objektīvi izskaidrojams, piemēram, tirgus segmenta atbrīvošanās vai sagādīšanās dēļ, un pāreju var parasti konstatēt tikai tad, ja pieaugumu rada pārņemti uzņēmuma elementi. Ģimenes vai tuvinieku vadīti uzņēmumi, piemēram, vīrs un sieva, brāļi, māsas, tiek vērtēti līdzīgi – pāreja tiek atzīta tikai, ja tiek nodrošināta iespēja turpināt iepriekšējā uzņēmuma saimniecisko darbību. Darbinieku migrācija, pamatlīdzekļu iegāde no likvidēta uzņēmuma vai darbības atsākšana savā biroja jomā, pat ja ar bijušajiem kolēģiem, pati par sevi negarantē uzņēmuma pāreju. Atsevišķa darbinieka patstāvīgas saimnieciskās aktivitātes uzsākšana, balstoties uz iepriekšējo pieredzi, arī automātiski neapstiprina pārejas esamību. Uzņēmums ir saimnieciskā vienība ar pamatlīdzekļiem, partneriem, darbiniekiem – tās pāreja ir jāsaprot kā nodoms turpināt identisku saimniecisko darbību.

Uzņēmuma pārejas institūta galvenais mērķis ir novērst situācijas, kad uzņēmums tiek “iztīrīts” no aktīviem ar nolūku izvairīties no saistību izpildes. Tomēr ne jebkura aktīvu atsavināšana pati par sevi nozīmē uzņēmuma pāreju. Lai aktīvu nodošana tiktu kvalificēta kā uzņēmuma pāreja, jābūt diviem pamatkritērijiem, pirmkārt, atsavinātajiem aktīviem jābūt būtiskiem uzņēmuma darbības nodrošināšanai (pamatlīdzekļi), otrkārt, tiem jābūt nodotiem kopā ar citiem uzņēmumu veidojošiem elementiem, piemēram, darbaspēku, klientiem vai sadarbības partneriem, pretējā gadījumā runa ir tikai par atsevišķu aktīvu atsavināšanu, kas neveido patstāvīgu, darboties spējīgu uzņēmuma daļu. Praksē ir konstatēts, ka atsevišķu uzņēmuma elementu nodošana, kuri neatkarīgi nespēj nodrošināt saimnieciskās darbības turpināšanu, nepamato pārejas faktu. Piemēram, ja lauksaimniecības uzņēmums nodod zemi vienam komersantam, bet tehniku citam, tad netiek radīta patstāvīga uzņēmuma daļa, kas spētu turpināt darbību, tomēr gadījumos, kad tiek nodoti būtiskākie aktīvi, ar kuriem ir iespējams atsākt uzņēmuma darbību ar minimāliem ieguldījumiem, tiesai jāpārbauda, vai šāda nodošana nav bijusi vērsta uz uzņēmuma ekonomiski nozīmīgāko resursu pārcelšanu citam uzņēmumam, nodrošinot tam tā saukto starta kapitālu. Aktīvu pārņemšana var notikt arī netieši – nododot tos vienai saistītai personai, kas tālāk tos iznomā vai nodod citam uzņēmumam, lai tas turpinātu darbību. Vienlaikus parasti aktīvi, kas uzņēmumam nepieder (nomāti vai glabāšanā esoši priekšmeti), netiek uzskatīti par uzņēmuma daļu un to nodošana citai personai pati par sevi nepierāda uzņēmuma “iztīrīšanu”. Savukārt, ja aktīvi tiek atsavināti par nesamērīgi zemu cenu, tas var liecināt par uzņēmuma pāreju, bet gadījumā, ja cena ir tirgus līmenī vai augstāka, tas drīzāk norāda uz to neesamību. Jāņem vērā, ka uzņēmuma pāreja nav atkarīga tikai no īpašuma tiesību nodošanas, būtiska ir iespēja ar aktīviem rīkoties. Tādējādi arī nomas attiecību pārņemšana var būt nozīmīga, ja tā nodrošina ieguvējam iespēju turpināt uzņēmuma darbību. Nav nepieciešams, lai tiktu nodoti visi pamatlīdzekļi, pietiek, ja ieguvējam tiek nodota

būtiskākā uzņēmuma daļa, bez kuras darbība nav iespējama. Tiesai vienmēr ir jāizvērtē, kāda daļa no uzņēmuma resursiem ir nodota ieguvējam un cik daudz saglabājas nodevējam. Atsevišķos gadījumos nozīme ir arī ieguvēja vajadzībai pēc konkrētiem pamatlīdzekļiem; ja tam ir pietiekami resursi saimnieciskās darbības nodrošināšanai, tas var norādīt arī uz pārejas neesamību. Pamatlīdzekļu nodošana var notikt ne tikai ar līgumu, bet arī, piemēram, atstājot mantu adresē, kuru pēc tam pārņem ieguvējs.³²⁵

Apkopojot visu iepriekš norādīto, rodas jautājums, vai KCL 20. panta izpratne būtu attiecināma arī uz procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām?! Atbilde uz šo jautājumu nav rodama ne Latvijas Republikas KL, ne KPL.

Autors laikposmā no 2025. gada 4. līdz 13. februārim veica EUROJUST Tiesiskās sadarbības tīkla kibernetizācijas Portugāles, Norvēģijas, Čehijas, Polijas, Kipras, Spānijas un Slovēnijas nacionālo kontaktpunktu aptauju³²⁶ nolūkā noskaidrot, vai tām ir iespējas piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus vai saukt juridisko personu pie kriminālatbildības uzņēmuma pārejas gadījumos. Apkopojot šo valstu iesūtītās atbildes, konstatējams, ka Portugālē, Polijā, tāpat kā Latvijā, nav iespējams vērsties pret jaunizveidotu juridisko personu uzņēmuma pārejas gadījumā un to krimināltiesiskajā regulējumā nekas saistībā ar to nav norādīts. Tomēr aptauja liecina, ka tas ir iespējams Spānijā, Kiprā, Norvēģijā, Čehijā un Slovēnijā, ja uzņēmums saglabā to pašu darbību un vadību un tiek konstatēta saikne starp sākotnējo un pārņemšo juridisko personu. Iesniegtās atbildes liecina, ka parasti uzņēmumu pārejas gadījumos tiek ņemti vērā šādi kritēriji:

- 1) sākotnējās un pārņemšās juridiskās personas īpašumstrukturā;
- 2) vadības un galveno darbinieku pārcelšana no sākotnējās juridiskās personas uz pārņemšo;
- 3) finanšu un komercdarbības nepārtrauktība;
- 4) klientu un piegādātāju attiecību saglabāšana.

Šeit gan jāteic, ka arī Lietuvā ne Kriminālprocesa kodeksā, ne arī Kriminālkodeksā nav iestrādāta šāda iespēja vērsties pret jaundibinātām personām, tāpat kā Latvijā. ĢP ir izstrādātas vadlīnijas³²⁷ par rīcību šādās situācijā un novērtējamiem apstākļiem, kas konstatējami uzņēmuma pārejas gadījumā, lai novērtētu, vai pret jaundibināto personu uzsākt šo procesu, un piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekļus. Pēc autora domām, kopumā tas vērtējams pozitīvi, tomēr nerada apstākļus, lai veidotos vienvērtīga tiesu prakse, jo jebkādas vadlīnijas, kas

³²⁵ Černijs, A. 01.10.2024. Uzņēmuma pārejas konstatēšanas problemātika. *Jurista Vārds*, 40 (1358), 10–17.

³²⁶ EUROJUST Tiesiskās sadarbības tīkla kibernetizācijas (EJCN) Portugāles, Norvēģijas, Čehijas, Polijas, Kipras, Spānijas un Slovēnijas nacionālo kontaktpunktu laika posmā no 2025. gada 4. līdz 13. februārim veiktās aptaujas rezultāti par juridisko personu krimināltiesisko atbildību (nepublicēts materiāls).

³²⁷ Lietuvas Republikas Ģenerālprokuratūras ieteikumi juridiskās personas vainas pierādīšanai (nepublicēts materiāls).

izstrādātas iestādes iekšienē, ir saistošas tikai un vienīgi pašai iestādei, bet ne šajā gadījumā tiesām. Līdz ar to ar vadlīnijām ir iespējams nostiprināt tikai un vienīgi iestādes pozīciju, bet ne kopējo valsts pieeju un rīcību šādos gadījumos.

Izvērtējot tiesu praksi, konstatējams, ka procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu Latvijas Republikā šāda pieeja līdz šim nav mērķtiecīgi piemērota.

KPL 377. panta 5.¹ punkts³²⁸ nosaka, ka kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz, ja ir likvidēta juridiskā persona, pret kuru notiek process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai. KPL neparedz prasību procesa virzītājam izvērtēt, vai nav notikusi uzņēmuma pāreja un vai process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu nav turpināms pret citu juridisko personu, kas faktiski ir tiesību un saistību pārņēmēja.

Lietuvas ĢP vadlīnijās noteikts, ka juridiskās personas reorganizācija pati par sevi nenozīmē, ka jaunu juridisko personu nevar saukt pie krimināltiesiskās atbildības par reorganizētās juridiskās personas izdarītajām noziedzīgajām darbībām, un process ir jāizbeidz visos gadījumos. Par iespēju piemērot kriminālatbildību jālemj, izvērtējot visus attiecīgos apstākļus, kā arī izvērtējot, vai pēc reorganizācijas ir saglabājusies juridiskās personas bīstamība.

Lai pienācīgi atrisinātu jautājumu par juridiskās personas kriminālatbildību pēc tās reorganizācijas, ir jānosaka, vai:

- 1) juridiskās personas reorganizāciju nosaka centieni izvairīties no kriminālatbildības;
- 2) juridiskajā personā piedalās tās pašas personas, kas ieņēmušas vadošus amatus un izdarījušas noziedzīgas darbības juridiskās personas labā vai interesēs, un šo personu būtiskais ieguldījums pēc reorganizācijas izveidotajā juridiskajā personā (fizisko personu skaits, to pienākumi, reāla ietekme juridiskās personas stratēģijas veidošanā, līdzdalība juridiskās personas darbībā, lēmumu pieņemšana utt.);
- 3) juridiskā persona, kas nodibināta pēc reorganizācijas, ir pārņēmusi tās juridiskās personas mantu, kura izdarījusi noziedzīgo darbību, vai pastāv saikne starp izdarītajām noziedzīgajām darbībām un jaunās juridiskās personas veiktajām darbībām, vai ir konstatēta šo darbību nepārtrauktība (vai juridiskā persona, kas nodibināta pēc reorganizācijas, ir guvusi labumu no izdarītās noziedzīgās darbības, vai tai ir interese par šādu darbību vai tās rezultātiem, vai tā ir apstiprinājusi šo noziedzīgo darbību un cik nozīmīgs ir minēto darbību pārņemšanas un nepārtrauktības aspekts jaunreģistrētajā juridiskajā personā).

³²⁸ Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]

Tāpat no Lietuvas Republikas ĢP vadlīnijām izriet, ka, pamatojot jaunizveidotas juridiskās personas vainu, vienlīdz svarīgi ir izvērtēt, vai citas juridiskās personas, kas apvienojušās reorganizācijas laikā, zināja vai vismaz apzinājās, vai varēja zināt par fiziskās personas veiktajām noziedzīgajām darbībām juridiskās personas interesēs (labā), kriminālatbildību, kas apdraud juridisko personu, vai apvienotā juridiskā persona pieļāva juridiskās personas interesēs veiktās (veiktās) noziedzīgās darbības, atzina šo darbību noziedzīgos rezultātus utt. vai, gluži pretēji, tās nesaprata un nevarēja to saprast, nebija ieinteresētas šādā noziedzīgā darbībā un tās rezultātos.³²⁹

Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas jaunizveidotai juridiskajai personai KL noteiktie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi pret juridiskām personām ietver likvidāciju, mantas konfiskāciju, tiesību ierobežošanu, kā arī naudas piedziņu.³³⁰

Šo sankciju mērķis ir ne tikai sodīt uzņēmumu par prettiesiskām darbībām, bet arī novērst iespēju turpināt kaitīgo praksi vai apiet likumu caur jaunas juridiskās personas izveidi.

Tas tiek balstīts uz vairākiem kritērijiem, tostarp uzņēmuma vadības, darbinieku, biznesa partneru un klientu bāzes saglabāšanu, kā arī līdzīgas vai identiskas uzņēmējdarbības turpināšanu ar jauno juridisko formu.

ASV tiesību sistēmā šādu pieeju apstiprina “*de facto* turpinātības” princips, kas ir izmantots vairākās federālajās tiesās, tostarp lietā *United States v. Bestfoods* (524 U.S. 51, 1998). Augstākā tiesa šajā nolēmumā skaidroja, ka uzņēmums var tikt atzīts par atbildīgu par iepriekšējā subjekta saistībām, ja tas saglabā būtiskos operacionālos un ekonomiskos elementus.³³¹ Līdzīgas nostādnes ir piemērotas arī konkurences un korporatīvo tiesību jomā, kā norādīts ASV Tieslietu departamenta vadlīnijās par korporatīvo atbildību.³³² Pamatojoties uz analīzi par jaunizveidotu juridisko personu kā saistību pārņēmēju uzņēmuma pārejas kontekstā, var secināt, ka juridiskās personas reorganizācija un atbildība – uzņēmuma pāreja – neatbrīvo no atbildības, ja tiek konstatēta faktiskā ekonomiskā un operacionālā nepārtrauktība starp sākotnējo un jaunizveidoto juridisko personu. Tādēļ normatīvajos aktos un tiesu praksē arvien biežāk tiek piemēroti kontroles un pārmantojamības kritēriji. ASV tiesu praksē izmanto “*de facto* turpinātības” testu, līdz ar to tā piemēro principu, ka uzņēmuma reorganizācija nevar tikt izmantota kā veids, lai izvairītos no juridiskās atbildības.

³²⁹ Lietuvas Republikas Ģenerālprokuratūras ieteikumi juridiskās personas vainas pierādīšanai (nepublicēts materiāls).

³³⁰ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

³³¹ ASV Augstākās tiesas 1998. gada 8. jūnija spriedums lietā *United States v. Bestfoods* (524 U.S. 51, 1998). Pieejams: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/524/51/> [sk. 13.04.2025.]

³³² U.S. Department of Justice Criminal Division, 09.2024. Evaluation of Corporate Compliance [Korporatīvās atbildības novērtējums]. Pieejams: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download> [sk. 12.08.2025.]

Būtiskas atziņas paustas arī Lietuvas Augstākās tiesas 2016. gada 30. decembra spriedumā krimināllietā Nr. 2K-7-304-976/2016,³³³ ko izskatīja Lietuvas Augstākās tiesas Krimināllietu un civillietu apvienotā palāta, kurā tika izskatītas apsūdzības pret vairākiem fiziskiem un juridiskiem subjektiem, kuri organizēja un īstenoja apjomīgu krāpniecisku shēmu, kuras ietvaros, izmantojot dubulto grāmatvedību un neoficiālus finanšu resursus, notika izvairīšanās no nodokļu nomaksas, nepatiesi atspoguļota politiskās partijas finansiālā darbība un saņemti nelikumīgi valsts piešķirumi, izdarot attiecīgus secinājumus. Atbildīgās personas tika atzītas par vainīgām grāmatvedības dokumentu viltošanā un par izvairīšanos no nodokļiem lielā apmērā. Spriedumā tiesa analizēja arī juridiskas personas reorganizācijas ietekmi uz kriminālatbildību un konstatēja, ka reorganizācija pati par sevi nenovērš juridiskas personas atbildību par iepriekš izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Juridiskās personas reorganizācija neizslēdz kriminālatbildību – reorganizācijas fakts vien nav pietiekams pamats, lai juridiskā persona izvairītos no atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti pirms reorganizācijas pabeigšanas. Svarīgi ir izvērtēt, vai pēc reorganizācijas saglabājusies juridiskā nepārtrauktība un saistības.

Tomēr svarīgi ņemt vērā, ka saskaņā ar KPL 439. panta pirmo daļu process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai tiek uzsākts, ja kriminālprocesa gaitā noskaidrots, ka, visticamāk, ir pamats piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai. Juridiskās personas darbības izbeigšana jeb likvidēšana rada situāciju, ka zūd iespēja šai juridiskajai personai piemērot KL minētos juridiskajām personām piemērojamos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus.

Tāpat var rasties aktuāls jautājums, ko darīt, ka juridiskā persona, pret kuru uzsākts process, ir “čaulas uzņēmums”?! “Čaulas uzņēmumi” ir juridiskas personas, kurām nav reālas saimnieciskās darbības, darbinieku vai materiālu aktīvu, bet kuras tiek izmantotas juridiskiem vai finanšu mērķiem, tostarp nodokļu optimizācijai, aktīvu aizsardzībai un dažos gadījumos nelikumīgām darbībām, piemēram, naudas atmazgāšanai.³³⁴ Vēl viena būtiska pazīme “čaulas uzņēmumiem” ir, ka tie ir reģistrēti valstī, kurā nav nepieciešams sagatavot un iesniegt finanšu pārskatus par saimniecisko darbību. Lai gan “čaulas uzņēmumi” paši par sevi nav nelikumīgi, to izmantošana var radīt riskus finanšu noziegumu un nodokļu apiešanas jomā. Tādēļ gan Latvijā, gan ES ir noteikumi, kas regulē to darbību un ierobežo iespējamās nelikumīgās izmantošanas gadījumus. Latvijā “čaulas uzņēmumu” darbība ir stingri regulēta, it īpaši pēc

³³³ Lietuvas Augstākās tiesas Krimināllietu un civillietu apvienotās palātas 2016. gada 30. decembra spriedums krimināllietā Nr. 2K-7-304-976/2016. Pieejams: <https://www.infolex.lt/ta/66150#> [sk. 13.05.2025.]

³³⁴ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums. 30.07.2008. *Latvijas Vēstnesis*, 116. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/178987> [sk. 09.05.2025.]

2018.–2019. gada finanšu sektora reformām, kas tika veiktas, lai cīnītos pret naudas atmazgāšanu.

Bet ko darīt, ja procesa gaitā tiek noskaidrots, ka uzņēmums ir uzskatāms par “čaulas uzņēmumu”? Šādos gadījumos būtiski ir izvērtēt, cik lietderīgi un, no kriminālprocesuālās ekonomijas viedokļa, pamatoti ir turpināt procesu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, jo īpaši, ja kriminālprocesā nav uzlikts arests uzņēmuma mantai, tajā skaitā finanšu līdzekļiem, ar kuriem varētu realizēt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izpildi.

KCL 314.¹ pantā noteikta kārtība, kādā var izbeigt sabiedrības darbību. Proti, darbību var izbeigt, pamatojoties uz KR iestādes lēmumu, ja sabiedrības valdei ilgāk par trim mēnešiem nav pārstāvības tiesību un sabiedrība triju mēnešu laikā pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas nav novērsusi norādīto trūkumu un ja sabiedrība atbilstoši KCL 12. panta ceturtajai daļai nav sasniedzama tās juridiskajā adresē un divu mēnešu laikā pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas nav novērsusi norādīto trūkumu.

Otrs variants ir darbību izbeigt, pamatojoties uz nodokļu administrācijas lēmumu, ja sabiedrība viena mēneša laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas nav iesniegusi gada pārskatu un kopš pārkāpuma izdarīšanas ir pagājuši vismaz seši mēneši, sabiedrība viena mēneša laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas nav iesniegusi nodokļu likumos paredzētās deklarācijas par sešu mēnešu periodu, kā arī ja sabiedrības darbība ir apturēta, pamatojoties uz nodokļu administrācijas lēmumu, un sabiedrība triju mēnešu laikā pēc tās darbības apturēšanas nav novērsusi norādīto trūkumu. KCL 314.¹ panta trešajā daļā noteikts, ka KR iestādes vai nodokļu administrācijas lēmums par sabiedrības darbības izbeigšanu stājas spēkā viena mēneša laikā pēc tā paziņošanas sabiedrībai, ja lēmums nav likumā noteiktajā kārtībā apstrīdēts vai pārsūdzēts.³³⁵

Ievērojot visu iepriekš norādīto, lai nenoslogotu izmeklēšanas un tiesu varas iestāžu darbu ar “čaulas uzņēmumu” procesiem, ja pastāv KCL 314.¹ pantā minētais pamats uzņēmuma darbības izbeigšanai, jāvēršas rakstveidā UR jeb attiecīgi VID ar lūgumu izbeigt uzņēmuma darbību, līdz ar to arī procesu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskai personai varēs izbeigt un nebūs jātērē valsts resursi. Par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu efektivitāti var liecināt ne tikai piemēroto piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām skaits, bet arī efektīva tiesību normu piemērošana, kas cieši saistīta ar uzņēmuma faktisko darbību un arī procesuālu lietderību, kā arī iespējamā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas iespējamību.

³³⁵ Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Esošais tiesiskais regulējums Latvijā neparedz iespēju turpināt procesu pret jaundibinātu juridisko personu uzņēmuma pārejas gadījumā. KPL 377. panta 5.¹ punkts nosaka, ka juridiskās personas likvidācija ir pamats procesa izbeigšanai, neparedzot izvērtējumu, vai uzņēmuma aktīvi un būtiski darbības nodrošināšanas elementi nav pārgājuši citai personai ar mērķi izvairīties no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas.
- 2) Uzņēmuma pārejas koncepcija KCL ir iestrādāta galvenokārt civiltiesisko saistību nodrošināšanai, taču tā nav integrēta kriminālprocesuālajā mehānismā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai juridiskām personām.
- 3) Latvijas tiesu praksē uzņēmuma pāreja ir tikusi vērtēta civillietās un administratīvajās lietās, bet kriminālprocesā mērķtiecīga šī institūta izmantošana pret jaunizveidotām juridiskām personām nav konstatēta.
- 4) Lietuvas, Beļģijas un citu valstu pieredze apliecina, ka juridiskās atbildības nepārtrauktība ir iespējama, ja tiek pierādīta faktiskā ekonomiskā un operacionālā turpinātība starp sākotnējo un jaundibināto juridisko personu.
- 5) Kriminālprocesa lietderības princips ir īpaši svarīgs “čaulas uzņēmumu” gadījumā. Ja juridiskai personai vai uzņēmuma pārejas gadījumā jaundibinātai juridiskai personai nav aktīvu vai finanšu līdzekļu, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana var nebūt iespējama vai ekonomiski pamatota, līdz ar to šādās situācijās jāizvērtē alternatīva – uzņēmuma darbības izbeigšana, izmantojot KCL 314.¹ pantā nostiprinātos mehānismus.
- 6) KPL nepieciešams definēt uzņēmuma pārejas jēdzienu kriminālprocesuālajā kontekstā (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 9. punktā).
- 7) Nepieciešams izstrādāt vadlīnijas izmeklētājiem un prokuroriem, izskatot procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, kurās ietvert arī darbības algoritmu procesa norisē, jautājumus saistībā ar lēmumu pieņemšanu, fiziskās un juridiskās personas saistības konstatēšanu, pieņēmumu izvirzīšanu un to kritērijiem, pazīmēm, kas norāda uz uzņēmuma pāreju, rīcību, konstatējot “čaulas uzņēmuma” pazīmes, u. c.

3. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām kriminālprocesuālie aspekti un tiesvedības īpatnības

Nodaļā autors analizē procesuālos aspektus procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Nodaļā aplūkotas aresta uzlikšanas juridiskās personas mantai īpatnības, izvērtējot mantas aresta mērķus, piemērošanas problemātiku. Tāpat autors analizē juridiskās personas pārstāvja un aizstāvja procesuālo statusu, tiesības uz aizstāvību, nevainīguma prezumpcijas piemērošanu juridiskām personām, kā arī tiesības neliecināt pret sevi. Nodaļā īpaša uzmanība pievērsta tiesvedības īpatnībām procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, tostarp pierādīšanas problemātikai, procesa izdalīšanas iespējām un judikatūras atziņām par juridiskās personas saiknes ar noziedzīgo nodarījumu konstatēšanu. Noslēgumā autors analizē juridiskajām personām piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidus – likvidāciju, tiesību ierobežošanu, mantas konfiskāciju un naudas piedziņu, kā arī kritēriju piemērošanas problemātiskos aspektus praksē, īpaši izvērtējot samērīguma un juridiskās noteiktības jautājumus.

3.1. Aresta uzlikšanas juridiskās personas mantai īpatnības procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām

Mūsdienu sabiedrībā prevalējošā materiālo vērtību nozīme neapšaubāmi ietekmē noziedzības raksturu. Noziedzīgo nodarījumu galvenais mērķis mūsdienās lielākoties ir materiālo labumu iegūšana. Šādos apstākļos KPL 1. pantā noteiktā kriminālprocesa mērķa – krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma – panākšana vairumā krimināllietu nav iedomājama bez kriminālprocesuālo mantisko jautājumu efektīva risinājuma. Tāpēc svarīgi, lai kriminālprocesuālo mantisko jautājumu tiesiskā reglamentācija atbilstu mūsdienu prasībām un sekmētu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. 2017. gada 1. augustā stājās spēkā apjomīgie grozījumi KPL, ar kuriem citstarp ieviestas izmaiņas mantas aresta kriminālprocesuālajā regulējumā. Pieņemto grozījumu anotācijā ir norādīts, ka tie ir vēsti uz to, lai KPL “skaidri noteiktu, kādai mantai kriminālprocesa ietvaros ir jāuzlik vai var uzlikt arestu”. Ievērojot, ka kriminālprocesos aizvien biežāk tiek iesaistītas ne tikai fiziskās, bet arī juridiskās personas, ievērojami pieaug kriminālprocesu skaits, kuros kriminālprocesuālie mantiskie jautājumi tiek risināti ar juridiskās personas mantu, rakstā galvenokārt tiek pētīts aresta uzlikšanas mantai institūts attiecībā uz juridiskajām personām, taču vispārīgie secinājumi ir attiecināmi arī uz fiziskās personas mantas arestu.³³⁶

³³⁶ Autoru kolektīvs. 2018. *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 246–247.

KPL normas šobrīd paredz, ka juridiskajai personai iespējams piemērot preventīvu mantisku piespiedu līdzekli, proti, aresta uzlikšanu mantai. Procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai saskaņā ar KPL 361. panta otro daļu arestu mantai var uzlikt, lai nodrošinātu mantisko jautājumu iespējamo risinājumu, kā arī likvidāciju, naudas piedziņu vai mantas konfiskāciju. Tādējādi jāatzīst, ka ar šo piespiedu līdzekli ir aptverti faktiski visi veidi, izņemot tiesību ierobežošanu. Pilnībā pievienojoties kritikai, kas izteikta juridiskās personas mantas aresta tiesiskās reglamentācijas sakarā, atzīstams, ka, KPL normas pilnveidojot, tieši šis institūts varētu kļūt par visbiežāk piemērojamo un efektīvāko preventīvo piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridisko personu procesos.³³⁷

Tā atbilstoša piemērošana izslēgtu nepieciešamību pēc kādiem īpašiem drošības līdzekļiem tieši juridiskajai personai. Tajā pašā laikā atzīstams, ka tikai aresta uzlikšana mantai varētu nebūt pietiekami efektīva visās iespējamās situācijās, kad preventīvi nepieciešams nodrošināt aizstāvības tiesības baudošās juridiskās personas atbilstošu “uzvedību”. Domājams, lai iekļautu pašu iespēju piemērot drošības līdzekļus juridiskai personai, plašas izmaiņas KPL nebūtu nepieciešamas, drīzāk nepieciešami precizējoši papildinājumi un terminoloģiski saskaņojumi.

No KPL 361. panta pirmās daļas izriet, ka aresta uzlikšanu mantai īsteno šādu iespējamo mērķu nodrošināšanai:

- 1) procesuālo izdevumu piedziņa;
- 2) cietušajam nodarītā kaitējuma kompensācijas piedziņa;
- 3) iespējamās noziedzīgi iegūtās mantas atdošana pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam;
- 4) iespējamās noziedzīgi iegūtās mantas, līdzekļu, ko persona guvusi, realizējot šādu mantu, noziedzīgi iegūtās mantas izmantošanas rezultātā gūto augļu vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītās mantas konfiskācija;
- 5) iespējamās mantas konfiskācija kā papildsods;
- 6) iespējamās mantas īpašās konfiskācijas aizstāšana (KL noteiktajos gadījumos);
- 7) tādas mantas, kuras izcelsme ir noziedzīga nodarījuma atklāšanai izmantoti valsts līdzekļi, piedziņa.

Mantas aresta iespējamais mērķis – procesuālo izdevumu piedziņa – ir saistīts ar tādiem kriminālprocesuāliem izdevumiem kā, piemēram, summas, kas izlietas lietisko pierādījumu glabāšanai, pārsūtīšanai, realizācijai un iznīcināšanai, summas, kas izlietas ekspertīzes izdarīšanai, summas, kas izlietas mantas aizsardzībai u.tml. (iespējamie kriminālprocesuālie

³³⁷ Strada-Rozenberga, K., Meikališa, Ā. 2015. *Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Raksti 2010–2015*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 648.

izdevumi ir uzskaitīti KPL 367. panta pirmajā daļā). Pēc vispārējā principa procesuālos izdevumus ar tiesas nolēmumu piedzen no notiesātajiem, tas ir, personām, kuras ir atzītas par vainīgām konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. No KPL 368. panta pirmās daļas otrā teikuma izriet, ka procesuālo izdevumu atlīdzināšanas pienākums gulstas arī uz nepilngadīga notiesātā vecākiem vai aizbildņiem. KPL nav paredzēts, ka pienākumu atlīdzināt procesuālos izdevumus varētu uzlikt kriminālprocesā iesaistītajai juridiskajai personai. Ievērojot minēto, analizētais mantas aresta mērķis uz juridiskajām personām neattiecas.

Mantas aresta iespējamais mērķis – cietušajam nodarītā kaitējuma kompensācijas piedziņa – ir saistīts ar vienu no kriminālprocesa pamatprincipiem, kas noteikts KPL 22. pantā, proti, tiesībām uz kompensāciju par radīto kaitējumu. Saskaņā ar minēto pamatprincipu personai, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, ņemot vērā tās morālo aizskārumu, fiziskās ciešanas un mantisko zaudējumu, tiek garantētas procesuālās iespējas morālās un materiālās kompensācijas pieprasīšanai un saņemšanai. KPL 353. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka pienākumu samaksāt kompensāciju tiesa var uzlikt:

- 1) pilngadīgam apsūdzētajam, kas atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā;
- 2) nepilngadīgajam, kas atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, – subsidiāri ar vecākiem vai personām, kuras viņus aizstāj, izņemot gadījumus, kad tas ir šo personu amata pienākums;
- 3) personai, kurai noteikts medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis vai kura nodota radnieku vai citu personu gādībā;
- 4) juridiskajai personai, kurai piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis.

Ievērojot minēto, ir pieļaujama aresta uzlikšana, lai nodrošinātu cietušajam nodarītā kaitējuma kompensācijas piedziņu tādas juridiskās personas mantai, pret kuru KPL 39. nodaļas kārtībā ir uzsākts process piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai. Cits mantas aresta iespējamais mērķis – rīcības nodrošināšana ar noziedzīgi iegūtu mantu – ir saistīts ar kriminālprocesuālajās tiesībās vispāratzīto principu, ka noziedzīgu nodarījumu izdarījušā persona nedrīkst baudīt mantiskos labumus, kas gūti noziedzīga nodarījuma rezultātā. Juridiskajā literatūrā šajā sakarā pamatoti norādīts, ka personai būtu jāatņem tas, ko tā ieguvusi nelikumīgi vai izmantojot nelikumīgi iegūto, tāad netaisnīgi. Tāpat viedoklis, ka šādi tiek atņemts ekonomiskais pamats noziedzības attīstībai. Līdz ar to manta, kas “personas īpašumā vai valdījumā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rezultātā”, saskaņā ar KL 70.¹¹ panta pirmo daļu ir atzīstama par noziedzīgi iegūtu.³³⁸

Pastāv divi rīcības modeļi ar mantu, kas ir atzīta par noziedzīgi iegūtu:

³³⁸ Autoru kolektīvs. 2018. *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 251–253.

- 1) tā ir atdodama pēc piederības mantas īpašniekam vai likumīgajam valdītājam (KPL 357. pants);
- 2) to ar tiesas lēmumu konfiscē, bet iegūtos naudas līdzekļus ieskaita valsts budžetā (KPL 358. pants).

Jāņem vērā, ka konfiskācijai ne vienmēr tiek pakļauta tieši tā manta, kas nonākusi personas īpašumā vai valdījumā noziedzīga nodarījuma rezultātā. Noziedzīgi iegūtas mantas vai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas priekšmeta, vai ar noziedzīgu nodarījumu saistītas mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā pašlaik tiek definēta kā “mantas īpašā konfiskācija”, un tās piemērošanas materiāltiesiskie pamati ir reglamentēti KL VIII² nodaļā. Šajā nodaļā ietvertais KL 70.¹⁴ pants paredz konfiscējamās mantas aizstāšanu ar tās vērtību vai citu mantu. Turklāt KPL 360. panta pirmā daļa nosaka, ka gadījumā, ja noziedzīgi iegūta manta atrasta pie trešās personas, tā atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam. Ņemot vērā minēto, jāatzīst, ka ir pieļaujama aresta uzlikšana juridiskās personas mantai, lai nodrošinātu rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu, turklāt pat tādas juridiskās personas mantai, pret kuru nav uzsākts process piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai (šajā gadījumā juridiskā persona tiks uzskatīta par kriminālprocesā aizskarto mantas īpašnieku KPL 111.¹ panta pirmās daļas izpratnē). Mantas aresta mērķis – iespējamās mantas konfiskācija kā papildsods – rod pamatu KL 42. pantā, kurā noteikts, ka “mantas konfiskācija ir notiesātā īpašumā esošās mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā. Mantas konfiskāciju var noteikt kā papildsodu. Var konfiscēt arī notiesātā īpašumā esošu mantu, ko tas nodevis citai fiziskajai vai juridiskajai personai”. Savukārt minētā panta otrā daļa nosaka: “Mantas konfiskāciju var noteikt tikai šā likuma sevišķajā daļā paredzētajos gadījumos.”³³⁹

Savukārt no KPL 361. panta otrās daļas izriet, ka aresta uzlikšanai mantai ir šādi iespējamie mērķi:

- 1) mantisko jautājumu risinājuma kriminālprocesā nodrošināšana procesos par piespiedu līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai un par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu;
- 2) iespējamās likvidācijas, naudas piedziņas vai mantas konfiskācijas nodrošināšana procesos par piespiedu līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai.

Attiecībā uz pirmo no KPL 361. panta otrās daļas izrietošo mantas aresta iespējamo mērķi jānorāda, ka KPL nav atsevišķas normas, kurā būtu dota kriminālprocesuālo mantisko jautājumu definīcija vai uzskaitījums. Taču, sistēmiski iztulkojot KPL, jāsecina, ka pastāv trīs

³³⁹ Autoru kolektīvs. 2018. *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 251–253.

No KPL 361. panta otrās daļas izrietošais mantas aresta kriminālprocesuālie mantiskie jautājumi:

- 1) ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana (KPL 26. nodaļa);
- 2) rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu (KPL 27. nodaļa);
- 3) procesuālie izdevumi un to atlīdzināšana (KPL 29. nodaļa).

mērķis – iespējamās likvidācijas, naudas piedziņas vai mantas konfiskācijas nodrošināšana – ir nesaraujami saistīts ar KL VIII¹ nodaļā paredzētajiem juridiskajām personām piemērojamajiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem.

Pēc savas tiesiskās dabas juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļi ir līdzīgi kriminālsodiem, kas ir piemērojami fiziskajām personām. KL 70.¹ pants nosaka, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot juridiskajai personai, ja noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis:

- 1) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;
- 2) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;
- 3) īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.

Likvidācijas, mantas konfiskācijas un naudas piedziņas saturs ir reglamentēts attiecīgi KL 70.³, 70.⁵ un 70.⁶ pantā. Likvidācija ir juridiskās personas darbības piespiedu izbeigšana. Juridiskā persona ir likvidējama tikai tajos gadījumos, ja tā ir īpaši izveidota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai vai ja ir izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums. Mantas konfiskācija ir juridiskās personas īpašumā esošās mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā (parasti tiek konfiscēta juridiskās personas likumīgi iegūta manta). Naudas piedziņa ir naudas summa, ko tiesa vai prokurors uzliek samaksāt valsts labā 30 dienu laikā. Naudas piedziņa atbilstoši noziedzīgā nodarījuma smagumam un juridiskās personas mantiskajam stāvoklim nosakāma desmit līdz simt tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā nolēmuma taisīšanas brīdī, norādot nolēmumā šīs naudas piedziņas summu Latvijas Republikas naudas vienībās.

Arestu var uzlikt tās personas mantai, kuras īpašumā vai valdījumā esošā manta var tikt izmantota, lai izpildītu ar piemērojamo mantas arestu nodrošināmo mērķi. Piemēram, arests var tikt uzlikts apsūdzētā mantai, lai notiesājoša sprieduma gadījumā varētu izpildīt mantas aresta mērķi – procesuālo izdevumu piedziņu, jo KPL 368. panta pirmā daļa paredz nosacījumu, ka “procesuālos izdevumus ar tiesas nolēmumu piedzen no notiesātajiem [..]”.

Brīdī, kad mantai tiek uzlikts arests, ir jābūt skaidrībai par to, kādā veidā un uz kādas normas pamata konkrētās personas arestējamā manta var kalpot nodrošināmā mērķa izpildei.

Nav uzskatāmas par pareizām praksē sastopamās situācijas, kad arests tiek uzlikts, piemēram, liecinieka ("potenciālā aizdomās turētā") mantai, lai nodrošinātu kāda mantiskā jautājuma risinājumu kriminālprocesā, vai juridiskajai personai, pret kuru nav uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu, lai nodrošinātu juridiskajai personai piemērojamā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa izpildi.³⁴⁰

Kopumā mantas aresta kontekstā, jo īpaši ņemot vērā iepriekš minēto, ka arestu var uzlikt arī tādas juridiskās personas mantai, pret kuru nav uzsākts process piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, ir pamats pievērsties arī labticīga ieguvēja aizsardzības jautājumam.

Ar labticīga ieguvēja aizsardzības jēdzienu Latvijas tiesībās saprot normu un principu kopumu, kas aizsargā trešo personu, kura, paļaujoties uz tiesisko kārtību un publisko reģistru ticamību, godprātīgi ieguvusi mantu vai tiesības, nezinot par iepriekšējām prettiesiskām darbībām vai citu personu pretenzijām. Šī aizsardzība kalpo mantiskās apgrozības drošībai un juridiskajai paļāvībai, īpaši zemesgrāmatu sistēmā, tomēr tā nav absolūta, ja tiesiskās attiecības sakņojas noziedzīgā nodarījumā. Likumdevējs var paredzēt izņēmumus, kuros cietušā vai sabiedrības interešu aizsardzība prevalē pār labticīgā ieguvēja mantiskajām tiesībām.³⁴¹

Latvijas konstitucionālajā līmenī atslēgas nozīme ir Satversmes tiesas spriedumam lietā Nr. 2016-07-01,³⁴² kur tiesa caurskatīja KPL normas procesam par noziedzīgi iegūtu mantu atbilstību Satversmei. Spriedumā Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētās normas, kuras ļauj atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu un to atdot cietušajam (vai izņemt no civilapgrozības), ierobežo labticīgā ieguvēja īpašuma tiesības, taču šie ierobežojumi ir leģitīmi un samērīgi, ja mantas izcelsme ir noziedzīga un mērķis ir aizsargāt cietušā tiesības, tiesisko kārtību un sabiedrības intereses. Tiesa uzsvēra, ka publiskās ticamības princips (piemēram, zemesgrāmatu ierakstu ticamība) pats par sevi nepadara neaizskaramu tādu labticīga ieguvēja stāvokli, kur manta zemesgrāmatā ir nonākusi caur krāpšanu vai citu noziedzīgu rīcību, sabiedrībai nav jāpaļaujas uz reģistra ierakstu, kura pamatā ir noziedzīgs nodarījums. Līdz ar to likumdevēja izvēlētais risinājums dot prioritāti cietušā tiesību atjaunošanai un noziedzīgi iegūtas mantas izņemšanai no aprites var būt konstitucionāli pieļaujams, ja vien tiek nodrošināti efektīvi aizsardzības mehānismi labticīgajam ieguvējam.³⁴³

³⁴⁰ Autoru kolektīvs. 2018. *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 255–257.

³⁴¹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/05/2016-07-01_Spriedums.pdf [sk. 11.10.2025.]

³⁴² *Ibid.*

³⁴³ Helmane, I. 25.02.2021. Meklē veidus, kā efektīvāk aizsargāt labticīgā ieguvēja tiesības. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/325254-mekle-veidus-ka-efektivak-aizsargat-labticiga-ieguveja-tiesibas-2021> [sk. 11.10.2025.]

Arī Tiesībsargs vairākkārt ir vērsis uzmanību uz labticīgā ieguvēja aizsardzības praktiskajiem izaicinājumiem, īpaši kriminālprocesuālajā kontekstā. Viņa vēstulēs un skaidrojumos Saeimas Juridiskajai komisijai uzsvērts, ka paralēli noziedzīgi iegūtas mantas izņemšanai no aprites un cietušā interešu aizsardzībai jānodrošina arī efektīvi kompensācijas mehānismi labticīgajiem ieguvējiem un valsts nodrošinātas kompensācijas risinājumi noteiktos gadījumos, pretējā gadījumā pastāv nesamērīga pamattiesību ierobežojuma risks.³⁴⁴

Periodikā atrodami arī viedokļi, ka jebkura noziedzīga manta ar laiku nonāk pie labticīga ieguvēja – pie tā, kas nezina, nevarēja zināt un kam nevajadzēja zināt par mantas noziedzīgo izcelsmi. Mantas noziedzīga izcelsme neturpinās mūžīgi, bet izbeidzas ar tās labticīgu iegūšanu. Tas nozīmē, ka ar labticīgu iegūšanu tiek pārtraukts mantas “noziedzīga valdījuma” periods. Kāda ir šī “noziedzīgā valdījuma” perioda pārtraukšanas praktiskā nozīme? Pirmkārt, šo mantu no labticīga ieguvēja valsts nedrīkst konfiscēt, tā var tikt atdota tikai sākotnējam īpašniekam jeb cietušajam. Otrkārt, ja mantas sākotnējais īpašnieks nevar tikt noskaidrots, tā paliek labticīgā ieguvēja īpašumā. Faktiski var teikt, ka valsts pilnvaras konfiscēt noziedzīgu mantu ir ierobežotas laikā – no brīža, kad tiek izdarīts mantisks noziedzīgs nodarījums, līdz brīdim, kad šī manta nonāk pie labticīga ieguvēja. Pārējā laikā šī manta atrodas likumīgā (nenoziedzīgā) civiltiesiskā apgrozībā un jautājums par tās piederību izšķirams pēc civiltiesību normām.³⁴⁵

Kopumā var secināt, ka Latvijas tiesiskā regulējuma un Satversmes tiesas kopsaucējs ir šāds:

- 1) labticīga ieguvēja aizsardzība ir atzīta un nepieciešama mantiskās aprites un paļāvības stabilitātei;
- 2) tā tomēr piekāpjas gadījumos, kad izcelsmes prettiesiskums ir noziedzīgs un sabiedrības un cietušā tiesību aizsardzība prasa mantu atdot vai izņemt no civilapgrozības.

Nolūkā nodrošināt samērīgumu un labticīgā ieguvēja interešu aizsardzību, Saeima 2021. gada 4. martā pieņēma grozījumus KPL,³⁴⁶ papildinot 360. pantu ar 2.¹ daļu. Tagad, ja noziedzīgi iegūta manta ir nekustamais īpašums, kas ir piekritīgs valstij, to atstāj trešās personas īpašumā, ja tā ir šīs mantas labticīga ieguvēja un tās īpašuma tiesības ir nostiprinātas publiskā reģistrā. No noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas valsts labā piedzen šīs mantas vērtību Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Grozījumi stājās spēkā 2021. gada 6. martā.

³⁴⁴ Latvijas Republikas Tiesībsarga 2021. gada 22. februāra vēstule Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijai. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/par_labticiga_mantas_ieguveja_tiesibu_aizsardzibu_1_1614008754.pdf [sk. 11.10.2025.]

³⁴⁵ Reinfelds, V. 2020. Labticīga īpašnieka tiesību uz īpašumu aizsardzība mantas īpašās konfiskācijas procesā. *Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 487–494. Pieejams: <https://doi.org/10.22364/juzk.78.51> [sk. 11.10.2025.]

³⁴⁶ Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]

Ko tas nozīmē praksē? Ja persona ir labticīgs nekustamā īpašuma ieguvējs un īpašums ir reģistrēts zemesgrāmatā, bet vēlāk izrādās, ka tas agrāk ticis izkrāpts, īpašums paliek labticīga ieguvēja īpašumā, bet valsts piedzen tā vērtību no vainīgās personas.³⁴⁷

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Mantas arests juridiskai personai procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu ir viens no nozīmīgākajiem instrumentiem, kas ļauj nodrošināt kriminālprocesa mērķu sasniegšanu, tostarp kaitējuma kompensāciju, noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskāciju un piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izpildi.
- 2) Arests juridiskās personas mantai var būt pietiekami efektīvs, lai novērstu juridiskās personas turpmāku nelikumīgu rīcību vai mantas atsavināšanu, lai izvairītos no piespiedu ietekmēšanas līdzekļa īstenošanas.
- 3) KPL regulējums (368. pants) par procesuālo izdevumu piedziņu neparedz to atlīdzināšanu vai piedziņu no juridiskām personām, kas ir subjekts procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Šī nepilnība tiesiskajā regulējumā rada situāciju, ka procesuālie izdevumi no juridiskām personām procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu netiek piedzīti (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 12. punktā).
- 4) Pašreizējais krimināltiesiskais regulējums neparedz īpašus mehānismus, kā mantas arests varētu nodrošināt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izpildi gadījumos, kad juridiskā persona tiek pārveidota, reorganizēta vai tās aktīvi pāriet citai juridiskai personai – uzņēmuma pārejas gadījumos (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 11. punktā).

3.2. Juridiskās personas pārstāvis, aizstāvis, tiesības aizstāvību un sevi neapsūdzēt procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām

Latvijas Republikas Satversmes 92. pants nosaka, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību.³⁴⁸

KPL 19. panta pirmā daļa paredz, ka neviena persona netiek uzskatīta par vainīgu, kamēr tās vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā netiek konstatēta šajā likumā noteiktajā kārtībā.

³⁴⁷ Helmane, I. 25.02.2021. Meklē veidus, kā efektīvāk aizsargāt labticīgā ieguvēja tiesības. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/325254-mekle-veidus-ka-efektivak-aizsargat-labticiga-ieguveja-tiesibas-2021> [sk. 11.10.2025.]

³⁴⁸ Latvijas Republikas Satversme. 01.07.1993. *Latvijas Vēstnesis*, 43. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980> [sk. 03.04.2025.]

Nevainīguma prezumpcija attiecas uz visām personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tai skaitā arī uz juridisku personu, ja pret to uzsākts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu.³⁴⁹

Tāpat Latvijas tiesību doktrīnā jau nostiprināts, ka arī uz juridiskām personām attiecas fiziskai personai piemītoši nevainīguma prezumpcijas elementi, proti:

- 1) persona tiek uzskatīta par nevainīgu, kamēr tās vaina nav pierādīta likumā noteiktā kārtībā;
- 2) publiskām iestādēm un to pārstāvjiem ir jāatturas no tādiem paziņojumiem vai rīcības, kas var radīt priekšstatu par personas vainīgumu, pirms tas konstatēts likumā noteiktā kārtībā, un personas publisko tēlu;
- 3) personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums (pierādīšanas pienākums attiecas uz apsūdzību);
- 4) visas šaubas tulkojamas par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.³⁵⁰

Norādītajā regulējumā ir skaidri izteiktas tiesības uz aizstāvību. Šīs tiesības tiek uzskatītas par demokrātiskas tiesiskas valsts elementāru standartu un kriminālprocesa pamatprincipu. Tām ir ārkārtīgi svarīga konstitucionāla nozīme, jo tās nosaka valsts modeli, kurā katram subjektam no brīža, kad pret viņu tiek uzsākts kriminālprocess, līdz galīgā sprieduma pasludināšanai ir tiesības aizstāvēt savas intereses. Katrā gadījumā šīm tiesībām jābūt reālām un efektīvām, nevis abstraktām un iluzorām. Jo īpaši tās izpaužas kā iespēja sniegt paskaidrojumus, izklāstīt savu nostāju un veikt citas darbības, lai pretdarbotos apsūdzības apgalvojumiem. Tādējādi tiesības uz aizstāvību var definēt kā tiesību kopumu, kas kalpo apsūdzētā tiesību aizsardzībai. To darot, tradicionāli tiek nošķirts šo tiesību materiālais aspekts (apsūdzētā tiesības personiski aizstāvēt savas intereses tiesas procesā) un formālais aspekts (apsūdzētā tiesības saņemt aizstāvja palīdzību). Tādējādi konstitucionālās tiesības uz aizstāvību tiek saprastas plaši. Satversmē noteiktās tiesības uz aizstāvību ir pieejamas ikvienam, pret kuru tiek veikts kriminālprocess. Tas nozīmē, ka šo tiesību subjektīvais tvērums attiecas ne tikai uz noziedzīga nodarījuma izdarītāju, bet arī uz jebkuru subjektu, pret kuru ir uzsākts kriminālprocess. Tā var būt gan fiziska persona, gan kolektīvs subjekts – juridiska persona.

Nenoliedzami juridiskās personas nevar funkcionēt bez fiziskas personas iesaistes, tajā skatā īstenojot arī juridiskās personas tiesības procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu

³⁴⁹ *Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniska monogrāfija prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskā redakcijā.* 2019. Latvijas Vēstnesis, Rīga, 89.

³⁵⁰ Strada-Rozenberga, K. 2018. *Juridisko personu nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 50–53.

piemērošanu juridiskām personām. Tomēr kas tad var būt juridisko personu pārstāvji šajā procesā?!

Procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām juridiskā persona īsteno tiesības uz aizstāvību ar pārstāvja palīdzību. Attiecīgi pārstāvji var būt fiziskas personas saskaņā ar pilnvarām, kas noteiktas juridiskās personas darbību regulējošajos dokumentos, proti, parasti juridisko personu valdes locekļi, kā arī uz īpaši šim nolūkam izdotas pilnvaras pamata praksē pilnvaroti parasti tiek zvērināti advokāti vai kādi citi jomas speciālisti, kas apņēmušies pārstāvēt juridisko personu. Šeit jāņem vērā, ka juridiskā personā var būt vairākas personas, kas var pārstāvēt to juridiskās personas darbību reglamentējošajos dokumentos noteiktajā kārtībā, tas ir vairāki, piemēram, valdes locekļi, līdz ar to arī šādā gadījumā, lai gan KPL to nepieprasa, ir nepieciešams lūgt iesniegt pilnvaru, jo pārstāvis procesā var būt tikai viens, līdz ar to pašai juridiskajai personai ir jāizvērtē, kurš tas būs, savukārt tālāk jau procesa virzītājam jāpieņem lēmums par atzīšanu par pārstāvi.

Attiecībā par tiesībām norādāms, ka juridiskajai personai piemīt tiesības uz aizstāvību, kas noteiktas KPL 60.² pantā, savukārt īpaši juridiskās personas pārstāvja tiesības uzskaitītas KPL 94. pantā. Vienlaikus norādāms, ka pārstāvja nepiedalīšanās procesā nav šķērslis procesa turpināšanai, līdz ar to juridiskā persona pati var izvēlēties, vai vēlas piedalīties pirmstiesas procesā, tomēr iztiesāšanas laikā gan ir nepieciešams pieaicināt aizstāvi, ja pārstāvis nevēlas piedalīties procesā.

Apskatot juridiskās personas pārstāvja tiesības, secināms, ka juridiskās personas pārstāvim ir tiesības klusēt, sniegt liecību vai pat atteikties liecināt, līdzīgi fiziskai personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Tiesības neliacināt pret sevi un saviem tuviniekiem ir ikvienai procesā liecinošai personai, turklāt saskaņā ar KPL 60.² panta pirmās daļas 8. punktu juridiskajai personai, kurai arī ir tiesības uz aizstāvību, ir tiesības klusēt, sniegt liecību vai atteikties liecināt. Vēl pieminams, ka KPL 94. panta 12. punktā ir noteiktas juridiskās personas pārstāvja tiesības liecināt vai atteikties sniegt liecību, savukārt KPL 94. panta 11. punktā noteikts, ka juridiskās personas pārstāvim ir tiesības mutvārdos vai rakstveidā paust savu attieksmi pret izteikto pieņēmumu. Šeit jāņem vērā, ka pārstāvis pratināms, ievērojot liecinieka pratināšanas noteikumus, taču šī persona saskaņā ar KPL 151. panta trešajā daļā noteikto nezaudē pārstāvja statusu.

Attiecībā par pārstāvja pratināšanu autors vēlas vērst uzmanību uz to, ka pirms pratināšanas pārstāvim ne tikai jāizskaidro viņa tiesības un pienākumi, bet arī jābrīdina par atbildību par atteikšanos liecināt vai apzināti nepatiesas liecības došanu, tāpat kā liecinieku, kā to paredz KPL 151. panta pirmā daļa kopsakarā ar šā panta trešo daļu. Tajā pašā laikā šeit svarīgi ir pieminēt, ja juridiskā persona izmanto tiesības klusēt, nav pamata pratināt juridiskās

personas pārstāvi, jo šim pārstāvim ir nevis pienākums sniegt savu attieksmi pret izteikto pieņēmumu, bet tās ir viņa tiesības, kā to paredz KPL 94. panta pirmās daļas 12. punkts.

Ja juridiskās personas pārstāvis mutvārdos pauž savu attieksmi, tad šis pārstāvis jāpratina, ievērojot KPL 151. panta pirmajā daļā minētos pratināšanas noteikumus, tai skaitā jābrīdina pārstāvis par KL 300. pantā paredzēto atbildību par apzināti nepatiesu liecību sniegšanu, bet šī persona nekļūst par liecinieku, tā saglabā juridiskās personas pārstāvja statusu.

Attiecībā par juridiskās personas aizstāvi norādāms, ka KPL 83. panta trešajā daļā noteikts, ka iztiesāšanas laikā aizstāvja piedalīšanās ir obligāta, ja iztiesāšana notiek atsevišķā lietvedībā izdalītā procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai un iztiesāšanā nepiedalās juridiskās personas pārstāvis.

Tāpat arī KPL 547.¹ panta otrajā daļā noteikts, ka gadījumos, kad juridiskajai personai nav pārstāvja vai pārstāvja ierašanos tiesā nav iespējams nodrošināt, iztiesāšana var notikt bez juridiskās personas pārstāvja tikai tad, ja tiesas sēdē piedalās aizstāvis.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Nevainīguma prezumpcijas piemērošana juridiskām personām ir nostiprināta gan Satversmē, gan KPL, un tiesību doktrīnā to interpretē tā, ka tā attiecas arī uz juridiskām personām, pret kurām tiek veikts process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu. Tomēr likuma normas par šīs prezumpcijas saturu attiecībā uz juridiskām personām ir fragmentāras un netiek skaidri sistematizētas, kā, piemēram, tiesības uz pēdējo vārdu ir tikai fiziskai personai.
- 2) Tiesības uz aizstāvību juridiskām personām faktiski īsteno to pārstāvji, kuri parasti ir valdes locekļi jeb pilnvarotās personas – zvērināti advokāti, taču praksē nav vienota mehānisma, kā nodrošināt, lai juridiskā persona laikus izraudzītos pārstāvi un lai tiesvedībā tiktu novērstas situācijas, kad pārstāvības jautājumi varētu tikt apstrīdēti un kavēt procesa norisi.
- 3) KPL normas paredz gan juridiskās personas, gan tās pārstāvja tiesības klusēt, sniegt vai atteikties sniegt liecības, tomēr pratināšanas regulējums rada risku, ka, neievērojot juridiskās personas izvēli klusēt, tiktu pārkāpta nevainīguma prezumpcija un tiesības neliecināt pret sevi.
- 4) Pratināšanas noteikumi pārstāvjiem ir pretrunīgi interpretējami, jo pārstāvis saglabā savu statusu pat tad, kad sniedz liecības, taču viņam vienlaikus tiek piemēroti liecinieka pratināšanas noteikumi, tajā skaitā brīdinājums par atbildību par nepatiesām liecībām. Šī hibrīdpozīcija var radīt neskaidrības ar procesuālo statusu.
- 5) Aizstāvja piedalīšanās ir obligāta tikai noteiktos iztiesāšanas gadījumos, bet pirmstiesas procesā juridiskā persona var nepiedalīties vispār, kas rada risku, ka

aizstāvības tiesības paliek formālas, nevis reālas un efektīvas (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 14. punktā).

3.3. Tiesvedības īpatnības un problemātika procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām

Latvijas kriminālprocesuālajā sistēmā procesi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām ieņem atsevišķu un specifisku lomu, lai gan tiesvedība tiek īstenota, pamatojoties uz vispārīgajiem tiesvedības noteikumiem, šie procesi ir regulēti ar īpašām normām, kas nostiprinātas KPL 51. nodaļā.³⁵¹ Šīs īpatnības izriet no juridisko personu krimināltiesiskās atbildības rakstura un nepieciešamības pielāgot procesu gan pierādījumu vērtēšanas, gan piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izvēles aspekta un mērķa.

Saskaņā ar KPL 8.–10. sadaļu tiesvedība par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām tiek īstenota trijās instancēs – pirmās instances, apelācijas un kasācijas kārtībā, ievērojot vispārīgos procesuālos noteikumus, tomēr būtiskas īpatnības paredz KPL 51. nodaļa, īpaši 548. panta, kas nosaka tiesas pienākumus šādos procesos.

Tiesvedības gaitā atbilstoši KPL 548. panta pirmajai daļai un 440. pantam tiesai ir jāizlemj, vai ir noticis noziedzīgs nodarījums, vai ir noskaidroti noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi, kāds ir fiziskās personas, ja tāda zināma, statuss juridiskās personas institūcijās, kāda ir juridiskās personas faktiskā rīcība, kāds ir juridiskās personas veikto darbību raksturs un radušās sekas, kādi ir juridiskās personas veiktie pasākumi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kāds ir juridiskās personas lielums, nodarbošanās veids un finansiālais stāvoklis, vai noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, kāds piespiedu ietekmēšanas līdzeklis piemērojams.

Arī Augstākās tiesas Krimināllietu departaments 2016. gada 14. jūnija lēmumā lietā Nr. 15830604408, SKK-6/2016 īpaši vērsis uzmanību: ja, piemērojot piespiedu ietekmēšanas līdzekli juridiskai personai, tiesa nolēmumā neizlemj un nepamato juridiskās personas ieinteresētību katra atsevišķa noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tad nav ievēroti KPL 440. un 548. panta nosacījumi.³⁵²

Tāpat Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2024. gada 10. oktobra lēmumā lietā Nr. SKK-54/2024 norāda, lai juridiskajai personai piemērotu piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ir jākonstatē divu veidu apstākļi – apstākļi, kas raksturo juridiskās

³⁵¹ Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]

³⁵² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 14. jūnija lēmums lietā Nr. 15830604408, SKK-6/2016. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii-1-no-dala-juridiskajam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 14.08.2025.]

personas saistību ar noziedzīgo nodarījumu, un apstākļi, kas raksturo noziedzīgo nodarījumu izdarījušās fiziskās personas tiesisko saikni ar juridisko personu, proti, tā ir fiziskā persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis. Ja nav juridiskās personas saiknes ar noziedzīgu nodarījumu vai ar noziedzīgo nodarījumu izdarījušo fizisko personu, piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai juridiskajai personai nav pamata.³⁵³

Papildus Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2025. gada 17. aprīļa lēmumā norāda, ka pret juridisko personu procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu izteiktā pieņemuma saturā jāiekļauj noteikti pamatelementi un tie neaprobežojas tikai ar fiziskai personai celtās apsūdzības būtību,³⁵⁴ līdz ar to procesa virzītājiem rūpīgi jāievēro KPL 439.¹ panta pirmajā daļā noteiktais un lēmumā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanas procesa uzsākšanu jānorāda gan noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļi, gan noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija, gan pamatojums pieņemumam, ka izmeklējamais noziedzīgais nodarījums, visticamāk, izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, gan juridiskās personas nosaukums, reģistrācijas numurs un juridiskā adrese.

Ja tiesa konstatē, ka nav pierādīti iepriekš norādītie fakti, tad process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai ir izbeidzams. Turklāt, ja juridiskajai personai nav pārstāvja vai pārstāvja ierašanos tiesā nav iespējams nodrošināt, iztiesāšana var notikt bez juridiskās personas pārstāvja. Krimināllietu tiesa var iztiesāt, ja tiesas sēdē piedalās aizstāvis.

Tomēr ņemams vērā, ka saskaņā ar KPL 83. panta trešo daļu aizstāvja obligāta piedalīšanās ir tikai tādā gadījumā, ja procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai iztiesāšanas notiek atsevišķā lietvedībā, līdz ar to, ja process atsevišķā lietvedībā nav izdalīts, bet tiek kopā skatīts ar krimināllietu pret fizisko personu, aizstāvja piedalīšanās, ja juridiskās personas pārstāvis nepiedalās šajā procesā, nav obligāta.

Vēl viens aktuāls jautājums ir pierādījumu iegūšana un to aktualitātes nodrošināšana, kas procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām ir būtisks nosacījums taisnīga nolēmuma pieņemšanai. Atšķirībā no kriminālprocesiem pret fiziskām personām šādos procesos nozīmīga loma ir ne tikai noziedzīgā nodarījuma faktisko apstākļu

³⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2024. gada 10. oktobra lēmums lietā Nr. 11860005619, SKK-54/2024. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii1-nodala-juridiskaja-m-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 11.05.2025.]

³⁵⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2025. gada 17. aprīļa lēmums lietā Nr. 11860000822, SKK-17/2025. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii1-nodala-juridiskaja-m-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 14.08.2025.]

noskaidrošanai, bet arī juridiskās personas stāvokļa – tās lieluma, struktūras, finansiālās situācijas, darbības veida – un preventīvo pasākumu dokumentālai fiksācijai un izvērtēšanai. Saskaņā ar KPL 455. panta pirmo daļu tiesas sēdē apsūdzētajam, viņa pārstāvim un aizstāvim, cietušajam un viņa pārstāvim, kā arī kriminālprocesā aizskartajam mantas īpašniekam, kura mantai uzlikts arests, un prokuroram ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus, pieteikt lūgumus un iesniegt pierādījumus, norādot, kādēļ lūgumi vai pierādījumi nebija iesniegti tiesā līdz šim, piedalīties pierādījumu pārbaudē, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, piedalīties tiesas debatēs, kā arī citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies krimināllietas iztiesāšanas gaitā. Šā panta 1.¹ daļā īpaši akcentēts, ka gan prokuroram, gan aizstāvim, lai iesniegtu papildu pierādījumus, ir tiesības rakstveidā pieprasīt no fiziskajām un juridiskajām personām kriminālprocesam nozīmīgus dokumentus un ziņas par faktiem. Šī norma tajā skaitā atspoguļo likumdevēja izpratni par to, ka juridiskās personas stāvoklis var būt mainīgs un pieejamie dati var novēcot pat salīdzinoši īsā laika posmā. Turklāt KPL 548. pantā paredzēts, ka tiesai, lemjot par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu, ir jāizvērtē juridiskās personas lielums, veids un finansiālais stāvoklis, tādēļ šī informācija nav tikai vispārīga fona sastāvdaļa, bet gan viens no materiāltiesiskajiem priekšnoteikumiem, lai piespiedu ietekmēšanas līdzeklis būtu samērīgs.

Praksē visbiežāk nepieciešamā informācija par juridisko personu ietver:

- 1) finanšu pārskatus (balance, peļņas vai zaudējumu aprēķins, naudas plūsmas pārskati);
- 2) darbinieku skaita un juridiskās personas struktūras datus;
- 3) līgumu un darījumu dokumentāciju, kas atspoguļo uzņēmuma komercdarbības apjomu (PVN deklarācijas, gada pārskati);
- 4) iekšējās kontroles un atbilstības dokumentāciju;
- 5) korespondenci ar uzraudzības iestādēm, kas var apliecināt vai apgāzt preventīvo pasākumu veikšanu;
- 6) informāciju no uzraudzības, kontroles iestādēm par veiktajām pārbaudēm, to rezultātiem, piemērotajiem sodiem;
- 7) informāciju no kredītiestādēm.

Šo dokumentu iegūšana ir iespējama gan tieši no juridiskās personas, gan no VID, UR, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras un citām institūcijām.

Viens no galvenajiem izaicinājumiem ir laika nobīde starp brīdi, kad informācija tiek iegūta, un tiesas sprieduma pasludināšanu. Ņemot vērā, ka juridisko personu procesi nereti ir apvienoti ar krimināllietām pret fiziskām personām, kopējais izskatīšanas ilgums var sasniegt vairākus gadus. Šajā laika posmā uzņēmuma finansiālais stāvoklis, struktūra vai pat komercdarbības veids var būtiski mainīties. Piemēram, uzņēmums var būt piedzīvojis restrukturizāciju, pārdots, bankrotējis vai gluži pretēji – paplašinājies. Tāpēc sākotnējie

pierādījumi var neatspoguļot faktiskos apstākļus sprieduma taisīšanas brīdī. Šādas situācijas var radīt risku, ka tiesa piemēro piespiedu ietekmēšanas līdzekli, balstoties uz datiem, kas vairs nav atbilstoši un neatspoguļo juridiskās personas reālo stāvokli. Tas savukārt var radīt samērīguma un taisnīguma principu pārkāpumu.

Lai nodrošinātu pierādījumu par juridiskās personas lieluma, struktūras, finansiālās situācijas aktualitāti, prokuroram un aizstāvībai būtu jāizmanto KPL 455. panta 1.¹ daļas iespējas un ne tikai pirmstiesas procesā, bet arī īsi pirms lietas izskatīšanas pēc būtības un nepieciešamības gadījumā arī apelācijas instancē. Šajā ziņā būtiski ir tiesas norādījumi un procesa dalībnieku aktīva rīcība, lai nodrošinātu pierādījumu aktualizēšanu.

Vēl viens aktuāls jautājums ir procesa izdalīšana iztiesāšanas laikā. Procesu izdalīšana ir kriminālprocesuāls institūts, kura mērķis ir nodrošināt efektīvāku lietas izskatīšanu, sadalot vienu kriminālprocesu atsevišķās lietvedībās, ja tas nekaitē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu. KPL 476. panta pirmā daļa paredz, ka tiesa vai procesa virzītājs var sadalīt kriminālprocesu, kurā ir vairākas apsūdzētās personas vai viena persona apsūdzēta par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, ja sadalīšana nepieciešama apsūdzētā vai cietušā interesēs un tas nekaitē kriminālprocesa mērķa sasniegšanai. Lai gan KPL 476. pants pēc formulējuma ir vispārīgs, likumdevēja griba un tiesību normu sistēmiskā interpretācija liecina, ka šī norma ir attiecināma tikai uz fiziskām personām. KPL 51. nodaļas normas, kas regulē piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, neparedz iespēju tiesai izdalīt šādu procesu atsevišķā lietvedībā iztiesāšanas stadijā. Tāpat KPL nav tiešu atsauču uz procesa sadalīšanas iespēju tiesvedības stadijā attiecībā uz juridiskajām personām, bet gan tikai un vienīgi KPL 439. panta trešā daļa paredz procesa iespējamu sadalīšanu pirmstiesas kriminālprocesā, ja kriminālprocess pret fizisko personu tiek izbeigts, pamatojoties uz nereabilitējošiem apstākļiem, konstatēti apstākļi, kas liedz noskaidrot vai saukt pie kriminālatbildības konkrētu fizisko personu, vai objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama, lai savlaicīgi atrisinātu krimināltiesiskās attiecības ar fizisko personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību vai ja to lūdz juridiskās personas pārstāvis.

Šeit jāņem vērā, ka likumdevējs skaidri noteicis, ka procesa sadalīšana veicama apsūdzētā vai cietušā interesēs un jo īpaši jāņem vērā, ka tiesai nav piešķirtas tiesības izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskai personai, procesu atsevišķā lietvedībā var izdalīt tikai un vienīgi pirmstiesas procesā izmeklētājs vai prokurors. KPL 476. panta pirmajā daļā minētas vienīgi fiziskās personas, bet ne juridiskās, līdz ar to izdalīšana jāplāno jau savlaicīgi pirmstiesas izmeklēšanas laikā, lai vēlāk nebūtu problēmas. Procesu izdalīšanu pret juridiskām personām būtu nepieciešams regulēt precīzāk, jo esošais regulējums nereti rada problemātiku pareizi to interpretēt un izdalīšanas

iespējas trūkums tiesvedības gaitā faktiski rada situāciju, ka juridiskās personas process kavējas pret fiziskām personām ieilgušo procesu dēļ, tām slimojot vai izvairoties no iztiesāšanas.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Lai gan procesi par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām notiek pēc vispārīgiem kriminālprocesa tiesvedības nosacījumiem (KPL 8.–10. sadaļa), tie ir regulēti arī ar speciālām normām KPL 51. nodaļā. Šo procesu īpatnība izriet no juridisko personu kriminālatbildības rakstura, nepieciešamības izvērtēt ne tikai noziedzīgā nodarījuma faktus, bet arī juridiskās personas struktūru, finansiālo stāvokli un preventīvos pasākumus u. c.
- 2) Judikatūrā konsekventi uzsvērts, ka tiesai ir jākonstatē gan juridiskās personas saistība ar noziedzīgo nodarījumu, gan noziedzīga nodarījuma izdarītāja tiesiskā saikne ar juridisko personu. Ja šie apstākļi nav pierādīti, piespiedu ietekmēšanas līdzeklis nav piemērojams.
- 3) Ņemot vērā to, ka nereti iztiesāšanas laiks ilgst pat vairākus gadus, juridiskās personas stāvoklis var būtiski mainīties, radot risku, ka tiesa balstās uz novecojušiem datiem, kas var novest pie tā, ka piespiedu ietekmēšanas līdzeklis tiek piemērots nesamērīgs un netaisnīgs.
- 4) Aizstāvja obligāta piedalīšanās paredzēta tikai, tad ja process pret juridisko personu tiek skatīts atsevišķā lietvedībā (KPL 83. panta trešā daļa). Ja process nav izdalīts atsevišķā lietvedībā, aizstāvja klātbūtne nav obligāta, pat ja juridiskās personas pārstāvis nepiedalās tiesas sēdē.
- 5) KPL 476. pants tieši neparedz tiesai tiesības izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu pret juridisko personu tiesvedības stadijā. Esošais regulējums (KPL 439. panta trešā daļa) attiecas tikai uz pirmstiesas izmeklēšanu, un praksē tas rada situācijas, kad process pret juridisko personu tiek kavēts procesu pret fiziskām personām ieilgšanas dēļ (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 13. punktā).
- 6) Nepieciešams izstrādāt vadlīnijas prokuroriem par rīcību tiesvedības gaitā procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, iekļaujot tajās sadaļu ar norādēm, ka prokuroram saskaņā ar KPL 455. panta 1.¹ daļā noteikto ir jāpieprasa un jāiesniedz aktualizētas ziņas tiesvedības gaitā par juridiskās personas stāvokli.

3.4. Juridiskai personai piemērojamo piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidi, kritēriju piemērošanas problemātiskie aspekti

Turpinājumā autors vēlas pievērsties piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidiem. Latvijas krimināltiesībās juridisko personu krimināltiesiskās atbildības institūts tika ieviests 2005. gadā, paredzot, ka juridiskajai personai par tās interesēs, labā, kā arī nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus (KL 12. pants). Šie piespiedu līdzekļi nav kriminālsodi klasiskajā izpratnē, bet tiem ir preventīvs raksturs, nodrošinot gan vispārējo, gan speciālo prevenciju, kā arī mantiskā rakstura seku novēršanu. Latvijā šobrīd pastāv četri piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidi – juridiskās personas likvidācija, tiesību ierobežošana, mantas konfiskācija un naudas piedziņa. Likvidācija, kas ir juridiskās personas darbības piespiedu izbeigšana, kas ir pats bargākais no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidiem, tomēr faktiski juridiskā persona, tās filiāle, pārstāvniecība vai struktūrvienība ir likvidējama tikai divos gadījumos:

- 1) ja juridiskā persona, tās filiāle, pārstāvniecība vai struktūrvienība ir īpaši izveidota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai vai;
- 2) ja ir izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums.

Likvidējot juridisko personu, tās filiāli, pārstāvniecību vai struktūrvienību, valsts īpašumā bez atlīdzības atsavināma visa tās īpašumā esošā manta.

Vēl ir tiesību ierobežošana, kas ir tiesību atņemšana uz noteikta veida uzņēmējdarbību, normatīvajos aktos paredzēto atļauju vai tiesību atņemšana vai aizliegums veikt noteikta veida darbību uz laiku no viena līdz pieciem gadiem. Līdzīgi kā fiziskai personai, arī juridiskai personai var piemērot mantas konfiskāciju, kas ir juridiskās personas īpašumā esošās mantas pilnīga vai daļēja piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā, kuru var piemērot kā piespiedu ietekmēšanas pamata vai papildu līdzekli. Ja tiesa nosaka daļēju mantas konfiskāciju, tā konkrēti norāda, kura manta ir konfiscējama. Tāpat kā attiecībā uz likvidāciju, arī mantas konfiskācijas gadījumā tiek aizsargātas darbinieku un kreditoru intereses: nosakot pilnīgu mantas konfiskāciju, nav konfiscējama tā juridiskās personas īpašumā esošā manta, kas tai nepieciešama, lai izpildītu saistības pret darbiniekiem, valsti un kreditoriem.

Tāpat KL 70.⁵ panta ceturtā daļa³⁵⁵ paredz, ka var konfiscēt arī juridiskās personas īpašumā esošo mantu, kas ir nodota citai personai (juridiskajai vai fiziskajai), tādējādi izslēdzot negodprātīga uzņēmēja iespēju izvairīties no šī piespiedu ietekmēšanas līdzekļa, jau iepriekš nododot mantu tālāk. Mantas konfiskāciju kā piespiedu ietekmēšanas papildu līdzekli juridiskajai personai var piemērot, ja juridiskā persona nodarījuma rezultātā guvusi mantisku

³⁵⁵ Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]

labumu un tai kā piespiedu ietekmēšanas pamata līdzeklis ir piemērota tiesību ierobežošana vai naudas piedziņa.

KL 70.⁶ pants savukārt definē, ka naudas piedziņa ir piespiedu piedziņa, kas atbilstoši noziedzīgā nodarījuma kaitīgumam un juridiskās personas mantiskajam stāvoklim nosakāma atbilstoši no 5 līdz 100 000 Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā sprieduma taisīšanas brīdī. Naudas piedziņa, kas uzlikta juridiskajai personai, maksājama no juridiskās personas līdzekļiem valsts labā.

Naudas piedziņa atbilstoši noziedzīga nodarījuma smagumam faktiski naudas izteiksmē juridiskai personai piemērojama no 3700 EUR līdz pat 74 miljoniem EUR (2025.gadā). Tā kā piemērošanas kritēriji ir ļoti vispārīgi un brīvi interpretējami, faktiski uzliekot uz prokurora un tiesas “pleciem” izvērtēt juridiskās personas finansiālo stāvokli un lielumu, rodas problēmas ar piemērošanu, kas, autora skatījumā, nav īsti pareizi un arī bieži vien nenodrošina piespiedu ietekmēšanas līdzekļa mērķa sasniegšanu. Likumdevējs formāli ir iezīmējis šos piemērošanas kritērijus, tajā skaitā nosakot naudas piedziņas apmēra amplitūdu atbilstoši noziedzīga nodarījuma klasifikācijai.

Saskaņā ar KL 70.⁸ panta pirmo daļu, nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu, ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, radīto kaitējumu un to, vai juridiskajai personai iepriekš bijis piemērots piespiedu līdzeklis. Tik tālu, autora skatījumā, nepilnības nav konstatējamas, tomēr problemātika sākas ar KL 70.⁸ panta otro daļu, kurā definēti piespiedu ietekmēšanas līdzekļu noteikšanas nosacījumi, proti, kas ņemams vērā, nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa mēru. Likumdevējs ir definējis sešus kritērijus, kas ņemami vērā, piemērojot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām: juridiskās personas faktiskā rīcība, juridiskās personas darbību raksturs un sekas, pasākumi, ko juridiskā persona veikusi, lai novērstu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, pasākumi, ko juridiskā persona veikusi, lai atlīdzinātu nodarīto zaudējumu vai novērstu radīto kaitējumu, vai juridiskā persona ir izlīgusi ar cietušo un juridiskās personas lielums, nodarbošanās veids un finansiālais stāvoklis.

Ar pirmajiem pieciem kritērijiem būtiskas šaubas par to, ko aptver šie kritēriji, neveidojas, tomēr kritērijs – juridiskās personas lielums, nodarbošanās veids un finansiālais stāvoklis (KL 70.⁸ panta otrās daļas 4. punkts) – gan rada neskaidrības, jo likums nedefinē, kāds uzņēmums būtu uzskatāms par lielu, kāds par vidēju vai mazu, kā arī, ja uzņēmumā ir nodarbināti 50 cilvēki un gada apgrozījums ir 5 miljoni, vai tas ir vidējs vai mazs uzņēmums, ja uzņēmuma kontā ir pusmiljons, vai tas ir daudz vai maz, ja uzņēmumam jāveic saimnieciskā darbība, jāmaksā nodokļi u. c., faktiski šis diapazons, pēc autora domām, ir nesakarīgi liels, objektīvi izvērtēt, kāda būtu atbilstoša naudas summa, ir sarežģīti.

Jāpiebilst, ka likums, piemēram, par kriminālpārkāpumu paredz naudas piedziņu no piecu līdz pat desmit tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, tas ir no 3700 EUR līdz pat 7,4 miljoniem EUR, par mazāk smagu no desmit līdz pat piecdesmit tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, tas ir no 7400 EUR līdz pat 37 miljoniem EUR, par smagu no divdesmit līdz pat septiņdesmit piecu tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmēram, tas ir no 14 800 līdz pat 55,5 miljoniem EUR, savukārt par sevišķi smagu noziegumu no trīsdesmit līdz par simt tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, tas ir no 22 200 EUR līdz pat 74 miljoniem 2025. gadā.

3.1. tabula

**Juridisko personu skaits, kurām piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi
no 2019. gada līdz 2024. gada 30. jūnijam³⁵⁶**

Noziedzīgs nodarījums	Juridisko personu skaits, kurām piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi
Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija	10
Krāpšana	8
Izvairīšanās no nodokļu nomaksas	38
Sankciju pārkāpšana	9
Kukuļošana	5
Citi	17

Lai gan piemērošanas kritēriju ir samērā daudz, tomēr tie lielā mērā ir nekonkrēti un nav saistīti ar reālu uzņēmuma saimniecisko stāvokli un, autora ieskatā, dod pārāk plašas interpretācijas iespējas, kas faktiski tiesību normu piemērotājus var novest pie neizpratnes. Šeit jāteic, ka labāks piemērs Latvijā ir konstatējams saistībā ar Konkurences likuma pārkāpumiem.³⁵⁷ Piemēram, Ministru kabineta 2016. gada 29. marta noteikumos Nr. 179 “Kārtība, kādā nosaka naudas sodu par konkurences tiesību un negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma pārkāpumiem un piespiedu naudu par Konkurences padomes noteiktā tiesiskā pienākuma nepildīšanu”³⁵⁸ skaidri definēti kritēriji, kā piemērojams sods par konkurences noteikumu pārkāpumiem. Šajos noteikumos, kas paredz piemērot sodu juridiskajām personām par konkurences pārkāpumiem administratīvajā procesā, ir norādīti salīdzinoši konkrētāki kritēriji sodu piemērošanai, ņemot vērā juridiskās personas izdarītā pārkāpuma smagumu, ilgumu, atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus, nosakot naudas sodu procentos no pēdējā pārskata gada neto apgrozījuma, un tas var būt līdz pat 7 procentiem no gada neto

³⁵⁶ Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika (2019–2024) par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).

³⁵⁷ Konkurences likums. 23.10.2001. *Latvijas Vēstnesis*, 151. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/54890> [sk. 25.10.2024.]

³⁵⁸ Ministru kabineta 2016. gada 29. marta noteikumi Nr. 179 “Kārtība, kādā nosaka naudas sodu par konkurences tiesību un negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma pārkāpumiem un piespiedu naudu par Konkurences padomes noteiktā tiesiskā pienākuma nepildīšanu”. 31.03.2016. *Latvijas Vēstnesis*, 62. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281215> [sk. 25.10.2024.]

apgrozījuma, bet tiek vērtēts atbilstoši pārkāpuma smagumam. Autors uzskata, ka arī procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu būtu nepieciešams iet šajā virzienā, sasaistot naudas piedziņu ar gada apgrozījumu vai peļņu. Pēc autora domām, tas būtu saprātīgs risinājums, lai ar naudas piedziņu uzņēmumu faktiski nepadarītu par maksātnespējīgu, bet vienlaikus šāds piespiedu līdzeklis arī būtu pietiekami bargs un atturētu citus uzņēmumus un to darbiniekus no jebkādu noziedzīgu darbību veikšanas uzņēmuma interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles dēļ.

Attiecībā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām bargumu vēršama uzmanība uz vienu spriedumu tik aktuālā jautājumā kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošana ārvalstu kukuļošanas lietā, kas tika izdarīts Latvijas Republikā reģistrētas juridiskās personas interesēs. Attiecīgi pirmās instances tiesa, Ekonomisko lietu tiesa 2022. gada 13. decembrī nolēma³⁵⁹ piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli Latvijas Republikā reģistrētai juridiskajai personai, pamatojoties uz Lietuvas Šauļu apgabaltiesas 2019. gada 17. oktobra priekšrakstu par sodu krimināllietā, kurā Lietuvas pilsonis tika atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Lietuvas Kriminālkodeksa 227. panta trešajā daļā, kas atbilst Latvijas KL 323. panta otrajā daļā paredzētajam noziedzīgajam nodarījumam, proti, par materiālu vērtību lielā apmērā piedāvāšanu valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdarītu kādu darbību citas personas interesēs. No lēmuma konstatējams, ka kukulis 90 000 EUR apmērā ticis dots, lai Latvijas Republikā reģistrētā juridiskā persona iegūtu priekšrocības publiskā iepirkuma konkursā Lietuvā, proti, uzvarētu konkursā, kuru neoficiāli pārstāvēja apsūdzētais.

Šajā Ekonomisko lietu tiesas lēmumā analizēts uzņēmuma finansiālais stāvoklis, lielums, faktiski uzmanību vēršot uz apgrozījumu un darbinieku skaitu par laika periodu no 2017. līdz 2020. gadam. Interesanti, ka tiesa norādījusi uz to, ka lietas materiālos nav aktuālas ziņas par 2021. gadu, līdz ar to šeit norādāms, ka svarīgi ir gan prokuroram, gan aizstāvības pusei iesniegt aktuālo informāciju, lai piemērotais piespiedu ietekmēšanas līdzeklis būtu objektīvs un tik tiešām atbilstošs uzņēmuma lielumam, finansiālajam stāvoklim un tā tālāk.

Tālāk jau tiesa šajā lēmumā konstatē, ka juridiskai personai piemērojams piespiedu ietekmēšanas līdzeklis naudas piedziņa, tomēr īpaši nav motivējusi, kāpēc tieši šāds piespiedu ietekmēšanas līdzeklis un kāpēc tieši apmērs nosakāms 240 Latvijā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā jeb 120 000,00 EUR apmērā, lai gan naudas piedziņas apmērs nosakāms no

³⁵⁹ Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 13. decembra lēmums procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, kas izdalīts no kriminālprocesa Nr. 16870001321. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 14.08.2025.]

divdesmit līdz septiņdesmit piecu tūkstošu Latvijā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, proti, tobrīd no 12 400 līdz pat 46,5 miljoniem EUR.

Faktiski šie piemērošanas kritēriji naudas piedziņas gadījumos ir absolūti nekonkrēti, un, ja uz šo piespiedu ietekmēšanas līdzekli, tā apmēru skatītos konkurences noteikumu pārkāpumu kontekstā, uz ko iepriekš tika norādīts, tad faktiski par šādu noziegumu atbilstoša naudas piedziņas summa tobrīd būtu aptuveni 210 000 EUR, kas kopumā veidotu 7 % no 2020. gada pārskata perioda neto apgrozījuma. Līdz ar to šis lēmums apliecina, ka faktiski par konkurences pārkāpumiem sodi var būt ievērojami bargāki nekā piespiedu ietekmēšanas līdzekļi kriminālprocesā. Tādēļ, autora ieskatā, naudas piedziņas apmērs būtu saistāms ar gada apgrozījumu.

Tāpat visnotaļ paplašināms arī piespiedu ietekmēšanas līdzekļu loks, iekļaujot KL jaunu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu – sprieduma publicēšana, uz ko darba autors jau norādīja šajā darbā un analizējot Beļģijā piemērojamos sodus juridiskajām personām, tomēr papildus autors vēlas vērst uzmanību uz 2013. gada 14. marta grozījumiem KL 70.³ pantā,³⁶⁰ no kura pirmajā un otrajā daļā tika izslēgti vārdi “tās filiāles, pārstāvniecības vai struktūrvienības”, kas faktiski ir ierobežojis piespiedu ietekmēšanas līdzekļa – likvidācijas – piemērošanas loku, neparedzot vairs likvidēt filiāles, pārstāvniecības vai struktūrvienības. Arī konkrētā likumprojekta anotācijā nav skaidrota šo grozījumu nepieciešamība, tieši kāpēc bija nepieciešams ierobežot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa – likvidācijas – tvērumu.

3.2. tabula

Piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu no 2020. līdz 2023. gadam³⁶¹

Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidi	2020	2021	2022	2023	Kopā
Juridisko personu skaits	1	2	3	4	10
Naudas piedziņas apmērs (EUR)	8,600	50,000	10,000	3,118,600	3,187,200
Likvidācija	—	—	1	—	1
Tiesību ierobežošana	—	1	—	—	1
Tiesību ierobežošana (ar prokurora priekšrakstu)	—	—	2	—	2
Mantas konfiskācija	—	—	1	1	2

Kā jau autors iepriekš norādīja šajā darbā, Beļģijā juridiskajām personām piemērojamo sodu klāsts ir plašāks un papildus mums zināmajiem sodiem / piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem, kā naudas sods (naudas piedziņa), mantas konfiskācija, tiesību ierobežošana un

³⁶⁰ 2013. gada 14. marta likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 27.03.2013. *Latvijas Vēstnesis*, 61. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255703> [sk. 23.10.2025.]

³⁶¹ Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika (2019–2024) par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).

likvidācija, Beļģijā var piemērot arī šādus sodus, kā to paredz Beļģijas Kriminālkodeksa 37.bis pants:³⁶²

- 1) vienas vai vairāku struktūrvienību slēgšanu;
- 2) notiesājoša sprieduma publicēšanu, izplatīšanu.

Latvijā, ņemot vērā šī brīža ģeopolitisko situāciju un faktu, ka Krievijas Federācija aktīvi izmanto dažādus instrumentus savas ietekmes stiprināšanai citās valstīs, tajā skaitā Latvijā, jautājums par juridisko personu filiāļu, pārstāvniecību un struktūrvienību iespējamo slēgšanu ir kļuvis īpaši aktuāls, ko apliecina arī atsevišķos kriminālprocesos konstatētais, piemēram, kriminālprocesā Nr. 18400003423 konstatētais.

Izanalizējot krimināllietas Nr. 18400003423³⁶³ materiālus, ir konstatējams, ka kriminālprocess ticis uzsākts saistībā ar ES sankciju pārkāpšanu, par ko atbildība paredzēta KL 84. panta pirmajā daļā, proti, Latvijā reģistrēta juridiskā persona bija veikusi pārskaitījumus par elektrības rēķinu ārvalstī (Krievijas Federācijā) reģistrētas juridiskās personas – komersanta – pārstāvniecības interesēs, tātad rīkojusies ārvalstī reģistrēta komersanta – juridiskās personas – labā, kuras pārstāvniecība atrodas Latvijā, līdz ar to pārkāpjot ES regulu Nr. 269/2014 “Par ierobežojošiem pasākumiem attiecībā uz darbībām, ar ko tiek grauta vai apdraudēta Ukrainas teritoriālā integritāte, suverenitāti un neatkarība” 2. panta 1. punktu.

Iepriekš norādītais un fakts, ka likvidāciju var piemērot tikai un vienīgi pašai juridiskajai personai, rada problemātiku piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus Latvijā reģistrētajai ārvalsts komersanta filiālei vai pārstāvniecībai. Tiesiskā regulējuma trūkums piemērot likvidāciju ne tikai pašai juridiskajai personai, bet arī tās filiālei, pārstāvniecībai vai struktūrai, faktiski praksē ir izraisījis problēmu pienācīgi vērsties tieši pret tām. Šobrīd tiesiskais regulējums neparedz ārvalstu komersantu filiāļu, pārstāvniecību par struktūrvienību izbeigšanu likvidāciju, līdz ar to radot iespēju Krievijas Federācijai turpināt īstenot noziedzīgās darbības ar Latvijā reģistrēto filiāļu vai pārstāvniecību starpniecību, izmantojot tās kā rīkus noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai. Nelikvidējot Krievijas Federācijā reģistrēto juridisko personu, šobrīd nav iespējams arī izbeigt tās pārstāvniecības darbību Latvijā. Šeit var rasties jautājums, kāpēc tad nepiemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli Krievijas Federācijā reģistrētajai juridiskajai personai, tomēr atbilde ir pavisam vienkārša. Latvija 2024. gada 18. janvārī pieņēma likumu “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civillietās, ģimenes lietās un krimināllietās denonsēšanu”,³⁶⁴ līdz ar to tiesiskā

³⁶² Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]

³⁶³ Kriminālprocesa Nr. 18400003423 materiāli (nepublicēts materiāls).

³⁶⁴ Likums “Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civillietās, ģimenes lietās un krimināllietās denonsēšanu”. 02.02.2024. *Latvijas Vēstnesis*, 24. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/349533> [sk. 23.10.2025.]

sadarbība krimināllietās šobrīd netiek īstenota un maz ticams, ja pat tā tiktu īstenota, vai Krievijas Federācija pildītu Latvijas lēmumu par Krievijas Federācijā reģistrētas pašvaldības kapitālsabiedrības likvidāciju, darbības izbeigšanu.

Iepriekš norādītais akcentē tiesisku problēmu, kas saistīta ar ārvalstu komersantu filiāļu, pārstāvniecību likvidāciju, darbības izbeigšanu Latvijā, ja ārvalstī reģistrētas juridiskās personas filiāles, pārstāvniecības, kas reģistrēta Latvijā, interesēs, labā, nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā tiek izdarīts noziedzīgs nodarījums.

Ievērojot iepriekš norādīto, darba autors ir nonācis pie secinājumiem:

- 1) Likvidācija ir visbargākais piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, tomēr tā ir piemērojama tikai divos izņēmuma gadījumos – ja juridiskā persona ir izveidota nozieguma izdarīšanai vai noziegums ir smags vai sevišķi smags. Praksē likvidācija tiek izmantota reti, jo tā rada būtisku negatīvu sociālekonomisko ietekmi, tajā skaitā uz darbiniekiem un kreditoriem.
- 2) Naudas piedziņas diapazons ir plašs, tomēr tā piemērošanas kritēriji KL 70.⁸ pantā formulēti vispārīgi, dodot tiesām un prokuratūrai plašu interpretācijas brīvību, kas var radīt situācijas, ka piespiedu līdzekļi un to apmērs tiek piemērots nesamērīgi mazs vai liels un neveicina vienveidīgu tiesu praksi.
- 3) Salīdzinot ar Konkurences likuma pārkāpumu sodu noteikšanas modeli, kur sankcija ir saistīta ar procentiem no gada neto apgrozījuma, piespiedu ietekmēšanas līdzeklis naudas piedziņa kriminālprocesā ir mazāk skaidri definēta un nereti mazāk efektīva preventīvā ziņā.
- 4) Nepieciešams noteikt, ka naudas piedziņas apmēram jābūt ne mazākam kā noteiktiem procentiem no pēdējā pārskata gada neto apgrozījuma, tāpat kā konkurences tiesību pārkāpumu lietās, piemēram, 3–15 % no gada neto apgrozījuma atkarībā no noziedzīga nodarījuma klasifikācijas (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 10. punktā).
- 5) Nepieciešams jauns piespiedu ietekmēšanas līdzeklis – sprieduma publicēšana, kas ārvalstīs, piemēram, Beļģijā, Francijā, ir atzīts par efektīvu vispārējās prevencijas instrumentu, īpaši finanšu, ekonomiskajās un korupcijas noziegumu lietās (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 7. punktā).
- 6) Nepieciešams skaidri nostiprināt KL, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot arī ārvalstī reģistrētai juridiskai personai par fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Latvijas Republikā ārvalsts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā

(priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 1. punktā).

- 7) Ņemot vērā Beļģijas pieredzi, būtu nepieciešams ieviest jaunu piespiedu ietekmēšanas līdzekli – juridiskās personas filiāles, pārstāvniecības vai struktūrvienības piespiedu darbības izbeigšana, tādā veidā novēršot nepilnību tiesiskajā regulējumā, kas saistīta ar nespēju izbeigt ārvalsts pārstāvniecības darbību, ja tās labā tiek izdarīts noziedzīgs nodarījums (priekšlikums tiesiskā regulējuma pilnveidei atrodas nodaļas “Priekšlikumi” 6. punktā).

Nobeigums

Promocijas darba izstrādes rezultātā ir veikts visaptverošs un starpdisciplinārs pētījums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām krimināltiesiskā regulējuma teorētiskajām un praktiskajām problēmām Latvijas Republikā gan nacionālā, gan starptautiskā kontekstā. Darbā padziļināti analizēta gan tiesību normu attīstība un piemērošana, gan tiesību doktrīnas un tiesu prakses atziņas, kā arī salīdzinoši vērtēti ārvalstu regulējuma modeļi, lai noteiktu to piemērotību un pielāgojamību Latvijas tiesību sistēmai.

Pētījuma gaitā tika aplūkoti šādi jautājumi: juridiskās personas jēdziens, attīstība un vieta Latvijas tiesību sistēmā; juridisko personu krimināltiesiskās atbildības institūta vēsturiskā attīstība un ieviešanas pamatojums Latvijā un ārvalstīs; KL juridiskām personām paredzēto piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamats un to piemērošanas problemātika; pierādīšanas īpatnības procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām; piespiedu ietekmēšanas līdzekļu veidi, to piemērošanas kritēriji; procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām pabeigšanas veidi; juridisko personu atbildības piemērošanas šķēršļi, tostarp uzņēmuma pārejas gadījumos; starptautisko organizāciju rekomendācijas un kritiskie secinājumi par Latvijas tiesisko regulējumu un tā piemērošanas efektivitāti.

Pētījumā tika konstatēts, lai gan Latvija ir ieviesusi starptautiskajos tiesību aktos noteiktos pienākumus, paredzot iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskajām personām, tiesiskais regulējums joprojām ir nepilnīgs un praksē nereti neefektīvs. Pētījuma laikā identificēti galvenie trūkumi: pārāk vispārīgi kritēriji piespiedu ietekmēšanas līdzekļa naudas piedziņas piemērošanai, kas apgrūtina tiesu prakses vienveidību; ierobežota iespēja piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus juridiskām personām noteiktās situācijās, piemēram, uzņēmuma pārejas gadījumos; nepilnīga ANO 1999. gada konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu prasību ieviešana; salīdzinoši maz procesu, kuros piemēroti piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskām personām, it īpaši noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, kā arī korupcijas noziegumu jomā.

Pētījumā tika izvērtēts nacionālais tiesiskais regulējums salīdzinājumā ar Igaunijas, Lietuvas, Beļģijas un citu valstu pieredzi. Salīdzinošā analīze parādīja, ka citās jurisdikcijās bieži ir precīzāk noteikti juridiskās personas atbildības pamati un plašāks sankciju klāsts, tostarp reputācijas sankcija – sprieduma publicēšana.

Pētījuma mērķis ir sasniegts, visi izvirzītie uzdevumi ir izpildīti.

Uz pētījuma jautājumiem ir sniegtas pilnīgas atbildes, pamatojoties uz tiesību aktu, tiesu prakses, doktrīnas, empīrisko datu un salīdzinošās analīzes rezultātiem, proti:

- 1) Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības teorētiskie pamati balstās uz atvasinātās atbildības, identifikācijas un korporatīvās atbildības teorijām, kas Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā izpaužas kā piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajai personai par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, savukārt kriminālprocesuālajā regulējumā – kā īpašs process juridiskajai personai ar specifiskām procesuālajām garantijām un tiesvedības īpatnībām.
- 2) Latvijas un atsevišķu Eiropas Savienības dalībvalstu regulējuma salīdzinošā analīze apliecina, ka visās izpētītajās valstīs pastāv juridisko personu atbildības institūts, tomēr atšķiras atbildības modeļi, sankciju sistēmas, procesuālās pieejas un atbildības tvērums, piemēram, Igaunijā un Beļģijā plašāk attīstīta autonomās juridisko personu atbildības pieeja, savukārt Latvijā regulējums joprojām saglabā izteiktu atvasinātās atbildības raksturu.
- 3) Galvenie problēmaspekti piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanā juridiskajām personām ir juridisko personu un būtisko jēdzienu definīciju trūkums, nepietiekama normu imperativitāte, sarežģīta tiesiskās saiknes ar fizisko personu pierādīšana, ierobežots sankciju tvērums, nepilnīgs regulējums uzņēmuma pārejas gadījumos, savukārt to pilnveidošanai nepieciešams precizēt KL un KPL normas, ieviest skaidras definīcijas un precizēt atbildības elementus, paplašināt juridisko personu atbildības tvērumu un nodrošināt efektīvāku un vienveidīgāku tiesību normu piemērošanu.

Iegūtie secinājumi un izstrādātie priekšlikumi var kalpot par pamatu likumdevēja, izmeklēšanas iestāžu, tiesu un prokuratūras darba pilnveidošanai, kā arī starptautisko saistību izpildes nodrošināšanai, tiesību normu pilnvērtīgai ieviešanai nacionālajā regulējumā.

Promocijas darbs ir nozīmīgs gan teorētiskajā, gan praktiskajā līmenī – tas sniedz padziļinātu izpratni par juridisko personu atbildības institūtu un piedāvā konkrētus risinājumus tiesiskā regulējuma piemērošanas efektivitātes paaugstināšanai.

Secinājumi

1. Latvijā trūkst vienotas, likumā nostiprinātas juridiskās personas definīcijas un tiesību doktrīnā nav panākta vienprātība par tās būtību. Šis apstāklis apgrūtina krimināltiesiskā regulējuma izstrādi, pilnveidi un piemērošanu praksē.
2. Latvijas modelis paredz piespiedu ietekmēšanas līdzekļus kā atsevišķu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu kategoriju juridiskām personām, nevis kā pilnvērtīgus kriminālsodus. Juridiskās personas krimināltiesiskā atbildība Latvijā nav pilnībā autonoma, tā prasa pierādīt arī saikni ar konkrētas fiziskas personas noziedzīgu rīcību.
3. Latvijas krimināltiesību sistēmā juridiskā persona nav uzskatāma par noziedzīga nodarījuma subjektu. Lai gan Latvijā tieša kriminālatbildība juridiskām personām nav paredzēta, atvasinātā kriminālatbildība jeb process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai ar nelielām atšķirībām tomēr pilda juridisko personu sodīšanas funkcijas.
4. Vainas jēdziens nav piemērojams juridiskajām personām, jo tās nevar izrādīt psiholoģisku attieksmi pret noziedzīgu nodarījumu. Līdz ar to piespiedu līdzekļu piemērošanas juridiskajām personām pamatā ir ar tām saistītas fiziskas personas darbības.
5. Latvijas juridisko personu krimināltiesiskā atbildība balstās kombinētā modelī, kur dominē atvasinātās atbildības teorija, papildināta ar identifikācijas teorijas elementiem un organizatoriskās vainas principiem.
6. Juridiskās personas atbildība ir galvenokārt atvasināta no fiziskas personas nodarījuma, taču tiek ņemts vērā darbinieka statuss un ietekme uz lēmumu pieņemšanu, līdz ar to ne jebkura rīcība automātiski rada atbildību.
7. “Nepienācīgas pārraudzības vai kontroles” kritērijs ievieš organizatoriskās vainas aspektus, ļaujot saukt juridisko personu pie atbildības arī gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums radies uzņēmuma iekšējo mehānismu nepietiekamības dēļ.
8. Latvijas regulējums atspoguļo pārejas posmu no tradicionālās individuālās vainas uz mūsdienīgu skatījumu, kur juridiskā persona tiek uzlūkota kā patstāvīgs tiesību subjekts ar organizatorisko atbildību.
9. Pierādīšana procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām ir sarežģīta, jo papildus noziedzīgā nodarījuma sastāva konstatēšanai nepieciešams pierādīt, ka noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai nepienācīgas kontroles rezultātā.
10. Procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām pierādījumu iegūšana, to analīze un fiziskas personas izdarītā nozieguma saistības ar juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai nepienācīgas

kontroles rezultātā izdarīto noziegumu konstatēšana ir pietiekami sarežģīts process un prasa augstas profesionālās zināšanas. Latvijā nav specializēto prokuru šajā jomā, kā arī lielai daļai procesa virzītāju trūkst pietiekamas praktiskās pieredzes ar šiem procesiem un metodisko vadlīniju, kas atstāj negatīvu ietekmi uz uzsāktu procesu skaitu.

11. Starptautisko konvenciju prasību ieviešana Latvijā notikusi daļēji, lai gan ANO, OECD un EP konvenciju principi ir implementēti nacionālajā krimināltiesiskajā regulējumā, ANO 1999. gada konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 5. panta prasības pilnībā nav ieviestas, kas rada neatbilstību starptautiskajiem standartiem, jo šobrīd KL 12. pants neparedz autonomu juridiskās personas atbildību, bet gan tā ir saistāma ar juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai nepienācīgas pārraudzības rezultātā fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem. ANO konvencijas 5. panta pirmajā daļā ir noteikts, ka katra dalībvalsts saskaņā ar saviem nacionālajiem tiesību principiem veic nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu juridiskās personas atbildību, ja kāda persona, kas ir atbildīga par juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodas šajā amatā, izdara konvencijas 2. panta paredzēto noziedzīgo nodarījumu (t. i., terorisma finansēšanu). Terorisma finansēšanas, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, bruņotu konfliktu finansēšanas un citās lietās var būt situācijas, kad nav konstatējams neviens no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas pamatiem, jo juridiskā persona tiek izmantota kā instruments šādu darbību veikšanai un to veic vienīgā uzņēmuma amatpersona.
12. ECT tiesu prakse apliecina, ka juridiskajai personai piemērojamo sankciju raksturs Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē nosakāms pēc to faktiskās būtības, nevis nacionālās klasifikācijas. Līdz ar to Latvijas Krimināllikumā paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi uzskatāmi par krimināltiesiska rakstura sankcijām, kuru piemērošanā juridiskajām personām nodrošināmas visas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā paredzētās procesuālās garantijas. Laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim no 188 fiziskām personām inkriminētiem noziegumiem, kurus tās izdarījušas juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, lielais vairums ir finanšu, ekonomiskie vai koruptīvie jeb tie saukti balto apkaklīšu noziedzīgie nodarījumi, kas veido aptuveni 94 % no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem un faktiski ir saistīti ar ēnu ekonomiku.
13. Ēnu ekonomikas īpatsvars ir nozīmīgs un nemazinās pietiekami strauji. Latvijas ēnu ekonomikas apjoms ir būtiski augstāks nekā OECD vidējais rādītājs (12–15 %) un veido apmēram 20–26 % no IKP, kas norāda uz sistemātisku ekonomisko normu apiešanu arī juridisko personu līmenī.

14. Galvenie juridisko personu noziedzības virzītājspēki ir peļņas maksimizēšana un izmaksu samazināšana. Šie motīvi bieži dominē pār tiesiskumu un ētiku uzņēmējdarbības procesos.
15. Efektīva piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām ir viens no nozīmīgākajiem instrumentiem valsts kriminālpolitikas īstenošanā, jo tie spēj tieši ietekmēt finanšu un ekonomisko, kā arī korupcijas risku mazināšanos, nodrošināt ne tikai individuālu, bet arī vispārēju prevenciju. Juridisko personu atbildības mehānismi, ja tie tiek pienācīgi regulēti un konsekventi piemēroti, var būtiski samazināt uzņēmējdarbības vides kriminalizācijas riskus, palielināt uzņēmējdarbības caurspīdīgumu un veicināt tirgus dalībnieku savstarpēju godīgu konkurenci. Šāda atbildības īstenošana ir īpaši nozīmīga finanšu un ekonomisko noziegumu, kā arī korupcijas noziegumu kontekstā, kur nereti tieši juridiskās personas infrastruktūra, resursi un pārvaldības struktūra tiek izmantota noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai vai atbalstīšanai.
16. KL nepieciešams skaidri nostiprināt, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot arī ārvalstī reģistrētai juridiskai personai par fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Latvijas Republikā ārvalsts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.
17. KL 70.¹ pants ir pilnvarojošs, nevis imperatīvs, norma, kas dod procesa virzītājam plašu rīcības brīvību, lemjot par procesa uzsākšanu, taču šī brīvība var radīt nevienveidīgu praksi.
18. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskām personām ir efektīvs instruments tiesiskuma stiprināšanai un sabiedrības interešu aizsardzībai, taču tā piemērošana Latvijā ir mazskaitlīga, kas saistīts gan ar normu formulējuma elastīgumu, gan ar procesa uzsākšanas izvērtēšanas subjektīvo raksturu.
19. KL 70.¹ panta formulējums ir maināms no pilnvarojošs uz imperatīvu, lai nodrošinātu to, ka Latvija pienācīgi pilda starptautisko organizāciju izvirzītās prasības, nosakot, ka procesa virzītājam ir pienākums uzsākt procesu pret juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanai, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka fiziskas personas izdarīts noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.
20. Visās trijās Baltijas valstīs valsts un pašvaldību iestādes netiek sauktas pie krimināltiesiskās atbildības.
21. Beļģijas pieeja juridisko personu kriminālatbildībai ir universāla un visaptveroša – tā attiecas uz jebkuru juridisko personu neatkarīgi no tā, vai tā ir privāto vai publisko tiesību juridiskā persona, ar noteiktiem izņēmumiem tikai attiecībā uz sodu piemērošanu publisko tiesību juridiskajām personām.

22. Beļģijā pret publisko tiesību juridiskajām personām var uzsākt kriminālprocesu, tomēr sods šādām personām netiek piemērots, bet gan konstatēta juridiskās personas vaina (vainīgums). Tas nodrošina iespēju noskaidrot, vai publisko tiesību juridiskā persona ir vainojama noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un vienlaikus rada arī reputācijas risku gan pašai publisko tiesību juridiskai personai, gan tās vadošajām amatpersonām, darbiniekiem, vienlaikus neuzliekot finansiālu slogu, bet nodrošinot vispārpreventīvu funkciju.
23. Absolūta publisko tiesību juridisko personu imunitāte neatbilst mūsdienu juridisko personu kriminālatbildības attīstības tendencēm un rada nesodāmības risku gadījumos, kad noziedzīgi nodarījumi izdarīti valsts vai pašvaldību iestāžu interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības rezultātā, tādēļ publisko tiesību juridisko personu ierobežota saukšana pie krimināltiesiskās atbildības, piemērojot īpašu un samērīgu sankciju modeli – sprieduma vai prokurora priekšraksta publicēšanu, nav pretrunā atvasinātās atbildības, identifikācijas un organizatoriskās vainas teorijām.
24. Publisko tiesību juridisko personu ierobežota saukšana pie atbildības nav pretrunā juridisko personu identifikācijas, korporatīvās kultūras un organizatoriskās vainas teorijām, ja tiek ievērots samērīguma princips un specifisks sankciju modelis. Balstoties uz teorētiskām atziņām un izpētes materiāliem, ir radīts pamatojums tam, lai izstrādātu jaunu tiesisko regulējumu, paredzot krimināltiesisko atbildību arī publisko tiesību juridiskām personām.
25. Pētījumā pamatota atziņa, ka juridiskās personas reorganizācija vai jaunas juridiskās personas izveide pati par sevi nedrīkst izslēgt piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu, ja saglabājas faktiskā saimnieciskā turpinātība, kontrole vai organizatoriskā identitāte, turklāt atbildības pēctecība uzņēmumu pārejas gadījumos nav pretrunā atvasinātās atbildības, identifikācijas un organizatoriskās vainas teorijām. Atvasinātās atbildības, identifikācijas un korporatīvās kultūras teoriju kompleksā piemērošanā, kā arī izpētes materiālos ir rasts pamatojums tam, lai izstrādātu jaunu tiesisko regulējumu, paredzot kriminālatbildību uzņēmumu pārejas gadījumā.
26. Uzņēmuma pārejas gadījumos Lietuvā un Igaunijā tiesību normas un tiesu prakse pieļauj juridiskās personas kriminālatbildību, ja tiek saglabāta juridiskās personas vai tās tiesību un pienākumu pēctecība, piemēram, reorganizācijas gadījumā, vai ja uzņēmums tiek likvidēts un jaundibināts uzņēmums faktiski ir likvidētā uzņēmuma tiesību un saistību pārņēmējs.
27. Salīdzinošā perspektīva rāda, ka vairākās Eiropas jurisdikcijās, piemēram, Lietuvā, Igaunijā, Beļģijā, gan tiesību normās, gan judikatūrā ir nostiprināts princips par atbildības nepārtrauktību, ja pastāv saimnieciskās vienības faktiskā turpinātība – ekonomisko un organizatorisko elementu pārmantošana, vadības un patiesā labuma guvēju identitāte,

- tirgus pozīcijas, klientu un līgumu pāreja. Jaunas juridiskās personas dibināšana pati par sevi nav tiesisks šķērslis sankciju piemērošanai. Latvijā šādas saites trūkums starp sākotnējo un pēctecīgo (jaundibināto) juridisko personu ļauj izvairīties no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas, pat ja reāli tiek turpināta identiska saimnieciskā darbība nolūkā gūt peļņu.
28. Lietuvas, Beļģijas un citu valstu pieredze apliecina, ka juridiskās atbildības nepārtrauktība ir iespējama, ja tiek pierādīta faktiskā ekonomiskā un operacionālā turpinātība starp sākotnējo un jaundibināto juridisko personu.
29. Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā pastāv būtiska plaša attiecībā uz juridisko personu atbildības nepārtrauktību apzinātas uzņēmuma pārejas vai reorganizācijas gadījumā. Lai arī komerciesību uzņēmuma pārejas institūts, kas noteikts KCL 20. pantā, ir skaidri atzīts un piemērots civiltiesisko saistību pēctecībai, KPL trūkst tiešu normu un procesa algoritmu, kas ļautu konstatēt ekonomiskās un organizatoriskās identitātes turpinājumu un attiecīgi nodrošinātu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērojamības iespēju. Praktiskās sekas ir divējādas – pirmkārt, uzņēmumi var apzināti mainīt juridisko formu, īpašnieku struktūru vai reorganizēties pirms procesa uzsākšanas un nodrošinājuma līdzekļu piemērošanas, lai izvairītos no procesa vai no sankciju piemērošanas, otrkārt, procesa virzītājs bieži paliek bez skaidra tiesiska pamata turpināt procesu pret jaundibināto (pārņemamo) subjektu, pat ja faktiski saglabājas tas pats uzņēmējdarbības veids, aktīvu kopums, vadība, klientu bāze.
30. Esošais tiesiskais regulējums Latvijā neparedz iespēju turpināt procesu pret jaundibinātu juridisko personu uzņēmuma pārejas gadījumā. KPL 377. panta 5.¹ punkts nosaka, ka juridiskās personas likvidācija ir pamats procesa izbeigšanai, neparedzot izvērtējumu, vai uzņēmuma aktīvi un būtiski darbības nodrošināšanas elementi nav pārgājuši citai personai ar mērķi izvairīties no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas.
31. Atbilstoši krimināltiesiskajam regulējumam juridiskās personas likvidācija šobrīd automātiski noved pie procesa izbeigšanas, bez pienākuma izvērtēt iespējamu uzņēmuma pāreju, kas savukārt pazemina vispārējo prevenciju, jo uzņēmumu vadība saprot, ka ar formālu reorganizāciju (uzņēmuma likvidēšanu) var izvairīties no piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas juridiskām personām.
32. Kriminālprocesa efektivitātes princips ir īpaši svarīgs “čaulas uzņēmumu” gadījumā. Ja juridiskai personai vai uzņēmuma pārejas gadījumā jaundibinātai juridiskai personai nav aktīvu vai naudas līdzekļu, piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana var nebūt iespējama vai ekonomiski pamatota, līdz ar to šādās situācijās jāizvērtē alternatīva –

- uzņēmuma darbības izbeigšanas iniciēšana, izmantojot KCL 314.¹ pantā nostiprinātos mehānismus.
33. KPL nepieciešams definēt uzņēmuma pārejas jēdzienu kriminālprocesuālajā kontekstā, kā arī ieviest Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā procesuālos izņēmumus juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai, nosakot, ka process var turpināties arī pret pārņemošo juridisko personu uzņēmuma pārejas gadījumā, ja uzņēmuma pāreja veikta nolūkā izvairīties no atbildības.
 34. Juridiskās personas pārstāvja aktīva līdzdalība un piekrišana procesa virzībai ir vēlama, bet ne obligāta, kas būtiski atšķiras no procesa pret fizisku personu, kur persona ir tieši atbildīga par nodarījumu, tomēr pirmstiesas kriminālprocesu nevar pabeigt, slēdzot vienošanos vai piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu, ja juridiskās personas pārstāvis nepiedalās procesā, kas kavē procesa norisi.
 35. Pratināšanas noteikumi pārstāvjiem ir pretrunīgi interpretējami, jo pārstāvis saglabā savu statusu pat tad, kad sniedz liecības, taču viņam vienlaikus tiek piemēroti liecinieka pratināšanas noteikumi, tajā skaitā brīdinājums par atbildību par nepatiesām liecībām. Šī hibrīdpozīcija var radīt neskaidrības ar procesuālo statusu.
 36. Aizstāvja piedalīšanās ir obligāta tikai noteiktos iztiesāšanas gadījumos, bet pirmstiesas procesā juridiskā persona var nepiedalīties vispār, kas rada risku, ka aizstāvības tiesības paliek formālas, nevis reālas un efektīvas.
 37. Nepieciešama juridiskās personas pārstāvja obligāta iesaiste jau pirmstiesas procesa stadijā, lai veicinātu alternatīvo pirmstiesas procesu pabeigšanas veidu izmantošanu arī procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Attīstīt praksi izmantot vienošanās institūtu arī juridisko personu procesos, īpaši tajos gadījumos, kad ir iespējams panākt samērīgu ietekmējošo līdzekli bez ilgstoša tiesvedības procesa, vienlaikus nodrošinot cietušā interešu ievērošanu.
 38. Naudas piedziņas apmēri kriminālprocesā ir nesamērīgi zemi salīdzinājumā ar administratīvajiem sodiem par konkurences noteikumu pārkāpumiem, tādējādi neveicinot atturošu iedarbību.
 39. Nepieciešams pilnveidot naudas piedziņas piemērošanas kritērijus KL. Līdzīgi kā konkurences tiesībās, noteikt, ka naudas piedziņas apmērs tiek saistīts ar juridiskās personas gada apgrozījumu vai peļņu, lai nodrošinātu samērīgu, bet atturošu efektu, atkarībā no noziedzīga nodarījuma smaguma.
 40. Sodu veidu, kuri piemērojami juridiskām personām Beļģijā, katalogs ir ievērojami plašāks nekā Latvijā – papildus Latvijā iespējamiem piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem Beļģijas

- tiesiskais regulējums paredz arī struktūrvienību (filiāļu, pārstāvniecību) darbības izbeigšanu un reputācijas sodu jeb notiesājoša sprieduma publicēšanu.
41. Latvijā nav paredzēts tāds piespiedu ietekmēšanas līdzeklis kā struktūrvienību, filiāļu vai pārstāvniecību darbības izbeigšana vai sprieduma publicēšana. Sprieduma publicēšana par juridiskajām personām ir būtisks sankcijas instruments ar ļoti spēcīgu vispārējās prevencijas efektu, tas informē sabiedrību un tirgus dalībniekus par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa (ārvalstīs – par kriminālsoda) piemērošanu, mazinot iecietību pret noziedzīgu rīcību uzņēmējdarbībā un palielinot motivāciju citām juridiskām personām ieviest kontroles un pārraudzības mehānismu, lai novērstu to. Atšķirībā no vienreizējiem finansiāliem sodiem publicitātes radītās sekas (klientu un partneru uzticības kritums, investoru piesardzība, bankas *know your client* – *KYC* (pazīsti savu klientu) riska pieaugums) ir ilgstošas, tādēļ šis līdzeklis praksē bieži darbojas spēcīgāk par finansiāliem sodiem. Savukārt struktūrvienību, filiāļu vai pārstāvniecību darbības izbeigšana novērstu tiesiskā regulējuma nepilnību, kas saistīta ar ārvalstu komersantu filiāļu, pārstāvniecību likvidāciju, darbības izbeigšanu Latvijā, ja ārvalstī reģistrētas juridiskās personas filiāles, pārstāvniecības, kas reģistrēta Latvijā, interesēs, labā, nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā tiek izdarīts noziedzīgs nodarījums.
 42. Nepieciešams jauns piespiedu ietekmēšanas līdzeklis – sprieduma publicēšana, kas ārvalstīs, piemēram, Beļģijā, Francijā, ir atzīts par efektīvu vispārējās prevencijas instrumentu, īpaši finanšu, ekonomiskajās un korupcijas noziegumu lietās, kā arī filiāļu, pārstāvniecību darbības piespiedu izbeigšana, kas paplašinātu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu klāstu un novērstu nepilnību tiesiskajā regulējumā.
 43. KPL 476. pants tieši neparedz tiesai tiesības izdalīt atsevišķā lietvedībā procesu pret juridisko personu tiesvedības stadijā. Esošais regulējums (KPL 439. panta trešā daļa) attiecas tikai uz pirmstiesas izmeklēšanu, un praksē tas rada situācijas, kad process pret juridisko personu tiek kavēts procesu pret fiziskām personām ieilgšanas dēļ.
 44. KPL 368. pants par procesuālo izdevumu piedziņu neparedz to atlīdzināšanu vai piedziņu no juridiskām personām, kas ir subjekts procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām. Šī nepilnība tiesiskajā regulējumā rada situāciju, ka procesuālie izdevumi no juridiskām personām procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu netiek piedzīti.
 45. Latvijā procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām būtiska problēma ir vienotu metodoloģisko vadlīniju trūkums izmeklētājiem un prokuroriem par pieņemumu “interesēs”, “labā”, “nepienācīga pārraudzība” un “nepienācīga kontrole” interpretāciju, ziņām, kas ļauj konstatēt juridiskās personas saikni

- ar noziedzīgo nodarījumu, fiziskas un juridiskas personas saiknes konstatēšanu, pierādījumu iegūšanas un vērtēšanas standartiem, procesa taktikas izvēli, starpinstitucionālo sadarbību un procesuālās pēctecības atzīšanas kritērijiem, lai uzņēmuma pārejas gadījumā varētu turpināt procesu pret pēctecīgo subjektu.
46. KL nepieciešams skaidri definēt jēdzienus “juridiskās personas interesēs”, “juridiskās personas labā”, “nepienācīga pārraudzība”, “nepienācīga kontrole”.
47. Latvijas tiesu praksē juridisko personu piespiedu ietekmēšanas lietās novērojams būtisks fragmentārums, ko apstiprina arī Augstākās tiesas judikatūras trūkums. Tiesību normu retā piemērošana ir radījusi situāciju, ka tiesu praksē atziņu skaits ir ļoti ierobežots un esošie nolēmumi nenosedz visus būtiskākos problēmjautājumus, piemēram, uzņēmuma pārejas atzīšanu kriminālprocesā, reorganizācijas ietekmi uz procesa norisi, pieņemumu pamatu “interesēs”, “labā”, “nepienācīga pārraudzība” un “nepienācīga kontrole” ietvaru skaidrošanu u. c. Šī situācija ietekmē arī izmeklēšanas iestāžu un prokuratūras darbu – lēmumu pieņemšanas process kļūst piesardzīgāks un ilgāks, un sarežģītākos gadījumos procesa virzītāji izvēlas izvairīties no paredzamiem procesuālajiem strīdiem.
48. Juridisko personu krimināltiesiskās atbildības pilnvērtīga piemērošana ir ne tikai iekšpolitikas tiesību piemērošanas jautājums, bet arī nozīmīgs ārpolitikas un starptautisko ekonomisko attiecību faktors. Efektivitātes paaugstināšanai nepieciešama ne tikai tiesiskā regulējuma pilnveide un judikatūras attīstīšana, bet arī institucionālās kapacitātes stiprināšana, tostarp speciāli apmācītu izmeklētāju un prokuroru vienību izveide, kā arī detalizētu metodoloģisku materiālu ieviešana, lai nodrošinātu vienotu pieeju tiesību normu interpretācijā un piemērošanā.

Priekšlikumi

1. KL nepieciešams skaidri nostiprināt, ka piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot arī ārvalstī reģistrētai juridiskai personai par fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti Latvijas Republikā ārvalsts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, ne tikai Latvijas Republikā reģistrētām juridiskām personām.
 - Papildināt KL 4. pantu ar 1.² daļu šādā redakcijā: *“Piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot arī ārvalstī reģistrētai juridiskai personai par fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem Latvijas Republikā, ārvalsts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.”*
2. KL 12. panta un 70.¹ panta pirmās daļas normas formulējums ir maināms no pilnvarojša uz imperatīvu, lai nodrošinātu to, ka Latvija pienācīgi pilda starptautisko organizāciju izvirzītās prasības, nosakot, ka procesa virzītājam ir faktiski pienākums uzsākt procesu pret juridisko personu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanai, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka fiziskas personas izdarīts noziedzīgs nodarījums ir izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.
 - Izteikt KL 12. panta pirmo daļu šādā redakcijā: *“Par noziedzīgu nodarījumu, ko privāto tiesību juridiskās personas, tai skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrības, kā arī personālsabiedrības, interesēs, šīs personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, attiecīgā fiziskā persona saucama pie kriminālatbildības, bet juridiskajai personai piemērojami šajā likumā paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi.”*
 - Izteikt KL 70.¹ panta pirmo daļu šādā redakcijā: *“Par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu privāto tiesību juridiskajai personai, tai skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībai, kā arī personālsabiedrībai, tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos prokurors piemēro piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja nodarījumu juridiskās personas vārdā, šīs personas interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis:*
 - 1) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā;
 - 2) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā;
 - 3) īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.”
3. Nepieciešams papildināt KL ar definīcijām, ko ietver jēdzieni “privāto tiesību juridiskā persona”, “personālsabiedrība”, kā arī “valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrība”, lai

novērstu neskaidrības procesa par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām subjekta statusa noteikšanā.

- Papildināt KL 70.¹ pantu ar otro daļu šādā redakcijā: *“Piespiedu ietekmēšanas līdzekļus var piemērot šādām juridiskajām personām:*

1) privāto tiesību juridiskajai personai – sabiedrība ar ierobežotu atbildību, akciju sabiedrība, Eiropas komercsabiedrība, individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība, kooperatīvā sabiedrība, Eiropas kooperatīvā sabiedrība, biedrība, nodibinājums, arodbiedrība, arodbiedrību apvienība, arodbiedrību patstāvīgā vienība, reliģiskā organizācija un reģistrā reģistrētas reliģiskās organizācijas iestāde, politiskā partija, politisko partiju apvienība;

2) personālsabiedrībai – pilnsabiedrība un komandītsabiedrība;

3) valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrībai – kapitālsabiedrība, kurā visas kapitāla daļas vai balsstiesīgās akcijas pieder valstij vai vienai pašvaldībai.”

4. KL nepieciešams skaidri definēt jēdzienus “juridiskās personas interesēs”, “juridiskās personas labā”, “nepienācīga pārraudzība”, “nepienācīga kontrole”, lai nodrošinātu vienotu to piemērošanas praksi un atvieglotu piemērotā pamata novērtēšanu.

- Papildināt KL 70.¹ pantu ar trešo daļu šādā redakcijā: *“Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, ja tas ir vērsts uz juridiskās personas mērķu sasniegšanu, neatkarīgi no tā, vai juridiskā persona faktiski ir guvusi labumu no šīs rīcības.”*

- Papildināt KL 70.¹ pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā: *“Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas labā, ja tā rezultātā juridiskā persona varēja vai faktiski guva tiešu vai netiešu labumu, priekšrocību.”*

- Papildināt KL 70.¹ pantu ar piekto daļu šādā redakcijā: *“Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas pārraudzības rezultātā, ja juridiskās personas vadoša amatpersona nav nodrošinājusi atbilstošu uzraudzību pār tai padoto personu darbību vai uzdevumu izpildi, kā rezultātā pieļauta noziedzīga rīcība.”*

- Papildināt KL 70.¹ pantu ar sesto daļu šādā redakcijā: *“Noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas nepienācīgas kontroles rezultātā, ja juridiskā persona nav izveidojusi vai nav nodrošinājusi atbilstošu iekšējās kontroles – atbilstības sistēmu, kas būtu novērsusi vai atklājusi noziedzīgu rīcību.”*

- Papildināt KL 70.¹ pantu ar septīto daļu šādā redakcijā: *“Ja konkrēta fiziskā persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, kriminālprocesā nav noskaidrota, bet pastāv pietiekami pierādījumi par juridiskās personas vārdā, interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, tiesa var lemt par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu.”*

5. Ņemot vērā, ka Latvija nav implementējusi ANO 1999. gada konvencijas par cīņu pret terorisma finansēšanu 5. panta prasības, kas rada neatbilstību starptautiskajiem standartiem, jo šobrīd KL 12. pants neparedz autonomu juridiskās personas atbildību, bet gan tā ir saistāma ar juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas kontroles vai nepienācīgas pārraudzības rezultātā fiziskas personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, nepieciešams papildināt krimināltiesisko regulējumu ar normu, kas paredz, ka juridiskām personām var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekļus arī par tās vārdā izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījusi vienīgā juridiskās personas amatpersona.
- Papildināt KL 12. pantu ar otro daļu šādā redakcijā: *“Par noziedzīgu nodarījumu, ko izdarījusi privāto tiesību juridiskās personas, tai skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrības, kā arī personālsabiedrības, vadoša amatpersona juridiskās personas vārdā, juridiskajai personai piemērojami šajā likumā paredzētie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi neatkarīgi no tā, vai noziedzīgs nodarījums izdarīts juridiskās personas interesēs, labā, nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.”*
 - Izteikt KL 70.¹ pantu pirmo daļu šādā redakcijā: *“Par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu privāto tiesību juridiskajai personai, tai skaitā valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībai, kā arī personālsabiedrībai, tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos prokurors var piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli, ja nodarījumu juridiskās personas vārdā, šīs personas interesēs, labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā izdarījusi fiziskā persona, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis: 1) balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu vai darboties tās uzdevumā; 2) balstoties uz tiesībām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; 3) īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros.”*
6. Nepieciešams paplašināt KL 70.³ pantā paredzētā piespiedu ietekmēšanas līdzekļa – likvidācija – tvērumu, paredzot arī iespēju izbeigt juridiskās personas filiāles vai pārstāvniecības, vai struktūrvienības darbību, kā tas bija līdz 2013. gada 14. marta grozījumiem KL.
- Izteikt KL 70.³ panta pirmo daļu šādā redakcijā: *“Likvidācija ir juridiskās personas, tās filiāles, pārstāvniecības vai struktūrvienības darbības piespiedu izbeigšana.”*
 - Izteikt KL 70.³ panta otro daļu šādā redakcijā: *“Juridiskā persona ir likvidējama tikai tajos gadījumos, ja juridiskā persona ir īpaši izveidota noziedzīga nodarījuma izdarīšanai vai ja ir izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums. Juridiskās personas filiāles, pārstāvniecības vai struktūrvienības darbība ir izbeidzama piespiedu kārtā, ja*

noziedzīgs nodarījums izdarīts tieši juridiskās personas filiāles, pārstāvniecības vai struktūrvienības interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā.”

7. Nepieciešams ieviest sprieduma publicēšanu kā atsevišķu piespiedu ietekmēšanas līdzekļa veidu, kas piemērojams juridiskajām personām. KL nepieciešams, tāpat kā Beļģijas Kriminālkodeksa 37.bis pantā, noteikt tiesai un prokuratūrai tiesības publicēt ziņas par juridiskajai personai piemēroto piespiedu ietekmēšanas līdzekli oficiālajā izdevumā (piemēram, “Latvijas Vēstnesis”), reģionālajos vai nozares izdevumos, elektroniskajās platformās. Šis mehānisms būtu īpaši efektīvs finanšu, ekonomisko, korupcijas, konkurences un vides noziegumu lietās.

- Papildināt KL 70.² panta pirmo daļu ar 5. punktu šādā redakcijā: *“Ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana.”*
- Izteikt KL 70.² panta otro daļu šādā redakcijā: *“Juridiskajai personai var piemērot vienu vai vairākus šā panta pirmajā daļā paredzētos piespiedu ietekmēšanas līdzekļus. Piemērojot likvidāciju, var piemērot tikai ziņu par tiesas nolēmumu publicēšanu.”*
- Izteikt KL 70.² panta ceturto daļu šādā redakcijā: *“Par šā likuma sevišķajā daļā paredzētu kriminālpārkāpumu, mazāk smagu noziegumu vai smagu noziegumu, par kuru paredzēts brīvības atņemšanas sods līdz pieciem gadiem, juridiskajai personai kā piespiedu ietekmēšanas līdzekli prokurors, sastādot priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekli, var noteikt naudas piedziņu, tiesību ierobežošanu un ziņu par prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu publicēšanu”*
- Izteikt KL 70.⁷ pantu šādā redakcijā: *“KL 70.⁷ pants. Ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana Ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana ir tiesas vai prokuratūras uzdots ziņu par juridiskai personai piemēroto piespiedu ietekmēšanas līdzekļu publicēšana vienā vai vairākos oficiālajos, reģionālajos, nozares izdevumos vai elektroniskajās platformās, ar kuru sabiedrība tiek informēta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļiem un noziedzīgu nodarījumu, par kuru juridiskai personai piespiedu ietekmēšanas līdzeklis ticis piemērots.”*
- Papildināt KL 70.⁸ panta ceturto daļu ar 4. punktu, izsakot to šādā redakcijā: *“Ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana, pilnīgi saskaitot.”*

- Papildināt KL 70.⁸ panta piekto daļu ar 4. punktu, izsakot to šādā redakcijā: *“Ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana, pilnīgi saskaitot.”*
 - Izteikt KL 70.⁸ panta sesto daļu šādā redakcijā: *“Ja piemērota likvidācija, tad šā panta ceturtajā un piektajā daļā minētajos gadījumos naudas piedziņa, tiesību ierobežošana un mantas konfiskācija tiek ietverta likvidācijā.”*
8. Disertācija pamato nepieciešamību paplašināt juridisko personu atbildību arī uz publisko tiesību juridiskajām personām un valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām noteiktos gadījumos, proti, Latvijā nepieciešams paplašināt kriminālatbildības piemērošanas jomu uz publisko tiesību juridiskām personām un to struktūrvienībām, paredzot iespēju uzsākt procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu arī pret valsts un pašvaldību iestādēm un to struktūrvienībām, nosakot, ka vienīgais piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, kas piemērojams šādām juridiskām personām, ir ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana un procesa gaitā ir konstatējams, vai noziedzīgs nodarījums ir ticis izdarīts juridiskās personas interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai nepienācīgas kontroles dēļ, tādā veidā neapdraudot šo iestāžu finansiālās spējas, vienlaikus nodrošinot sabiedrības informētību, procesu caurskatāmību un reputācijas risku.
- Papildināt KL 12. pantu ar trešo daļu šādā redakcijā: *“Publisko tiesību juridiskajām personām – valsts un pašvaldību iestādēm – piemērojams piespiedu ietekmēšanas līdzeklis par fiziskas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas vārdā, interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles dēļ.”*
 - Papildināt KL 12. pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā: *“Publisko tiesību juridiskajām personām – valsts un pašvaldību iestādēm – ar tiesas nolēmumu vai prokurora priekšrakstu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu par tās vārdā, interesēs, labā vai nepienācīgas pārraudzības vai kontroles dēļ izdarītu noziedzīgu nodarījumu piemērojams piespiedu ietekmēšanas līdzeklis – ziņu par tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu publicēšana. Publisko tiesību juridiskajām personām – valsts un pašvaldību iestādēm – nevar piemērot likvidāciju, mantas konfiskāciju, tiesību ierobežošānu un naudas piedziņu.”*
9. Uzņēmumu reorganizācija, likvidācija un uzņēmuma pāreja Latvijā rada reālu iespēju juridiskām personām izvairīties no krimināltiesiskām sekām, jo normatīvajā regulējumā nav pietiekami nostiprināts atbildības pēctecības princips, līdz ar to Latvijā ir jāizstrādā procedūras, kas paredz, ka kriminālprocesuālās sekas pāriet uz uzņēmuma tiesiskajiem pēctečiem reorganizācijas gadījumā, lai nodrošinātu soda neizbēgamību.

- Papildināt KL 12. pantu ar piekto daļu šādā redakcijā: *“Ja juridiskā persona ir pārņēmusi citas juridiskās personas aktīvus vai citus būtiskus saimnieciskās darbības elementus (uzņēmuma pāreja), piespiedu ietekmēšanas līdzekļus piemēro juridiskai personai, kas ir uzņēmuma pārņēmēja.”*
 - Papildināt KL 12. pantu ar sesto daļu šādā redakcijā: *“Uzņēmuma pārejas faktu vērtē, ņemot vērā aktīvu un citu saimnieciskās darbības elementu kopuma būtiskumu uzņēmuma turpmākās darbības nodrošināšanai, kā arī uzņēmuma pārejas ekonomisko būtību un apstākļus.”*
 - Papildināt KL 12. pantu ar septīto daļu šādā redakcijā: *“Gadījumos, kad konstatējama uzņēmuma pāreja, process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu turpināms pret to juridisko personu, kas ir uzņēmuma pārņēmēja.”*
 - Papildināt KPL ar 441.⁹ pantu (*Uzņēmuma pāreja*) šādā redakcijā:
 - “(1) Uzņēmuma pāreja ir uzņēmuma vai tās daļas, tajā skaitā būtisku saimnieciskās darbības elementu nodošana citai juridiskai personai, kas ļauj pārņēmējam turpināt uzņēmuma saimniecisko darbību, pilnībā vai daļēji saglabājot uzņēmuma nodevēja identitāti.*
 - (2) Procesā virzītājs procesa ietvaros vērtē, vai pastāv uzņēmumu pārejas pazīmes, un lemj par procesa uzsākšanu vai turpināšanu pret juridisko personu, kura pārņēmusi uzņēmumu.*
 - (3) Uzņēmuma pārejas gadījumā kriminālprocesuālās sekas pāriet uz juridisko personu, kura pārņēmusi uzņēmumu.*
 - (4) Juridiskā persona, kura pārņēmusi uzņēmumu, pārņem sākotnējās juridiskās personas procesuālo statusu, tiesības un pienākumus kriminālprocesā.”*
 - Izslēgt no KPL 547.¹ panta otro daļu.
 - Papildināt KPL 547.¹ pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā: *“Ja iztiesāšanas gaitā tiek konstatēts, ka ir notikusi uzņēmuma pāreja, tiesa, izvērtējot uzņēmuma pārejas apstākļus, lemj par procesa izbeigšanu pret likvidēto juridisko personu, pret kuru notiek process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu un par procesa turpināšanu pret juridisko personu, kura pārņēmusi uzņēmumu.”*
10. Nepieciešams pilnveidot piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas kritērijus KL. Līdzīgi kā konkurences tiesībās, noteikt, ka naudas piedziņas apmērs tiek saistīts ar juridiskās personas neto apgrozījumu, lai nodrošinātu samērīgu un preventīvu efektu.
- Izteikt KL 70.⁶ panta 1.¹ daļu šādā redakcijā: *“Naudas piedziņa atbilstoši noziedzīga nodarījuma kaitīgumam un juridiskās personas mantiskajam stāvoklim nosakāma, saistot ar juridiskās personas neto apgrozījumu pēdējā noslēgtajā finanšu gadā:*

- 1) *par kriminālpārkāpumu – piecu līdz desmit tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, bet ne mazāk kā 3 % apmērā no juridiskās personas pēdējā noslēgtā finanšu gada neto apgrozījuma;*
 - 2) *par mazāk smagu noziegumu – desmit līdz piecdesmit tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, bet ne mazāk kā 5 % apmērā no juridiskās personas pēdējā noslēgtā finanšu gada neto apgrozījuma;*
 - 3) *par smagu noziegumu – divdesmit līdz septiņdesmit piecu tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, bet ne mazāk kā 10 % apmērā no juridiskās personas pēdējā noslēgtā finanšu gada neto apgrozījuma;*
 - 4) *par sevišķi smagu noziegumu – trīsdesmit līdz simt tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā, bet ne mazāk kā 15 % apmērā no juridiskās personas pēdējā noslēgtā finanšu gada neto apgrozījuma.”*
11. Nepieciešams papildināt KPL 361. pantu ar īpašu mērķi – nodrošināt piespiedu ietekmēšanas līdzekļa izpildi uzņēmuma pārejas gadījumā, lai nodrošinātu iespēju piemērot piespiedu ietekmēšanas līdzekli uzņēmuma pārņēmējam.
- Izteikt KPL 361. panta otro daļu šādā redakcijā: *“Arestu mantai var uzlikt arī procesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai, tajā skaitā gadījumos, kad notiek uzņēmuma pāreja, lai nodrošinātu piespiedu ietekmēšanas līdzekļu izpildi saistību pārņēmējam un par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu, ja ir nepieciešams nodrošināt mantisko jautājumu risinājumu kriminālprocesā vai iespējamo likvidāciju, vai naudas piedziņu, vai mantas konfiskāciju.”*
12. Nepieciešams paplašināt procesuālo izdevumu piedziņu arī pret juridiskām personām, paredzot iespēju procesuālos izdevumus piedzīt arī no juridiskās personas, kurai piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis.
- Izteikt KPL 368. panta pirmo daļu šādā redakcijā: *“Procesuālos izdevumus ar tiesas nolēmumu piedzen no notiesātajiem un juridiskās personas, kurai piemērots piespiedu ietekmēšanas līdzeklis, izņemot šā panta trešajā, ceturtajā un sestajā daļā minētos gadījumus. Procesuālo izdevumu atlīdzināšanas pienākums gulstas arī uz nepilngadīga notiesātā vecākiem vai aizbildņiem.”*
13. KPL nepieciešams iekļaut skaidru norādi, ka procesa sadalīšana attiecināma arī uz juridiskām personām tiesvedības stadijā, ja tas nekaitē procesa mērķa sasniegšanai un krimināltiesisko attiecību savlaicīgai noregulēšanai.
- Izteikt KPL 476. panta pirmo daļu šādā redakcijā: *“Tiesa apsūdzētā vai cietušā interesēs kriminālprocesu, kurā apsūdzētas vairākas personas vai viena persona par vairākiem*

noziedzīgiem nodarījumiem, kā arī kurā noris process par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, var sadalīt, ja sadalīšana nekaitē kriminālprocesa mērķa sasniegšanai.”

14. Nepieciešams papildināt KPL 83. pantu ar normu, kas paredz, ka aizstāvja piedalīšanās ir obligāta arī pirmstiesas procesā, ja juridiskā persona nav pilnvarojusi pārstāvi dalībai procesā. Paredzēt, ka aizstāvja piedalīšanās ir nepieciešama visos gadījumos, kad juridiskās personas pārstāvis nepiedalās procesā, neatkarīgi no tā, vai process ir izdalīts atsevišķā lietvedībā. Šāda kārtība pilnvērtīgi nodrošinātu juridiskās personas tiesības uz aizstāvību un atbilstu Satversmes 92. pantam.
 - Papildināt KPL 83. panta pirmo daļu ar 6. punktu šādā redakcijā: *“procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, ja juridiskā persona nav pilnvarojusi pārstāvi dalībai procesā.”*
 - Izslēgt no KPL 83. panta trešās daļas sekojošus vārdus: *“kā arī tad, ja iztiesāšana notiek atsevišķā lietvedībā izdalītā procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai un iztiesāšanā nepiedalās juridiskās personas pārstāvis.”*
15. Nepieciešams izstrādāt metodisko materiālu izmeklētājiem un prokuroriem par procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām, kurā nepieciešams ietvert darbības algoritmu procesa norisē, fiziskās un juridiskās personas saistības konstatēšanas kritērijus, pieņēmumu izvirzīšanu un tās kritērijiem, pazīmēm, kas norāda uz uzņēmuma pāreju, rīcību, konstatējot uzņēmuma pāreju u. c.

Publikāciju un ziņojumu saraksts par promocijas darba tēmu

Publikācijas:

1. Jansons, M. 2022. Topicalities in coercive measures application process to legal entities in criminal proceedings in the Republic of Latvia, Riga, RSU, *Socrates* 2022, 3(24), 78–90, ERIH+, <https://doi.org/10.25143/socr.24.2022.3>
2. Jansons, M. 2023. Proving the involvement of legal entities – credit institutions – in ‘stand-alone’ money-laundering cases, Riga, RSU, *Socrates* 2023, 1–27 (December 2023), 27–36, ERIH+, <https://doi.org/10.25143/socr.27.2023.3.27-36>
3. Jansons, M. 2024. Involvement of legal entities in committing criminal offences influencing factors, Riga, RSU, *Socrates* 2024, 1–29 (September 2024), 16–21, ERIH+, <https://doi.org/10.25143/socr.29.2024.2.16-21>

Ziņojumi:

1. Jansons, M. 2022. Aktualitātes piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskajām personām piemērošanas procesā. Rīgas Stradiņa universitātes starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Tiesiskās sistēmas aktuālās problēmas Satversmes simtgades kontekstā”, 21.04.2022.
2. Jansons, M. 2022. Jurisprudence on criminal liability of legal persons in Latvia. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras, Lietuvas Republikas Ģenerālprokuratūras, kā arī Igaunijas Republikas Ģenerālprokuratūras kopīgi īstenotā Eiropas Komisijas līdzfinansēta projekta starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Sadarbības stiprināšana finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanā Baltijas valstu tieslietu darbiniekiem – BALTICS”, 17.05.2022.

Literatūras un avotu saraksts

Tiesību akti

1. 1997. gada 21. novembra OECD konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1126> [sk. 16.02.2025.]
2. 1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1437> [sk. 16.02.2025.]
3. 1999. gada 9. decembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1419> [sk. 01.10.2025.]
4. 2000. gada 15. novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1474-apvienoto-naciju-organizācijas-konvencija-pret-transnacionalo-organizeto-noziedzibu> [sk. 16.02.2025.]
5. 2001. gada 12. marta Eiropas Savienības Padomes direktīva Nr. 2001/23/EK par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz darbinieku tiesību aizsardzību uzņēmumu, uzņēmēj sabiedrību vai uzņēmumu vai uzņēmēj sabiedrību daļu īpašnieka maiņas gadījumā. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32001L0023> [sk. 12.08.2025.]
6. 2001. gada 23. novembra Eiropas Padomes konvencija par kibernetiskiem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1460> [sk. 16.10.2024.]
7. 2005. gada 15. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1613> [sk. 01.10.2025.]
8. 2005. gada 16. maija Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1597-eiropas-padomes-konvencija-par-cinu-pret-cilveku-tirdzniecibu> [sk. 16.10.2024.]
9. 2005. gada 5. maija likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 25.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 82. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/108851> [sk. 02.06.2025.]
10. 2008. gada 19. novembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0099> [sk. 16.10.2024.]
11. 2013. gada 14. marta likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 27.03.2013. *Latvijas Vēstnesis*, 61. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/255703> [sk. 07.10.2025.]
12. 2014. gada 15. maija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2014/62/ES par euro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A32014L0062> [sk. 16.10.2024.]
13. 2015. gada 20. maija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2015/849 par finanšu sistēmas izmantošanas novēršanu nolūkā legalizēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai finansēt terorismu. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849> [sk. 30.01.2025.]
14. 2015. gada 20. maija Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. 2015/848 par maksātnespējas procedūrām. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/?locale=LV> [sk. 30.01.2025.]
15. 2015. gada 29. oktobra likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 19.11.2015. *Latvijas Vēstnesis*, 227. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277896> [sk. 28.06.2026.]
16. 2016. gada 10. marta likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 24.03.2016. *Latvijas Vēstnesis*, 59. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281152> [sk. 28.06.2026.]
17. 2017. gada 14. jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1132 attiecībā uz sabiedrību tiesību dažiem aspektiem. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32017L1132> [sk. 30.01.2025.]

18. 2017. gada 19. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318802-eiropas-padomes-konvencija-par-noziedzīgiem-nodarījumiem-kas-saistiti-ar-kulturas-vertibam> [sk. 16.10.2024.]
19. 2017. gada 5. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1371 par cīņu pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1371> [sk. 23.11.2024.]
20. 2018. gada 23. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673> [sk. 23.11.2024.]
21. 2019. gada 27. novembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2019/2121, ar ko groza direktīvu Nr. (ES) 2017/1132 attiecībā uz pārrobežu reorganizāciju, apvienošanu un sadalīšanu. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32019L2121> [sk. 30.01.2025.]
22. 2020. gada 11. jūnija likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 22.06.2020. *Latvijas Vēstnesis*, 119C. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315653> [sk. 28.06.2026.]
23. 2020. gada 7. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes regula Nr. (ES) 2020/1503 par Eiropas kolektīvās finansēšanas pakalpojumu sniedzējiem uzņēmējdarbībai un ar ko groza regulu Nr. (ES) 2017/1129 un direktīvu Nr. (ES) 2019/1937. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32020R1503> [sk. 30.01.2025.]
24. 2022. gada 7. aprīļa likums “Grozījumi Krimināllikumā”. 20.04.2022. *Latvijas Vēstnesis*, 76. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/331741> [sk. 28.06.2026.]
25. Arodbiedrību likums. 25.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*, 60. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/265207> [sk. 28.01.2025.]
26. Beļģijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://legislationline.org/Belgium#section-3> [sk. 11.08.2025.]
27. Biedrību un nodibinājumu likums. 14.11.2003. *Latvijas Vēstnesis*, 161. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/81050> [sk. 27.01.2025.]
28. Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. 26.02.1937. *Valdības Vēstnesis*, 46. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/90220> [sk. 10.09.2024.]
29. Civilprocesa likums. 03.11.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 326/330. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50500> [sk. 09.10.2025.]
30. Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums. 12.11.2015. *Latvijas Vēstnesis*, 222. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277779> [sk. 21.08.2025.]
31. Igaunijas Sodu kodekss. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/529122024005/consolide> [sk. 04.05.2025.]
32. Komerclikums. 04.05.2000. *Latvijas Vēstnesis*, 158/160. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/5490> [sk. 19.10.2024.]
33. Konkurences likums. 23.10.2001. *Latvijas Vēstnesis*, 151. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/54890> [sk. 25.10.2024.]
34. Kooperatīvo sabiedrību likums. 26.04.2018. *Latvijas Vēstnesis*, 84. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/298656> [sk. 07.01.2025.]
35. Krimināllikums. 08.07.1998. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [sk. 24.10.2024.]
36. Kriminālprocesa likums. 11.05.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 74. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [sk. 31.01.2025.]
37. Latvijas Republikas Satversme. 01.07.1993. *Latvijas Vēstnesis*, 43. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980> [sk. 03.04.2025.]
38. Lietuvas Republikas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr> [sk. 07.05.2025.]

39. Lietuvas Republikas Kriminālprocesa kodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr?positionInSearchResults=18&searchModelUUID=e04a3efe-6665-4c18-af6e-ab04cd2f0db9> [sk. 07.05.2025.]
40. Likums "Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību". 13.02.1992. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 6/7. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72428> [sk. 07.01.2025.]
41. Likums "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civillietās, ģimenes lietās un krimināllietās denonsēšanu". 02.02.2024. *Latvijas Vēstnesis*, 24. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/349533> [sk. 23.10.2025.]
42. Likums "Par Latvijas Republikas un Svētā Krēsla līgumu". 25.09.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 137. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/66742> [sk. 28.01.2025.]
43. Likums "Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru". 06.12.1990. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 49. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/72847> [sk. 10.09.2024.]
44. Ministru kabineta 2016. gada 29. marta noteikumi Nr. 179 "Kārtība, kādā nosaka naudas sodu par konkurences tiesību un negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma pārkāpumiem un piespiedu naudu par Konkurences padomes noteiktā tiesiskā pienākuma nepildīšanu". 31.03.2016. *Latvijas Vēstnesis*, 62. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281215> [sk. 25.10.2024.]
45. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums. 30.07.2008. *Latvijas Vēstnesis*, 116. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/178987> [sk. 09.05.2025.]
46. Politisko partiju likums. 07.07.2006. *Latvijas Vēstnesis*, 107. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/139367> [sk. 29.01.2025.]
47. Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likums. 31.10.2014. *Latvijas Vēstnesis*, 216. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/269907> [sk. 09.09.2024.]
48. Reliģisko organizāciju likums. 26.09.1995. *Latvijas Vēstnesis*, 146. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36874> [sk. 28.01.2025.]
49. Sodu likums (1933) Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/file/18825727.pdf> [sk. 27.04.2025.]
50. Valsts pārvaldes iekārtas likums. 21.06.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 94. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63545> [sk. 14.02.2025.]

Literatūra

51. Aas, N., Eilart, K. 2019. Juriidilise isiku süü välistamine karistusseadustiku § 37¹ alusel [Juridiskās personas vainas izslēgšana saskaņā ar Sodu kodeksa 37.¹ pantu]. Tartu: Juridica 6. Pieejams: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=2019_6_juriidilise_isiku_s_v_listamine_karistusseadustiku_371_alusel#:~:text=K%C3%A4solevas%20artiklis%20anal%C3%BC%C3%BCsitakse%20%C3%BChte%20olulist,%C3%B5lgendamisel%20mindud%20liiga%20kitsale%20raja [sk. 17.04.2025.]
52. Ashworth, A., Zedner, L. 2014. *Preventive Justice [Preventīvais tiesiskums]*. Oxford University. Pieejams: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198712527.001.0001> [sk. 11.08.2024.]
53. Autoru kolektīvs. 2018. *Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
54. Balodis, K. 2007. *Ievads civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC.
55. Balodis, K. 2017. *Komerctiesības*. Rīga: Tiesu nama aģentūra.
56. Balodis, R. 2000. *Valsts un baznīca*. Rīga: Nordik.
57. Balodis, R., Endziņš, A., Jundzis, T. u. c. 2011. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
58. Barnard, C. 2006. *Employment Law [Darba tiesības]*. Oxford University Press, The 3rd edition.
59. Baumanis, J. 2015. Jēdziena "intereses" interpretācija krimināltiesību normās. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*, Nr. 3.

60. Baumanis, J. 2021. Apsūdzības ekvivalents procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskajai personai. *Augstākās Tiesas Biļetens*, Nr. 22.
61. Buka, E. 11.08.2020. Uzņēmumu reģistrs. Vai visi, kas reģistrēti Uzņēmumu reģistrā, ir juridiskas personas. Pieejams: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/20754-vai-visi-kas-registreti-uznemumu-registra-ir-juridiskas-personas-2020> [sk. 12.10.2024.]
62. Burnickytė, L. 2016. *Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės probleminiai aspektai [Juridisko personu kriminālatbildības problemātiskie aspekti]*. Vilnius.
63. Čerņijs, A. 01.10.2024. Uzņēmuma pārejas konstatēšanas problemātika. *Jurista Vārds*, Nr. 40 (1358).
64. Čerņijs, A. 21.03.2023. Administratīvās rajona tiesas prakse uzņēmumu pārejas lietās. *Jurista Vārds*, Nr. 12 (1278).
65. CMS Law-NOW. 05.2021. *The CEE guide to the criminal liability of corporate entities [Centrālās un Austrumeiropas ceļvedis par juridisko personu kriminālatbildību]*. Pieejams: <https://cms.law/content/download/446882/file/The%20CEE%20guide%20to%20criminal%20liability%20of%20corporate%20entities%20-%20CMS%20V2.pdf> [sk. 17.04.2025.]
66. Council of Europe, Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption [Paskaidrojošais ziņojums par Krimināltiesību konvenciju par korupciju]. Pieejams: <https://rm.coe.int/16800cce441999> [sk. 17.04.2025.]
67. Council of Europe. 2018. 5th evaluation report of the Council of Europe's expert committee on measures to prevent money laundering and terrorist financing (MONEYVAL) Latvia [Eiropas Padomes ekspertu komitejas par pasākumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai (MONEYVAL) piektais novērtēšanas ziņojums: Latvija]. Pieejams: https://www.fid.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Moneyval%20zi%C5%86ojumi/MONEYVAL20188_5th-Round_MER-Latvia_LV.pdf [sk. 24.10.2024.]
68. Danelius, G. 2017. Korupcijas versle vertinimas teismu praktikoje ir juridiniu asmenu atsakomybe uz korupcija [Korupcijas užmėmėjdarbėbėm vėrtėjums tiesu praksė un juridisko personu atbildėba par korupcija]. Pieejams: https://www.stt.lt/data/public/uploads/2019/12/giedrius_danelius.pdf?__cf_chlTk=DHfOP.PtFZzZT1S2tpWKzOFkKFQa3kG_SpXQOHsm858-1754899353-1.0.1.1-AvaKemQapzTBYB6bqYXWn_YhRrB19vV1zKNIATiTPg [sk. 16.05.2025.]
69. De Smet, K., Janssens, E. 2019. Criminal liability of legal entities under Belgian Law [Juridisko personu kriminālatbildība Beļģijas tiesībās]. *Compliance Elliance Journal*, Volume 5, Number 2. Pieejams: <https://ul.qucosa.de/api/qucosa/%3A36367/attachment/ATT-0/> [sk. 11.08.2025.]
70. Džugleja, T. 2011. *Tiesību pamati*. Rīga: Rīgas tirdzniecības tehnikums.
71. Eiropas Padome. 23.08.2018. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu ekspertu komitejas (MONEYVAL) Latvijas 5. kārtas novērtēšanas ziņojums. Pieejams: https://www.fid.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Moneyval%20zi%C5%86ojumi/MONEYVAL20188_5th-Round_MER-Latvia_LV.pdf [sk. 22.10.2024.]
72. Elkins, J. R. 1976. Corporations and the Criminal Law [Korporācijas un krimināltiesības]. *An Uneasy Alliance. Kentucky Law Journal*, Vol. 65: Iss.1. Pieejams: <https://uknowledge.uky.edu/klj/vol65/iss1/4/> [sk. 02.06.2025.]
73. *EUROPOL ES bīstamāko noziedzīgo tīklu atklāšana – Kopsavilkums*. 2025. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA%202025%20-%20Kopsavilkums%20.pdf> [sk. 01.10.2025.]
74. Flemming, J. G. 1987. The Law of Torts [Civiltiesiskie pārkāpumi]. *Sidneja: The Law Book Company Limited*. Pieejams: <https://www.scribd.com/document/837222120/Fleming-Law-of-Torts> [sk. 09.04.2026.]

75. Ginter, J. 2009. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijā]. Tartu: Juridica International XVI. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf#:~:text=passive%20legal%20capacity%20are%20capable,laying%20down%20that%20they%20are [sk. 14.04.2025.]
76. Gratkovska, I. 21.06.2005. Juridisko personu kriminālatbildības realizācijas tiesiskie aspekti. *Jurista Vārds*, Nr. 23 (378).
77. Gutermann, A., de Winter, K. 2025. Corporate Liability in Belgium [Juridisko personu atbildība Beļģijā]. Pieejams: <https://www.globalcompliancenews.com/white-collar-crime/corporate-liability-in-belgium/> [sk. 11.08.2025.]
78. Helmane, I. 25.02.2021. Meklē veidus, kā efektīvāk aizsargāt labticīgā ieguvēja tiesības. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/325254-mekle-veidus-ka-efektivak-aizsargat-labticiga-ieguveja-tiesiba-s-2021> [sk. 11.10.2025.]
79. Hirst, M. 2003. *Jurisdiction and the Ambit of the Criminal Law* [Jurisdikcija un krimināltiesību piemērošanas robežas]. Oxford University Press.
80. Horder, J. 2025. Corporate criminal liability under the Economic Crime and Corporate Transparency Act 2023 [Juridiskās personas kriminālā atbildība saskaņā ar 2023. gada Ekonomisko noziegumu un korporatīvās caurspīdības likumu]. *Londona: Legal Studies*, 45 (1), 133–148. Pieejams: <https://doi.org/10.1017/lst.2024.46> [sk. 09.04.2026.]
81. Jansons, M. 2022. Topicalities in coercive measures application process to legal entities in criminal proceedings in the Republic of Latvia [Aktualitātes piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanas procesā juridiskām personām kriminālprocesā Latvijas Republikā]. Rīga: RSU, *Socrates*, Nr. 3 (24). Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.24.2022.3> [sk. 20.08.2025.]
82. Jansons, M. 2024. Involvement of legal entities in committing criminal offences influencing factors [Juridisko personu iesaistes noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā ietekmējošie faktori]. RSU, *Socrates*, Issue 1–29. Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.29.2024.2.16-21> [sk. 20.08.2025.]
83. Jansons, M., 2023. Proving the involvement of legal entities – credit institutions – in ‘stand-alone’ money-laundering cases [Juridisko personu – kredītiestāžu – iesaistes pierādīšana autonomās naudas atmazgāšanas lietās]. Rīga: RSU, *Socrates*, Issue 1–27. Pieejams: <https://doi.org/10.25143/socr.27.2023.3.27-36> [sk.20.08.2025.]
84. Kaitsepolitseiamet. 2021. Korruptiooni kuriteod [Korupcijas noziegumi]. Pieejams: <https://kapo.ee/et/content/korruptiooni-kuriteod/#:~:text=2017,Neglasonilt%20v%C3%A4lja> [sk. 17.03.2025.]
85. Kalniņš, V. 1933. Par kriminālatbildības subjektu definēšanu. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*.
86. Kärner, M. 2023. Muudatused Juriidilise isiku sūiteovastutuses [Izmaiņas juridiskās personas kriminālatbildībā]. *Tartu: Juridica International*, 4–5. Pieejams: https://www.juridica.ee/article.php?uri=2023_4-5_muudatused_juriidilise_isiku_s_teovastutuses [sk. 02.10.2025.]
87. Kažoka, I., Bērziņa, L. 2023. Social cohesion radar report [Sociālās kohēzijas radars: ziņojums]. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/en/media/5904/download?attachment> [sk. 03.10.2025.]
88. Ķinis, U. 2015. *Kibernoziedzība, kibernetiskie noziegumi un jurisdikcija*. Rīga: Jumava.
89. KPMG. 2022. KPMG survey on illegal cigarette consumption in the EU, Great Britain, Norway and Switzerland [KPMG pētījums par nelegālo cigarešu patēriņu Eiropas Savienībā, Lielbritānijā, Norvēģijā un Šveicē]. Pieejams: https://www.pmi.com/resources/docs/default-source/itp/kpmg-eu-illicit-cigarette-consumption-report-2021-results.pdf?sfvrsn=5fe773b6_6 [sk. 24.10.2024.]
90. Krastiņš, U. 13.03.2007. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. *Jurista Vārds*, Nr. 11 (464).
91. Krastiņš, U. 17.12.2002. Kā vērtēt juridisko personu kriminālatbildību. *Jurista Vārds*, Nr. 25 (258). Pieejams: <https://juristavards.lv/zurnals/69370-ka-vertet-juridisko-personu-kriminalatbildibu/> [sk. 24.10.2024.]
92. Krastiņš, U. 2009. *Krimināltiesību teorija un prakse. Viedokļi, problēmas, risinājumi 1998 – 2008*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.

93. Krastiņš, U., Liholaja, V. 2018. *Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa. Otrais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
94. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. 2008. *Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
95. Krastiņš, U., Liholaja, V. 2025. *Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Ceturtais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
96. *Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zinātniska monogrāfija prof. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskā redakcijā*. 2019. Rīga, Latvijas Vēstnesis.
97. Latvijas Republikas ģenerālprokurora ziņojums par 2024. gadā paveikto. Pieejams: <https://www.prokuratura.lv/lv/par-mums/publiskie-parskati/gada-zinojumi> [sk. 09.06.2025.]
98. Latvijas Republikas Tiesībsarga 2021. gada 22. februāra vēstule Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijai. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/par_labticiiga_mantas_ieguveja_tiesibu_aizsardzibu_1_16_14008754.pdf [sk. 11.10.2025.]
99. LEGATUS. 05.04.2022. Uzņēmuma pāreja. Pieejams: <https://www.legats.lv/post/uznemuma-pareja> [sk. 13.08.2025.]
100. Leja, M. 2019. *Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I daļa*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
101. Liability of legal persons for corruption offences [Juridisko personu atbildība par korupcijas noziegumiem]. Council of Europe, 2020. Pieejams: <https://rm.coe.int/liability-of-legal-persons/16809ef7a0> [sk. 17.02.2025.]
102. Lietuvos Respublikos Prokuratūros veiklos 2024 ataskaita [Lietuvas Republikas prokuratūras 2024. gada pārskats]. Pieejams: <https://www.prokuraturos.lt/lt/administracine-informacija/plana-vimo-dokumentai-ataskaitos/ataskaitos/138> [sk. 19.08.2025.]
103. Likuma “Par Latvijas Republikas pievienošanos Eiropas Savienībai” skaidrojums. Rīga: Valsts prezidenta kanceleja, 2003.
104. Lounaestlane. 18.03.2024. Tallinna Ringkonnakohus mõistis Porto Franco kohtuasjas osalised süüdi [Tallinas Apgabaltiesa atzina Porto Franco krimināllietas dalībniekus par vainīgiem]. Pieejams: <https://lounaestlane.ee/tallinna-ringkonnakohus-moistis-porto-franco-kohtuasjas-osalised-suudi/#:~:text=Tallinna%20Ringkonnakohus%20m%C3%B5istis%20Porto%20Franco,eest%20m%C3%B5istetud%20karistust%20eelmise%205> [sk. 17.03.2025.]
105. Melbārdis, Dz. 2000. *Tiesību pamati 2. daļa*. Rīga: Rasa ABC.
106. Mokhiber, R., Weissman, R. 1999. *Corporate Predators: The Hunt for Mega-Profits and the Attack on Democracy* Paperback [Korporatīvie plēsēji: medības pēc mega peļņas un uzbrukums demokrātijai]. Monroe, Maine: Common Courage Press. Pieejams: <https://www.biblio.com/book/corporate-predators-hunt-mega-profits-attack/d/1436063400> [sk. 25.10.2024.]
107. Muciņš, L. 11.04.2014. Juridiskās personas pazīmes un definīcija: vai likumdevējs juridiskās personas jautājumā ir ierobežots. Rīga: *RSU zinātniskā konference*. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zin%C4%81tnes%20departaments/zinatniskas_konferences/2014/8sekcija/Juridiskas_personas_pazimes_un_definicija.pdf [sk. 12.12.2024.]
108. Muhwezi, M. G. 2016. The Case for Corporate Criminal Liability [Pamatojums juridiskās personas kriminālajai atbildībai]. *Uganda Christian University*. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/309041784_THE_CASE_FOR_CORPORATE_CRIMINAL_LIABILITY [sk. 09.04.2026.]

109. OECD. 10.10.2019. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 3 report: Latvia [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 3. fāzes novērtēšanas ziņojums par Latvijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-3-report-latvia_1c922a23-en.html [sk. 02.08.2024.]
110. OECD. 11.09.2023. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 [G20/OECD Korporatīvās pārvaldības principi 2023]. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en.html [sk. 30.01.2025.]
111. OECD. 14.06.2018. Implementing the OECD anti-bribery convention. Phase 4 report: Germany [Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas Latvijas 4. fāzes novērtēšanas ziņojums par Vācijas normatīvo aktu atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un ar to saistīto rekomendāciju prasībām, kā arī par noteikto prasību izpildi attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, par amatpersonu un sabiedrības informētības līmeni par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un par paveikto noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā]. 69–70. Pieejams: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/10/implementing-the-oecd-anti-bribery-convention-phase-4-report-germany_83014c17/f0f268d1-en.pdf [sk. 21.11.2025.]
112. OECD. 2016. The Liability of Legal Persons for Foreign Bribery: A Stocktaking Report [Juridisko personu atbildība par ārvalstu kukuļošanu: izvērtējuma ziņojums]. Pieejams: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/fighting-foreign-bribery/Liability-Legal-Persons-Foreign-Bribery-Stocktaking.pdf> [sk. 08.08.2025.]
113. Opincāns, P. 2012. Juridisko personu atbildība Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-6/juridisko-personu-atbildiba-latvija-lietuva-un-igaunija#:~:text=Igaunijas%20Sodu%20kodekss> [sk. 14.04.2025.]
114. Pagrindiniai socialiniai rodikliai (2025) [Pamatrādītāji un to vērtības (2025)]. Pieejams: <https://www.sodra.lt/lt/situacijos/statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai> [sk. 02.10.2025.]
115. Prokuratuuri tegevus 2020. aastal [Igaunijas prokuratūras 2020. gada atskaite]. Pieejams: https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/Prokuratuuri%20tegevus%202020.aastal_2.pdf#:~:text=2017%202018%202019%202020%20Harju,prioriteetsetes%20valdkondad es%20ning%20kriminaaltulu%20konfiskeerimise [sk. 26.04.2025.]
116. Rask, R., Kairjak, M. 2010. Division of a Company as Means of Corporate Rescue [Uzņēmuma sadalīšana kā korporatīvās glābšanas līdzeklis]. *Tartu: Juridica International XVII*. Pieejams: https://www.juridicainternational.eu/article_full.php?uri=2010_XVII_243_division-of-a-company-as-means-of-corporate-rescue-on-criminal-liability-in-the-context-of-company-division#:~:text=concept%20of%20a%20legal%20entity%2C,2 [sk. 14.04.2025.]
117. Reinfelds, V. 2020. Labticīga īpašnieka tiesību uz īpašumu aizsardzība mantas īpašās konfiskācijas procesā. *Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 487–494. Pieejams: <https://doi.org/10.22364/juzk.78.51> [sk. 11.10.2025.]
118. Rozenbergs, J. 2012. *Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā: promocijas darbs*. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5122> [sk. 01.10.2025.]

119. Rozenbergs, J. 2013. Juridiskajām personām piemērojamo krimināltiesisko piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskā daba. *Rīga: Latvijas Universitāte*, Nr. 4. Pieejams: <https://journal.lu.lv/jull/article/view/242> [sk. 11.08.2025.]
120. Rozenbergs, J., Strada-Rozenberga, L. 2018. *Krimināltiesiskie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi juridiskajām personām, to piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība*. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds.
121. Sarwar, T. B. 2015. Corporate criminality: A threat to the society and challenge for the criminal justice system [Korporatīvā noziedzība: Drauds sabiedrībai un izaicinājums krimināltiesību sistēmai]. Pieejams: <https://oaji.net/articles/2015/1115-1443863023.pdf> [sk. 24.10.2024.]
122. Sauka, A. 2022. Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2021 [Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009–2021]. Pieejams: <https://www.fm.gov.lv/lv/petijumi-par-enu-ekonomikas-apjomu> [sk. 24.10.2024.]
123. Sauka, A. 2023. Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2022 [Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009–2022]. Pieejams: https://www.ltrk.lv/sites/default/files/inline-files/Enu_ekonomikas_Indekss_Baltijas_valstis_2009-2022_0.pdf [sk. 24.10.2024.]
124. Schneider, F. 2021. Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003–2021 [Ēnu ekonomikas attīstība 36 OECD valstīs 2003.–2021. gadā]. Pieejams: https://www.fm.gov.lv/en/shadow-economy?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [sk. 24.10.2024.]
125. Šimkus, M. 2012. *Juridisko personu kriminālatbildība Latvijā un Eiropā*. Rīga: Latvijas Universitāte.
126. Šimkus, S. 19.10.2004. Juridiskās personas kriminālatbildības ieviešanas problēmas. *Jurista Vārds*.
127. Soloveičikas, D. 2005. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai) [Juridisko personu kriminālatbildība (salīdzinošie aspekti)]*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
128. Sootak, J., Kärner, S., Kärner M. 2022. Juriidilise isiku kriminaalvastutus Eesti karistusõiguses: praegune seis ja võimalikud arengusuunad [Juridisko personu kriminālatbildība Igaunijas krimināltiesībās: pašreizējais stāvoklis un iespējamie attīstības virzieni]. *Tartu: Juridica International*, 9–10. Pieejams: https://juridica.ee/article.php?uri=2022_9_juriidilise_isiku_kriminaalvastutus_eesti_karistus_iguses_praegune_seis_ja_vimalikud_arengus#:~:text=Karistusseadustiku%20j%C3%B5ustumisest%20on%20m%C3%B6%C3%B6dunud%20,peab%20juriidilise%20isiku%20vastutus%20sammu [sk. 07.04.2025.]
129. Strada-Rozenberga, K. 2016. *Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Konstitucionālās vērtības mūsdienu telpiskajā telpā*. Rīga: Latvijas Universitāte.
130. Strada-Rozenberga, K. 2018. *Juridisko personu nevainīguma prezumpcija kriminālprocesā. Juridisko personu publiski tiesiskā atbildība: aktualitātes, problēmas un iespējamie risinājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
131. Strada-Rozenberga, K., Meikališa, Ā. 2015. Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu juridiskām personām piemērošanas process un tā aktuālās problēmas Latvijas kriminālprocesā. *Raksti 2010–2015*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
132. Strada-Rozenberga, K., Meikališa, I. 2008. *Piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajām personām: teorija un prakse*. Rīga: Juristu biedrība.
133. Tedder, L. 07.03.2023. Estonia: Developments in Corporate Criminal Liability [Igaunija: jaunākā attīstība juridisko personu kriminālatbildības jomā]. Pieejams: <https://ceelegalmatters.com/magazine-articles/8898-issue-9-12/22607-estonia-developments-in-corporate-criminal-liability#:~:text=interest%20of%20the%20company%20or,netted%20the%20company%E2%80%99s%20financial%20gain> [sk. 17.04.2025.]
134. Tieslietu ministrijas 2021. gada 17. jūnija skaidrojums par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajām personām. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/kriminaltiesibas> [sk. 24.10.2024.]

135. Tomson, M. 2008. Väärteoasjade menetlus lääne piirivalvepiirkonnas [Administratīvo pārkāpumu izskatīšana Rietumu robežapsardzības reģionā]. Pieejams: https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/1721/2008_Tomson,Merle.pdf?sequence=1#:~:text=kuriteod%20ja%20v%C3%A4%C3%A4rteod,Seega%20on [sk. 07.04.2025.]
136. Tomsone, D., Vikmanis, Ģ. 09.05.2005. Ieviešot juridisko personu atbildību, aizlāpa robus krimināltiesībās. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/krievija/ieviesot-juridisko-personu-atbildibu-aizlapa-robus-kriminaltiesibas-12399702#:~:text=atmazg%C4%81%C5%A1anai%20vai%20citu%20kr%C4%81pniecisku%20darb%C4%ABbu,personas%20krimin%C4%81latbild%C4%ABba%20ir%20paredz%C4%93ta%20vair%C4%81k%C4%81s> [sk. 11.05.2025.]
137. U.S. Department of Justice Criminal Division, 09.2024. Evaluation of Corporate Compliance [Korporatīvās atbilstības novērtējums]. Pieejams: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download> [sk. 12.08.2025.]
138. United Nations General Assembly. 12.12.2024. Report of the United Nations Commission on International Trade Law on the work of its fifty-seventh session [Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijas (UNCITRAL) ziņojums par tās piecdesmit septītās sesijas darbu]. Pieejams: <https://docs.un.org/en/A/res/79/117> [sk. 30.01.2025.]
139. UNODC, UNCAC Country Review: Belgium [UNODC, UNCAC Valsts novērtējums: Beļģija]. 2017. Pieejams: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2017_08_22_Belgium_Final_Country_Report.pdf [sk. 11.08.2025.]
140. Vandebeek, M. 2024. White-collar crimes [Balto apkaklīšu noziegumi]. Chambers and Partners. Pieejams: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/white-collar-crime-2024/belgium> [sk. 11.08.2025.]
141. Vorumaateataja. 12.06.2020. Mullu mōisteti Eestis rahapesus sūūdi 13 isikut [Pagājušajā gadā Igaunijā par naudas atmazgāšanu tika atzītas par vainīgām 13 personas]. Pieejams: <https://www.vorumaateataja.ee/koik-uudised/eesti-elu/25229-mullu-moisteti-eestis-rahapesus-sueuedi-13-isikut#:~:text=Mullu%20j%C3%B5ustus%20Eestis%20%C3%BCheksa%20rahapesu,isi> [sk. 26.04.2025.]
142. Wells, C. 2001. Corporations and Criminal Responsibility [Juridiskās personas un kriminālā atbildība]. Ņujorka: Oxford University Press, Second Edition. Pieejams: <https://academic.oup.com/book/2382?login=false#login-purchase> [sk. 09.04.2026.]
143. Степанов, С. А. 2015. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации [Krievijas Federācijas Civilt kodeksa komentāri]. Издательство "Проспект". Pieejams: https://www.google.lv/books/edition/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B9_%D0%BA_%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD/0rzGCQAAQBAJ?hl=lv&gbpv=0 [sk. 23.10.2024.]

Tiesu prakse

144. Apvienotās Karalistes tiesas 1971. gada 31. marta spriedums lietā Tesco Supermarkets Ltd v. Nattrass (AC 153, 1972). Pieejams: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1971/1.html> [sk. 09.04.2026.]
145. ASV Augstākās tiesas 1998. gada 8. jūnija spriedums lietā “United States v. Bestfoods” (524 U.S. 51, 1998). Pieejams: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/524/51/> [sk. 13.04.2025.]
146. Beļģijas Augstākās tiesas 2021. gada 28. aprīļa spriedums lietā Nr. P.21.0253.F. Pieejams: <https://juricaf.org/arret/BELGIQUE-COURDECASSATION-20210428-P210253F> [sk. 11.08.2025.]
147. Eiropas Savienības tiesas 1986. gada 18. marta spriedums lietā Nr. 24/85 “Jozef Maria Antonius Spijkers v Gebroeders Benedik Abattoir CV et Alfred Benedidik en Zonen BV”. Pieejams: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-24%2F85> [sk. 13.08.2025.]
148. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 27. septembra spriedums lietā Nr. 43509/08 “A.Menarini Diagnostics S.r.l. pret Itāliju”. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-385> [sk. 28.06.2026.]

149. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2014. gada 4. marta spriedums lietā Nr. 18640/10 “Grande Stevens and Others v. Italy”. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141794> [sk. 28.06.2026.]
150. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2016. gada 15. novembra spriedums lietā Nr. 24130/11/29758/11 “A and B v. Norway”. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168972> [sk. 28.06.2026.]
151. Ekonomisko lietu tiesas 2022. gada 13. decembra lēmums procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu juridiskai personai, kas izdalīts no kriminālprocesa Nr. 16870001321. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [sk. 14.08.2025.]
152. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 8. jūnija lēmums lietā Nr. C32223816, SKC-1165/2017. Pieejams: <https://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civilprocesa-likums/a-dala-visparigie-noteikumi-1-126pants/otra-sadala-lietas-dalibnieki-71-91pants/12nodala-parstavji-82-87pants> [sk. 09.10.2025.]
153. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017. gada 9. novembra spriedums lietā Nr. SKC-340/2017. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/komerctiesibas/uznemuma-pareja-reorganizacija-likvidacija> [sk. 13.08.2025.]
154. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 14. jūnija lēmums lietā Nr. 15830604408, SKK-6/2016. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii1-nodala-juridiskajam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 14.08.2025.]
155. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 12. septembra lēmums lietā Nr. SKA-491. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/info/archive/departament3/2006/> [sk. 17.10.2024.]
156. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013. gada 29. oktobra lēmums lietā Nr. SPC-46/2013. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?lawfilter=0&year=2013> [sk. 01.10.2025.]
157. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2024. gada 10. oktobra lēmums lietā Nr. 11860005619, SKK-54/2024. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii1-nodala-juridiskajam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 11.05.2025.]
158. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2025. gada 17. aprīļa lēmums lietā Nr. 11860000822, SKK-17/2025. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/viii1-nodala-juridiskajam-personam-piemerojamie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli> [sk. 14.08.2025.]
159. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta spriedums lietā Nr. 2016-07-01. Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/05/2016-07-01_Spriedums.pdf [sk. 11.10.2025.]
160. Lietuvas Augstākās tiesas Krimināllietu un civillietu apvienotās palātas 2016. gada 30. decembra spriedums krimināllietā Nr. 2K-7-304-976/2016. Pieejams: <https://www.infolex.lt/ta/66150#> [sk. 13.05.2025.]
161. Lietuvas Konstitucionālās tiesas 2009. gada 8. jūnija nolēmums [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2009 m. birželio 8 d., byla Nr. 34/2008.] (iegūts no Lietuvas Ģenerālprokuratūras).

Intervijas

162. Intervija ar Beļģijas federālo prokuroru Pīteru Pikū-van Speibruku, 2024. gada 4. jūnijs, Hāga, Nīderlande.
163. Intervija ar Igaunijas Ģenerālprokuratūras prokuroru Vahuru Verti, 2024. gada 4. decembris, Hāga, Nīderlande.
164. Intervija ar Lietuvas Republikas prokuratūras prokuroru Pauļu Andruškeviču, 2024. gada 5. decembris, Hāga, Nīderlande.
165. Intervija ar Nīderlandes Finanšu prokuratūras vadītāju Rikertu Ālingu, 2022. gada 12. decembris, Amsterdamā, Nīderlande.

Nepublicētie avoti

166. EUROJUST Tiesiskās sadarbības tīkla kibernetizācijas (EJCEN) Portugāles, Norvēģijas, Čehijas, Polijas, Kipras, Spānijas un Slovēnijas nacionālo kontaktpunktu laika posmā no 2025. gada 4. līdz 13. februārim veiktās aptaujas rezultāti par juridisko personu krimināltiesisko atbildību (nepublicēts materiāls).
167. Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Īpaši pilnvarotu prokuroru nodaļas prokurora Mārtiņa Jansona 2025. gada 13. jūnija ziņojums par MONEYVAL Latvijas 6. kārtas novērtēšanas procesu (nepublicēts materiāls).
168. Igaunijā aizdomās turēto un apsūdzēto juridisko personu skaits laika posmā no 2020. līdz 2024. gadam (nepublicēts materiāls).
169. Igaunijas Tiesībsarga biroja atzinums (15.06.2021.) – “Par atkārtoti notiesātu juridisko personu piespiedu likvidēšanu” – norāda uz problēmu, ka likums tieši neregulē obligātu uzņēmuma likvidāciju pat vairākkārtējas sodāmības gadījumā – nepieciešama likumdošanas iniciatīva (nepublicēts materiāls).
170. Kriminālprocesa Nr. 11088070518 materiāli (nepublicēts materiāls).
171. Kriminālprocesa Nr. 11351017117 materiāli (nepublicēts materiāls).
172. Kriminālprocesa Nr. 11355008922 materiāli (nepublicēts materiāls).
173. Kriminālprocesa Nr. 11816012516 materiāli (nepublicēts materiāls).
174. Kriminālprocesa Nr. 11901000121 materiāli (nepublicēts materiāls).
175. Kriminālprocesa Nr. 12450004821 materiāli (nepublicēts materiāls).
176. Kriminālprocesa Nr. 12501000420 materiāli (nepublicēts materiāls).
177. Kriminālprocesa Nr. 12702002222 materiāli (nepublicēts materiāls).
178. Kriminālprocesa Nr. 15840034520 materiāli (nepublicēts materiāls).
179. Kriminālprocesa Nr. 15840041722 materiāli (nepublicēts materiāls).
180. Kriminālprocesa Nr. 15840044022 materiāli (nepublicēts materiāls).
181. Kriminālprocesa Nr. 15840061521 materiāli (nepublicēts materiāls).
182. Kriminālprocesa Nr. 15840063122 materiāli (nepublicēts materiāls).
183. Kriminālprocesa Nr. 15840070718 materiāli (nepublicēts materiāls).
184. Kriminālprocesa Nr. 18400003423 materiāli (nepublicēts materiāls).
185. Kriminālprocesa Nr. 58400021323 materiāli (nepublicēts materiāls).
186. Kriminālprocesa Nr. 58400028423 materiāli (nepublicēts materiāls).
187. Kriminālprocesa Nr. 58400041424 materiāli (nepublicēts materiāls).
188. Kriminālprocesa Nr. 58400058223 materiāli (nepublicēts materiāls).
189. Kriminālprocesa Nr. 28140000724 materiāli (nepublicēts materiāls).

190. Latvijas Republikas prokuratūras apkopotā statistika par procesiem par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskām personām (nepublicēts materiāls).
191. Lietuvas Republikas Ģenerālprokuratūras ieteikumi juridiskās personas vainas pierādīšanai (nepublicēts materiāls).

Pielikumi

**Laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim
pabeigto pirmstiesas procesu par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu
juridiskām personām skaits un skaita sadalījums pēc prokuroriem**

Prokurori	Lietu skaits pret juridiskām personām
Prokurors Nr. 1	4
Prokurors Nr. 2	1
Prokurors Nr. 3	1
Prokurors Nr. 4	1
Prokurors Nr. 5	1
Prokurors Nr. 6	1
Prokurors Nr. 7	1
Prokurors Nr. 8	3
Prokurors Nr. 9	5
Prokurors Nr. 10	4
Prokurors Nr. 11	1
Prokurors Nr. 12	2
Prokurors Nr. 13	3
Prokurors Nr. 14	2
Prokurors Nr. 15	1
Prokurors Nr. 16	1
Prokurors Nr. 17	1
Prokurors Nr. 18	1
Prokurors Nr. 19	1
Prokurors Nr. 20	14
Prokurors Nr. 21	1
Prokurors Nr. 22	9
Prokurors Nr. 23	1
Prokurors Nr. 24	1
Prokurors Nr. 25	2
Prokurors Nr. 26	2
Prokurors Nr. 27	1
Prokurors Nr. 28	9
Prokurors Nr. 29	1
Prokurors Nr. 30	2
Prokurors Nr. 31	1
Prokurors Nr. 32	1
Prokurors Nr. 33	2
Prokurors Nr. 34	2
Prokurors Nr. 35	1
Prokurors Nr. 36	1
Prokurors Nr. 37	1
Prokurors Nr. 38	5
Prokurors Nr. 39	1
Prokurors Nr. 40	1
Prokurors Nr. 41	1
Prokurors Nr. 42	1
Prokurors Nr. 43	4
Prokurors Nr. 44	1
Prokurors Nr. 45	11
Prokurors Nr. 46	8
Prokurors Nr. 47	2
Prokurors Nr. 48	1
Prokurors Nr. 49	1

Prokurori	Lietu skaits pret juridiskām personām
Prokurors Nr. 50	2
Prokurors Nr. 51	1
Prokurors Nr. 52	5
Prokurors Nr. 53	2
Prokurors Nr. 54	1
Prokurors Nr. 55	2
Prokurors Nr. 56	1
Prokurors Nr. 57	1
Prokurors Nr. 58	3
Prokurors Nr. 59	1
Prokurors Nr. 60	1
Prokurors Nr. 61	2
Prokurors Nr. 62	2
Prokurors Nr. 63	2
Prokurors Nr. 64	1
Prokurors Nr. 65	1
Prokurors Nr. 66	1
Prokurors Nr. 67	1
Prokurors Nr. 68	6
Prokurors Nr. 69	3
Prokurors Nr. 70	1
Prokurors Nr. 71	2
Prokurors Nr. 72	1
Prokurors Nr. 73	8
Prokurors Nr. 74	6
Prokurors Nr. 75	2
Prokurors Nr. 76	1
Prokurors Nr. 77	2
Prokurors Nr. 78	1
Prokurors Nr. 79	1
Kopā:	188

**Latvijai saistoši starptautiskie tiesību akti, kas uzdod dalībvalstīm
veikt nepieciešamos pasākumus, lai noteiktu juridisko personu atbildību**

Tiesību akts	Juridisko personu atbildība
1997. gada 21. novembra OECD Konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos.	2. pants. Juridisko personu atbildība Ikviens Puse veic tādus pasākumus, kas varētu būt nepieciešami, lai noteiktu juridisko personu atbildību par ārvalsts amatpersonas kukuļošanu saskaņā ar savas valsts tiesiskajiem principiem.
1999. gada 27. janvāra Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija.	18. pants. Juridisko personu atbildība 1. Ikviens Puse veic tādus likumdošanas un cita veida pasākumus, kādi nepieciešami, lai nodrošinātu juridisku personu saukšanu pie atbildības par kukuļdošanu, tirgošanos ar ietekmi un naudas atmazgāšanu par noziedzīgiem nodarījumiem saskaņā ar šo Konvenciju un kuras to labā ir veikusi jebkura fiziska persona, rīkodamās vai nu individuāli, vai kā šīs juridiskās personas kādas vadošas institūcijas sastāvdaļa un balstoties uz: - tiesībām pārstāvēt doto juridisko personu vai - tiesībām pieņemt lēmumus dotās juridiskās personas vārdā, vai - tiesībām īstenot kontroli dotās juridiskās personas ietvaros, kā arī par šādas fiziskās personas kā līdzdalībnieka iesaistīšanu augstāk minētajos noziedzīgajos nodarījumos. 2. Līdztekus gadījumiem, kuri jau minēti pirmajā daļā, katra Puse veiks nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu juridisko personu saukšanu pie atbildības gadījumos, kad pārraudzības vai kontroles trūkums no kādas pirmajā daļā minētas fiziskās personas puses ir ļāvis kādai fiziskai personai izdarīt pirmajā daļā minētos noziedzīgos nodarījumus dotās juridiskās personas labā. 3. Juridiskās personas saukšana pie atbildības saskaņā ar pirmo un otro daļu neizslēdz kriminālās tiesvedības uzsākšanu pret fiziskām personām, kuras ir pirmajā daļā minēto noziedzīgo nodarījumu izraisītājas, kūdītājas vai līdzdalībnieces.
1999. gada 9. decembra Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par cīņu pret terorisma finansēšanu.	5. pants Katra Dalībvalsts saskaņā ar saviem nacionālajiem tiesību principiem veic nepieciešamos pasākumus, lai varētu pieprasīt atbildību no juridiskās personas, kas atrodas tās teritorijā vai ir organizēta saskaņā ar tās normatīvajiem aktiem, kad kāda persona, kas ir atbildīga par šīs juridiskās personas vadību vai kontroli, atrodoties šajā amatā, ir izdarījusi kādu 2. pantā minētu noziedzīgu nodarījumu. Šī atbildība var būt krimināla, civila vai administratīva. Šāda atbildība iestājas, neierobežojot to fizisko personu kriminālo atbildību, kas izdarījušas šos noziedzīgos nodarījumus. Katra Dalībvalsts nodrošina, lai tās juridiskās personas, kuras saskaņā ar augstāk minēto 1. daļu ir pakļautas atbildībai, tiktu pakļautas efektīvām, proporcionālām un atturošām kriminālām, civilām vai administratīvām sankcijām. Šādas sankcijas var ietvert arī naudas sankcijas.

Tiesību akts	Juridisko personu atbildība
2000. gada 15. novembra Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencija pret transnacionālo organizēto noziedzību.	10. pants. Juridisko personu atbildība 1. Katra Dalībvalsts veic tādus saviem tiesību principiem atbilstošus nepieciešamos pasākumus, lai noteiktu juridisko personu atbildību par piedalīšanos smagos noziegumos, kuros iesaistīta kāda organizēta noziedzīga grupa, un par tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas noteikti šīs Konvencijas 5., 6., 8. un 23. pantā. 2. Ievērojot Dalībvalsts tiesību principus, juridisko personu atbildība var būt krimināla, civila vai administratīva. 3. Šī atbildība neierobežo to fizisko personu kriminālatbildību, kas ir izdarījušas attiecīgos noziedzīgos nodarījumus. 4. Katra Dalībvalsts jo sevišķi nodrošina, lai tās juridiskās personas, kas tiek sauktas pie atbildības saskaņā ar šī panta noteikumiem, tiktu pakļautas efektīvām, proporcionālām un preventīvām kriminālām un citām sankcijām, ieskaitot naudas sodus.
2001. gada 23. novembra Eiropas Padomes konvencija par kibernoziegumiem.	12. pants. Juridisko personu atbildība 1. Katra Puse pieņem tādus normatīvos aktus un veic citus nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskās personas var saukt pie atbildības par noziedzīgu nodarījumu, kas noteikts saskaņā ar šo Konvenciju, ko to labā izdarījusi jebkura fiziska persona, darbojoties individuāli vai kā juridiskās personas institūcijas pārstāvis, kam tajā ir vadošs amats, pamatojoties uz: a) juridiskās personas pārstāvniecības pilnvarām; b) pilnvaru pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; c) pilnvaru realizēt juridiskās personas kontroli. 2. Papildus šī panta 1. daļā minētajiem gadījumiem katrai Pusei veic nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskā persona var tikt saukta pie atbildības, ja fiziskai personai, kas minēta 1. daļā, uzraudzības vai kontroles trūkuma dēļ bijis iespējams izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kas noteikts saskaņā ar šo Konvenciju, tās juridiskās personas labā, kuras pilnvarojumā fiziskā persona rīkojusies. 3. Ievērojot attiecīgās Puses tiesību principus, juridisko personu var saukt pie kriminālatbildības, civiltiesiskās atbildības vai administratīvās atbildības. 4. Šāda atbildība nedrīkst kavēt to fizisko personu saukšanu pie kriminālatbildības, kas izdarījušas noziedzīgo nodarījumu.

Tiesību akts	Juridisko personu atbildība
2005. gada 15. maija Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu, kā arī šo līdzekļu meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju.	10. pants. Juridisko personu atbildība 1. Ikviena dalībvalsts pieņem tādus normatīvos un cita veida aktus, kas var būt nepieciešami, lai nodrošinātu to, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem saistībā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, kuri ir konstatēti saskaņā ar šo konvenciju un kurus juridisko personu labā ir izdarījusi kāda fiziska persona, kas rīkojusies vai nu individuāli, vai juridiskās personas institūcijas sastāvā, un kas veic šīs juridiskās personas vadības pienākumus, pamatojoties uz: a) pilnvarām pārstāvēt attiecīgo juridisko personu vai b) pilnvarām pieņemt lēmumus attiecīgās juridiskās personas vārdā, vai c) pilnvarām veikt kontroli juridiskās personas struktūrā, kā arī par šādas fiziskās personas kā līdzdalībnieka vai kūdītāja iesaistīšanos iepriekšminētajos nodarījumos. 2. Neatkarīgi no 1. punktā minētajiem gadījumiem ikviena dalībvalsts veic nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka juridisko personu var saukt pie atbildības, ja 1. punktā minētā fiziskā persona nav veikusi pārraudzību vai kontroli un tādējādi šai fiziskajai personai, kura ir minētās juridiskās personas pakļautībā, ir radusies iespēja izdarīt 1. punktā minētos noziedzīgos nodarījumus par labu šai juridiskajai personai. 3. Šajā pantā noteiktā juridiskās personas atbildība nenozīmē to, ka netiek pieļauta iespēja uzsākt kriminālprocesu pret tādām fiziskām personām, kuras ir izdarījušas 1. punktā minētos noziedzīgos nodarījumus, kūdiņušas uz to izdarīšanu vai ir līdzatbildīgas šādos nodarījumos. 4. Ikviena dalībvalsts nodrošina to, ka juridiskām personām, kuras sauc pie atbildības saskaņā ar šo pantu, piemēro efektīvas, proporcionālas un preventīvas kriminālās vai cita veida sankcijas, tostarp naudas sodus.
2005. gada 16. maija Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību.	22. pants. Korporatīvā atbildība 1. Ikviena Puse veic tādus likumdošanas un citus pasākumus, kādi ir nepieciešami, lai nodrošinātu, ka juridiska persona varētu tikt saukta pie atbildības par šajā Konvencijā minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kurus to labā veikusi jebkāda fiziska persona, darbojoties individuāli vai kā juridiskas personas iestādes daļa, kam ir vadošs amats juridiskajā personā, balstoties uz: a) juridiskas personas pārstāvniecības tiesībām, b) pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskas personas vārdā, c) pilnvarām veikt juridiskās personas vadību. 2. Ikviena Puse bez 1. punktā minētajiem gadījumiem veic tādus pasākumus, kādi ir nepieciešami, lai nodrošinātu, ka juridiska persona var tikt saukta pie atbildības gadījumā, ja 1. punktā minētās fiziskās personas uzraudzības vai kontroles trūkums devis iespēju fiziskai personai, kas darbojas saskaņā ar juridiskās personas pilnvarām, veikt šajā Konvencijā noteiktos noziedzīgos nodarījumus šīs juridiskās personas labā. 3. Saskaņā ar Puses tiesību principiem juridiskās personas atbildība var būt krimināla, civila vai administratīva. 4. Šāda atbildība neierobežo tiesības saukt pie kriminālatbildības arī fizisko personu, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.

Tiesību akts	Juridisko personu atbildība
2008. gada 19. novembra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību.	6. pants. Juridisko personu atbildība 1. Dalībvalstis nodrošina, ka juridiskās personas var saukt pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kas minēti 3. un 4. pantā, ja šādus noziedzīgus nodarījumus juridiskās personas labā ir izdarījusi jebkura persona, kura ieņem vadošu amatu juridiskajā personā, rīkojoties individuāli vai kā dalībnieks tādas juridiskas personas vadošā struktūrā, pamatojoties uz: a) juridiskās personas pārstāvības pilnvarām; b) pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; vai c) pilnvarām īstenot kontroli juridiskajā personā. 2. Dalībvalstis arī nodrošina, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības, ja 1. punktā minētas personas nepietiekamas pārraudzības vai kontroles dēļ kādai šai personai pakļautai personai ir bijusi iespēja izdarīt 3. un 4. pantā minēto noziedzīgo nodarījumu šīs juridiskās personas labā. 3. Juridisko personu atbildība saskaņā ar 1. un 2. punktu neizslēdz kriminālvajāšanu pret fiziskām personām, kuras ir 3. un 4. pantā minēto nodarījumu izdarītājas, uzskūditājas vai līdzdalībnieces.
2014. gada 15. maija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. 2014/62/ES par euro un citu valūtu krimināltiesisko aizsardzību pret viltošanu.	6. pants. Juridisku personu atbildība 1. Dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par 3. un 4. pantā minētajiem nodarījumiem, ko to labā, darbojoties individuāli vai kā juridiskas personas struktūras locekle izdarījusi kāda persona, kura veic šīs juridiskās personas vadības pienākumus, pamatojoties uz: a) pilnvarām pārstāvēt juridisko personu; b) pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā vai c) pilnvarām veikt kontroli juridiskās personas iekšienē. 2. Dalībvalstis nodrošina, ka juridisku personu var saukt pie atbildības gadījumos, kad šā panta 1. punktā minētās personas uzraudzības vai kontroles trūkums ir darījis iespējamu to, ka kādu no 3. un 4. pantā minētajiem nodarījumiem šīs juridiskās personas labā veic persona, kas ir tās pakļautībā. 3. Juridiskas personas atbildība saskaņā ar šā panta 1. un 2. punktu neizslēdz kriminālprocesus pret fiziskām personām, kas ir 3. un 4. pantā minēto nodarījumu izdarītāji, kūdītāji vai līdzdalībnieki.

Tiesību akts	Juridisko personu atbildība
2017. gada 19. maija <i>Eiropas Padomes konvencija par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kultūras vērtībām.</i>	13. pants. Juridisko personu atbildība 1. Katra Puse nodrošina, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, kas noteikti šajā Konvencijā, kurus viņu labā izdarījusi kāda fiziska persona, kura rīkojusies individuāli vai juridiskās personas struktūras sastāvā, būdama vadošā amatā attiecīgajā juridiskajā personā, un noziedzīgos nodarījumus izdarījusi, pamatojoties uz: a) pilnvarām pārstāvēt juridisko personu; b) pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; c) pilnvarām veikt juridiskās personas iekšējo kontroli. 2. Neatkarīgi no šī panta 1. punktā minētajiem gadījumiem katrā Puse nodrošina, ka juridisku personu var saukt pie atbildības tad, ja nepienācīgas uzraudzības vai kontroles dēļ, kas jāveic 1. punktā minētajai fiziskajai personai, kādai šīs juridiskās personas pakļautībā esošajai fiziskajai personai ir kļuvis iespējams minētās juridiskās personas labā izdarīt kādu no noziedzīgajiem nodarījumiem, kas noteikti šajā Konvencijā. 3. Saskaņā ar attiecīgās Puses tiesību principiem juridiskām personām var būt kriminālatbildība, civiltiesiskā atbildība vai administratīvā atbildība. 4. Šāda atbildība neskar to fizisko personu kriminālatbildību, kuras ir izdarījušas noziedzīgo nodarījumu.
2017. gada 5. jūlija <i>Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2017/1371 par cīņu pret krāpšanu, kas skar Savienības finanšu intereses, izmantojot krimināltiesības.</i>	6. pants. Juridisko personu atbildība 1. Dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par jebkuru no 3., 4. un 5. pantā minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ko to labā, darbojoties individuāli vai kā juridiskas personas struktūras daļa, izdarījusi kāda persona, kas veic šīs juridiskās personas vadības pienākumus, pamatojoties uz: a) pilnvarām pārstāvēt juridisko personu; b) pilnvarām pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; vai c) pilnvarām īstenot kontroli juridiskās personas iekšienē. 2. Dalībvalstis veic arī vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības, ja šā panta 1. punktā minētās personas uzraudzības vai kontroles trūkums ir darījis iespējamu to, ka persona, kas ir tās pakļautībā, minētās juridiskās personas labā ir izdarījusi jebkuru no 3., 4. vai 5. pantā minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. 3. Juridisko personu atbildība saskaņā ar šā panta 1. un 2. punktu neizslēdz kriminālprocesa iespējamību pret fiziskām personām, kuras ir 3. un 4. pantā minēto noziedzīgo nodarījumu izdarītājas vai kuras ir saucamas pie kriminālatbildības saskaņā ar 5. pantu.

Tiesību akts	Juridisko personu atbildība
2018. gada 23. oktobra Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva Nr. (ES) 2018/1673 par nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanu ar krimināltiesībām.	7. pants. Juridisku personu atbildība 1. Dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par jebkuru no 3. panta 1. un 5. punktā un 4. pantā minētajiem nodarījumiem, ko to labā, darbojoties individuāli vai kā juridiskas personas struktūrvienības daļa, izdarījusi jebkura persona, kurai ir vadošs amats juridiskajā personā, pamatojoties uz kādu no šādām tiesībām: a) pilnvaras pārstāvēt juridisko personu; b) pilnvaras pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā; vai c) pilnvaras īstenot kontroli juridiskās personas iekšienē. 2. Dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības gadījumos, kad uzraudzības vai kontroles trūkums no šā panta 1. punktā minētās personas puses ir darījis iespējamu to, ka persona, kas ir tās pakļautībā, minētās juridiskās personas labā ir veikusi jebkuru no 3. panta 1. un 5. punktā un 4. pantā minētajiem nodarījumiem. 3. Juridiskās personas atbildība saskaņā ar šā panta 1. un 2. punktu neizslēdz kriminālprocesa uzsākšanu pret fiziskām personām, kuras ir 3. panta 1. un 5. punktā un 4. pantā minēto nodarījumu izdarītāji, uzskūditāji vai līdzdalībnieki.

**Aptaujā un intervijās uzdotie jautājumi
par juridisko personu krimināltiesisko atbildību ārvalstīs**

1. Vai Jūsu valstī pastāv juridisko personu krimināltiesiskā atbildība?
2. Ja Jūsu valstī juridisko personu krimināltiesiskā atbildība pastāv, uz kāda principa tā balstās?
3. Vai Jūsu valstī juridiskā persona var tikt saukta pie krimināltiesiskas atbildības bez fiziskas personas saukšanas pie kriminālatbildības?
4. Ja juridisko personu var saukt pie kriminālatbildības neatkarīgi no fiziskās personas, kādi apstākļi tiek vērtēti šādā gadījumā?
5. Kādos gadījumos Jūsu valstī juridiskās personas krimināltiesiskā atbildība ir saistīta ar fiziskās personas atbildību?
6. Virkne starptautisko tiesību aktu, tajā skaitā Kibernozieģumu konvencija, nosaka, ka valstīm jāpieņem tādi normatīvie akti un jāveic tādi nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu, ka juridiskās personas var saukt pie atbildības par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu juridiskās personas labā vai tās nepienācīgas pārraudzības vai kontroles rezultātā, ko izdarījusi fiziskā persona. Kā Jūsu valstī tiek interpretēti šādi jēdzieni?
7. Kādus noziedzīgus nodarījumus var izdarīt juridiska persona Jūsu valstī? Vai ir noteikts noziedzīgu nodarījumu loks, par kuru izdarīšanu juridiskās personas var tikt sauktas pie krimināltiesiskās atbildības Jūsu valstī?
8. Kādus sodu veidus var piemērot juridiskām personām Jūsu valstī?
9. Kā tiek noteikts naudas soda (naudas piedziņas) apmērs juridiskai personai Jūsu valstī?
10. Kādi kritēriji tiek ņemti vērā, piemērojot sodu (piespiedu līdzekli) juridiskai personai Jūsu valstī?
11. Vai Jūsu valsts tiesību aktos paredzēta iespēja samazināt sodu, izbeigt procesu pret juridisko personu, ja tā sadarbojas ar izmeklētājiem vai veic labprātīgus pasākumus kaitējuma novēršanai?
12. Kādas ir galvenās problēmas vai izaicinājumi, īstenojot juridisko personu krimināltiesisko atbildību Jūsu valstī?
13. Vai Jūsu valstī ir bijušas diskusijas vai iniciatīvas par juridisko personu krimināltiesiskās atbildības reformu? Ja jā, kādi ir galvenie ierosinātie grozījumi?
14. Ar kādām grūtībām Jūsu valsts tiesu un tiesībaizsardzības iestādes ir saskārušās procesos pret juridiskām personām?
15. Vai Jūsu valstī pastāv juridisko personu krimināltiesiskā atbildība uzņēmuma pārejas gadījumā?
16. Kādos gadījumos jaundibināta juridiskā persona var tikt saukta pie krimināltiesiskas atbildības par iepriekšējās juridiskās personas izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem Jūsu valstī?
17. Kādi faktori tiek vērtēti, nosakot atbildību jaundibinātai juridiskajai personai uzņēmuma pārejas gadījumā?
18. Kāds ir process Jūsu valstī, lai juridisko personu sauktu pie krimināltiesiskās atbildības?
19. Vai Jūsu valsts tiesu praksē ir bieži sastopami procesi pret juridiskām personām?
20. Kādi ir galvenie iemesli, kādēļ juridiskās personas netiek bieži sauktas pie krimināltiesiskās atbildības?
21. Vai Jūsu valstī ir specializētas izmeklēšanas iestāžu vai prokuratūras struktūrvienības, kas nodarbojas ar procesiem pret juridiskām personām?
22. Kādi pierādījumi ir nepieciešami, lai juridisko personu sauktu pie krimināltiesiskās atbildības Jūsu valstī?
23. Vai juridiskās personas var noslēgt vienošanos ar prokuratūru par sodu?
24. Vai Jūsu valstī ir piemēroti ES vai starptautisko organizāciju (piemēram, OECD, FATF, MOJEYVAL) ieteikumi par juridisko personu krimināltiesisko atbildību?
25. Vai Jūsu valstī ir bijušas problēmas piemērot sodus ārvalstī reģistrētām juridiskām personām?
26. Kādas būtu Jūsu valsts rekomendācijas, lai uzlabotu juridisko personu krimināltiesiskās atbildības efektivitāti?